

NICOLAE BULAT

Judetul SOROCA:

file de istorie

Editura ARC

Nicolae Bulat

JUDEȚUL SOROCA:
file de istorie

Editura ARC
2000

Coperta: *Mihai Bacinschi*

Lectori: *Victor Gherman, Nona Vrabie, Gheorghe Chiriță*

Tehnoredactare computerizată: *Marian Motrescu*

Fotografiile de epocă au fost prezentate de autor.

Alte fotografii: *Ion Chibzii*

© Nicolae Bulat

© Editura ARC

ISBN 9975-61-139-7

CUPRINS

CÎMPIA SOROCII	9
„COSTE, PÎRCĂLAB DE SOROCA...”	10
CETATEA LUI PETRU VODĂ RAREȘ	18
Cercetări	24
TRECUT APĂRUT DIN NEGURA VREMURILOR	26
DIMITRIE CANTEMIR — CELE 240 ZILE DE DOMNIE	50
UN SECOL DE RĂZBOI	61
TINUTUL SOROCA	66
TÎRGUL SOROCA — CENTRU COMERCIAL ȘI ADMINISTRATIV	75
Administrația Tîrgului Soroca	79
STRUCTURA TERITORIALĂ A TÎRGULUI — OCOLUL, HOTARUL ȘI VATRA	89
Meșteșugurile în Tîrgul Soroca	92
COMERȚ, VAMĂ, MONEDE ȘI MĂSURI	93
Vama Soroca	98
Monede și măsuri	101
ORAȘUL SOROCA LA SFÎRȘITUL SEC. AL XVIII-LEA - MIJLOCUL SEC. AL XIX-LEA	104
SOROCA ȘI REFORMELE BURGHEZE DIN PERIOADA ANILOR '60-'70 AI SEC. AL XIX-LEA	110
CLĂDIRIA ZEMSTVEI SOROCA	117
VIATA ECONOMICĂ A JUDEȚULUI SOROCA (SF. SEC. AL XIX-LEA - ÎNC. SEC. AL XX-LEA)	120
Proprietatea funciară	123
Industria județului Soroca	124
Stația meteorologică Soroca	125
Apicultura	126
Expoziția economică și meșteșugărească din județul Soroca	126
Secția apicultură	127
Creșterea animalelor	127
Pomicultura și viticultura	127
Mașini agricole	128
Iarmaroace și bazaruri în județul Soroca	128
Operația „Tîstarul”	130
Ultimul lup	130
BUJORĂUCA	132
BISERICA	138
MEDICINA	153
Spitalul	158
Medicii Zemstvei Soroca	162
Farmacli	167
ÎNVĂȚĂMÎNTUL ÎN PERIOADA TARISTĂ	169
Școlile parohiale	178
LICEUL DE FETE DIN SOROCA	185
LICEUL TEHNIC-AGRICOL DIN SOROCA	194

CUPRINS	SCOALA DE COȘURI ȘI MOBILĂ DIN RĂCHITĂ	204
	STAȚIILE DE POȘTĂ ȘI DRUMURILE, TELEGRAFUL	206
	CALEA FERATĂ — UN VIS DE 100 DE ANI	212
	SOCIETATEA CERCETĂTORILOR VĂII NISTRULUI	215
	DIN ISTORIA PRESEI SOROCENE	225
	Gazeta <i>Deșteptarea</i>	228
	OAMENILOR NOI DE LA OAMENII VECHI	230
6	ORAȘUL ȘI JUDEȚUL SOROCA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XX-LEA	237
	Populația județului Soroca	243
	Economia	246
	Învățământul	248
	Religia	249
	Administrația	249
	SOLIDARITATEA — ÎN UNIRE STĂ PUTEREA. Din activitatea corpului	
	didactic Soroca în perioada interbelică	253
	Cursurile învățătorești din 1917 - 1918 de la Soroca	254
	Primul teatru românesc la Soroca	257
	Congresul profesorilor de geografie	263
	Cursurile de la Soroca ale învățătorilor din nordul Basarabiei	264
	Banca „Progresul”	265
	Casa de ajutor reciproc	267
	Cooperativa asociației „Lupta”	268
	Cooperativele școlare	269
	Căminul învățătorec	270
	Casa de odihnă din Cîmpulung Moldovenesc	271
	Viața culturală a Asociației corpului didactic din județul Soroca	273
	O DULCE AMINTIRE	289
	FIGURI SOROCENE	295
	ÎNTRE BRUN ȘI ROSU: 28 Iunie 1940	317
	DE CEALALTĂ PARTE A BARICADEI	323
	BATALIONUL SPECIAL DE MUNCĂ 217	325
	DEPORTĂRILE	328
	TĂVĂLUGUL	334
	BIBLIOGRAFIE	347

Pentru Valentina, Maxim, Natalia și Patricia Orlovitz

„Omul e curios din fire, adică urmînd o tainică poruncă a naturii, el dorește să știe tot ce se poate ști, fiindcă știința e mai aducătoare de fericire decît neștiința. E, deci, porunca firească [...] să cercetăm, să căutăm, să aflăm, să știm.“

Dimitrie Cantemir

Ș-nei
Valentina și
Victor Jâmbo
mare cu respect

Bubă
26.01.2001.
Soroca

Cartea pe care o propunem acum cititorilor nu a fost ușor de scris. E și firesc — subiectul ei a cerut ani lungi de căutări și cercetări. Dar toate ar fi fost fără rost dacă nu se găseau inimi care să mă ajute pe parcurs, și mai ales la editarea ei. De fapt, în aceste timpuri este mai ușor să scrii o carte — oricât de grea ar fi — decât s-o publici. De aceea, doresc să le mulțumesc celor care au contribuit ca visul să devină realitate, iar greutățile să pară mai ușoare.

Întâi de toate aș vrea să mulțumesc familiei mele care m-a susținut în ideea de a scrie această carte pentru toți cei care iubesc acest pământ sfânt al Sorocii, pentru cei care vor să-i cunoască trecutul.

Urmează dna Patricia Orlovitz căreia îi datorez enorm de mult pentru sprijinul moral acordat.

Le sînt profund recunoscător dnelor Vera Ciobanu, Maria Grosu și Lidia Bobulici, care au fost primele cititoare ale manuscrisului acestei cărți.

Autorul cărții exprimă sincere mulțumiri următorilor colaboratori ai Centrului Reformelor de Business Privat din Chișinău pentru aportul lor la editarea acestei cărți: Cornelia Zvezdin, Natalia Gavriiuc, Angela Glavan, Natalia Vinderdu, Tatiana Basarab, Aliona Bejenuță, Veaceslav Buicli.

Mulțumesc și editorilor care au făcut totul ca să apară la lumina zilei, în toată amploarea ei istorică, o vatră strămoșească — Soroca.

În sfîrșit, le mulțumesc tuturor celor care m-au însuflețit și m-au încurajat la această faptă de a scrie ceva despre Soroca și ținutul ei pentru soroceni și... pentru toată lumea.

Autorul

CÎMPIA SOROCII

Se poate presupune că bunul Dumnezeu a zîmbit din înaltul cerului asupra acestui idilic colț de lume cu nume drag Cîmpia Sorocii, blagoslovindu-l cu coline înverzite, dumbrăvi răcoroase, cîmpii întinse și mănoase, lunci scăldate în razele soarelui.

Cu un talent deosebit redă frumusețea și pitorescul acestor meleaguri înfloritoare cronicarul Miron Costin: „De-abia au trecut Munții Carpați și de pe coama munților înalți privesc spre pămîntul Moldovei vătoare. Ochiul cuprinde luncile Prutului, în care se oglindesc cîmpiile curate ce se întind pînă la Nistru, cîmpii întinse, care se arată ca o întindere fumurie sau ca mărime asemenea oceanului. Nistrul cel măreț ... curge printre stînci sculptate natural, ca și cum ar fi lucrate de mîna de om: e mai frumos ca Nilul ... Valurile Nistrului, în umbră, udă maluri cu pereții strînși și fluviul poartă război cu Phoebus, ca să prindă din razele lui, căci stîncile aplecate îi ascund cerul ... Peste tot, cîmpii mănoase, pășuni întinse, care alte pămînturi în lume se pot asemăna cu acestea? Mai departe ei văd și păduri... și cînd apleacă ochii, văzură o țară, cum ar fi o grădină înflorită, cultivată între gardurile ei cu patru laturi. Privind spre răsărit se minunară de așa țară cu cîmpii pline de flori asemenea raiului. Dacă zețele din fabulele grecești ar fi aflat de aceste ținuturi, ar fi venit desigur aici din Olimpul lor“.

Peste secole vine să întrească tabloul, cu aceeași dragoste pentru acest colț de țară, scriitorul Ion Druță:

„Cîmpia Sorocii ... O zare rotundă de horbotică albastră, întinsuri largi, fermecătoare...”

„COSTE, PÎRCĂLAB DE SOROCA...”

August 1469. Nădușeala verii ce pătrundea peste tot, chiar și în dumbrăvile răcoroase, de data aceasta aducea ceva nou, necunoscut. Căldura se îmbina cu presimțirile pline de neliniște ale țăranilor. În ultimul timp viața devenise mai agitată. Vești triste soseau de peste apa Nistrului. Cîteva caravane de tîrgoveți, ce țineau drumul spre Kiev, s-au oprit la vadul Nistrului. Din stepa sălbatică vîntul aducea miros de ars. Nori negri de fum apăreau și dispăreau în zarea depărtată.

Din nou s-a cutremurat stepa sălbatică. Hoarda de Aur a urcat iarăși în șa, îndreptîndu-și iuresul năvalnic al cavaleriei spre Europa. Tătarii de peste apa Volgăi, în frunte cu hanul lor, au trecut Niprul orientînd-și loviturile spre Lituania și Podolia. Au apărut sub zidurile Cameniței și Jitomirului, semănînd groază, prădînd și robînd mii de oameni. Litvenii, care nu s-au așteptat la această invazie și fiind puțini la număr, nici n-au îndrăznit să le stea în cale. La un moment dat, părea că această urgie va trece pe lângă Moldova, tulburînd numai apele Niprului și Bugului...

Cavaleria tătară se zbătea între malurile Bugului și Nistrului, căutînd ieșire spre noi pămînturi. Moldovenii sperau că Nistrul va opri repede acel nour de lăcustă tătară. Sperau... În zadar au încercat să-i oprească soroceni, barîndu-le calea spre inima țării. Puhoiul sălbatic s-a rostogolit peste ei, prădînd satele în curmezișul și în latul cîmpiei, s-au ridicat în lungul Răutului, au răscolit drumurile și codrii Sorocii, ajungînd pe valea apoi pe culmea Cuboltei. A ajuns Hoarda pînă la o dumbravă care se chema Lipniți: „În anul 6978 (1470, august în 20, scrie cronica de la Putna) venit-au o mare mulțime de tătari, și-au biruit Ștefan-Voievod la Dumbrava de la Lipniți, aproape de Nistru...” În acea crîncenă bătălie au pierdut tătarii pe fiul hanului, prins de viu...

După bătălia de la Lipnic din 1469, „venit-au și-au sfințit hramul prea sfintei născătoare de Dumnezeu de la Putna cu mîna prea-osefintului mitropolit Kir Teoctist și episcopului Tarasie, fiind de față egumenii tuturor mănăstirilor și întregului cler preoțesc de 64 de inși. Septembrie în 3, sub arhimandritul Ioasaf” (*Letopisețul de la Putna*). Hoarda tătară a fost zdrobită, dar amenințările hanului mai pluteau

deasupra lui Stefan cel Mare. Bătîndu-se cu turcii la Vaslui, la Războieni, gîndurile lui erau îndreptate spre hotarul de răsărit al țării, la acel vad trecut liber de tătari.

Cursul de sus al Nistrului era păzit de Cetatea Hotin, partea din jos, de Cetatea Orhei, unde sta singur Gangur și numai cursul de mijloc al Nistrului, cu cele patru vaduri — Otaci, Soroca, Vadu Rașcului și Rîmnița —, rămînea deschis ca niște porți. Numai ridicînd o cetate la Soroca, Ștefan cel Mare și-ar fi asigurat securitatea dinspre răsărit.

Spre deosebire de alte cetăți, ajunse pînă în zilele noastre cu mari schimbări în construcție, parțial demolate, înnoite de mai multe ori, actualei cetăți Soroca i-a fost hărăzită o altă soartă — contemporanii noștri o pot admira aproape în forma ei inițială, cu toate că stînd pază la vadul Nistrului și a trecut prin focul multor bătălii, fiind de multe ori asediată de polonezi, cazaci, tătari. Și astăzi zidurile exterioare ale cetății păstrează urme de gloanțe și obuze, iar cele interioare, urme proprii vieții unei garnizoane militare.

Izvoarele documentare scrise conțin informații destul de sărăcioase despre originea cetății. Primele date veridice despre actuala cetate a Sorocii se conțin în letopisețul lui Miron Costin. În *Cronica poloneză* M. Costin mărturisește că cetatea din piatră Soroca a fost construită de către Petru Rareș „cînd s-au așezat Petru-Vodă pe a doua domnie la scaunul său”, adică în anii '40 ai sec. al XVI-lea.

Bineînțeles, apare întrebarea: a fost ea construită pe loc gol sau a avut ca predecesoare o altă cetate? Căutînd răspuns la această întrebare, mulți istorici, arhitecți, simpli cercetători au prezentat diferite versiuni, ipoteze. Cea mai răspîndită a fost varianta care considera că Cetatea Soroca este „opera genovezilor” și că nu-i altceva decît Olhionia, colonie străveche, iar mai tîrziu factorie genoveză. Printre promotorii acestei versiuni se numără Dimitrie Cantemir, Constantin Stamat, A. Meier, Zamfir Arbore etc. În cunoscuta lucrare *Descrierea Moldovei* Dimitrie Cantemir susține că: „...ținutul cel mai de preț ce iaste pre malul Nistrului o bună bucată de cale iaste Ținutul Sorocii. Scaunul lui iaste Soroca, de se chema mai înainte «Alhionia...»”.

Și în lucrările unor istorici ca S. Panaitescu, N. Iorga, M. Costachescu se face o apropiere dintre Cetatea Soroca și Olhionia. După părerea lor, cetatea a fost construită de genovezi, iar la începutul sec. al XV-lea, după căderea Olhioniei și a Republicii Genoveze la Marea

Neagră, ea revine Statului Moldovenesc. Pe locul acestei factorii geno-veze, Ștefan cel Mare, afirmă ei, pe la 1475 ridică cetatea din piatră.

Mult timp anume această concepție a fost socotită primordială. Cu totul diferită este poziția altor istorici (Ion Nistor, Ștefan Ciobanu) care resping ideea construcției fortificației pe locul Olhioniei. Ei afirmă că Cetatea Soroca a fost construită de către Ștefan cel Mare cu scopul de a apăra granițele de Răsărit ale Moldovei, iar Petru Rareș o reconstruiește doar în prima jumătate a sec. al XVI-lea.

Investigațiile arheologice efectuate în cetate în 1958-1959 și 1968-1969 i-au permis lui Gh. Cebotarenko, doctor în istorie, să sprijine o altă versiune, înaintată de istoricul A. Lapedatu și arhitectul V. Voițehovschi: pe timpul lui Ștefan cel Mare la Soroca a fost construită o cetățuie din lemn și pământ, iar Petru Rareș ridică în locul ei cetatea din piatră.

În favoarea acestei versiuni, care pare a fi cea mai veritabilă, vorbesc o serie de izvoare documentare.

Anul 1499. O zi caldă de vară a unui sfârșit de secol zbuciumat și sîngeros, dar atît de glorios pentru micul stat al lui Ștefan cel Mare. Ungurii, tătarii, turcii, polonii — toți au fost trecuți prin sabie și călcați în picioare de cai.

...Patru călăreți trecură în grabă trecătoarea peste Prut de la Ștefănești, îndreptîndu-se spre Suceava. Vara era în toi. Prin iarba mătăsoasă a potecilor de codru, ici și colo albeau oseminte. Turcești? Tătare? Polone? În codrii Cosminului se ridicau spre înaltul cerului stejăreii răsăriți din brazda plugului blestemat de polonezii lui Ioan Albert.

Cetatea de scaun și-a deschis porțile nou-veniților. Pîrcălabul sorocean Coste și cei trei însoțitori ai săi se îndreptară spre palatul domnesc. Odihnindu-se puțin, au luat în grabă calea spre Hîrlău. Ajuns acolo, pîrcălabul păși pragul sălii de reședință a domnitorului. Încăperea era deja plină de dregători și oșteni, boieri și tîrgoveți — de cei ce alături de Ștefan s-au aflat și la nevoie și la izbîndă. În scurt timp cei mai vrednici bărbați ai neamului își vor pune semnătura de martor sub o nouă biruință a lui Ștefan cel Mare — pacea cu Ioan Albert: Gheorghe, arhiepiscopul Moldovei, Toader și Negrilă, starostii de la Hotin, Eremia și Dragoș, pîrcălabii de la Neamțu, Arbore de la Suceava, Ivanco și Alexa, pîrcălabii de la Orhei, în sfârșit Coste, pîrcălabul de Soroca...

„Coste, pîrcălab de Soroca”, astfel este menționat în procesul-verbal al sfatului domnesc de la 12 iulie 1499. Acest document conți-

ne și prima atestare documentară a Sorociei, a cetății de lemn și pământ. Peste două luni, la 14 septembrie 1499, din nou „Coste, staroste de Soroca” întărește ca martor ocular tratatul lui Ștefan cel Mare cu Alexandru, mare duce de Lituania. Faptul participării lui Coste la sfatul domnesc mai are și o altă semnificație pentru noi.

Pîrcălabii principalelor cetăți moldovenești sînt cunoscuți numai din hrisoavele domnești, figurînd ca martori. Ei erau oamenii cei mai apropiați de domnitor, fiind uneori chiar rude cu el și făceau parte din sfatul domnesc. Faptul că unui simplu pîrcălab al unei cetăți „de lemn și pământ” i s-a permis să asiste în Divanul țării vorbește despre două lucruri: ori că Cetatea Soroca juca un rol important în apărarea cetății de scaun a lui Ștefan cel Mare — Suceava, ori Coste, pîrcălab de Soroca, era o personalitate de epocă și avea respectul domnitorului prin înțelepciunea și slujba lui la hotarul de răsărit al Moldovei, la cele trei vaduri de pe cursul de mijloc al Nistrului — Otaci, Soroca, Vadu-Raşcu.

Coste, pîrcălab de Soroca, staroste de Soroca, ar fi mai mult decît posibil acel Coste Posadnic a cărui soție Marușca, devenind după moartea soțului moștenitoarea moșiei Braniști, o vinde la 7 martie 1528 lui Albul Fîrcovici.

Un alt document care vorbește în folosul identității lui Coste, pîrcălab de Soroca, este cartea domnească de la 28 aprilie 1552, în care el este numit Coste Posadnic, pîrcălab de Soroca.

Coste Posadnic, pîrcălab de Soroca, a fost feciorul lui Stan Posadnic și al soției acestuia Mariuca, care se trăgea din Mihail Peritschi. Coste de Soroca a avut la rîndul său un fecior și cinci fete: Fătul (viitorul pîrcălab de Ciubarciu), Stanca, Solomia, Neagșa, Ana și Anghelina.

La 1500, martie 14, Ștefan cel Mare îi întărește lui Coste, pîrcălab de Soroca, fratelui Toader și Giurjă Pacurarul moșia Todirești.

După vînzarea satului Braniști de către Marușca, soția lui Coste, și copiii acestuia vor vinde, la rîndul lor, o parte din moștenirea părintelui. La 7 aprilie 1528, Fătul și surorile acestuia vînd o parte din satul Starosuliți.

Dintr-un document emis la 28 martie 1528 aflăm că Petru Rares întărește o parte din satul Pitici Stancăi, fiica Neagăi, nepoata lui Toader Pitic. Din alt document, de la 29 martie 1552, aflăm din nou despre urmașii lui Coste. Ion, fiul Neagsei, fiica lui Costea Posadnic, dă partea sa din Pitici lui Gheorghe, diac pentru satul Valea Neagră de la Nistru (Valea Ciornei).

Căderea cetăților de la Dunăre și Mare a însemnat pentru statul moldovenesc crearea unor mari breșe în sistemul defensiv și pierderi economice enorme. Ștefan cel Mare a depus eforturi considerabile pentru redobândirea celor două cetăți: Chilia și Cetatea Albă, dar, din păcate, fără rezultat.

14

În această situație, Ștefan cel Mare, în ultimii ani ai vieții sale, și-a îndreptat atenția spre întărirea cetăților din nordul Moldovei și spre construirea altora, destinate să opună rezistență invaziilor tătare și poloneze. Mărturii în acest sens găsim într-o cronică rusească după care, înainte de luptele cu regele polon, Ioan Albert, Ștefan cel Mare „și-a adunat oastea lui și a așezat cu oamenii și a întărit puternic Cetatea de Scaun Suceava și toate celelalte cetăți ale lui” și, de asemenea, a construit cetatea din lemn și pământ de la Soroca.

Săpăturile arheologice efectuate la Soroca de Gh. Cebotarenko au demonstrat că, într-adevăr, Ștefan cel Mare a ridicat la Soroca, în primul rând împotriva cetelor tătare, care, ocolind vadul Nistrului apărât de cetatea din piatră de la Orhei, făceau incursiuni spre interiorul Moldovei, mai pe la nord, prin vadurile de la Soroca, o cetate al cărei pîrcălab îl întâlnim numit pentru prima dată în documentul de la 11 iulie 1499. Urmele ei au fost găsite în perimetrul cetății din piatră construită mai târziu în același loc de Petru Rareș. Fortificația din lemn și pământ de la Soroca a continuat să funcționeze cu aceeași destinație de apărare și în timpul domniei feciorilor lui Ștefan: Bogdan cel Orb (1504-1517), Ștefăniță (1517-1527) și în prima domnie a lui Petru Rareș (1527-1538).

La 1 iunie 1512, domnitorul Bogdan III adresează regelui polon o scrisoare, în care roagă să i se transmită în posesie niște mori pe Nistru, așezate față în față cu „castrum nostrum Sorocianum...contra pagonos tutelam habet” — *castelul nostru de Soroca care ne apără de păgîni*. Document ce confirmă existența, cît și rostul cetății Soroca.

Despre ținutul Soroca și cetatea lui de scaun documentele istorice ale secolelor XV - XVI vorbesc cu aceeași bogăție sau zgîrcenie. Și totuși, chiar de la prima atestare documentară (12 iulie 1499) „personalitatea istorică și geografică” a ținutului apare deja definitiv fixată și ea rezultă din necesitatea:

1. organizării unei frontiere politice;
2. unei circulații comerciale eficiente și sigure;
3. organizării economice a teritoriului din care își obținea existența populația ținutului.

Locuitorii ținutului sorocean aveau în pază hotarul Nistrului pe porțiunea râului Otaci — Vadu-Rașcu, cu cele trei vaduri principale pe ea: Otaci — Movilău, Soroca — Iampol și Vadu-Rașcu. Vechi căpitani de hotar moldovenesc din timpuri străvechi au fost așezați la aceste trecători. Probabil aceste vaduri au existat și mai înainte de 1499. Călătorul rus Zosima, care prin 1420 ținea calea spre Constantinopol, pe calea hagiilor, mai dă de un vad al Nistrului, unde se afla de o parte vama moldovenească, iar de alta, vama podolică a marelui cneaz litvan Vitold, și anume, Stînca Vamei (Mitirevu Căimanu); deoarece călătorul venea de la Kiev peste Bug prin Braslaw, s-ar putea să fie vorba de punctul vamal Otaci sau Soroca. Pînă în prezent, cel mai apropiat sat, așezat în vîrfurile dealului, se numește Zastînca!? Iar Stînca Vamei, dacă nu ar fi însăși Stînca Bechir, deasupra căreia se află satul Zastînca. În preajma acestor vaduri, mai tîrziu, au apărut așezări importante, care există și astăzi: Otaci, Soroca și Vadu-Rașcu, fiecare din ele contribuind la apariția unor așezări pe malul stîng al Nistrului, precum Movilău, Iampol, Rașcov. Sub protecția așezărilor de hotar, pe versantul moldovenesc s-a întărit și s-a menținut în decurs de secole populația autohtonă moldovenească.

Drumuri importante treceau altădată, ca și astăzi, prin aceste vaduri, legînd ținutul Soroca și regiunile de peste Nistru cu celelalte ținuturi moldovenești și cu centrele politice ale țării Suceava și Iași. Unul din aceste drumuri era cel de la pragurile Nistrului: Iampol — Cosăuți — Soroca — Bălți — Fălești — Țuțora — Iași. Cheia acestui drum era ținută de cetatea Soroca. Calea navigabilă a Nistrului dinspre Galiția și Bucovina atrăgea spre aceste vaduri mînunchiuri de căi de uscat la care, în trecut, spre schelele de aici se scurgea grîul regiunilor riverane și tot aici se aflau stațiile de cherestea. Soroca, situată imediat mai jos de pragurile de la Cosăuți, era punctul de legătură între cele două „trunchiuri” de navigație ale râului și deținea acest punct critic al navigației nistrene din vechime. Unele căi comerciale purtau numele tîrgului prin care trecea. Una din acestea trecea prin Soroca, cunoscută drept Calea Orheiului. Ea pornea de la Hotin, trecea prin Soroca, Orhei și Tighina, cu punctul final la Cetatea Albă. De altfel, negustorii din Liov mai aveau o cale — cea care trecea prin apropierea nemijlocită a Nistrului: de la Camenița veneau la Hotin, de unde mergeau spre Otaci, apoi spre Soroca, Orheiul Vechi, Chișinău, Tighina și Cetatea Albă.

La 17 ianuarie 1517, Bogdan cel Orb întărește actul de vânzare făcut de copiii lui Ivanco Hanco și nepoții lui Calian, a localității Soloneț, dată de către Ștefan cel Mare bunelului lor Calian în locurile satelor Cosăceuții Trinciuții și Strigicăuți care trebuiau să asculte de cetatea noastră de la Soroca. Satele Cosăuți și, posibil, Trifăuți făceau parte din ținutul Soroca, menționat pentru prima dată în cronică polonă de la 1564. Acest document adevărește încă o dată existența cetății la hotarul dintre două secole. Cetatea își îndeplinea rostul prin: paza hotarelor pe Nistru, a vadurilor și a căilor comerciale, iar țărani contribuiau la asigurarea cetății cu alimente și alte produse necesare, participând chiar la lucrările de reparație a ei după lupte duse cu invadatorii străini. Hrisovul lui Petru Șchiopul din 11 martie 1585 conține informația că satul Climăuți, aflat deasupra Nistrului satul Socolul și seliștea Zăvădinele din ținutul Soroca, „toate ascultătoare către ocolul cetății Soroca”, au fost date logofătului Andrei, iar cel din 12 aprilie 1620 al lui Gaspar Grațianu întărește lui Nicolar vornic, între altele, satul Trifăuți „fost drept domnesc ascultător de târgul Soroca”. Posibil, este vorba de momentul când se lichida ocolul târgului, format din mai multe sate legate de cetate. Și totuși când satele erau întărite cuiva de domnitori, cetatea cu garnizoana continua să existe și avea nevoie de aprovizionare. Se pare că alte sate în acea perioadă aveau acel „drept domnesc ascultător de târgul Soroca”. Probabil, de la cuvântul *soroc*, în sens de termen pentru exercitarea boierescului, își trage originea toponimul *Soroca*. Că doar nu venea țărani din satele ascultătoare toate buluc la cetate, să-și facă datoriți ci rînd pe rînd, cînd le venea sorocul.

Nu există izvoare documentare toponimice sigure care ar explica originea denumirii, există însă mai multe presupuneri, pe care expunem mai jos.

Vasile Trofăilă în cartea sa *Soroca (Moldova Suverană, 1997)* susține că cuvântul *Soroc* înseamnă margine de țară. Ca dovadă este folosită explicația *Dicționarului Explicativ al Limbii Române*, unde cuvântul *soroc* are sens de *margine*. După V. Trofăilă anume de la acest sens a provenit denumirea orașului Soroca.

Zamfir Arbore, ca și G. Ghibănescu, îi atribuie lui Ștefan cel Mare faptul de a-i numi pe locuitorii bătrînei Olhionia săraci, de unde a provenit denumirea *Soroca*.

Rușii au împrumutat de la greci cuvântul *soroc* (patruzeci), atît termen religios, cît și ca termen comercial. Ei l-au folosit la nomin

organizarea sistemului de plată, așa cum la romani *pecus* (turmă de oi) a dat *pecunia* (monedă), tot astfel la slavi pielea de oaie a slujit ca primă monedă. Totodată, cuvântul „Soroc” în limba slavă avea sensul de „staroste”. De fapt, Soroca era centrul, starostia ținutului Soroca. Astfel, termenul slav *soroc*, ca starostie, ar fi putut servi drept origine a toponimului Soroca...

Să fie oare originea Sorociei de la patruzeci? Sau poate de la schimbare fonetică din Săraca? Stărostie?

În altă opinie se susține că Soroca și-ar fi luat numele de la pasărea *soroka* — *cotofană*, *corvus pica* (lat.), după cum multe alte orașe și târguri poartă nume de păsări: *Vrancea* — *Voroneș* etc.

Cetatea Soroca încheie activitatea lui Ștefan cel Mare de constructor strălucit al celui mai organizat și mai puternic sistem de apărare din întreaga istorie a Moldovei medievale.

CETATEA LUI PETRU VODĂ RAREȘ

„După moartea lui Ștefan vodă cel Tânăr strînsu-s-au boierii și Țara de l-au ales domn pe Pătru Măjariul, ce l-au poreclit Rareș, după numele mamei sale.” (Gr. Ureche).

Urmașul lui Ștefăniță a fost un om care, fără să aibă judecata limpede și sigură a lui Ștefan cel Mare, istețimea lui în alcătuirea planurilor mari, moștenește de la tatăl său vitejia și, mai mult, îndrăzneala de a începe lucruri grele, legate de multe primejdii, dar care aduceau foloase mari. Printre aceste lucruri mari ale lui Petru Rareș se înscrie și cetatea din piatră Soroca.

Miron Costin, în *Cronica Polonă*, scrie: „Soroca a fost clădită de Petru-Vodă, după descălecatul al doilea”. Faptul că cronicarul Miron Costin nu-l numește pe domn Petru Rareș, a iscat mai multe păreri, presupunîndu-se că cetatea Soroca ar fi fost ridicată de Petru I Mușat (1375-1391). Pentru acei care susțin această ipoteză aducem câteva contraargumente:

1. Petru vodă Mușat n-a avut un al doilea descălecat (domnie). Pe cînd Petru Rareș a domnit de 2 ori: 20 ianuarie 1527 - 18 septembrie 1538 și 23 ianuarie 1541 - 3 septembrie 1546.

2. Alexandru cel Bun (1400-1432) a găsit Moldova întregită. Cetatea Soroca va fi construită mult mai tîrziu. Cu toate că C. Ciho-daru afirmă că pe timpul lui Alexandru cel Bun în Moldova existau „orașe formate pe lîngă cetăți sau în care s-au construit cetăți ca de pildă, Hotin, Țirgu-Neamț, Tighina, Orhei și Soroca”, documentar Soroca a fost atestată, după cum s-a scris mai sus, la 12 iulie 1499, adică peste 67 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun.

În a doua domnie, Petru Rareș întreprinde unele măsuri pentru a opri pătrunderea turcilor spre nord. El reconstruiește unele cetăți, printre care și Hotinul, iar la Soroca înlocuiește vechea cetate din lemn și pămînt cu una din piatră care constituie perla meșterilor lui Petru Rareș.

Dacă ar fi să vorbim despre meșterii-zidari din sec. al XV-lea, îi cunoaștem doar pe doi din ei —zidarul Ioan din Liov și pe greco-genovezul Ioan Privana de la Chilia, acesta venit probabil din Caffa, ca mai apoi în sec. al XVI-lea să-i cunoaștem ca arhitecți ai lui Petru Rareș. Unul din ei a și fost cel care a condus lucrările de construcție a cetății Soroca.

La 23 aprilie 1543, Petru Rareș scrie din Bahlui magistratului orașului Bistrița (Transilvania) o scrisoare prin care domnitorul roagă magistratul (Bistrița, în timpul primei sale domnii, 1527-1538, se afla în componența Moldovei), să-l susțină în „alegerea muncitorilor și meșterilor pentru construcția cetății, numită Soroca”.

„*Petrus Dei gracia Wajvoda, dominus et heres verus terre Moldovie et cetera. Prudens et fidelis nobis sincere dilecte. Plurimure admiramur ab quani causam eadem sese huc ab sua non revenit bona fide nostra eidem pollicemur omnia que Tibr constant et tua sînt; quia Fidelitas Tua maxime opus esset in labore et magisterio tua circa arcem unam nomine Sorocam. Secus ne facias sed quam cito revenias. Datum Bachlovie, die Divi Georgii Militis et Mortiris, 1543*” (Petru, cu mila lui Dumnezeu voievod, domn și stăpîn al Țării Moldova etc. Prudentului și credinciosului nostru a căzut a noastră alegere sinceră. Cel mai mult ne uimește faptul, datorită căruia dîm nou ne întoarcem la treaba noastră. Averea luată de la supusul nostru promit să fie întoarsă complet, viile etc., de aceea vă asigur că sînt în siguranță, așadar, fidelitatea Voastră cel mai mult stăruiți-vă în alegerea muncitorilor și meșterilor pentru construcția cetății numită Soroca. Fiți indulgent și răspundeți cît mai repede și-n grabă. Dată la Bahlui în ziua sfîntului Gheorghe Biruitorul și Mucenicul, 1543”).

Încă la 1529, Petru Rareș voia să-i aducă la Cetatea Neamțului pe zidarii bistrîteni. Un meșter pe nume Adrian e pomenit în 1536. La 1543, Vodă se adresează personal „credinciosului meșter” de care are nevoie pentru lucrările de construcție a cetății Soroca — *Vestrates non noverant iuxta consuetudinem nostram edificare*.

Asemuirea cetății Soroca cu o fortăreață genoveză, de felul citadelei de la Cetatea Albă, de plan circular, cu pînza înaltă de 20 metri, ne face să credem că cetatea a fost ridicată de mîna unor ineșteri ce cunoșteau rînduiala cetăților mediteraneene. Într-adevăr, zidarii lui Petru Rareș, atît cei din Bistrița, cît și cei din Moldova, au ridicat o cetate care, după sistemul ei de apărare, se aseamănă foarte mult cu cîteva cetăți din Europa. Prin arhitectura sa, cetatea Soroca are analogie în unele elemente de fortificare și de apărare cu Castelul del Monte din Italia, cu cele de la Queenborough, Walmer și Deal din Kent, Anglia.

Notă: La zece mile spre sud de Andria, pe vîrfurile unui deal, de forma unei piramide, numit Murgie di Minervino, se ridică impozant Castelul del Monte, o construcție cu două etaje și cu o curte octogonală. Opt turnuri puternice se ridică la cornuri. Castelul are peste

nouă sute picioare în circumferință. Pereții au peste 100 picioare înălțime. Poarta principală — din marmoră roșie — este susținută de coloane, de asemenea din marmoră, ce au la bază niște lei. Ornamentele sculptate, foarte frumoase, sînt o memorie a artei clasice. Castelul a fost construit în anul 1240 de Frederick II, care își avea destul de frecvent reședința acolo. Locul este atît de pustiu încît este foarte greu să crezi că veselul și învățatul împărat putea să aibă grijă de castel. Acolo, în Castelul Del Monte, feciorii lui Manfred au fost închiși ca prizonieri de Charles d'Anjou.

Și, desigur, o adevărată perlă a fost Castelul Queenborough, ridicat în Kent, Anglia, în 1361-1377, care, cu părere de rău, a fost demolat în secolul al XVII-lea. Pereții lui rotunzi erau mult mai puternici și mai rezistenți la bătaia tunurilor decît cei pătrați, iar sistemul de apărare era concentric, poarta fiind bine apărată de turnurile din flancuri. Queenborough a fost un castel perfect. O perfecțiune care venise prea tîrziu. Către sfîrșitul secolului al XV-lea el devenise deja un anacronism. Se vor construi alte castele în următoarea sută de ani, dar totul va fi în zadar din punct de vedere militar. Folosirea prafului de pușcă și a artileriei, aplicate pentru prima dată în Anglia, în 1325, conduc la declinul castelelor în Anglia.

Tot în Anglia, în Kent, pe coasta țărmlui, la o distanță de cîteva zeci de kilometri, unul lîngă altul, se înalță două castele cu care cetatea Soroca se aseamăna foarte mult în rotunjimea unui turn principal înconjurat de altele mai mici — Walmer și Deal. La Cornwall, pînă în ziua de azi, „apără” țărmlul Angliei castelul Sf. Mawes. Atît castelele engleze, Walmer și Deal, cît și Cetatea Soroca au fost construite în prima jumătate a sec. al XVI-lea. Castele și cetăți de epocă ale unui veac de mult trecut.

Fiecare descoperire practică a secolelor precedente, în arta apărării și construcției cetăților, a găsit o întruchipare vie, cît și o întrebuintare perfectă la castelele del Monte, Queenborough, Walmer, Deal, Sf. Mawes și Soroca prin:

- pereții rotunzi ce sînt mult mai puternici decît cei drepți;
- sistemul concentric de apărare;
- atacanții erau împuși să se miște pe un teren deschis, aflat sub focul încrucișat al tunurilor, ca să ajungă la punctul cel mai vulnerabil al cetății — intrarea în cetate;
- intrarea în castelele europene, cît și turnul de intrare în cetatea Soroca erau bine apărate de artileria turnurilor din flancuri.

Părerea unor istorici potrivit căreia cetatea Soroca seamănă cu castelul Caprarola (Italia), după părerea noastră, este greșită. Aici ar fi mai corect să spunem că Soroca ar putea fi comparată cu Caprarola, deoarece castelul italian a fost construit la 1573, adică după 30 de ani de la ridicarea cetății Soroca. Între Soroca și Caprarola mai există o deosebire esențială. Caprarola este în plan arhitectural un pentagon, pe cînd Soroca reprezintă în plan un turn gigantic cu cinci turnuri mai mici în jurul lui, plasate ca frunza trifoiului. Conform destinației sale, cetatea Soroca este un edificiu militar, pe cînd Caprarola a fost reședința cardinalului Alessandro Farnese, cu toate condițiile de trai pe care le presupune un astfel de edificiu.

În 1997, colecția muzeului din Austria „Minimundus” din Klagenfurt s-a completat cu încă un exponat — copia la scară redusă a cetății Soroca. În acest muzeu al monumentelor de arhitectură din întreaga lume, cetatea Soroca s-a plasat alături de alte monumente ale culturii universale: Marele Zid Chinezesc, Moscheea lui Suleiman, Turnul Eiffel, Abu-Simbel, Statuia Libertății ș.a.

Dacă am privi cetatea Soroca din zborul unei păsări, am vedea că ea reprezintă o stea cu cinci colțare, amintind figura omului, spun unii. Coroana voievodului, susțin alții. Un pentagon, afirmă alți specialiști.

Zidurile împreună cu cele 5 turnuri formează o incintă circulară, făcînd-o să reziste la atacurile artileriei grele de asediu.

Meșterul Adrian, dar și ceilalți meșteri-zidari ai lui Petru Rareș, erau bine familiarizați cu arhitectura de fortificație din epoca Renașterii, alegînd-o pe cea perfectă.

Scrisoarea Voievodului Rareș de la 23 aprilie 1543 este adevărîta de naștere a cetății Soroca. De fapt, Adrian o fi fost chemat din Bistrița la momentul principal al construcției, iar însuși procesul de pregătire, probabil, a început cu mult înainte, o dată cu venirea în scaunul țării a lui Petru Rareș. S-au pregătit gropile cu var stins, s-a adus din împrejurimi piatra necesară, nisipul, lemnul pentru schele, ca mai apoi, sub conducerea meșterilor zidari, să înceapă construcția propriu-zisă a cetății.

Construcția cetății a decurs în mai multe etape. La înălțarea zidurilor s-a folosit calcar și gresie în îmbinare cu piatră silicioasă, extrase în preajma Sorocii. Mortarul se compunea din nisip și var, ținut mai mulți ani în gropi, unde se aruncau mortăciunile, pieriturile, oasele sau răcitură de oase a căror proteine au contribuit la formarea cleiului-mortar care a fost folosit la edificarea cetății. Pereții

interiori ai cetății au fost tencuiți. Diametrul turnului principal este de 30,5 m, grosimea pereților, de 3,05 m, înălțimea zidurilor în prezent este de 18 m, înăuntru, și 21 m, în afară. Turnurile sînt mai înalte cu 3 m decît pereții cetății. Turnul de la intrare are grosimea pereților de 2 m. Acest turn era apărat de apa rîului. În jurul turnului principal se află 4 turnuri de luptă și unul de intrare de formă dreptunghiulară. Diametrul turnurilor de luptă este de 4,75 m.

Turnul de la intrare are 4 niveluri. Primul este tunelul de intrare, care era blocat cu trei uși: două din ele erau executate din trunchiuri de stejar, călite în foc, îmbibate cu smoală și ferecate cu metal, a treia ușă era din metal care se ridica cu ajutorul unui scripet, care se afla la nivelul trei, deasupra paraclisului. Ca și oricare altă cetate, Soroca avea o bisericuță ortodoxă, situată la nivelul doi al turnului de intrare, un paraclis, unde își făceau serviciile divine slujitorii religioși ai garnizoanei moldovenești. Cetatea era nu numai pază la hotar, ci și centrul creștin ortodox, sprijinul spiritual și moral al sorocenilor. Bunii și vitejii arcași soroceni ai lui Ștefan cel Mare își câștigau existența în sudoarea frunții lucrînd din zori și pînă seara tîrziu ogoarele, dar dacă nouri negri de vrăjmași dădeau năvală pe la trecători, arcul, sabia și buzduganul luau locul coasei, țăpoiului și secerii. Mîinile vînjoase strîngeau armele de luptă, care semănau groaza în dușmanii de toate soiurile. Intrarea în paraclis se făcea prin ușa care în urma lucrărilor de restaurare a fost transformată în fereastră. Pînă sus se putea urca pe scările din lemn, care erau amplasate în dreapta și în stînga tunelului de intrare.

La serviciile divine din paraclis participa comandantul cetății — pîrcălabul, marii căpitani de hotar, căpitanii cetății, nobilii, orășenii înstăriți ai tîrgului Soroca. Prostimea se afla în ograda cetății. Preotul se adresa prostimii de la parapetul din fața ușii.

La nivelul al patrulea, pe terasa de supraveghere, garnizoana stătea de veghe timp de 24 de ore. În caz de pericol se aprindea imediat un foc cu lemne sau paie umede, care se aflau la îndemîină. Astfel, ziua se forma un stîlp de fum, iar noaptea focul se vedea la mari depărtări vestind că hotarul Moldovei este călcat la Soroca. (Prin intermediul rugurilor aprinse pe cele mai înalte dealuri de la Baxani, Ciripcău, Visoca ș.a. vestea ajungea foarte repede pînă în capitala Moldovei — la Suceava, mai apoi, Iași.)

Fiecare turn rotund avea 4 niveluri. Și parterul număra 4 niveluri, care serveau drept beciuri și depozite. El nu dispunea nici de uși, nici de

ferestre. La etajele 1 și 2 se afla artileria cetății, tot acolo locuiau și servanții tunurilor. Sub fiecare podea a etajului se afla un mic depozit folosit pentru păstrarea munițiilor și lucrurilor personale ale soldaților. În fiecare turn erau câte 6 tunuri, care în caz de luptă se trăgeau înăuntru și se încărcău cu praf de pușcă și obuze rotunde. În timp de pace, tunurile nu prezentau un mare disconfort pentru soldați, deoarece era vorba de o cetate militară și nu de un castel al unui nobil. În cele 2 turnuri, aflate în stînga și în dreapta turnului de intrare, de formă dreptunghiulară, locuia comandamentul cetății — pîrcălabul și căpitanii. Încăperile erau destul de confortabile. Ele aveau cămine și toalete.

Inițial, curtea cetății era foarte largă. Ea coincidea cu parametrul turnului principal. În centru se află pînă în prezent fîntîna cetății. De-a lungul peretelui principal se afla o terasă cu mai multe parapete. Terasa principală se găsea la nivelul etajului 2 al turnurilor rotunde. Nișele pentru birne sînt cu mult mai largi decît toate celelalte. Probabil, aici, ca și în ogradă, ritmul monoton al vieții era întrerupt din cînd în cînd de strigătele strajnicilor și de apariția dușmanului. Aici se aflau camere unde se adăpostea garnizoana. Pentru a ajunge la terasă erau folosite scările de lemn care uneau mai multe parapete.

Galeria principală avea un acoperiș. La nivelul etajului al patrulea al turnurilor se mai afla o terasă, care servea drept element de comunicare pe tot spațiul cetății. Acolo, sus, se afla linia principală de apărare. Garnizoana cetății număra aproximativ 200-250 de ostași, care, la rîndul lor, erau ajutați de oamenii simpli, adică de prostime.

Schimbările considerabile ale cetății au survenit în timpul aflării polonezilor în cetate, între anii 1684-1699. Aceștia sapă în jurul cetății un șanț adînc sau, mai bine zis, îl refac pe cel vechi, care se umplea cu apă din rîulețul Racovăț. Sub oglinda apei erau ascunse două rînduri de țăpoaie. Pămîntul din șanț a fost adus în cetate ridicîndu-se astfel nivelul ogrăzii, care ajunge în prezent la 3 m de la bază. La fel, s-a umplut cu pămînt și parterul turnurilor rotunde. Polonezii au construit de-a lungul peretelui rotund 13 cazemate (beciuri, depozite) din piatră, unde se păstrau praful de pușcă și proviziile. O bună parte din ele au fost reconstruite. Ei au mai săpat o fîntînă în partea nordică. De această fîntînă este legată și legenda cu tunelul ce merge pe sub albia Nistrului. Contra existenței acestui tunel prezentăm cîteva argumente:

1. Cetatea Soroca apăra frontierele statului Moldova pe Nistru. Teritoriul stîng al Nistrului aparținea coroanei poloneze, apoi Ucrainei căzăcești și, în cele din urmă, Imperiului Rus. Garnizoana cetății cerea

ajutor în caz de nevoie nu de la vecinii de peste Nistru, ci de la Suceava sau de la Iași.

2. Chiar să fi fost un tunel pe sub albia Nistrului, el ar fi fost înecat de apele subterane. Sub Nistru pământul este suprasaturat cu apă. Și dacă totuși a fost cândva un tunel pornit din cetate (arheologii, în urma investigațiilor, nu l-au descoperit), eu l-aș căuta în partea din deal, spre sud...

Deasupra cazematelor se aflau încăperile din lemn pentru trai și o capelă catolică.

Fundamentul cetății se adâncește în sol pînă la 5,20 m și ajunge pînă la nivelul unde apare apa. Meșterii zidari au ținut cont de acest fapt: fundamentul are o grosime de aproape 5 metri, îngustîndu-se spre suprafață.

Din cele mai vechi timpuri omul a încercat să-și immortalizeze existența în această lume trecătoare prin desenele din peșterile Altamira și Lasko, prin inscripțiile ieroglifice din piramidele egiptene, prin desene rupestre.

În timpul cercetărilor arheologice pe pereții cetății au fost descoperite diferite desene și inscripții zgîriate pe piatră. Printre ele figurau autografele zidarilor, o barcă cu pînze din sec. XVI-XVII, litere, monograme, cruci, cercuri, animale domestice, obiecte de uz casnic...

În unul din cele trei metereze din turnul 3 se află o inscripție care arată că cetatea a fost construită în timpul pîrcălabului Toader.

Comparativ cu alte cetăți, cetatea Soroca nu este atît de mare, dar pe timpuri avea mari capacități de apărare, reprezentînd un punct strategic foarte important. Cînd se purtau lupte, nici o palmă de pămînt din jurul cetății nu rămînea fără supraveghere. În fiecare turn rotund existau cîte 6 puncte de foc plus cei care trăgeau cu arcurile de deasupra zidurilor, prin creneluri.

CERCETĂRI

Multe va vedea călătorul grăbit la Soroca, dar și mai multe va afla cel dornic de a cunoaște, fiindcă anume el va simți ritmul intens al acestui sfîrșit de secol și mileniu, cel al secolelor apuse; va avea posibilitatea să se apropie de viața strămoșilor noștri, va simți respirația epocilor trecute.

Un Eldorado arheologic, o nesecată comoară de relicve ale trecutului și printre ele o perlă a arhitecturii medievale — cetatea Soroca.

Zeci de ani, această măreață cetate atrage prin misterul ei ascuns între pereții reci de piatră. Mulți cercetători ai plaiului moldav au făcut popas sub zidurile ei. În 1968 Ministerul Culturii al RSSM adoptă hotărârea de a continua săpăturile arheologice începute la sfârșitul anilor '50 și de a restaura parțial cetatea.

Primele cercetări și restaurări fost efectuate în anii '20 de profesorul Radu Vulpe. Ștafeta a fost preluată mai apoi de Academia de Științe a RSSM.

În urma cercetărilor efectuate de doctorul în istorie Gheorghe Cebotarenko au fost scoase la lumina zilei multe detalii din construcția cetății, etapele de construcție și reconstrucție a ei de către polonezi, după 1684. Obiectele descoperite au permis a învia momente din viața și lupta strămoșilor noștri, care au stat de strajă la hotar. Obiectele descoperite impresionează prin numărul și felul lor.

Colecția conține monede turcești, polone, rusești de aur, argint și aramă, aduse în târgul Soroca din josul și susul Nistrului. De pe ele ne privesc chipurile celor a căror lăcomie s-a năpustit nu o singură dată asupra Moldovei — Ștefan Bathory, Ioan Kazimir, Abdul Hamid I, Elizaveta Petrovna. Lulelele din lut mai păstrează mirosul de tutun al celor care au apărat cetatea. Pocale din sticlă, ulcioare din lut, cupe din care s-a băut vin roșu și spumos în cinstea biruințelor. Ceramică originală, obiecte de fier, care vorbesc despre măiestria meșteșugarilor din Soroca și din împrejurimi.

De sub stratul de funingine au ieșit la suprafață diferite desene, inscripții făcute de cei care și-au adus contribuția la construirea cetății și au stat de veghe la hotar — Iacop, Gligor, Vasile — și a căror arme de luptă, vîrfuri de sulită și săgeți, ghiulele vor fi găsite sub zidurile cetății.

TRECUT APĂRUT DIN NEGURA VREMURILOR

Mulți ani la rînd cetatea Soroca a stat de pază la vadul Nistrului, apărînd hotarul Moldovei din partea Cîmpiei Ruse, ținînd piept năvalei celor nesățioși de pămînturi vecine — tătarii, turcii, polonezii, cazacii.

Dar vorba cronicarului: „n-a fost neam mai lovit, care să se apere cu o mai cumplită îndîrjire”. Cetatea cu zidurile ei înalte și puternice a sfidat de nenumărate ori norii negri de plumb și ploile năpraznice de foc ale dușmanilor de tot soiul. Apărătorii vrednici ai acestui ținut de hotar au rezistat în ciuda vitrejeii vremurilor. De zidurile cetății Soroca și-au zdrobit iataganele ienicerii turci, sub zidurile cetății și-au găsit sfîrșitul mulți nobili polonezi. Au trecut cu mari războaie pe la Soroca zaporojenii...

În 1523 domnitorul Moldovei Ștefăniță îl anunța pe regele polon Sigismund că pîrcălabul de la Soroca a zdrobit un detașament turcesc, luînd prizonieri, și a întors țării 2500 de oi, jefuite de turci.

Proaspăt construită, cetatea lui Petru Rareș, după cum spune cronicarul Gr. Ureche, cunoaște și prima trădare făcută de Alexandru Lăpușeanu (septembrie 1552 - 18 noiembrie 1561, octombrie 1563 - 10 martie 1568).

„Alexandru-Vodă vrîndu să între în voia turcilor, scrie bătrînul Grigore Ureche, precum să făgăduisă înaintea împăratului că va risipi toate cetățile din Tara Moldovei numai să-i dea domnia”. Lăpușeanu și-a îndeplinit promisiunea dată turcilor. A umplut toate cetățile cu lemne și le-a dat foc. Așa a început cea de-a doua domnie a lui Alexandru-Vodă Lăpușeanu (1564). Au ars toate, numai Hotinul a rămas întreg, apărînd Tara și imperiul turcesc de polonezi.

...În după-amiaza zilei de 16 iunie 1578, un bărbat de vreo 49 de ani, cu statură impunătoare și frumos la înfățișare, purtînd barbă după obiceiul domnilor moldoveni, rostea în fața călăilor săi și a unei mulțimi adunate în Piața de Mărfuri din Liov ultimele sale cuvinte:

„Sînt osîndit la moarte, dar nu știu pentru ce, fiindcă nu cunosc să fi săvîrșit în viața mea vreo faptă pentru care ar trebui să termin astfel. Știu bine că am luptat întotdeauna bărbătește și cavalereste — cu cinste — împotriva dușmanilor lumii creștine.

Nu cunosc nici un alt motiv, dar dacă eu sînt condamnat la moarte pentru că turcii, cu plată, au cerut regelui vostru, supusul său,

să facă acest lucru și regele a poruncit călăului să ducă treaba la bun sfârșit, pentru mine n-are nici o însemnătate. Dar țineți minte că nu va trece mult timp și cel care mă ucide azi pe mine v-ar putea ucide și pe voi și că făpturile voastre și cele ale regilor voștri vor fi duse la Constantinopol de îndată ce cel care plătește o va cere”.

Reproducând aceste cuvinte ale lui Nicoară Potcoavă — rostite în piața mare și reproduse de Filippo Talducci în scrisoarea sa din 12 iulie 1578, adresată din Craiova contelui Giovanni Battista Concini de Conti della Penna, relatăm despre tragicul sfârșit al celui în față căruia s-au deschis porțile Cetății Soroca — Nicoară Potcoavă.

Cînd călăul, după cum era obiceiul vremii, a arătat poporului capul sîngerînd, pentru a demonstra că judecata s-a făcut și că dreptatea a biruit, un murmur de nemulțumire și durere a izbucnit deasupra pieței. Numai paza bună a asigurat liniștea orașului Liov.

Filippo Talducci ne comunică cum că pînă în cele din urmă spiritele au fost liniștite, permițîndu-se oamenilor lui Nicoară să depună corpul, împreună cu capul, în biserica ortodoxă din Liov, zisă a rușilor, cu toate că mai înainte ea fusese ridicată și sprijinită cu banii domnilor Moldovei.

După înfrîngerea lui Ioan vodă cel Cumplit în luptele de la Roșcani, din iunie 1574, Moldova îl avu stăpîn pe Petru vodă Munteanul (Petru Schiopul). El avu mult de furcă cu cazacii, care năvăliră de mai multe ori în Moldova, aducînd cu dînșii „domnișori, fii, frați adevărați sau închipuți ai Domnilor ce stăpîniseră pînă la Petru vodă”.

„De noroc era Petru vodă cu cazacii cum să tîmplă pururea omului de nare odihnă că bine de unii nu se mîntuia, alții venia asupra lui”. (Gr. Ureche)

În drumul lor spre domnie cazacii treceau Nistrul pe la Soroca, Rașcu și pe la Rîbnița. Unul din cei mulți dornici de domnie a fost și Nicoară Potcoavă. Ajutat de cazaci și de țărani fugari din Secea Zaporojană, el încearcă o primă incursiune în Moldova, în august - septembrie 1577, dar care a suferit eșec. Cronicarii Grigore Ureche și Nicolae Costin relatează că la acea incursiune au participat numai 330 de oameni conduși de hatmanul Șah și de moldoveanul Ceapă. A doua încercare a lui Potcoavă de a pune mîna pa putere s-a încununat cu succes. Potcoavă trece Nistrul la Soroca, unde „prostimea la primit ca domnitor”. La sfârșitul lui noiembrie 1577, el s-a instalat domn la Iași. Grigore Ureche afirmă că „mulți i s-au închinat”.

Într-o scrisoare din 16 ianuarie 1578 către împăratul Rudolf II se spune că Nicoară Potcoavă a fost așezat domn al Moldovei prin voința

țării. Astfel se explică, cred, cea de-a doua victorie asupra lui Petru Șchiopu, după instalarea lui la Iași, la Docolina, la 13 decembrie 1577. Dar noul domn care își numise alți dregători și își începuse domnia prin deschiderea temnițelor n-a fost primit de turci. Sultanul Murat al III-lea a dat poruncă în Transilvania și Tara Românească să se adune oști pentru a ataca Moldova.

În fața acestor pregătiri Nicoară Potcoavă, la sfatul lui Ștefan Bathory, fostul principe al Transilvaniei, devenit de curînd și el rege al Poloniei, și la îndemnul magnaților polonezi, se retrage din Moldova pe la Soroca spre Tara Leșească.

Prins prin vicleșug de magnatul Micolă Sineawski, palatinul Podoliei, Nicoară Potcoavă este adus la 10 februarie 1578 la Varșovia și predat mercenarilor lui Ștefan Bathory. Spunem prin vicleșug, fiindcă nu era ușor să pui mîna pe el. Era un cazac viteaz și voinic: „acel Potcoavă era de o așa putere, că nu numai potcoave rupea, dar și taleri sfărîma, iar cînd înfigea un taler în copac nu putea-i să-l scoți decît tăindu-l. Apucîndu-se de o roată din urmă putea ține în loc o căruță trasă de 6 cai. Sfărîma oiștea de genunchi. Luînd în dinți un butoi de miere îl arunca peste cap. Luînd în mîna un corn de bou, străpungea cu el poarta”. (Text de pe o gravură poloneză din sec. al XVIII-lea cu portretul lui Nicoară Potcoavă.)

În aprilie 1578, el este transferat în cetatea Rawa, iar după 2 luni este adus la Liov. În această perioadă, Petru Șchiopul și sultanul cer insistent regelui Poloniei pedepsirea prizonierului Nicoară. O ultimă adresare a ceaușului turc la Liov îl determină pe Ștefan Bathory să decidă condamnarea la moarte, fără judecată, a lui Nicoară Potcoavă. Deși mercenarii au cerut ca un asemenea viteaz să fie iertat, mai puternic decît rugămintele lor a fost cuvîntul ceaușului. Nicoară a fost executat, aducînd, după cum relatează Filippo Talducci în scrisoarea sa, „jale mare în Polonia și rușine asupra regelui”.

Nedreptatea ce se săvîrșise în piața Livovului la 16 iunie 1578 va fi mai tîrziu recunoscută și un mare oraș polonez va da cinstire acestui bărbat viteaz.

După cîțiva ani, la construirea Arsenalului din Gdansk (1601-1605), una din cele mai frumoase clădiri din oraș, o adevărată perlă a stilului Renașterii flamande, operă a marelui arhitect Anton von Obbregen, la picioarele unei statui de oștean moldovean se va sculpta în piatră capul lui Ioan Potcoavă. Aflat în fața Arsenalului din Gdansk, ea păstrează și astăzi această efigie ca mărturie a recunoașterii marii

nedreptăți ce i s-a făcut lui Ioan Potcoavă, numit de moldoveni Nicoară.

O dată cu executarea lui Potcoavă lupta cazacilor pentru cucerirea domniei în Moldova nu numai că n-a încetat, ci s-a întezit, cunoscând o mare amploare încă în acele vremuri când Nicoară Potcoavă zăcea în lanțuri în închisoarea poloneză.

Din nou, apar unul după altul „moștenitorii legitimi” ai lui Ioan Vodă cel Viteaz și Nicoară Potcoavă. Cronicarul Gr. Ureche amintește în *Letopisetul* său pe mulți domnișori care au urmat calea lui Nicoară Potcoavă, tulburând domnia celui care a fost Ioan vodă cel Cumplit și Viteaz. Prin campaniile lor în Moldova, cazacii au încercat să-l înlăture pe Petru Șchiopul de la domnie, la 27 iulie și 12 octombrie 1578, la 27 octombrie 1583, la 7 august 1584, la 8 ianuarie 1587. Cei mai vestiți dintre pretendenți au fost un Alexandru, un Petru, un Constantin I și II, un Manoil, un Ionașco.

După zdrobirea cazacului Alexandru, în fruntea altui detașament de zaporojeni vine Petru, care s-a declarat fiul lui Alexandru. Informațiile despre activitatea lui sînt foarte sărace. E cunoscut faptul că Petru pornește la luptă în primăvara sau în vara anului 1578. Printre adepții lui erau și moldoveni, inclusiv unii boieri mici. Despre ultimii doi, frații Simon și Grigore, aflăm dintr-un hrisov al domnitorului Petru Șchiopul, din 11 martie 1586, în care este vorba de confiscarea satului Climăuți din ținutul Sorociei, de pe Nistru, fostă ocină a celor doi frați. Domnitorul scria că Simion și Grigore „au pribegit în Țara Leșească la cazaci și de acolo ei l-au ridicat pe un oricare lotru, și anume pe Petru ca domnitor și au venit cu sabia asupra Domniei mele... Dacă am auzit despre venirea lor în Țara Domniei mele, am adunat oastea și am ieșit în calea lor la cetatea Soroca. Ei auzind de sosirea Domniei mele, au început să fugă înapoi, iar pe numitul Domnitor Petru oștenii Domniei mele gonindu-l, l-au prins viu pe el și pe mai sus supușii Simon și fratele lui Grigore și i-au adus la Domnia mea. Întru aceasta Domnia mea i-am ucis ca dușmani ai Domniei mele și a întregii țări a Domniei mele”.

Aceste tentative de alungare a lui Petru se bazau pe faptul că la începutul domniei o parte din marii boieri îi reproșau originea sa din neamul Basarabilor și nu voiau să-l primească de domn, sub motivul că nu era din familia domnitoare a Moldovei. În fața noului voievod se punea problema de a-i convinge pe moldoveni că, deși nu este din familia Mușatinilor, urcat în scaunul de la Iași, se va identifica întru totul cu țara căreia i-a devenit domn.

Petru Șchiopul câștigă treptat încrederea marilor boieri „la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșea“, iar față de masele populare, în limitele mentalității epocii, avea o atitudine protectoare: „judecată cu blîndețe și fără fățarie o făcea“, notează Gr. Ureche.

Încercarea lui Petru Șchiopul de a modifica atitudinea boierilor față de dînsul s-a încununat de succes, astfel încît la sfîrșitul domniei îi aduceau domnitorului închinare binevoitoare: „Petru voievod cel Bun, bărbat de neam bun și iubitor de bine, frumos, cu suflet luminat, milostiv în apucături, foarte darnic, urînd nedreptatea, bun față de săraci și judecător drept“ (Azarie).

„Era domn blînd ca matca fără ac“ (Gr. Ureche). De la bun început Petru Șchiopul și-a îndreptat toate eforturile spre redresarea economică a țării. A luat măsuri energice de stimulare a agriculturii, de sporire a exportului. Dar, din păcate, în 1585 asupra Moldovei s-a abătut o secetă cumplită „de au secat toate izvoarele, văile, bălțile și unde mai-nainte prindea pește, acolo ara și piatra prin multe locuri au căzut, copacii au secat de secetă, dobitoacele n-au fostu avîndu ce paște vara, ci le-au fostu dărîmînd frunze. Și atîta prafu au fostu, cîndu dă scorniaia vîntu, cît s-au fostu strîngîndu troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omăt. Iar dinspre toamnă dacă s-au pornitu ploii, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea s-au fostu oprînd sărăcimea foamea, că-i cuprinsese pretutindenea foametea“ (Gr. Ureche).

În pofida secetei distrugătoare, Petru Șchiopul reușește să redreseze situația economică din țară. Pășind pentru prima oară pe pămîntul Moldovei, Henry Cavendish nota că „moldovenii sînt gospodari buni..., căci imașurile lor sînt înzestrate cu vite, boi, vaci, cît și cu oi și au o rasă bună de cai. Țara are un pămînt bun și roditor, bine împădurit și cu apă foarte bună...“

Dar oare nu toate acestea îi atrăgea pe acei „domnișori“ în Țara Moldovei, oare nu belșugul țării îi arunca în șa pe cazaci, cum a fost la 8 ianuarie 1587, cînd „ridicatu-s-au o samă de cazaci ca niște lupi ce sîntu învățați de-a pururea la pradă, de au întrat în țară și au prădat și multe bucate au luat de la Ținutul Sorocii“ (Gr. Ureche).

Pîrvul, pîrcălabul Sorociei, împreună cu „hînsarii și cu alții carii au vrut de bună voie să i-au ajunsu la Perieslavu“. Cazacii au refuzat să întoarcă dobînda de război și atunci moldovenii au luat cu asalt tabăra cazacilor. Mica oaste a pîrcălabului Pîrvul a spart apărarea cazacilor, semănînd moarte. După cum spune cronicarul Ureche, „puțini au scăpat din ei“, iar cei care au fost prinși de vii „au fost duși la Iași, la domnie“.

Despre „războiul Pîrvului pîrcălabului de Soroca cînd s-au bătut cu cazacii la Perieslav” vorbește și hrisovul lui Petru Șchiopul de la 8 mai 1587: „au venit niște cazaci tîlhari foarte oameni răi aice în pămîntul nostru și au prădat și cîteva sate la margine pe Nistru, în pămîntul domniei mele, deci sluga noastră Pîrvul, pîrcălabul el lovindu-se de dînșii s-au bătut și așa Dumnezeu milostiv fiind ajutor și biruindu-i pe tîlharii i-au dat sub sabie domniei mele dintre dînșii vii i-au prins, iar unor din trînșii numai capetele lor sau adus de față înaintea noastră și a tot sfatului nostru. Pe urmă și sluga noastră Pîrvul pîrcălabul viind s-au aflat pre însuși trupul lui avînd cîteva răni”.

Petru vodă răsplăti acea biruință a sorocenilor, dăruindu-i lui Pîrvul satul Buruienesti pe Siret, în ținutul Roman.

La începutul anilor '90 ai sec. al XVI-lea, către sfîrșitul domniei lui Petru Șchiopul, la curțile împărătești de la Varșovia și Constantinopol circulau zvonuri despre campaniile căzăcești din regiunile ruse spre Moldova. Încă la sfîrșitul anului 1590 din Constantinopol se anunța că un oarecare pretendent fals la domnie în Moldova a cerut ajutor de la Moscova, de unde i s-au dat niște detașamente de cazaci care se îndreaptă spre Moldova (*Hurmuzaki*, v. XI, p. 745-746).

În instrucțiunile ambasadurilor regelui polon de la adunarea seimului din 1592 se spune că și la 1591 se pregătea o campanie a cazacilor în Moldova, avînd în fruntea lor pe „un oarecare domnișor”. Regele polon cu greu i-a convins pe cazaci să renunțe la campania ce se pregătea, iar „domnișorul” a fost dat pe mîna regelui (*Jerela*, v. 8, p. 66).

La 12 mai 1591, Stanislav Golski, căpitanul de Bar, avînd poruncă de la regele polon, în ceea ce privește păstrarea păcii și tratatului de alianță cu sultanul turc, anunța domnitorului Moldovei Petru Șchiopul: „Azi însă mi-a venit vestea din Kiev, că s-au pornit din Moscova mai multe mii de tîlhari, la care s-au alăturat și alții, care de obicei tîlhăresc în Boristene, și au primit în rîndurile lor pe un oarecare Lazăr, care se dă drept fecior al voievodului Moldovei. Și se zvoneste, că această adunătură de tîlhari are de gînd să-l aducă în Moldova”. Asigurînd năzuința regelui polon de a trăi în pace și liniște cu împăratul Turciei și domnitorul Moldovei, Stanislav Golski găsește de cuviință să-l informeze pe Petru Șchiopul ca acesta să nu scape nimic, pentru a preîntîmpina răul. De asemenea, căpitanul de Bar promite o informare a domnitorului moldav, „dacă căpitanul Sorociei” îi va trimite un om credincios, căruia i-ar putea încredința pe deplin corespondența sa către domnul Moldovei.

Zbuciumată a fost domnia lui Petru Șchiopul. Cazacii îi tulburară cu adevărat liniștea, prădînd de atîtea ori Moldova, iar turcii...

În 1591, „după cum le este obiceiul lor spurcat, neînsetat de lăcomie“, turcii au cerut — numai pentru acel an, ziceau ei — un tribut mult mai sporit față de cel obișnuit și mult mai mult decît putea să plătească sărmana Moldovă hărțuită de cazaci și tătari. Boierii l-au sfătuit cu toții pe domn să accepte sporirea. Argumentele aduse de boieri nu l-au convins însă pe Petru vodă.

Relatînd episodul, Grigore Ureche arată că domnul le-a spus că nu era vorba atît de dificultatea de a plăti o nouă dare, ci de faptul că turcii o vor transforma într-o dare perpetuă, așa se mai întîmplase și cu alte prilejuri. De acea domnul a hotărît să părăsească tronul și nic „într-un chip nu vru să se apuce de aceea dare și să ia blestemul țării asupra sa“.

Ultimii ani ai vieții sale Petru Șchiopul îi petrece la Botzen în Tirol, unde avea o mică curte de boieri. Acolo a decedat, fiind înmormîntat în biserica din acel oraș și unde pînă în prezent i se vede mormîntul.

Și au dat turcii Țara Moldovei după plecarea lui Petru Șchiopul lui Aron vodă, „oni fără suflet“. Umblînd după domnie, Aron vodă luă împrumuturi de la cămătarii turci. Și dacă s-a așezat Aron în scaunul domnesc de la Iași, nu a avut altă grijă în țară decît de prădare, de jocuri și de desfrîu. Fiînd strîmătorat de datorii, el a dat țara cămătarilor țarigrădeni, care au trecut-o în lung și-n lat, lăsînd în urmă numai jale și blestem pe capul oamenilor. Fiîndu-le peste putință să mai rabdă jugul cămătarilor lui Aron vodă, „s-au ridicat orheienii și sorocenii ca un domnișor ce-i zic Ionașco“. Și-a ridicat oastea și Aron. S-au întîlnit oștile lângă Răut, „dîndu războiu vitejăște dinspre amîndouă părțile“. Izbînda a fost de partea oștirii cămătarilor și a slugilor lui Aron.

„Și dacă au spart Aron vodă pre viclenii săi nici un loc nu au lăsa să nu fie plin de vrăjmășia lui, că nu pierdea numai pre carii au fost întru războiul acela, ci și semînțiile lor și vinovați și nevinovați“. Și de atunci l-au poreclit sorocenii și orheienii Aron vodă Tiranul, Aron cel Cumplit.

Înșiși turcii de la Țarigrad, cînd au auzit de cruzimea și jafurile făcute de Aron Tiranul, l-au mazilit. Dar prea mari îi erau datoriile, și au mers cămătarii la vizir, de l-au întors înapoi în a doua domnie spre nenorocirea Țării. Vestea întoarcerii lui Aron cel Cumplit o aduși Oprea Armașul, cu poruncă de arestări a unor boieri, dată spre înd

plinire lui Ureche logofătul, tatăl cronicarului Grigore Ureche. Acesta n-a mai stat la gânduri și „noaptea, toată noaptea și ziua fugindu au ieșit pre la Soroca în Țara Leșească“, unde erau și alți boieri pribeji care așteptau sfârșitul domniei tiranului Aron.

Răsturnarea lui Aron Tiranul a fost pregătită de hatmanul Răzvan la porunca voievodului transilvănean Sigismund Bathory, care se mîngîia cu gândul de a cuceri și el tronul Moldovei.

La 14 mai 1595, paharnicul din Galici Andrei Taranovski îi scria lui Pstrokonski: „...cazacia și unгурii și cu moldovenii au ars pretutindenii în jurul Tighinei și Cetății Albe pînă la cel mai mic sătuleț și au pustiit întreaga țară (Bugeacul) în lung și-n lat. Apoi, după acea pustiire, Răzvanga, hatmanul unгурilor, s-a îndreptat spre Iași cu unгурii cu care au fost la Tighina și așa, înțelegîndu-se cu unгурii, a prins noaptea pe Aron și legîndu-l și punîndu-l în fiare, l-a trimis în țara Ardealului, iar el s-a așezat în locul lui la Iași...“

Profitînd de dezbinarea internă a Moldovei și de faptul că vecinii ei erau implicați în alte conflicte militare, oștirile polone, încercînd să transforme în viață acordul încheiat cu Ieremia Movilă, au intrat în țară. Ieremia Movilă a fost declarat domnitor (1595-1606). Dar curînd domnia lui Ieremia Movilă a fost curmată de Mihai Viteazul. În scurt timp Mihai Viteazul unește sub domnia sa cele trei principate dunărene: Muntenia, Moldova și Transilvania.

Ieremia Movilă și-a găsit refugiul în cetatea Hotin. După asasinarea mișească a lui Mihai Viteazul Moldova este din nou sub domnia domnitorului pribeag.

Rezultatul războiului dus de Mihai Viteazul a fost așezarea statornică a tătarilor în Bugeac, care trebuiau să împiedice incursiunile îndrăznețe ale cazacilor. Zaporojenii pradă la 1601 tîrgul Soroca, uci-gînd pe locuitorii ei. Apar din nou sub zidurile Sorociei la 1602.

În timpul frămîntărilor boierești pentru domnie în Moldova, tătarii implicați în conflict, în drum spre Crimeea, din cauza unei ierni mari, s-au oprit în împrejurimile Sorociei.

În cel de-al doilea deceniu al sec. al XVII-lea Imperiul Otoman, rezolvîndu-și problemele interne, începe un război pentru înlăturarea influenței polone în Moldova.

La 1611, polonezii care vin să acorde ajutor Moldovei, nu numai că au „dat ajutor, ci, făcînd mari stricăciuni pretutindenii în țara noastră, în ținuturile Sorociei și Hotinului“, au plecat înapoi în Polonia luînd și leafa de la moldoveni pentru slujbă.

În 1617, în apropierea Rașcovului din stînga Nistrului au avut loc lupte între hatmanul polonez Stanislav Jolkiewski și seraschierul Iscander-pașa, care a trecut Nistru pe la Soroca. El s-a aflat aici pînă s-a încheiat pacea de la Bușa sau Jaruga, mai sus de Soroca. Tot la Soroca, în acea perioadă, se încheie un tratat de apărare reciprocă dintre domnitorul Radu Mihnea și prințul ardelean Gabriel Bethlen, chemat de turci în ajutor.

Cele mai mari ciocniri între turci și polonezi au avut loc în 1620. Armatele lui Stanislav Jolkiewski trec Nistrul la Bușa, împinzind Cîmpia Sorocii în drum spre Iași. Puternicul stăpînitor turcesc pe toată linia Dunării și Dobrogei a venit în întîmpinarea armatei polone, aducînd cu dînsul și pe tătarii Bugeacului. Armatele s-au lovit în luptă la Țuțora. Gaspar Grațiani, domnitorul Moldovei, lupta alături de polonezi. Polonezii nu sperau să obțină o biruință ușoară, doar Gaspar, care devenise domn, îi asigura că este de ajuns ca oastea poloneză să pătrundă în țară ca aceasta să se răscoale și toată dominația turcească din Moldova să fie lichidată.

Dar în a treia zi, la Țuțora, hatmanul moldovenesc Șeptelici trecu la Turci semănînd groază în oștirea polonă care se puse pe fugă. Retragera polonezilor a fost nespus de nenorocită. Ea se poate asemăna cu viitoarea campanie de la Prut a țarului Rusiei Petru I. În timpul retragerii, polonezii își pierd hatmanul:

„Cînd au bătut turcii pe Gaspar-Vodă la Țuțora, întorcîndu-să leșii înapoi, tăiat-au un tatar pre Jolcovski, hatmanul leșesc, lîngă Movilău, precum scrie și letopisețul. Numai tatarul nu l-au știut că este Jolcovski hatmanul leșesc. Ce după ce l-au omorît, au găsit ceasornicul în sîn, de aur cu diamanturi. Și aflînd tatarul că au fost hatmanul leșesc, să fi dzis tatarul acela că nu trebuiește să trăiască omul în lume, dacă nu va avea noroc, și să fi jiunghieat singur“ (Ion Neculce). Prea mare ar fi fost răscumpărarea ostatecului, în comparație cu „ciasornicul de aur cu diamanturi“. S-a întîmplat aceasta în Cîmpia Sorocii, nu departe de satele Sauca și Berezovca de lîngă Otaci. Peste timpuri, nepoții și strănepoții hatmanului polonez vor ridica pe un delușor o coloană din piatră, în vîrfurile căreia se află o cruce din fier „Stîlpu leahului“, monument al unei sorți vitrege. Un cronicar polon plîngea astfel nenorocirea pierderii hatmanului: „Mai bine s-ar fi cufundat în pămînt țara aceea a Moldovei înainte de a fi intrat noi într-însa; niciodată coroana polonă n-a suferit mai mult“.

Zdrobirea polonezilor la Țuțora nu însemna sfîrșitul luptei. Acordul ei final a constituit-o expediția de la Hotin din vara și toamna

anului 1621. Sultanul Osman, om tînăr și îndrăzneț, intră în Moldova. El a pătruns pînă la Hotin. Polonia și-a adunat o armată considerabilă sub conducerea lui „Hotchevici, hatmanul de Litfa, om vestitu din tinerețile sale la războaie”. La 20 august, „au sosit și 1000 de cazaci înaintea harmanului lor, anume Sahaidacinii, dîndu-i știre că sosește și oastea căzăcească cu tabăra legată de trei dzile tot cu războiu prin tătari, că trecuseră cazacii pre la Soroca și zabovindu-să cu prada pe hirea lor”.

Sultanul turc avea de gînd să pedepsească Polonia, dar totul s-a terminat cu o luptă nehotărîtă din partea armatei turcești. Luptele turco-polone pentru Moldova se încheie cu o pace prin care polonezii renunță la Moldova și recunosc suzeranitatea turcească asupra ei.

Timp de 19 ani, aprilie 1634 - aprilie 1653, Principatul Moldovei a fost cîrmuit de una din cele mai reprezentative personalități ale vieții politice feudale moldovenesti Vasile vodă Lupu. „Fericită domnia lui Vasile vodă în care, de au fostu cîndva această țară în tot binele și bivșug și plină de avuție, cu mare fericie și trăgănată pînă la 19 ani, în dzilele aceștii domnii au fostu” (Miron Costin). Și dacă încercăm să facem o sinteză a realizărilor epocii Vasile Lupu, putem numi următoarele monumente arhitecturale: biserica Trei Ierarhi și mănăstirea Golia, istoriografice — *Letopisetul* lui Grigore Ureche și de cultură — Academia.

Dar... „O! nesătoasă hirea a domnitorilor spre lătire și avuție oarbă! Pre cît să mai adaoge pre atîta rîhnește mau mult. Pofta domnilor și a împăraților n-au hotar. Avînd multu, cum n-ari avea nemica le pare. Pre cîtu îi dă Dumnezeu nu să satură. Avîndu domnie, cinste și mai mari și mai late țări poftescu. Avîndu țara, și țara altuia a cuprinde cască, și acea lacomindu la altuia, sosescu de pierdu și al său. Așea s-au stînsu împărăția lui Darie — împăratu de Alexandru Machidon, vrîndu să supuie țările grecești... Așea împărăția Cartaghinii, vrîndu să supuie Rimul, au cădzutu la robia rîmlenilor... Așa și Vasile-Vodă avîndu fericite vremuri de domnie în pace den toate părțile... au început svadă cu Matei-vodă” (Miron Costin).

Trufia și ambiția lui Vasile vodă Lupu au fost cauza unor lungi războaie între cele două țări surori, Moldova și Muntenia, în care a curs sîngele poporului românesc, luptînd frate cu frate. Prin mijlocirea domnului ardelean Gheorghe Rakoczi, lupta pentru cucerirea scaunului domnesc de către Vasile Lupu s-a terminat cu o pace. În semn de pace, Matei Basarab ajută cu bani construirea mănăstirii

Soveja în munții Vrancea, iar Vasile Lupu reclădește biserica Stelea din Țirgoviște. A fost însă o pace de scurtă vreme.

Tătarii din Bugeac cu o seamă de tătari din Crimeea „au lovit la întorsul său pren țară (din Polonia — *n.n.*) și ca o oaste ce trecea, nu poate fi să nu și strice ceva.“ Venit-au atunci la Vasile Vodă țaranii cu plângere „jeluindu că-i pradă tătarii și le strică pîinele“. Vasile vodă fiind la masă vesel, de Cotnarul spumos, a dat îndată poruncă căpitaniilor să purceadă întru pedepsirea hoardei tătare. Moldovenii i-au lovit pe neașteptate pe tătari, iar cei ce au scăpat au dat de știre hanului de cele întîmplate la Brătuleni, un sat de lângă Rezina. S-au sfătuit tătarii să reîntoarcă prada lor luată de moldoveni. Au dat de știre lui Hmil hatmanul cazăcesc să fie gata și el să meargă împotriva lui Vasile vodă, totodată răspîndind zvonuri „că merg ei cu război să lovească Țara Moschicească“. În mare taină au purces ambele oști spre Nistru.

Tătarii și cazacii lui Hmelnițki au trecut Nistrul la Soroca. Și cum au sosit la Soroca, au împărțit oastea în două: una spre Suceava, alta spre Orhei și Lăpușna, pînă în Prut.

Drîmba cea de oaste haină care s-a îndreptat spre Suceava „au cuprins cît ține Soroca și Ținutul Ieșilor, pînă la în tîrgu, în Iași, Hotinul, Dorohoiul, Hîrlăul, Cernăuții, pînă în cetatea Sucevei“. Au venit „musafirii“ pe neașteptate în plină masă — toată lumea era pe acasă, cu animale, cu herghelii, de care prin acele vremuri era plină Moldova. „Plean, robi au luat fără număr multe, și case de boieri au robitu. Și s-au apărut numai chighecenii de nu le-au putut strice nimica tătarii.“

Galga-soltan și cu Hmil hatmanul de la Soroca au tras direct la Țuțora unde s-au oprit cu tabăra. Curtea lui Vasile vodă de la Iași a scăpat prin fugă, prin păduri. Dar, ajuns la strîmtoare mare, Vasile Lupu a fost totuși nevoit să primească de ginere pe Timuș și să dea sume mari de bani năvălitorilor ca să se retragă.

Alianța lui Vasile vodă Lupu cu cazacii a fost impusă, ea fiind în contradicție cu politica boierească a domnitorului. În curînd, la 1651, cazacii și tătarii suferă o grea înfrîngere la Beresteciko. Prin mesaje de informare Vasile Lupu făcea tot posibilul să-i ajute pe polonezi. Astfel, în scrisoarea sa către Nicolae Potocki de la 18 martie 1651 îl informează despre pregătirile de război ale tătarilor în alianță cu cazacii, împotriva Poloniei: „La porunca hanului, Beteg-aga a strigat pretutindeni prin Bugeac și prin Tara Dobrogei la război, ca să fie gata toți, cînd hanul va porni în persoană la primăvară. Solii de la Hmielnițki vin neconținut la tătarii din Bugeac...“

După Beresteciko (28-30 iunie 1651), unde într-o luptă necruțătoare armata cazacă, părăsită de tătari, a suferit o înfrângere zdrobitoare, Vasile Lupu rupe alianța impusă de cazaci. Polonia se arăta gata să facă tot posibilul pentru a-l lua sub apărare pe Vasile vodă, căruia la 24 decembrie 1650 i s-a acordat indigenatul — cetățenia nobiliară polonă, după cum se vede și din scrisoarea lui Nicolae Potocki din septembrie 1651, către regele Ioan Kazimir:

37

„...Consider, că tătarii cu Nureddin sultan (al II-lea moștenitor al tronului la tătarii din Crimeea, primul fiind Calgai) vor merge fie în țările mării voastre, fie în țara Moldovei pe care o amenință însuși Hmielnițki în legătură cu încuscrirea sa. Prin urmare, dacă va voi să-și verse iadul în Țara mării voastre, voi căuta, luînd pe Domnul Dumnezeu în ajutor, să nu se aleagă cu bucurie, iar dacă asupra țării Moldovei, nimic n-are fi mai drept decît să salvăm pe acest vecin și slugă credincioasă a mării voastre, pe care l-am primit în sînul nostru.”

Poate că am acorda mai puțină atenție acelor vremuri îndepărtate și atît de zbuciumate, cînd balanța sorții se înclina ba într-o parte, ba în alta, dar Soroca a fost mereu în calea marilor frămîntări și invazii.

Semnînd pacea cu polonezii la Belaia Țerkovî, Hmielnițki și-a strîns din nou zaporojenii pentru a-l pedepsi cum se cuvine pe cel ce-l socotea viitor cuscru. Bogdan Hmielnițki i-a cerut din nou lui Vasile vodă să-i dea fata după Timuș căci de nu „îi va tăia în atîtea bucăți de nu le va mai putea lipi nimeni la loc”.

Disperat, Vasile Lupu se adresă după ajutor lui Kalinovski care se mai afla cu vreo 30 000 de oșteni lîngă hotarele Moldovei. Kalinovski porni spre Batog pentru a tăia calea cazacilor spre Moldova. Cazacii erau vreo 12 000 ajutați fiind și de vreo 5000 de tătari sub conducerea lui Nureddin, sultan care visa să fie „nun mare”. Nu departe de alaiul nuntașilor urma hatmanul Hmil cu o armată. Inițial el îi scrie o scrisoare lui Kalinovski: „Hmielnițki lui Kalinovski, hatmanul rusian, hatmanului polon, salut! Fiul meu, băiat încăpățînat întovărășit de cîteva mii de prieteni, s-a pornit să-și ia de nevastă pe fata Voievodului Moldovei. Aflu, spre mirarea mea, că o numeroasă armată polonă vrea să-i curme calea. Rog pe Excelența Voastră, pentru binele patriei, să-și retragă trupele, cu atît mai mult cu cît ele se află într-o proastă poziție militară. Mă tem că tinerii nuntași, din prostie poate, să nu s-apuce să se certe cu oamenii dumneavoastră”.

Despre nunta Domniței Ruxandra a scris foarte frumos C. Gane în *Trecute vieți de doamne și domnițe* și N. Iorga în *Istoria românilor prin*

călătorii. Îndemnăm cititorul de a se adresa acestor lucrări pentru a cunoaște mai profund viața vitregă a uneia din cele mai frumoase fete din Moldova — domnița Ruxanda, ruptă de la una din cele mai luxoase curți, care amintea pe cea din Stambul sau, mai degrabă, pe cea din Bizanț: „Ca și la serai, pentru a pătrunde la Curte, trebuia să treci întâi printr-o primă împrejmuire, păzită de 500 de pușcași, apoi, pe a doua poartă, întrai în altă ogradă, păzită de 100 de pedestri, și de acolo abia în ograda a treia, unde stăteau de strajă 250 de purtători de steaguri. Când intrai în sfârșit în palat, 50 de paznici la ușă și o armată de boieri și de boiernași, fiind prin coridoare și prin anticamere, duceau pe străini la marele logofăt care-i introducea la Vodă. De altfel, curtenii locuiau îndeobște la Curte ca la Versailles. Zece căpitani de serviciu dormeau la ușa lui Vodă și zilnic era Curtea plină de lume. Bandini spune că peste două sute de invitați se perindau la palat, de la răsăritul la apusul soarelui, ba în audiențe, ba la dejun, la masă, la cafele sau la dulceață. Mesele acestea erau de o bogăție nemaipomenită. Talgerele și farfuriile erau numai de argint și de aur; la fel cupele, cuțitele și lingurițele — la ocazii mari se întrebuintau chiar și furculițe, ceea ce-i de mirare, întrucât este știut, că nici Ludovic al XIV-lea („Regele Soare”, 1638-1715) nu întrebuinta încă această unealtă, astăzi indispensabilă. Domnul stătea în capul mesei într-un jilț de catifea, spătarul lângă el îi ținea cupa, spada și scepstrul, paharnicul îi turna de băut vin și bere (un pahar de bere după 2-3 de vin). Bucatele se aduceau acoperite cu șervete pentru a nu se răci și înainte de a fi date lui Vodă erau gustate de marele paharnic. Ce nu-i plăcea stăpînului era pus sub masă — pentru cîini. Iar în timpul acesta, ușierii, ținînd în mînă toiage cu mînere de argint, păzeau ordinea în sală, pe cînd într-un colț ziceau lăutarii țigani cîntece bătrînești, iar dintr-un alt colț, cînd înceta taraful, cîntau dascălii bisericești sub icoane aprinse. Vodă, care știa multe, vorbea de nevoile țării, de politică, de poezie, de legile bizantine și de autorii eleni. Vorbea românește, după cum am văzut, cu accentul ținutului său, însă turceasca o poseda bine, iar greceasca la cea mai mare perfecție” (C. Gane).

Vineri, 6 septembrie 1652, alaiul de nuntă a luat calea înapoi — Iași, Sculeni, Bălți, Soroca, Iampol, unde s-au cununat și mai apoi la Cehrin.

După acea nuntă, o dată cu încheierea alianței lui Vasile Lupu cu Bogdan Hmielnițki, atitudinea boierilor moldoveni față de domnitor s-a schimbat radical. Dacă pînă la acel eveniment boierimea l-a sprijini-

nit pe parcursul a 18 ani, acum i-a întors spatele aliatului hatmanului Hmil. În decurs de mulți ani Vasile Lupu a fost în relații bune cu sultanul turc și cu regele polon, însă cu începere din 1652 toți devin brusc nemulțumiți de prietenia voievodului cu cazacii.

„Într-acela chip și casa lui Vasile-Vodă, de atâtea ani întemeiată, cu mare cădere și risipă și apoi și la deplină stingere au purces de atunci”, ne spune Miron Costin.

Susținuți de Matei Basarab, domnitorul Munteniei și Racozi al Transilvaniei, boierii moldoveni urzesc un complot, cu scopul de a-l înlătura de la putere. Profitând de faptul că Vasile Lupu a desconcentrat armata sa de mercenari (principala sa forță), în Moldova au intrat oștirile din Transilvania, de partea cărora au trecut boierii complotiști în frunte cu Gheorghe Ștefan. Ajuns la strâmtoare, Vasile Lupu se refugiază la Hotin cerînd ajutor de la cuscru său. Gheorghe Ștefan intră în Iași și se proclamă domnitor.

„N-au împlut Vasile-Vodă cu pribejia sa o lună în Camenița, că au venit știre cum Timuș, feciorul hatmanului Hmil, cu 8000 de oaste într-un ales căzăcească, trece la Soroca Nistrul” (Miron Costin). Dacă a trecut Timuș Nistrul la Soroca, nu l-a mai așteptat pe socrul-său, ci de la Soroca a ținut calea spre Prut, trecîndu-l lîngă Coiceni. Biruind oastea lui Gheorghe Ștefan, cazacii au intrat în Iași descălecînd în curțile domnești. Pînă la venirea lui Vasile vodă de la Camenița, cazacii au prădat codrii Iașilor de la drumul Capoteștilor pînă aproape de Huși. Întorcîndu-se la domnie, Vasile vodă a fost nevoit să intervină pentru a întoarce prada oamenilor. Domnitorul a dat cazacilor cîte un zlot pentru fiecare vită răscumpărînd-le pentru bieții oameni.

Oastea moldo-cazacă intră în Muntenia. De la început au fost cîteva izbînzi ca mai apoi să fie zdrobiți nu departe de București, lîngă Finta (17-27 mai 1653). Retragerea cazacilor și a moldovenilor a fost un dezastru.

După retragerea din Muntenia, Vasile Lupu pornește iarăși pe drumul pribegiei, pentru a cere ajutor de la hatmanul Hmil, iar Timuș, care de-abia a avut timp să-și vadă soția, se întoarce în Moldova în ajutorul socrului său.

„Peste scurte dzile sosi veste, scrie Miron Costin, cum Timuș iară cu 9000 de oameni intră pre la Soroca în țară.” Loviseră cazacii și oamenii lui Vasile vodă pe Grumadze, căpitanul care era cu oastea sa în cîmpia Sorociei. Trecînd codrul pe la Cucoreni cazacii, intrară în Suceava, unde se aflau doamna Ecaterina cu fiul, rudele și boierii lui Vasile vodă.

Ajutorul pe care a încercat să-l dea Timuș a fost nefast. El a fost ucis de schija unui obuz din artileria condusă de Dumitru Wiszniwieski. Cetatea a fost cucerită, familia și rudele lui Vasile vodă au fost băgate în închisoare, iar cazacii zaporojeni, cu corpul neînsuflețit al lui Timuș Hmielnițki, au luat calea Nistrului spre Soroca.

Ruxandra născu după moartea soțului ei doi gemeni. Socrul ei Bogdan Hmielnițki îi dăruie cetatea Rașcovului de pe malul Nistrului, la hotar cu ținutul Sorociei. Mulți pețitori i-au bătut pragurile, dar ea așa și nu s-a măritat. După ce Ștefăniță, fratele Ruxandei, deveni domn în scaunul Moldovei, Ruxandra fu chemată să se întoarcă la baștină, dar a refuzat mereu, cu îndârjire. Ștefăniță a ajuns chiar cu oaste sub zidurile cetății Rașcovului, ca s-o asedieze, pentru a o întoarce pe Ruxandra în țară. Ștefăniță plecă, iar Ruxandra a rămas pe multă vreme acolo. Numai peste 20 de ani de la plecarea ei din țară, când nu mai era nimeni în viață din familia lui Bogdan Hmielnițki, Ruxandra s-a întors la Deleni, ținutul Botoșani, moșie primită în dar de la tatăl ei.

În 1687, când oștile regelui polonez Jan Sobieski, care se aflau în război cu turcii, au intrat în Moldova, devastând și arzând satele, Ruxandra s-a refugiat în Cetatea Neamțului, care pe atunci era mănăstire. Și iată acolo, o mână de cazaci conduși de vecinul de moșie a Ruxandei, Vasile Krupenski, pune mâna pe cetatea-mănăstire, prădând-o și omorînd-o pe domniță pe pragul de la ușa chiliei în care ea se ascunse.

...Așa a rămas Vasile vodă fără domnie, despărțit de doamna sa, de familie, de avere. Iar prietenia cu cazacii s-a risipit ca un castel de nisip. Rămas singur, s-a retras cu hanul tătar în Crimeea. Mai târziu, hanul a trimis pe domnul Vasile în Turcia deja ca prizonier, ceea ce hanul ar fi făcut la stăruințele noului domn. Pereș aga și vreo cincisprezece cazaci l-au dus pe Vasile în Turcia... Pe domnul Timuș nu l-au plîns nici hanul, nici mîrzacii: „A vrut la dracul, la el să se ducă!”

Ajuns la Poartă, domnul Moldovei Vasile vodă Lupul, din 1654 a stat un timp la Yedikule, fortăreață care în a două jumătatea a secolului al XVI-lea devine închisoare politică.

Despre sfîrșitul acestui domnitor a relatat destul de amănunțit Ion Neculce: „După ce s-au dus Vasile vodă la poartă, l-au închis turcii la Yedikule. Și-l pîrî domnul moldovenesc și Racoczi, craiul ungurescu, și sta tare asupra lui, să-i omoare împărăția. Și giuruie trii mii de pungi de bani. Iar Vasile vodă își perdusă toată nădejdea de viață.”

Și atunci, spune în continuare cronicarul Neculce, și-a chemat toate slugile, pe care le avea pe lângă dînsul, acolo la Yedikule, și le-a împărțit întreaga lui avere. În caz de moarte avea să fie a lor, iar de nu, aveau s-o întoarcă înapoi domnitorului. Vizirul a chemat la dînsul pe toți pașii ce se aflau la Poartă și a ținut sfat cu ei „spunîndu-le de darul acela de trei mii de pungi de bani în schimbul vieții lui Vasile vodă. Toți au căzut de acord să-i scurteze viața lui Vasile Lupu, și numai unu din ei a spus că banii dăruți sînt destul de mulți pentru a-i lua viața domnitorului Moldovei, dar la așa împărăție ca Turcia darul este prea mic și trebuie să fie el de folos, dacă dau Gheorghe Ștefan și Racoczi așa bani. Doar știu cu toții că acest om este harnic și peste un timp poate fi de folos Porții. Cei adunați la vizir l-au ascultat susținîndu-l. A fost iertat Vasile vodă de împărăție fiind lăsat liber“. Curînd se ivește posibilitatea de a se întoarce domn în Ardeal în locul lui Racoczi, dar a decedat.

...Și după moartea lui Timuș Hmielnițki Țara Moldovei era amenințată de invaziile acestor pirați de uscat, care prin cruzimea lor semănau groază în populația pașnică a cîmpiei Sorociei. Despre această stare de alertă continuă a moldovenilor vorbește și renumitul călător sirian Paul de Alep, care, în 1654, trece prin Moldova lui Gheorghe Ștefan.

„Vineri dimineața am plecat din nou și am ajuns în satul... Trifești. Am străbătut acest ținut cu groază și în mare grabă că și locuitorii spuneau: «Cazacii vin să ne jefuiască» și ei trăiesc într-o spaimă necurmată. Toți locuitorii din acest ținut au fost luați în prinsoare de către tătari care au dat foc satelor lor, cînd au venit pe neașteptate, în timpul lui Vasile (Lupu), după cum am mai spus (1650), pentru că hotarul Țării tătărești (Dumnezeu s-o nimicească) este aproape de aici“. În urma nenumăratelor invazii cazaco-tătare din perioada domniei lui Vasile vodă, a distrugerilor suferite, tîrgul Soroca se arată în ochii lui Paul Alep un sat ordinar.

În 1657, prin vecinătatea Sorociei trece armata turco-tătară, angajată în lupte pe teritoriul Poloniei. În rîndurile ei se află și vestitul călător turc Elvia Celebi, care ne-a lăsat o mică descriere a cetății și a tîrgului Șoroca:

„Am ajuns la cetatea Sorociei de sub stăpînirea Moldovei. Aceasta este o cetate mică, zidită din piatră și așezată pe malul fluviului Nistru. Orașul său se compune din vreo mie de case (o cifră exagerată — în 1772 la Soroca erau 171 de case și bordeie — *n.n.*) acoperite cu trestie, avînd biserică, grădini și vii astfel că este o cetate înfloritoare.“

La întoarcere din Polonia, Soroca din nou l-a primit pe Elvia Celebi, care la informația de mai sus adaugă: „Am ajuns la cetatea Soroca, care se află sub ascultarea unui boier și care e loc de vamă sub stăpînirea beifului Moldovei. În cinstea hanului s-a tras din tunuri și s-au dat ospățuri.”

42

După domnia lui Vasile vodă Lupu, într-o perioadă de 31 de ani pînă la domnia lui Constantin Cantemir (25 iunie 1685 - 27 martie 1693), în scaunul domnesc de la Iași s-au perindat 14 domnitori care au domnit cam cîte 2 ani. Gheorghe Stefan, Gheorghe II Ghica, Constantin Basarab, Ștefăniță Lupu, Istratie Dabija, Gheorghe Duca, Iliăș Alexandru, Ștefan Petriceico...

Nici unul din acești domnitori, buni sau răi, energici sau slabi, bogați sau săraci, de la acea stingere de domnie a lui Vasile vodă nu mai puteau să aibă o activitate politică proprie, domnind cîteva luni de zile după care turcii îi înlocuiau îndată. Soarta țării nu era hotărîtă de talentul, virtuțile sau munca lor, ci de factorii din afară, fapt ilustrat și în scrisoarea lui Stanislav Radkiewicz către Ioan Kazimir, scrisă din Hănțești la începutul anului 1657: „Domnul Moldovei a scris lui Hmelnițki, temîndu-se de milostivirea sa hanul. Dar Hmelnițki i-a răspuns, că «acesta-i un fleac», adică tătarii, «să treacă numai iarna, le cînt eu din cimpoi». Și că de bună seamă a trimis domnului 700 de cazaci ca să fie pe lîngă el. În ceea ce privește intențiile turcilor și ale tătarilor din Crimeea, milostivirea sa hanul a scris o dată și a doua oară împăratului turcesc, rugîndu-l ca Vasile Lupu voievodul să fie din nou domn în această domnie; n-au încă un răspuns sigur, dar au nădejde, că-l vor aduce de bună seamă din nou în domnie.

A fost desemnat comandant pașa de Silistria, care strînge deja oaste și așteaptă numai pe tătari înainte de sosirea verii, căci nogailor nu le-au rămas cai. Toate hergheliile le-au pierit, iar milostivirea sa hanul va porni cu toată oastea sa abia pe la Sf. Gheorghe rusesc (23 aprilie), unindu-și forțele cu pașa de Silistria în Moldova. Acolo oștile moldovenesti, dacă se vor umili, le vor lua cu ei în Muntenia. Muntenii, de asemenea, dacă se vor umili, le vor lua și oștile lor, dar socot că domnii, atît cel al Moldovei, cît și cel al Munteniei, vor fi schimbați. Iar toate aceste forțe, adunîndu-se vor merge de-a dreptul în țara lui Rakoczi (Transilvania), făgăduind s-o treacă prin foc și sabie”.

Anume în timpul acestei campanii a trecut Evlia Celebi pe la Soroca. Campania turco-tătară a fost cauzată de un mare război care a început pentru împărțirea Poloniei. Suedezii căutau să mai aducă

regelui lor moștenirea lui Ioan Kazimir. Racoczi care avea și el planuri asupra regatului vecin, se uni cu suiedezii și Electorul de Brandenburg, un alt dușman al Poloniei, și intră în Regat în iarna anului 1657.

Între luptătorii lui Racoczi se aflau și moldovenii, și muntenii. Expediția se termină printr-o groaznică nenorocire: ardelenii au fost înconjurați și nimiciți, iar o parte, împreună cu Ioan Kemeny, fură prinși. Ștefan-Vodă din Moldova și Constantin din Țara Românească își pierdură nu numai ostașii trimiși să lupte în acele locuri străine, unde nu aveau nimic de cerut și nimic de răzbunat, ci și domniile.

După pierderea domniei, Constantin încercă să-și întoarcă Țara Românească și chiar Moldova, trecând Nistrul la Soroca și intrând în luptă cu Ștefăniță Lupu: „Și așa, tot într-același an, anul dinții a domniei lui Ștefăniță-Vodă, toamna, au venit Constantin-Vodă cu oaste căzăcească și asupra lui Ștefănița-Vodă... Înțelegînd Ștefăniță-Vodă că trece Constantin-vodă Nistrul la Soroca, au ieșit la Coiceni cu oastea sa și-au pus tabără acolo...” (Miron Costin).

În anii 1671-1672 are loc o răscoală a slujitorilor din ținuturile Lăpușna și Orhei sub conducerea lui Mihalcea Hîncu și Apostol Durac, la care au aderat și mulți soroceni. Răscoala a fost înăbușită de Gheorghe Duca, ajutat de armata turcă. După zdrobirea lui Mihalcea Hîncu, armata turcă se îndreaptă spre frontiera poloneză la cererea unor căpetenii căzăcești în frunte cu hatmanul Doroșenko, care doreau să treacă Ucraina sub ascultarea Porții. Puternica armată otomană condusă de marele vizir Kopriiliizade Ahmed-pașa trece prin ținutul Sorociei.

Deși turcii cuceresc Camenița și Hotinul, luptele pentru Ucraina au continuat.

O scurtă domnie în Moldova a avut Dumitrașco vodă Cantacuzino, care după cum spune Nicolae Iorga, făcea parte din ramura constantinopolitană, „era un bătrîn stricat, care petrecea în vederea tuturor boierilor și-și așezase la Curte o fată de rachierită de care rîd cronicarii”. Și iată că acest domn grec de origine și fricos „cu piele de iepure la spate și neavîndu nici o milă de țară” invită tătarii să ierneze în țară. Ce-a fost în țară? Ce-a fost în cîmpia Sorociei? Să dăm cuvîntul cronicii bătrîne:

„Dece intrat-au tătarii în țară, ca lupii într-o turmă de oi, de s-au așezat la iernatic prin sate, pe oameni, din Prut pînă în Nistru și mai sus, pînă în apa Jijiei, nemărui nefiîndu nici o milă de sāraca de țară, cum aru hi fostu țara fără domnu. Așa era jac într-însa, cum aru hi

fostu ei săracii, pricina răutății, cum aru fi ei, săracii, sfătuit să vie leșii cu oaste la Hotin. Cum s-au îndurat a da țara în pradă, fără nice o nevoie!...

Iară tătarii sînt lupi apucători, pradă, robăscu, bat și căznescu pe creștini, neavînd grije, nice strînsoare de mîrzacii lor. Și tătarii mîncă ca joimirii, ce mîncă gospodării, ce mîncă tot carne de vacă și de oai, de nu-i pute să-i biruiască cu hrana, pe dînșii și pe caii lor. Că un sac de ordzu da pe dzi unui cal... Mîncat-au tot, și piîne, și dobitoc, ș-au jăcuit tot pîn la un cap de ață. Pe mulți au și robit cu furis, femei, fete, copii. Rămas-au bieții oameni numai cu sufletul, bătuti și strunciunati, cum era mai rău și mai amar, cum nu se poate nice a scrie, nice a povesti caznele și unișurile lor ce au avut de tătari. Dece viindu primăvara, s-au ridicat tătarii din țară."

În luptele pentru Ucraina, Antonie vodă Ruset merge la oaste cu vizirul la Ceahrin. Dar foarte repede, fiind pîrît de o samă de boieri, a fost scos de turci din domnie, numind în locul lui pe Duca vodă. De la Ceahrin, Antonie vodă „au venitu pîn-la Soroca". De la Soroca Antonie vodă pleacă după judecată împărătească la Țarigrad. Cu toți banii cheltuiți, încercarea de a-și salva domnia a eșuat, domn în țară rămînînd tot Gheorghe Duca (noiembrie 1678 - 4 ianuarie 1684). Cît despre Antonie vodă, a mîntuit-o la Constantinopol după ce turcii îl chiniseră pentru a-i stoarce banii.

Duca vodă era un om care cunoștea foarte bine țara, în care ani de zile îndeplinise diferite funcții boierești. Iar dacă era lacom la bani și crud la o întîmplare, știa să cheltuiască și pentru biserici.

După doi ani de domnie a mers Duca vodă la Țarigrad, la împărăție, unde avea de rezolvat un conflict cu Ștefan, feciorul lui Radu vodă — logodna fiicei lui Catarina cu feciorul lui Radu. Verdictul Divanului împărătesc a fost: să fie nunta!

„Atunce au cheltuit Duca vodă mulți bani la Poartă, aproape o mie de pungi de bani. Și i-au dat turcii și hătmania Ucrainei, caftan și șlic și buzdugan și un tui" (Ion Neculce).

Din iulie 1681, prin voința sultanului, care îl îmbrăcase în veșmînt de hatman căzăcesc și-i mai dăduse la cele două tuiuri ale Moldovei încă unul, Duca vodă era atît domn al Moldovei, cît și domnul acelei Ucraine pe care turcii o cîștigaseră din moștenirea lui Bogdan Hmielnički și a lui Tîmuș, în urma unui război recent.

După ce a făcut Duca vodă nunta la Iași „s-au gătit ș-au purces la Ocraina, la Nemirova. Și s-au strînsu toată căzăcimea acolo la Duca

vodă, la Nemirova... S-au făcut și curți lângă Nemrova, în marginea Buhului, s-au făcut și alte curți în marginea Nistrului, la Țicanovca împotriva Sorociei. Și stăpînie Duca-Vodă și Ocraina și Țara Moldovei, domn cu trei tuiuri” (Ion Neculce).

La Țicănăuca, în fața Sorociei, a construit „case domnești cu beciuri de piatră”, și alte curți „la Pestere lângă Buh aproape de Nemirova”, unde avea, ca și în celelalte târguri de peste Nistru, „stupi, vaci, oi, pluguri de boi, velniță de horilcă, de bere și de altele și «fabrică de mied» din mierea domnească a Moldovei”.

Duca vodă așază aici la Țicănăuca un caimacam grec, pe Iene Draghinici care începu să trateze această imensă întindere de pământ ca pe o mare moșie a sa, ca pe o fermă luată în arendă, colonizînd satele și târgurile cu cazaci, dar numai pentru a le vinde miedurile sale, horilca și berea din velnițele ce le înființase. Mari întinderi erau acoperite cu semănături, prisăci. Tot el organizează o mare crescătorie de vite și de oi. La 1683, în luna aprilie, acest Iene Draghinici-hatnianul cumpără moșii la Țicănăuca, Ucraina, de la rusoaica Dudukalka, avînd ca martori pe „șoltuzul orașului, Ivan Goguma, pe un ungur, Istoc clucerul și ostași horodi” (horunții), sotnici, căpitani sau polcovnici. Țicănăucăi, Duca vodă îi dădu o organizare municipală ca aceea din Moldova, făcînd pîrgar pe un cazac, Ivan Goguma. Tîrgul Țicănăuca devenise acum plin de ostași, căpitani sotnici și pisari. La doi ani după ce turcii au fost bătuti la Viena (1683) de către un mare și adevărat urmaș a lui Zamoyski, Jan Sobieski, cazacii îl destituie pe Iene Draghinici, iar domnitorul Gheorghe Duca își pierde averile din stînga Nistrului. Începe un lung război dus de turci cu Austria și Polonia, unite în „liga sfîntă”, la care aderă mai tîrziu Veneția și Rusia.

Armata polonă, care i-a biruit atît de reușit pe turci sub zidurile Vienei, acționează pe teritoriul Moldovei în decursul numeroaselor expediții (1684-1694) fără prea mari reușite. Domnitorii Moldovei Constantin Cantemir și Constantin Duca rămîneau devotați Turciei.

În scrisoarea sa de la 2 octombrie 1691, de la Țuțora, Constantin Cantemir îi arată regelui polon Jan Sobieski motivele pentru care nu poate trece de partea lui și îi cere din nou să nu pună garnizoane polone la Iași și la Roman:

„Totuși spunem înaltei înțelepciuni și stăpîneștii atenții a măriei voastre domnului meu milostiv, dificultatea noastră, că afară de fiul, pa care îl am la Stambul (Antioh), mi s-au luat prin firman doi fii și întreaga casă, precum și casele tuturor boierilor care se află mai jos de Fălciu.

În al doilea rînd, toți sărmanii cetățeni ar trebui să cadă într-o singură clipă în robie. Iar, pe lîngă aceasta, și eu singur, cum aș putea scăpa, aflîndu-mă întru atît de multe hoarde? Ar trebui să dau în robie atît pe copiii mei, cît și întreaga țară. N-aș crede să fie pe lume un astfel de om, care să facă aceasta. Și ce amintire a mării voastre ar rămîne din aceasta, mai ales cînd măria voastră ai luat asupra-ți această sarcină de a elibera din robie această țărișoară? A pune, după cum aud că este gîndul mării voastre, garnizoane în Iași și în Roman, din aceasta s-ar naște cea din urmă pierzare și ruină a acestei pierdute țărișoare, căci ar trebui că în tot acest timp hoardele să cadă asupra Iașilor și Romanului, unde nu un singur creștin ar trebui să cadă în robie”.

Acesta a fost răspunsul celui care la alegerea boierilor și cu sprijinul lui Șerban vodă, domnul Munteniei, a fost ales la domnie în Țara Moldovei, la 1685, din oameni simpli „vitez și cu sfat bun”. Împreună cu moldovenii din subordine, a săvîrșit mai multe isprăvi de arme, mai ales în războiul polono-suedez (1655-1660).

Constantin Cantemir s-a născut în 1612. Căsătorit a doua oară cu Ana Bantîș, nepoată după mamă a Anastasiei și soția lui Gheorghe Duca, a intrat astfel în tagma marilor boieri din Moldova. A fost „căpitan mare” și serdar, apoi clucer. A luptat la Neuhäusel, în armata otomană, împotriva austriecilor. Știind multe limbi „a fost capuchehaie la Istanbul. A slujit pe Dabija vodă și pe Duca vodă. A cumpărat pămînt în multe sate răzeșești, acumulînd o avere frumușică, dar care nu se putea compara cu ceea a marilor latifundiari ai vremii ca Rusetestii, Costinii și Costăcheștii.

A săvîrșit multe isprăvi de pomină. La Camenița, de pildă, în 1673, cu 700 de moldoveni, a luptat cu vitejie vreo șapte ceasuri împotriva a 7000 de leși. Pașa, pe care îl apăruse în timpul acestei lupte, l-a informat pe sultan că moldoveanul Cantemir este „un om atît de viteaz, încît și la turci abia s-ar putea găsi unul ca el”. Și regretul: „Păcat de un asemenea om că este ghiaur și nu musulman.” A participat la asediul Vienei (1683), în micul corp de armată a lui Duca vodă.

La întoarcere, temîndu-se de vreo persecuție leșească, a pibejtit la munteni. Ca mai apoi, cînd două-trei mari familii boieresti se luptau pentru influență în conducerea țării, la domnie a venit Constantin Cantemir, ridicat din rîndul răzeșilor.

A fost un domnitor pe care l-au cam manevrat boierii cei mari, împărțiți în două tabere, aprig învrăjbite între ele — Rusetestii și

Costinii, prieteni cu Costăcheștii. De altfel, de aceea a fost ales de boierii mari, pentru a-l „purta precum le va fi voia lor” (Ion Neculce).

Lupta pentru putere a dus la ură între aceste mari familii boierești. Balanța succesului clătinându-se de la Gavrilică Costache, Miron și Velico Costin la Iordache Ruset.

În politica externă Constantin Cantemir s-a manifestat ca un adversar al lui Jan Sobieski, regele Poloniei, care, în această vreme purta un război antiotoman chiar pe teritoriul Moldovei. Însă, în general, Constantin Cantemir a promovat o politică șovăitoare, între supunere față de sultan și alianță cu Polonia și Austria. Ar fi dorit să scoată țara de sub suzeranitatea Turciei, dar singur nu putea. De o alianță cu Polonia se temea, știind planurile lui Sobieski de a pune domn în Moldova pe fiul său Iacob.

Datorită intrigilor lui Iordache Ruset, el îi ucide pe cei doi frați ai lui Costin și îi prigoneste pe feciorii lui Gavrilică Costache, fostul lui om de încredere la începutul domniei.

Ulterior Cantemir vodă s-a căit „și de multe ori plînge între toată boierimea și blăstămă pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat” (Ion Neculce).

Mîngîiere i-a fost cei doi feciori, Antioh și Dimitrie. Mezinul, adică Dimitrie de tînăr a dovedit calități intelectuale excepționale. Constantin Cantemir a avut și două fiice: Ruxandra și Safta. Prima s-a măritat cu Lupu Bogdan Hatmanul, iar a doua a fost prima soție a lui Mihai Racoviță, viitorul domn, dar care a murit de tînără.

În 1686 Jan Sobieski intră în Moldova cu o armată enormă, avînd intenția de a supune principatul coroanei polone, ceea ce părea ușor de îndeplinit, mai ales că, după cum scria Ion Neculce:

„Cantemir-Vodă, cînd au venit craiul (Sobieski — *n.n.*) ramăsesă mai singur. Boierimea, slujitorimea fugisă care încotro putusă. Numai pre cu puținte ramăsesă, oameni de curte. Și-l îndemnă o samă de boieri să se închine la leși.”

Jan Sobieski ajunge la Iași fiind chiar întîmpinat de un grup de boieri printre care se evidenția mitropolitul Dosoftei. Succesul regelui polon a fost de scurtă durată.

În timpul acestei campanii poloneze de la 1686, la Soroca se instalează o garnizoană a regelui Jan Sobieski. La 23 august 1686 diplomatul francez François Gaston menționa că „regele Poloniei dorind să-și asigure stăpînirea totală asupra Moldovei, a ocupat cu ajutorul cazacilor puternica cetate de pe Nistru numită Soroca, unde a

instalat o garnizoană numeroasă". Tot despre instalarea garnizoană în cetate vorbește inginerul polonez de origine franceză Dupont: „S-a făcut un nou detașament, care să se ducă să așeze o garnizoană în Soroca. Această instalare a fost mai ușoară decât celelalte două (ceava și Pererîta — *n.n.*), pentru că acolo se găsea o cetate ale cărei ziduri și metereze erau întregi, astfel că puțin a fost de făcut.“

Peste 150 de ani de la ridicarea ei din piatră, cetatea Soroca a fost parțial refăcută de inginerii-constructori polonezi. Cetatea era amenințată de revărsările Nistrului care își ridica câte o dată apele la un nivel sus de 10 m, ograda cetății fiind inundată. Polonezii, lărgind șarjile din jurul cetății, aduc pământ înăuntru, ridicând nivelul ogrăzii la 1,9 m, sapă încă o fântână, de formă pătrată, iar la nivelul ogrăzii încăperile din lemn au fost înlocuite cu altele din piatră, obținându-se astfel 13 beciuri.

Instalându-se în cetatea Soroca fără mari dificultăți, polonezii lăsat acolo o garnizoană, iar forțele principale s-au alăturat oștii regale. François Gaston relatează în continuare că „cele două detașamente care fuseseră alcătuite pentru înaintarea și punerea în stare de apărare s-au unit din nou cu oștirea dusă în câmpia Tuțorei“. A doua zi, armata poloneză s-a retras de pe teritoriul Moldovei, însă în Soroca, cât și în alte cetăți ale Moldovei au rămas garnizoane poloneze. La 14 noiembrie 1686 François Gaston menționează că „regele Poloniei păstrat patru locuri întărite în Moldova: Neamțu, Suceava, Cîmpeanu și Soroca“.

Scopurile lui Jan Sobieski asupra Moldovei s-au limpezit în timpul campaniei din 1691, când armata polonă a intrat din nou în țară ocupând nordul Moldovei. Atunci s-a petrecut și cunoscutul episod al apărării cetății Neamțului. Timp de patru zile, un detașament mic de oștari moldoveni a ținut piept armatei polone care era superioară numeric.

La 1692 se face o încercare de a recuceri cetatea Soroca de către polonezi. Ion Neculce relatează în cronică sa că „în al șaptelea an domniei lui gătitu-s-au Cantemir-Vodă cu oastea lui de-au mărșălit să ia cetatea Sorocii, împreună cu Daltaban — pase, sarascherul Obluși și si hatmanul Stețu a Ocrainiilor hanului și cu câteva mii de tătari. Ș-au dat năvăli pe tare, și n-au putut-o lua, și au perit multă oaste atunci când da năvăli turcii și moldovenii. Și nu era atîta oaste în cetate doar trei sute de drăgani și cazaci, numai ei din cetate nimerie tot om, iar cei de-afară nu pute să le strice nemic. Și s-au întorsu înapoi la Ieși, fără nice o izbîndă și cu multă pagubă de oaste“.

După cum afirmă cronicarul Neculce, în cetate erau vreo două-trei sute de polonezi care apărau fortăreața, pe cînd ei erau cu mult mai mulți.

În raportul său către Jan Sobieski, colonelul Rapp, comandantul garnizoanei poloneze în cetatea lui Petru Rareș, menționa că timp de o lună și jumătate cei 2000 de ostași conduși de el au respins cu succes atacurile a 40 000 de turci și 15 000 de moldoveni. În raportul său, colonelul Rapp dă un număr exagerat al armatei aliate a lui Constantin Cantemir și Daltaban-pașa. Garnizoana turcă din provincia Ocaikov nu a fost niciodată în număr de 40 000 ostași, iar Cantemir de mai putea aduna vreo cîteva mii de ostași. Faptul că polonezii au respins toate atacurile vorbește despre instruirea militară a armatei poloneze care se afla la acel moment la un nivel mai înalt decît cea turcească.

Detășamentul polonez s-a aflat în cetatea Soroca pînă în 1699, cînd pacea de la Carlovițe a pus capăt războiului. Cetatea Soroca a fost întoarsă Moldovei. Referitor la aceasta Miron Costin scria: „După pacea de la Karlowitz, au venit poruncă de la împărăție la Antioh vodă (Cantemir) pentru deșertarea Cameniței... Așijderea și leșii au dat cetatea Tării Moldovei înapoi: Neamțu, Suceava cu Cîmpulung și Cetatea Sorocii.”

Războaiele „Legii sfinte”, ce s-au abătut asupra Moldovei, au adus o mare de nenorociri, inundînd-o pînă peste margini. Urmele acestor campanii s-au simțit pînă mult mai tîrziu. Preotul rus Lukianov, care în primii ani ai sec. al XVIII-lea a trecut prin Moldova spre pămînturile sfinte, a rămas uimit de sărăcia din principate. De la Soroca pînă la Iași, menționează el, „... e pustietate, nu-i nimic: nici sate, nici pădure”.

Moldova pășea întru-un nou secol, într-un secol al războaielor ruso-turce.

DIMITRIE CANTEMIR — CELE 240 ZILE DE DOMNIE

*„Moldova era cîrmuită atunci de principele Cantemir...
care reunea talentele grecilor vechi, știința literelor și armelor.”*

Voltaire, *Historie de Charles XII*

Dimitrie Cantemir, acest vlăstar de răzeși moldoveni, născut acum 325 de ani și precedat de părintele și fratele său în scaunul domnesc al lui Ștefan cel Mare, s-a remarcat printr-o permanentă sete de cultură și învățătură, prin vaste cunoștințe acumulate în cele mai diverse domenii: istorie, filozofie, logică, geografie, filologie, orientalistică, muzică, prin operele pentru care întreaga lume științifică europeană i-a recunoscut meritele.

Dar înainte de toate, pentru noi, cei de astăzi, care facem abia primii pași în cunoașterea istoriei reale a neamului nostru, apar în toată măreția lor dragostea de țară și dăruirea de sine, dovedite în lupta pe plan politic și pe tărîmul ideilor pentru recunoașterea drepturilor istorice inalienabile ale poporului nostru.

Ajungînd domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir n-a pregetat nici o clipă să încerce să-și împlinească visul de descătușare a țării de sub opresiunea turcească. De aceea, în 1711, a rupt legăturile cu înalta Poartă, alăturîndu-se, în baza unui tratat ce recunoștea drepturile țării, oastei lui Petru cel Mare în lupta împotriva turcilor.

S-a născut la 26 octombrie 1673. Un timp locuiește la Istanbul. Fiu de domn, ar fi putut să-și petreacă viața în distracții, dar a dovedit o uriașă putere de muncă și o neobosită sete de cunoaștere. A fost inițial domn de scurtă durată: între 19 martie - 8 aprilie 1693, fiind mai apoi înlocuit cu Constantin Duca.

În 1697 a participat la marea bătălie de la Zenta, pe Tisa. Aici, comandantul trupelor imperiale Eugeniu de Savoia a cîștigat una din cele mai răsunătoare victorii, pricinuind sultanului Mustafa II un adevărat dezastru. Martor ocular, Dimitrie Cantemir s-a convins încă o dată de faptul că Sămiluna intrase într-o perioadă de declin. Iată starea de spirit din tabăra turcească, prezentată de însuși Cantemir: „De cîte ori mi-aduc aminte de confuzia deplorabilă de atunci mă cuprinde o mare scîrbă... dezordinea era generală și de neînchipuit.”

Au pierit în smîrcurile Tisei peste 30 de pașale și peste 10 000 ieniceri și spahii. Sultanul a fugit și s-a ascuns în cetatea Timișoara.

În 1699 s-a căsătorit cu Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino, fostul domn al Țării Românești. Tînăra doamnă s-a dovedit a fi o femeie cu mari calități, fiind un real și statornic sprijin moral cărturarului și omului politic Dimitrie Cantemir.

În 1709, țarul Petru al Rusiei a cîștigat marea bătălie asupra suedezilor de la Poltava. Regele Carol XII al Suediei s-a refugiat la Tighina și a început să caute aliați pentru un nou război împotriva Rusiei. Marele vizir Mehmet Baltagi pașa a pregătit expediția ce avea să se desfășoare în primăvara și vara anului 1711 pe pămîntul Moldovei. În acel moment, Dimitrie Cantemir este numit domn în Țara Moldovei, sultanul văzînd în el un om foarte priceput în probleme politice și de mare încredere în dîrza confruntare armată care se aștepta.

Ajuns la domnie, a căutat ca și tatăl său să se împace cu Costineștii și cu Costăcheștii: pe Nicolae Costin l-a făcut mare logofăt, pe Lupu Costache vornic iar lui Ioan Neculce i-a dat dregătoria de mare hatman. Pe Rusetesti i-a dat ceva mai de-o parte. Iordache Ruset, pentru uneltirile făcute pentru a-l înlătura pe Dimitrie Cantemir de la domnie, a fost surghiunit la cetatea Soroca.

În cele 240 de zile de domnie, din decembrie 1710 și pînă în iulie 1711, a scutit țara de o mare parte de dări, a căutat să astîmpere conflictele între diversele familii și tagme boierești, dar mai ales a luat măsuri de organizare a oștirii țării, sub pretextul că vrea să ajute pe Baltagi, marele vizir.

S-a străduit mereu să lase impresia că e un supus credincios al sultanului, în timp ce, de fapt, ducea tratative, în mare taină, cu Petru I.

Sosit la Iași, Dumitrașcu vodă își trimite la doar cîteva zile și în mare taină reprezentanți la Petru, țarul Rusiei. La sfîrșitul lui decembrie 1710 Ilie Abaza și Ion Mirescu s-au întîlnit la Kiev cu Petru I, unde au discutat problemele încheierii unui tratat. La începutul lui ianuarie 1711 a fost trimis la Petru I căpitanul Procopie, care, probabil, trebuia să coordoneze acțiunile militare. Din partea lui Dumitrașcu vodă, căpitanul Procopie făgăduiește că atunci cînd trupele ruse vor intra pe teritoriul Moldovei, Cantemir i se va alătura țarului și-i va pune la dispoziție o armată moldovenească de 20 000 de oameni.

Dînd dovadă de curaj și fermitate în deciziile sale, Dimitrie Cantemir a hotărît să încheie o alianță cu Rusia în viitoarea sa luptă cu Turcia. În aprilie 1711 Ștefan Luca, starostele de Cernăuți, cumnatul

lui Ioan Neculce, numit în funcția de mare vistiernic, a fost trimis la Iavorovo, lângă Luțk, unde Petru I a semnat cunoscutul tratat ruso-moldovenesc de la Luțk.

La elaborarea condițiilor cuprinse în cele 17 puncte ale tratatului Dumitrașcu vodă a avut un rol decisiv. O scrisoare a țarului rus din 7 mai 1711 lămurește pe deplin acest lucru. În ea se spune că domnul Moldovei a trimis țarului punctele în temeiul cărora urma să se încheie alianța. „Aceste articole, scria țarul Petru, noi le-am acceptat și le-am trimis către ei cu întărire, cu privilegiul nostru și cu iscălitura noastră.”

La Biblioteca publică „M.E. Saltîkov-Șcedrin” din Petersburg se păstrează originalul actului din 13 aprilie 1711 cu semnătura autografă a lui Petru I.

Cu toate că în lucrarea de față vorbim mai mult despre evenimentele legate de istoria ținutului și cetății Soroca, expunerea acestui Tratat și a evenimentelor care au urmat ar fi foarte interesantă pentru cititorul nostru, iar studierea și cunoașterea lui ar fi un pas înainte în cunoașterea istoriei.

Tratatul de alianță antlotomană dintre Moldova și Rusia din 1711:

„Din mila lui Dumnezeu, noi, Petru Întîi, țar și autocrat a toată Rusia și celelalte, și celelalte, și celelalte.

Facem cunoscut prin aceasta tuturor celor căror li se cuvine a ști despre acestea că, deoarece sultanul turcesc, uitîndu-și făgăduielile și tratatele de pace pe treizeci de ani întărite cu jurămînt, care au fost înoite de dînsul cu noi anul trecut, 1710, cu cartea și jurămîntul lui, le-a călcat și fără nici o pricină din partea noastră potrivnică păstrării păcii a poruncit ca ambasadorul nostru maltrat și jefuit în chip barbar, să fie prins și aruncat în cruda închisoare, iar prin năvălirea hanului Crimeii cu hoardele tătarilor din Crimeea și ale nogailor și a celor din Bugeac în țara noastră, a început chiar de fapt războiul împotriva noastră; pentru aceasta noi, marele stăpînitor, Măria Noastră țarul, chemînd în ajutor pe Cel de Sus, încredințat de dreptatea armelor noastre să între în țara turcească sub comanda noastră proprie, avem convingerea că Cel Prea Înalt ne va da biruința împotriva aceluia perfid călcător de jurăminte și dușman veșnic, nu numai al nostru, ci

al întregii creștinătăți și nu numai ne va mîntui de gîndurile lui cele rele îndreptate spre peirea noastră, dar va binevoi ca prin armele noastre creștinești să elibereze și alte multe popoare creștine, care gem sub jugul său barbar. Din aceea noi, ca monarh creștin, drept-credincios, sîntem gata să luptăm pentru aceasta, necrușînd nici ființa noastră pentru slava numelui Domnului. Și pentru că a văzut apropierea oștirilor noastre, prea strălucitorului domn și principe al țării Moldovei, Dimitrie Cantemir, ca un creștin drept credincios și luptător pentru Isus Hristos, a chibzuit că este spre binele numelui lui Hristos, mîntuitorul nostru, să trudească alături de noi și pentru eliberarea slăvitului popor moldovenesc, aflător sub cîrmuirea lui, care pătimeste împreună cu alte popoare creștine sub jugul barbarilor, necrușînd, de asemenea, viața și starea sa, ne-a dat de știre prin scrisorile sale despre gîndul său, dorind așadar să fie sub protecția Măriei Noastre, țarul, cu toată Țara și poporul Moldovei. De aceea, noi, văzînd această rîvnă creștinească a sa, îi primim pe principe sub apărarea noastră prea milostivă și ne învoim cu articolele propuse de dînsul, în chipul arătat mai jos și anume:

1. Amîntitul prea strălucitul principe al Moldovei, cu toți boierii și mici și cu oamenii de orice cin ai slăvitului popor moldovenesc și cu toate orașele și locurile acelei țări va fi de acum înainte sub apărarea Măriei Noastre țarului, așa cum se cuvine supușilor, după primirea acestei diplome a noastre să ne depună nouă, marelui stăpînitor, jurămînt, mai întii în taină. Și pentru încredințare, după ce va scrie acel jurămînt și-l va fi iscălit cu mîna sa, și-l va fi pecetluit cu sigiliul domnesc, împreună cu articolele întocmai cu acestea semnate de mîna sa, să le trimită Măriei Noastre țarului cu un om credincios și de nădejde. Cît și curînd, cel mai tîrziu pînă la ultimele zile ale lunii mai. Acestea vor fi ținute de noi în cea mai mare taină pînă la intrarea oștirilor noastre în Țara Moldovei. Iar pînă atunci va trebui să ne arate nouă, marelui stăpînitor, Măriei Noastre țarului, în toate împrejurările prielnice, slujba credincioasă prin corespondență și prin altele, pe cît se va putea, în taină.

2. Cînd grosul oștirii noastre va intra în Țara Moldovei, atunci strălucitul principe se va declara pe față ca

domn supus al nostru și se va uni cu toată oștirea sa oștirea noastră, pentru care oștire noi făgăduim să-i dăm în acea vreme, și ajutor în bani din vistieria noastră. Și va acționa împreună cu oștile noastre, după porurile noastre, împotriva dușmanului crucii Domnului și a alților lui și celor de un gând cu dânsul, după ajutorul care-l va da Atotputernicul, și ne va ajuta cu toate sfaturile, după priceperea sa, acțiunile de acolo. Și va fi sub protecția noastră și supus al Măriei Noastre țarului urmașilor noștri, el și urmașii lui, în veci.

3. În schimb, făgăduim noi, marele stăpînitor, Măriei Noastre țarul, pentru noi și pentru urmașii noștri tronul Rusiei, că noi nu vom avea dreptul să punem domn în Moldova, nici din Țara Muntenească, nici din altă familie străină, ci, pentru această dovadă de credință față de noi a prea strălucitului domn Dimitrie Cantemir îl vom păstra pe el și pe urmașii lui, din izvodul pe linie bărbătească, în acea cîrmuire și domnie a Țării Moldovei fără schimbare, cu titlul de domn, exceptînd numai cazurile cînd cineva dintre dînșii s-ar lepăda de sfînta biserică răsăritului sau s-ar depărta de credința față de Măriei Noastre țarul.

4. Totuși, dacă — ferească Dumnezeu — un astfel de domn nevrednic ar fost înlăturat din porunca Măriei Noastre țarul (ori ca pedeapsă după legiuirea bisericească), atunci va urma în domnie fiul aceluia, numai dacă acela va fi socotit de bună credință.

5. Chiar dacă domnia Moldovei ar fi fost făgăduită cuiva de înaintașii noștri, această făgăduială se anulează prin cea de față.

6. După vechiul obicei moldovenesc toată puterea cîrmuirii va fi în mîna domnului Moldovei.

7. Domnul să aibă putere asupra tuturor și asupra fiecăruia dintre boierii moldoveni, după obiceiul dinaintea, fără a reinnoi legiuirile lor.

8. Domnul, după vechiul obicei, să aibă dreptul să stăpînească întotdeauna toate orașele moldovenesti, să aibă avere proprie și să nu aibă nici o scădere și piedică în încasarea tuturor veniturilor aceluia principat.

9. Boierii și toți supușii domniei Moldovei să fie datornici a se supune poruncii domnului, fără nici o împotrivire și scuze (așa precum mai înainte a fost totdeauna

obiceiul), afară de excepțiile menționate în punctul al treilea, în care caz nu vor fi datori să-i dea ascultare.

10. Toată legea și judecata să fie a domnului și fără hrisovul domnului nimic nu va fi întărit sau desfăcut de către Măria Noastră țarul.

11. Pămînturile principatului Moldovei, după vechea hotărnicire moldovenească asupra cărora domnul va avea drept de stăpînire, sînt cele cuprinse între riul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele Țării Muntenești și ale Transilvaniei și marginile Poloniei după delimitările făcute cu acele țări.

12. Cetățile principatului Moldovei și orașele și oricare alte locuri întărite să fie păzite și prevăzute cu garnizoane domnești sau, cu învoirea domnului, după nevoie, de ale Măriei Noastre țarul.

13. În caz de cîndva s-ar face pace între împărăția noastră și sultanul turcesc, principatul Moldovei să nu fie lipsit niciodată de apărarea și protecția Măriei Noastre țarului și cu precădere să ne stăruim ca în articolele principale Cnezatul Moldovenesc să ție de Măria Noastră țarul.

14. Dacă dușmanul (ferească Atotputernicul Dumnezeu) s-ar întări și stăpînirea Moldovei ar rămîne în puterea păgînilor, într-o asemenea împrejurare, are învoirea noastră ca să-și aibă adăpost în țara noastră și va dobîndi acolo, din vistieria Măriei Noastre, a țarului, anual, atîtea venituri, cît pot sa-i ajungă domnului și, de asemenea, urmașii lui nu vor fi lipsiți pe veci de miluirea Măriei Noastre, a țarului.

15. Proprietățile și palatele pe care le are la Țarigrad și le lasă acolo pentru Măria Noastră țarul, îi vor fi despăgubite de Măria Noastră țarul cu altele, la Moscova, deopotrivă și asemănătoare cu acelea.

16. Făgăduim că noi, cît și urmașii Măriei Noastră țarul, vom fi datori să păzim cu sfințenie aceste articole, să le întărim în chip neclintit și să le păstrăm pe vecie.

17. Această diplomă și articolele vor avea urmare și putere atunci cînd, după ce îi vor fi înfățișate prea strălucitului domn Dimitrie Cantemir, după cum s-a spus mai sus, ne va depune jurămînt de credință în fața Preasfintei Treimi că se va supune întotdeauna poruncilor noastre și ne va sluji cu slujbă credincioasă și cinstită și după ce va iscăli cu mîna proprie acel jurămînt și aceste puncte, le va

trimite Măriei Noastre Țarului și se va strădui a le aduce la îndeplinire nestrămutat, iar după intrarea oștirilor noastre, va aduce pe toți boierii mari și mici, oștirea și tot poporul moldovenesc, ca să ne jure credință și se va uni cu oștirile noastre. Pentru aceasta în schimb, noi, marele stăpînitor, Măria Noastră țarul, făgăduim să-l apărăm pe el și pe tot poporul moldovenesc de toți dușmanii și să nu-l părăsim niciodată.

Pentru întărirea acestora s-a dat această diplomă împărătească a noastră, semnată cu mîină proprie și pecetluită cu pecetea noastră de stat, la Luțk, aprilie, ziua 13.

Petru.“

Prin analiza minuțioasă a condițiilor cuprinse în tratat, în contextul împrejurărilor internaționale de la începutul secolului al XVIII-lea, s-a ajuns la concluzia că el reprezintă o concepție politică ce urmărea scuturarea jugului turcesc cu sprijinul Rusiei, asigurarea independenței țării și înlăturarea regimului nobiliar din Moldova. Deși tratatul s-a păstrat sub forma unei diplome dată de Petru I la Luțk, în ziua de 13 aprilie 1711, el a fost conceput, negociat și redactat de pe poziții egale. Nici o altă sarcină materială sau morală nu apasă, potrivit lui, din partea Rusiei umerii domnitorului și ai poporului, nici un amestec în treburile interne ale Moldovei nu se prevedeau.

După cum afirmă istoricul român L. Voicu diploma reflecta practica feudal-juridică de stabilire a relațiilor dintre doi conducători, care se aflau pe scara ierarhică la diferite trepte. Cu diploma din 1711 un domn suveran lua sub apărarea și protecția sa un principe aflat în supunerea sultanului turc.

Ion Neculce constată că, conform tratatului, domnitorul Moldovei primea titlul de „prea strălucitul principe al Țării Moldovei“.

Se apropia sfîrșitul anului 1710. Părea că nimic nu va putea întuneca sărbătorile de Crăciun ale țarului rus, cînd din Constantinopol curierul aduse noutăți alarmante: Turcia a declarat război Rusiei.

Unul din cei care l-a împins pe sultanul turc la un război cu Rusia a fost, desigur, fugarul de la Bender, regele suedez Carol XII, care spera că războiul dus de Rusia la sud va ușura situația Suediei și îi va permite să-și îndrepte situația după Poltava (1709).

Țarul Petru a încercat să aplaneze conflictul cu Constantinopolul. Războiul nu era de dorit, fiindcă ducea la apariția celui de-al doilea

front și care punea Rusia în condiții și mai grele. După 10 ani de lupte neconterite Rusia își avea resursele destul de istovite. Una din persoanele care a încercat să evite conflictul militar a fost ambasadorul rus la curtea sultanului Petru Andreevici Tolstoi.

Edictul despre numirea lui Tolstoi ca ambasador la Istanbul datează din 2 aprilie 1702. Peste 12 zile a avut loc întâlnirea lui Petru Andreevici cu țarul. Petru I s-ar putea să-i fi amintit încă o dată de principala lui misiune — pacea cu sultanul turc. Ambasadorul a părăsit Moscova la 22 mai 1702 și într-o lună a ajuns la Kiev. De acolo ambasadorul s-a îndreptat spre cetatea Soroca, mergînd și mai încet. Tolstoi spera că turcii, anunțați preliminar, se vor pregăti de sosirea lui întîmpinîndu-l la hotar. Dar, ajuns la Tichinăuca, ambasadorul nu a fost întîmpinat de ofițerul turc, ce avea misiunea să-l însotească la Istanbul. În loc de ofițerul turc, Tolstoi a fost întîmpinat de oamenii domnitorului moldav. Instrucțiunea prevedea un asemenea caz și, conform ei, ambasadorul trebuia să aștepte la hotar pînă cînd nu va veni ofițerul turc, căci Tolstoi se îndrepta „cătrec mării sa sultanul și nu către domnitorul voloh“.

Probabil, Tolstoi ar fi stat săptămîni întregi la Nistru, sub arșița arzătoare a lunii lui cuptor, dacă n-ar fi avut întâlnire cu pîrcălabul cetății. El l-a rugat pe ambasador să neglijeze considerentele de prestigiu de a fi însoțit de ofițer, fiindcă sultanul turc a interzis osmanilor lui să intre pe pămîntul Moldovei unde pricinuiau multe năpaste populației băștinașe. Tolstoi s-a hotărît să-și continue călătoria fără însoțitorul turc. Călătorind pe teritoriul Principatului el a fost surprins de sărăcia ce domnea pretutindeni. La Iași a fost primit de domnitor. La 10 august ambasada rusă a trecut Dunărea de unde au fost conduși de ofițerii turci.

O dată cu declararea războiului, Petru Andreevici Tolstoi va fi închis în închisoarea celor șapte turnuri — Yedikula, unde și-a petrecut ca ostatic anii 1711-1713.

Așadar, în noiembrie 1710 Turcia declară război Rusiei. La 23 decembrie țarul Petru ordonă forțelor militare aflate în Țările Baltice să se îndrepte spre sud. Șeremetiev s-a mai aflat un timp la Riga, fiind preocupat de pregătirea proviziilor pentru 7000 de ostași din garnizoana orașului. În acest timp armata rusă se mișca spre hotarele de sud ale Rusiei.

După trecerea Nistrului la Rașcu, la 30 mai, corpul de armată al lui Șeremetiev a luat calea spre Prut. În timp ce înainta spre Iași „s-au

ridicat toți orheenii, sorocenii și lăpușnenii de au venit cu dînsul pînă au trecut Prutul”.

Trecerea armatelor ruse peste Nistru în ținutul Sorociei a fost îngreuiată de atacurile inamice. Astfel, la Rașcu un detașament turcesc a încercat să dea foc podului.

58

Un ofițer rus îi raportează lui Petru I că de Soroca s-au apropiat 500 de turci și polonezi (dintre adepții fostului rege polon Stanislav Leșcinski), care „vroiau să-și lase a lor garnizoană acolo, dar pîrcălabul și reprezentantul domnitorului voloh s-a închis în cetate cu cîțiva țărani și i-a împiedicat pe turci să intre...” Atunci, pîrcălab de Soroca era Semion Afendic. Curînd după aceasta, la 27 mai, în cetate a intrat o garnizoană rusă sub conducerea căpitanului Mavrin, care a luat sub controlul ei trecătoarea Soroca-Țichinăuca.

La începutul lui iunie, la Soroca este construit un pod peste care trec diviziile ruse. Trupele militare au fost plasate în apropierea cetății. În cetate rușii au găsit săbii, multă pulbere și... puține alimente. În jurul cetății au început să se facă unele lucrări de întăritură. La 17 iunie trece peste Nistru țarul Petru cu garda sa și cu diviziile lui Repnin și Weyde. Divizia lui Repnin (4000 oameni) urma să termine lucrările suplimentare de întărire a cetății și să aștepte venirea proviziilor din Polonia.

La 18 iunie Petru se află la Soroca de unde merge la Căinari, iar de acolo este însoțit de generalul Allart cu 2 divizii spre Iași. La 23 iunie sosește la Țuțora, iar mai apoi merge la Iași.

La Soroca Petru „au lăsat acolo o samă ce era bolnavi, iar cu cei ce era mai tare au venit dreptu preste cîmpu la Prut...” Aflîndu-se la Soroca, Petru îi scrie „lui Dumitru Galenici să răpadă 4000 saci cu pîine, cu căruță din Kiov, să de oștii cei bolnave de la Soroca și să răpadă o samă de căruță și aice în Iași, după dînsul”. Porunca țarului a fost îndeplinită. La Soroca sosesc căruțele cu mult așteptata pîine.

Lipsa pîinii nu a fost unica încercare prin care a trecut armata lui Șeremetiev. Însenunările lui din *Jurnalul militar de campanie* sînt pline de note de felul acesteia: „bîl jarkii deni” (zi foarte caldă).

Arșița a ars toată iarba, lăsînd caii fără hrană. Ceea ce n-a apucat să facă arșița de vară a făcut-o lăcusta. Ca rezultat, caii piereau îngrelînd mișcarea înainte. În afară de aceasta se simțea acut lipsa apei de băut, iar cea care era „era foarte rea: că nu numai oamenii, ci și caii n-o putea bea și că multe animale și cîini bînd au murit îndată”.

Unul din martorii oculari ai companiei lui Petru I la Prut a fost Just Juel, sol al Danemarcei la țarul Petru, din 1709 și pînă în 1711.

Jurnalul acestui viceamiral cuprinde un șir de mărturii referitoare la evenimentele din 1711 în Moldova.

Just Juel, după cuvintele lui Petru, descrie un tablou de neuitat: „Țarul mi-a transmis că singur a văzut cum, din cauza setei, ostașilor le curgea din ochi și urechi sânge, cum mulți din ei, ajungînd la apă, își potoleau setea și mureau, cum alții suferind de sete și foamete își puneau capăt zilelor.“

Dimitrie Cantemir, însoțit de boieri, preoțime și gloată l-a întîmpinat pe Petru în afara orașului Iași. După unirea cu armata rusă a fost semnat Tratatul ruso-moldovenesc de alianță.

După plecarea corpului de armată aflat sub conducerea lui Petru, la Soroca rămîne numai o garnizoană rusă, condusă de colonelul Hlopov. După terminarea campaniei de la Prut, colonelul Hlopov cu detașamentul său distruge podul și fortificațiile construite la Soroca și se alipește la forțele principale ale rușilor, aflate în retragere.

Armata ruso-moldovenească în număr de 40 000 oameni a fost înconjurată pe malul drept al Prutului, lîngă localitatea Stănilești, de oștirea mult mai numeroasă (140 000) a turcilor și tătarilor...

Condițiile tratatului de pace au fost grele. Armata rusă s-a retras prin Cîmpia Sorocii, forțînd Nistrul la Movilău.

Dimitrie Cantemir a stăruit deosebit de mult să se continue lupta, cunoscînd, atît din istoria poporului român, cît și din ceea ce văzuse la Zenta, că și cei mai puțin numeroși pot birui pe otomani, dacă arată pe cîmpul de luptă îndrîjire și curaj. Cantemir însuși s-a avîntat în luptă, cu avangarda sa. La 12 iulie 1711, Cerchez pașa, emisarul marelui vizir (același care a fost mazilit în 1693) a cerut extrădarea lui Cantemir, ca o primă condiție a păcii. La solicitarea turcului țarul Petru i-a răspuns: „Aș putea da turcilor toată țara pînă la Kursk, pentru că îmi rămîne speranța de a o recupera, dar nu pot în nici un chip să calc în picioare buna-credință și să extrădez pe un principe care pentru mine și-a lăsat țara; căci e cu neputință a repara onoarea odată pierdută.“

La 16 iulie 1711, patru zile după eșecul de la Stănilești, Dimitrie Cantemir a luat drumul exilului din care nu avea să se mai întoarcă niciodată.

Vreo 4000 de moldoveni alcătuiau suita voievodului cărturar care încercase, fie și pentru o clipă, să-și pună în practică ideile luminate. Printre cei plecați erau și 41 de boieri de toate rangurile și 289 slujitori ai voievodului. Acești pribegi au fost așezați cu traiul în jurul Harkovului.

Dimitrie Cantemir a primit o pensie de 6000 ruble anual și o serie de proprietăți în preajmă Harkovului. Acolo, în Rusia, fără a renunța la ideea salvării patriei și poporului român s-a dedicat muncii științifice despre care scrisese mai înainte: „Omul e curios din fire, adică urmînd o tainică poruncă a naturii, el dorește să știe tot ce se poate ști, fiindcă știința e mai aducătoare de fericire decît neștiința. E, deci, porunca ferească (...) să cercetăm, să căutăm, să aflăm, să știm.“

UN SECOL DE RĂZBOI

După retragerea armatei ruse, Turcia s-a străduit să-și consolideze pozițiile în Moldova. Prima încercare a Imperiului Rus de a se întări în Principatele Dunărene a suferit eșec. Campania de la Prut a lui Petru a fost primul război cu turcii pe teritoriul Moldovei. Pînă la sfîrșitul secolului armata rusă a mai venit de trei ori pe teritoriul Moldovei.

După 1711, guvernul turc a schimbat sistemul de administrare a principatului, încercînd să taie orice tentativă a moldovenilor de a se elibera de sub dominația osmană. La 1713 Turcia începe lucrările de întărire și lărgire a cetății Hotin, iar în 1715 trece sub administrația unui pașa satele ținutului Hotin, transformîndu-l în raia turcească.

Turcii au încercat să anexeze și Cetatea Soroca. Nicolae Mavrocordat a protestat împotriva anexării cetății la Imperiul Otoman.

Și tot după 1711 Poarta numește domnitori în Moldova. În decursul a o sută și ceva de ani (pînă la 1822) pe tronul Moldovei s-au schimbat 37 de domnitori, numiți, de obicei, din cîteva familii bogate și cu influență la Poartă — Mavrocordații, Ghica, Cantacuzinii. Anume atunci, în acel secol al grecilor fanarioți, a apărut zicala „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor“.

Ion Neculce deplînge astfel soarta țării:

„Oh! Oh! Oh! Săraca țară a Moldovei, ce nenorocire de stăpîni c-aceștea ai avut! Ce sorți de viață Ț-au cădzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atîtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag pînă astăzi în tine Moldovă.“

Rea soartă se abătuse asupra Moldovei; domni străini și războaie: unii apărau ce aveau și nu era al lor, alții încercau să cucerească ce nu le aparținea:

„Deoarece Turcia se află în slăbiciune extremă, de la Măria Voastră Împărătească depinde să dați poruncă armatelor să meargă direct la Constantinopol: cum vor ajunge în Bugeac, atunci tătarii de acolo se vor supune. Moldova și Valahia se vor ridica numaidecît: la trecerea peste Dunăre și luarea în stăpînire a depozitelor se va ridica și restul populației, împovărată și sărăcită, deși abandonează casele; se vor ridica creștinii din întreaga Grecie; va rămîne de speriat Constantinopolul și de forțat sultanul să dea bir cu fugiții. Pentru aceasta este

îndeajuns ca câteva corăbii maritime să fie aduse în canal și să se debarce 20 000 de ostași. Cel mai potrivit timp pentru aceasta este viitoarea toamnă și iarnă.

Solul rus la Constantinopol Vișneakov Anna Ioanovna.

Anul 1736, iulie”.

62

În scurt timp Moldova a fost supusă urgiei unui nou război dintre turci și ruși. Direct sau indirect, evenimentele acestor războaie s-au răsfrînt și asupra Sorociei.

În 1737 guvernul rus se folosește pentru întreținerea relațiilor cu Poarta de serviciile ambasadorului francez la Constantinopol. La sfîrșitul anului 1737, la Kiev sosește însă pîrcălabul de Soroca Petru Duca cu o scrisoare de la domnitorul Gheorghe Ghica în care acesta se oferă ca mijlocitor. Petru Duca, care se bucura de o anumită încredere din partea Rusiei, a mărturisit că, de fapt, scrisoarea a fost scrisă din porunca vizirului. La Iași a fost trimis un răspuns afirmativ, dar schimbul de scrisori între Iași și Kiev nu a dat nici un rezultat.

Tot în această perioadă, la Kiev activa un centru care aduna informații din Moldova și regiunile învecinate. Informațiile erau apoi prelucrate și trimise acolo unde era nevoie de ele. Centrul era condus de fostul ambasador al Rusiei la Istanbul I.I. Nepliev. Cu el erau legați frații Petru și Alexandru Duca din Soroca.

În timpul campaniei militare din Moldova din 1739, un detașament rusesc de 1000 de oameni, aflat sub conducerea colonelului Vasili Petrovici Kapnista, atacă Soroca și Movilăul, care erau devastate. Atacul detașamentului rusesc a fost ultimul în lunga istorie a cetății Soroca.

Boierii moldoveni i-au primit pe ruși aproape cu bucurie, dar generalul Munnich s-a arătat atît de crud și de grosolan încît boierii și-au pierdut în curînd încrederea în Rusia și dragostea pentru ostașii și generalii ei.

În 1768 izbucnește un nou război între cele două mari puteri: Rusia și Turcia. Deși inițiatorul războiului a fost Turcia, țarismul rus era de fapt și el agresor. Războiul corespundea planurilor rușilor de acaparare a teritoriului de pe malul Mării Negre și din Balcani.

În decursul războiului ruso-turc din 1768-1774, ca și în celelalte războaie duse de Rusia pe teritoriul Moldovei, au participat și voluntari moldoveni. Potrivit calculelor istoricilor, în războiul din 1768-1774 alături de oștirile ruse au participat aproximativ 12 000 de voluntari. Întrucît în Moldova locuiau peste 100 000 de familii, la fiecare zece

familiei revenea un voluntar. Datorită recensământului din 1772 avem posibilitatea să-i cunoaștem pe voluntarii soroceni.

În partea de nord a ținutului, prin părțile Bricenilor, activa detașamentul căpitanului Andronache Rudi, posesorul moșiilor Rughi și Samuleauca. O bună parte din voluntarii lui erau din Rughi — 71 voluntari, cîte 1-5 proveneau din alte sate ale ținutului: Marco era originar din Climăuții de Sus, Mihail și Gheorghe din Cernoleuca, Nicolae din Brancu, Constantin, Gheorghe, Gheorghii Leșu, Todosii, Vasiliu Subțirel din Carcicăuți, 38 voluntari veneau din Japca, 3 din Soloneț, Ioniță era din Horodici, Filip și Ioan din Măcăreuca, 3 voluntari proveneau din Slobozia Tătăreuca, 2 din Iarova, 2 din Holoșnița, cîte unul din Vergeni, Lencăuți, Mancauți și Mereșanca. Respinge cu mult succes atacurile turcilor detașamentul lui Alexandru Ciocoi, care se afla în regiunea Otacilor. O bună parte din țărani din Cîmpul de Jos, ținutul Soroca, activau în detașamentul sublocotenentului Constantin Vartic: peste 80 de voluntari erau din Pohoarne și peste 60 din Zahorna — ambele posesiile lui C. Vartic, 14 voluntari proveneau din Recești, cîte 1-3 din Razaleu, Cuitulești, Căinari și Rublenița. Țărani din Sănătauca, 51 la număr, se aflau în detașamentul căpitanului Tănasiu.

Voluntarii soroceni au luptat cu arma în mîină alături de trupele ruse. Au luptat pentru a-și vedea țara liberă. Dar mișcarea voluntarilor nu era unica formă de participare a sorocenilor la război. În multe cazuri locuitorii ținutului au fost înscrși ca poștași. Ei făceau prestații pentru armata rusă, transportînd alimente, muniții și alte materiale de război aflate în Podolia, în drum spre Dunăre. Fiecare stație era servită de cîteva zeci de gospodării: 37 care erau din satul Mîndicul Vechi, 43 din satul Căinari și 26 din Izvoarele deserveau stația de poștă Căinari. 31 de gospodării din tîrgul Soroca deserveau poșta din tîrg. Pe căile de mișcare și aprovizionare ale armatei ruse se întîlneau multe riuri, bălți, rîpi. Țărani soroceni erau obligați să construiască poduri peste aceste obstacole și să le țină permanent în stare bună. Acești țărani au fost înscrși în actele recensământului ca podari.

Mulți țărani făceau serviciu pe lîngă ispravnicii din ținut: 4 din Soroca, 28 din Cerlina, 80 din Vasilcău, 12 din Rașcu.

În 1773, în ținutul Soroca au avut loc tulburări ale țăranilor din 48 de sate. Ei au refuzat să îndeplinească boierescul și să plătească dijma. Țărani cereau dreptul să se numească răzeși.

La început s-a încercat aplanarea situației cu ajutorul bisericii, prin trimiterea unui grup de preoți în frunte cu episcopul Hușilor, dar după eșecul acestei încercări, în ținut au fost trimise trupe militare.

Imperiul Otoman a pierdut războiul din 1768-1774, dar conform condițiilor de pace, Moldova a fost retrocedată Turciei.

În lupta dintre aceste două puteri, moldovenii sperau să se folosească de momentul de a se elibera de sub jugul secular turcesc. Următorul război ruso-turc, cel din anii 1787-1791, a întărit și mai mult aceste speranțe ale poporului. Mulți moldoveni adresau scrisori guvernului rus cerînd ajutoare. Astfel ispravnicul ținutului Soroca, Vasilache Apostol îi scrie lui P.A. Rumeantev: „... boierii mari și mici și săracul popor moldovenesc sînt gata să fie întru totul de folos Rusiei.. deoarece Moldova va ajunge la pierzanie din cauza barbarilor și turcilor păgîni. Vă rugăm cu lacrimi în ochi, eliberați-ne de necredincioși...”

Luptînd împotriva Turciei, Rusia s-a străduit mereu să folosească forțele fizice și materiale ale principatelor dunărene. O bună parte din populație era atrasă în aceste războaie ca voluntari. Tîrgoveții Codeș și Grigore din Soroca au îndeplinit de mai multe ori misiuni de angajare a voluntarilor în armata rusă, făcînd-o din porunca fostului viceconsul rus Selunski.

Din ordinul comandantului suprem rus, familiile voluntarilor care făceau serviciul militar în armata rusă erau scutite de toate prestațiile și de impozite, eliberîndu-li-se atestate speciale — salvaguardia. Oare nu acesta a fost motivul că mii de țărani moldoveni și munteni se înrolau în detașamentele de voluntari care activau în componența armatei ruse?

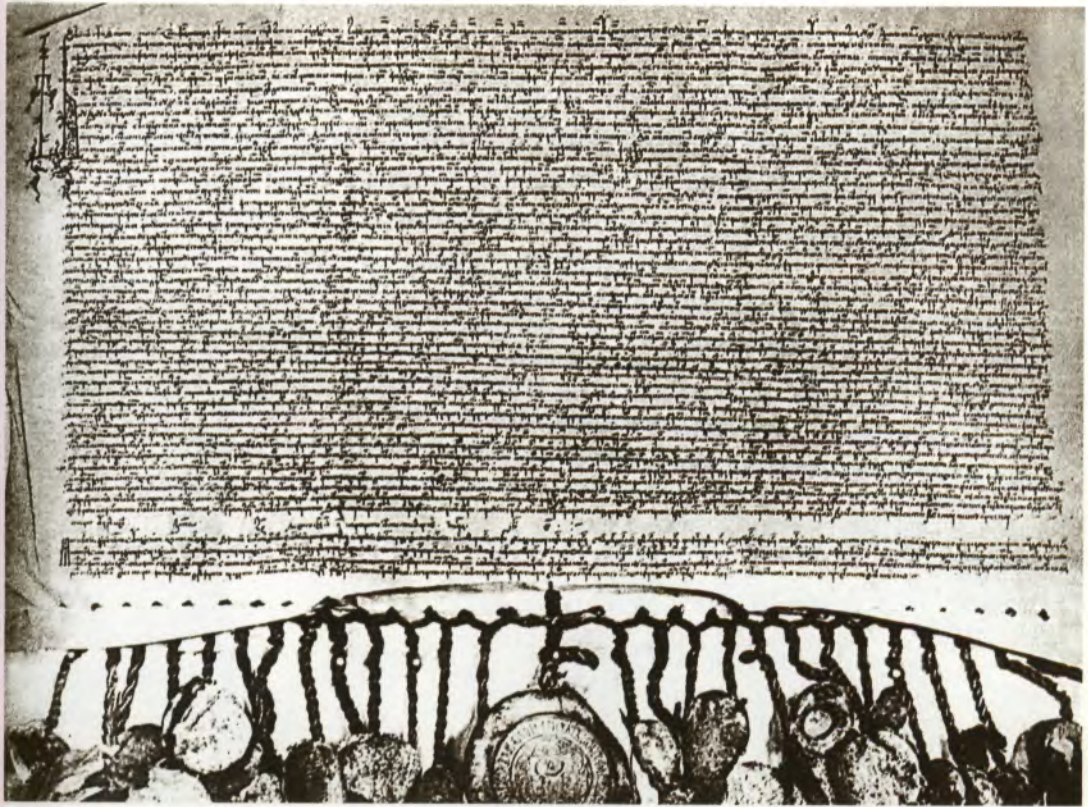
În toamna anului 1787, în fruntea unui detașament de voluntari căpitanul Petrașcan Opincă a trecut Nistrul la Soroca și s-a unit cu armata rusă. El a anunțat autoritățile militare ruse că mulți sînt gata să-i urmeze exemplul. Detașamentul lui P. Opincă nu a fost trecut în componența oștirilor, el a îndeplinit diferite misiuni independente de luptă: punea la dispoziție călăuze, culegea informații despre forțe inamice din sectorul Chișinău - Orhei, captura prizonieri.

În luna august, la Chișinău sosește un nou serdar (comandant al oștirilor moldovenești de grăniceri) numit de domn, însă în curînd este capturat de detașamentul lui Opincă și trimis la statul major al armatei ruse. Tot atunci, la 27 august 1788, detașamentul lui Patrașcanu Opincă și a lui Piperca a distrus detașamentul turc dislocat la Chișinău.

Pentru abnegație și vitejie comandantul de armată P.A. Rumeantev l-a ridicat pe P. Opincă la gradul de căpitan. În 1788, la nord de Moldova activau detașamentele viceconsulului I. Selunski (380 o

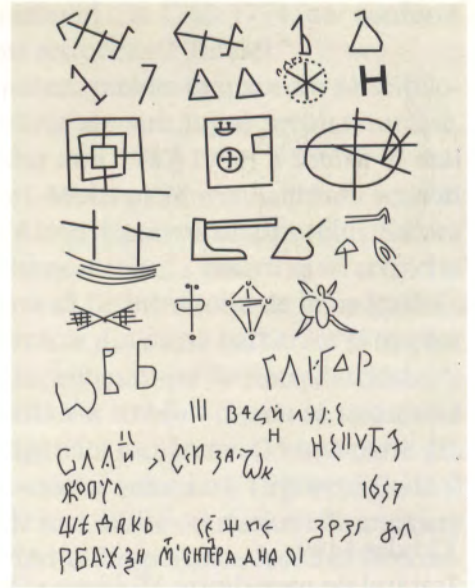
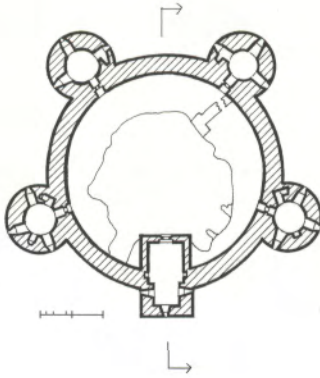
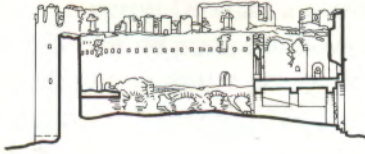
12 iulie 1499.

Tratatul de pace dintre Moldova și Polonia semnat de Coste, pîrcălab de Soroca

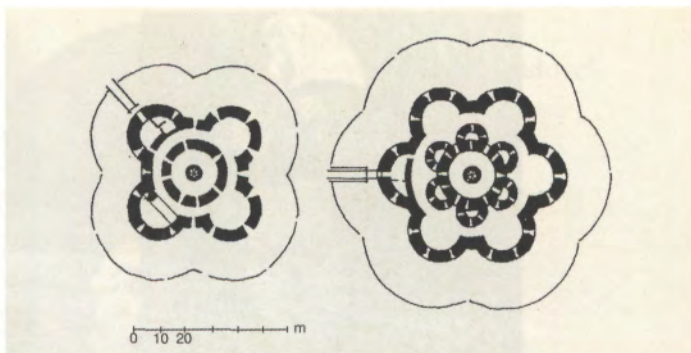
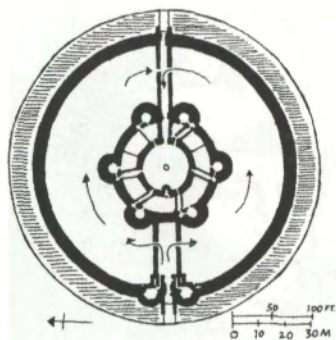
Planul cetății

Inscripții pe zidul cetății

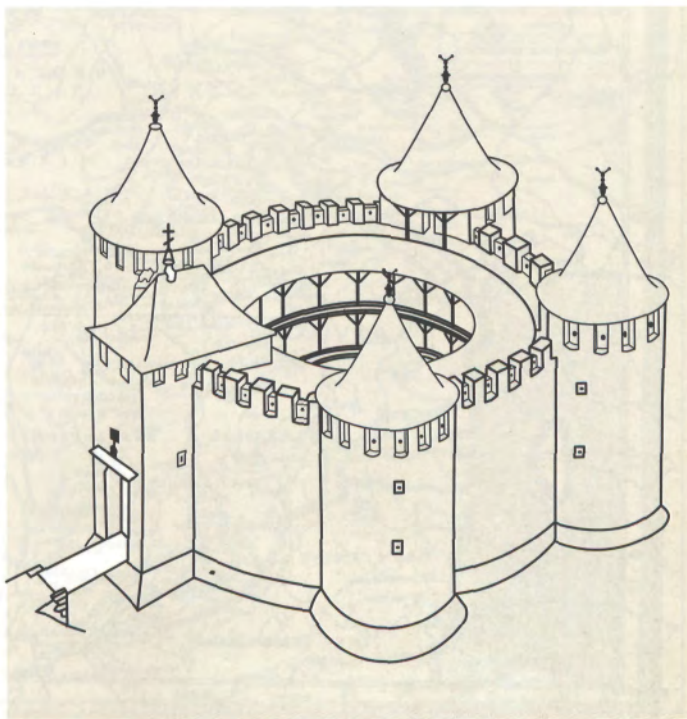
Cetatea Soroca

Planul castelelor Queenborough, Walmer, Deal (Anglia, Kent)

Cetatea Soroca reconstruită
după proiectul lui
V. Voițehovski

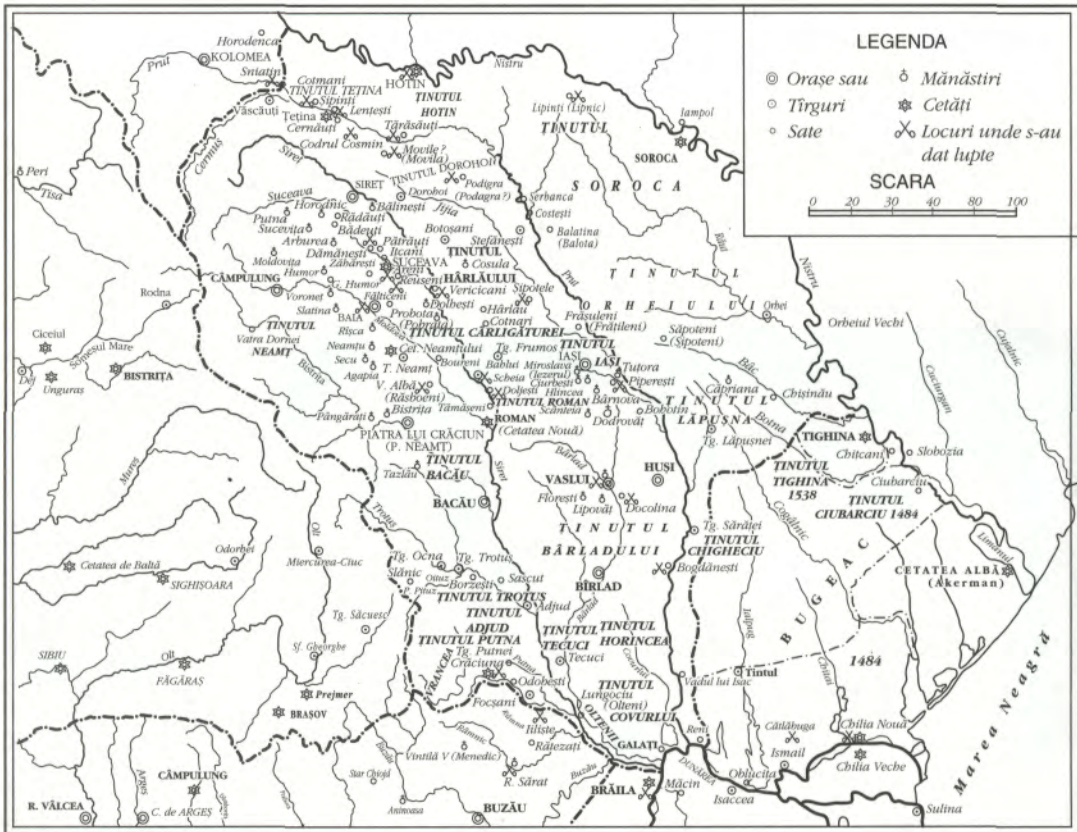

Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu

Timuș Hmelnițki

Harta Moldovei, 1359-1606

Vasile Lupu,
domn al Moldovei

Harta lui Reichersdorffer, 1541. Moldova

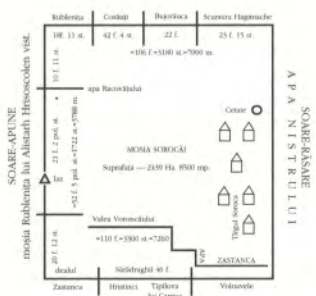

Tîrgoveții la popas

Harta județului Soroca, 2000

Harta închipuitoare a moșiei Soroca

Planul orașului Soroca de la 1846

Cetatea la sf. sec. XIX – înc. sec. XX

Turnul de la intrare, 1932

Cetatea. Vedere generală

Mănăstirea Rudi. Biserica Sfânta Treime, 1777

Mănăstirea Rudi. Castelul. Autor V. Voitehovschi

neni), al căpitanului Iordache Hîrjău (57 oameni), cel al secund-maiorului Gheorghe Ghirjev (100 oameni).

Încă înainte de a intra pe teritoriul Moldovei, comandamentul rus trimite în Moldova un detașament de voluntari și cazaci sub comanda lui Afanasie Gurjii. De îndată ce a trecut Nistrul, detașamentului i s-au alăturat 100 oameni, iar căpitanii lui Gheorghii Kresenov și Pavel Alexandrovici au recrutat numai în împrejurimile Sorocaii 60 de voluntari. Organizarea detașamentelor de voluntari se punea boierilor moldoveni, căpitanilor de armăuți, foștilor voluntari din rîndul gospodarilor și care aveau surse materiale. Lor li se eliberau documente care le dădea dreptul de a recruta.

În mai 1788, comandamentul armatei ruse termină pregătirile pentru forțarea rîului Nistru. Detașamentele de cazaci și voluntari mîndară localitățile de hotar ale Moldovei. Atunci, în mai 1788, armăuții căpitanului Iordache Hîrjău, care au activat în decursul întregului an în ținutul Soroca, distrug în cetatea de scaun a ținutului un detașament turcesc. În urma acestei operațiuni militare au fost luați prizonieri 14 turci, care au fost trimiși la statul-major al lui Kamenski.

La 13 iunie 1788 forțele armate ruse, și anume diviziile lui I.K. Elipt și M.F. Kamenski, trec Nistrul la Coșnița-Vasilcău. Divizia lui Elipt s-a așezat în satul Șuri, ținutul Soroca. Corpul principal de armată împreună cu statul major trec rîul Nistru la Movilău - Otaci. La trecerea armatei ruse pe teritoriul principatului Moldova, ofițerii se foloseau de ajutorul populației băștinașe: țărani, boieri, mazili, tîrgoieți. Mulți dintre ei erau folosiți în calitate de călăuză și traducători. Țăranul Simion Danilov era călăuză în armata condusă de generalul-maior Berdiaev, iar Arsenie Hersoha din Hristici era călăuză în armata ucraineană.

Populația ținutului Soroca era recrutată la diferite munci. Mii de țărani moldoveni, cu boii și cu carele, participau la transportarea încărcăturilor militare, la repararea drumurilor, podurilor și la numeroase alte lucrări.

În acel timp, în armata rusă erau folosiți circa 4000 boi de tracțiune dintre care 2000 erau din Moldova. Sînt cumpărați boi în Polonia și Ucraina. În același timp Divanului țării i-a fost dată însărcinarea de a face rost de cît mai mult care și căruțe. 300 de care au fost îndunate din ținutul Soroca.

ȚINUTUL SOROCA

Identitatea economică a Sorocii s-a plăsmuit treptat și pe baza vieții economice complexe din întregul ținut: din condiții naturale ale Cîmpiei Soroca, din bogăția ei naturală și, desigur, prin efortul oamenilor. Ținutul se întindea pe o lungime de cca 120 km pe Nistru, între Valea Securenilor la nord-vest și Valea Ciornei la sud-est. Ambele văi sînt înguste și adînci, cu canioane aproape de netrecut, prima făcînd hotar cu Ținutul Hotin, iar a doua cu cel al Orheiului. Exact la mijlocul distanței dintre aceste două văi-limite este situat orașul Soroca. Dacă am fixa pe hartă piciorul compasului la Soroca și am face un semicerc spre apus, plecînd de la Secureni și revenind la Nistru la Ciorna, vom avea figura geometrică a vechiului ținut al Sorocii. Dacă am pleca în orice direcție de la Soroca spre marginea ținutului, distanța va fi de 50-60 km, cale de 10-12 ceasuri vechi moldovenești sau de două poște. Posibilitatea de a face drumul de la Soroca pînă la margine într-o singură zi a fost unul din factorii de bază care a stat la baza formării ținutului. Desigur, distanțele n-au fost singurul considerent de organizare teritorială.

Condițiile economice create de sol au jucat și ele un rol important la constituirea teritorial-administrativă a ținutului Soroca. De fapt, viața economică a vechilor ținuturi moldovenești se baza în special pe produsele solului: agricultura, creșterea vitelor în regiunile de cîmpie, albinăritul, exploatarea lemnului din păduri.

În cuprinsul semicercului arătat, de-a lungul Nistrului se întinde, pe o fișie cu lățimi variînd între 15-25 km, un platou mai ridicat, cu dealuri și mături înalte pînă la 350 m: Ciripcău, Baxani, Visoca, cu podișuri largi, împădurite, pe care și astăzi încă se mai păstrează păduri, dumbrăvi frumoase de stejar și rediuri. Aici a fost în trecut și mai este și astăzi unica sursă de aprovizionare cu lemn de construcție pentru populația ținutului. Afluenții scurți ai Nistrului și Răutului Mijlociu taie adînc straturile pietroase ale podișului sorocean, creînd locuri prielnice pentru mori de apă, foarte numeroase în trecut. În luminișurile dintre păduri, la marginea dumbrăvilor, în poienițe, pe locuri înalte, unde apa nu lipsește niciodată, s-au așezat din timpuri străvechi satele, cătunele și casele de răzeși, înconjurate de verdeața pomilor roditori și a viilor.

Albinăritul este o ocupație din vechime pe aceste meleaguri și se mai practică și azi pe alocuri.

Agricultura are aici mari întinderi de teren arabil, pentru a se dezvolta în voie, obținându-se recolte îmbelșugate și sigure în fiecare an.

Dar ținutul acesta cu văi adânci și păduri a mai avut și un alt rost în viața Sorociei, timp de secole ținând piept invaziilor străine și ducând războaie cu turcii, tătarii, polonii, cazacii zaporojeni. Sînt nenumărate mărturii documentare ale acelor vremuri cînd sorocenii se ascundeau în păduri și în văgăunile adânci ale Nistrului — zona de refugiu a populației băștinașe și care au avut o importanță enormă pentru rezistența și păstrarea noastră peste veacuri.

Dincolo de podișul Sorociei, în cuprinsul văilor afluate ale Răutului superior, între Căinari, Cubolta, Răut, Copăceanca, se află o întinsă regiune de cîmp deluros, de stepă, mai coborît decît regiunea nistrea-nă, mai sărac în umezeală și în apă curgătoare, lipsit complet de pădure. Vechiul ținut al Sorociei și-a anexat, pornind de la Nistru, această regiune care mult timp, aproape pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea, a fost o zonă de păstorit, cu herghelii de cai și turme de vite mari cornute și oi, cu sate mult mai rare decît în răsărit. Acest teritoriu era o anexă economică necesară la regiunea podișului răsăritean.

Din cîteva date despre birul de la 1591 putem afla cum se repartiza, din punct de vedere social, populația ținutului Soroca la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Registrul de populație ne prezintă următoarea repartizare a populației ținutului Soroca:

<i>tărani de istov</i>	— 1714 (după capi de familie)
<i>săraci</i>	— 204
<i>curteni</i>	— 114
<i>vătăși</i>	— 14
<i>nemeși</i>	— 193
<i>preoți</i>	— 48.

Petru Șchiopul a dispus întocmirea acestui catastif privind categoriile de contribuabili, pentru a opri într-un fel haosul financiar. Terminat la 20 februarie 1591, acest act constituie cel mai vechi izvor statistic, demografic și fiscal cunoscut pînă astăzi în Moldova.

În prezent harta Moldovei e împînzită de o mulțime de sate, a căror apariție e legată de anumite împrejurări, evenimente. Își au istoria lor și satele din ținutul Soroca, multe dintre care au fost întemeiate în vremurile de restriște, cînd această parte a Moldovei era supusă invaziilor turco-tătaro-căzăcești. Iată cîteva sate mai vechi și

mai noi din raionul Soroca, conform datelor din *Enciclopedia R.S.S.M.* și a datelor cercetătorului V. Nicu înregistrate în *Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi*: satul Sobari e atestat în sec. II - IV prin așezarea de lângă sat (arhitectură romană); Vasilcău — la 23 februarie 1448 (V. Nicu); Baxani — la 7 iulie 1471 (V. Nicu); Ocolina — la 1475 (V. Nicu); Vărăncău — în sec. al XV-lea; Coșăuți — la 17 ianuarie 1517; Stoicani — la 17 ianuarie 1517; Bulboci — la 21 septembrie 1528 (V. Nicu); Trifăuți — la 1543; Holoșnița — la 10 aprilie 1554; Căinari Vechi — la 16 februarie 1570 (V. Nicu); Dărcăuți — la 3 noiembrie 1586 (V. Nicu); Șeptelici — la 3 ianuarie 1588; Cureșnița — la 3 ianuarie 1588; Soloneț — la 1588; Bădiceni, atestat cu denumirea de Burdujeni la 13 iunie 1599, Ieremia Movilă vodă întărește satul lui Nicoară Logoftăt; Rădi-Cereșnovăț — la 30 august 1610; Cremenciug — la 26 iunie 1611; Dubna — la 12 aprilie 1620; Voloave — la 1622; Hristici — la 1630; Pîrlița — la 1631; Șolcani — la 1647; Iarova — la 1721; Mălcăuți — la 1727; Zastînca — la 1766; Rublenița — la 1781.

Același rol agrar îl joacă, pentru partea sudică a podișului, regiunea de câmp deluros Ciulucul de Sus și valea Răutului de la Bălți, în jos, regiune și ea anexată și cunoscută sub denumirea de „ocolul de peste Răut“.

După cum se vede, ținutul Soroca a cuprins încă de la formare un mănunchi de regiuni naturale, care și-au îmbinat resursele economice.

În apus ținutul nu a depășit niciodată linia de despărțire a apelor dintre Nistru și Prut, iar Valea Ciuhurului a fost atrasă în mod natural mai mult spre Orhei.

Părți din câmp i-au fost rupte pentru rotunjirea Bălților, creat de ruși. Ținutul Orhei i-a luat o samă de sate din stînga Ciornei, dar de fapt, pînă nu de mult (mijlocul sec. al XX-lea), județul Soroca cuprindea elementele esențiale ale vechiului ținut: „podișul“ din răsărit și „câmpul“ din apus.

Documentele interne moldovenesti din sec. XVI - XVII ne arată existența unei mulțimi de sate în ținutul Soroca. Erau locuite des și câmpul din apus și podișul din răsărit.

Harta lui D. Cantemir din *Descrierea Moldovei* ne arată un șir de sate numai în lungul Răutului inițiu și al Nistrului. Partea de nord și de nord-vest poartă inscripția „Cîmpi Deșerti“. E un fapt vădit că populația ținutului din regiunea câmpului era rară. Situația aceasta o confirmă și alte surse cartografice din acea perioadă, cum ar fi hărțile lui Hasius și A.L. Bohemis (1766 și 1769) dar, mai ales, marea hartă rusească a Moldovei a lui Bauer (1772). În toate aceste trei hărți este

populată numai regiunea înaltă și împădurită din est, satele din apus fiind dispărute.

Gh. Ghibănescu, analizînd o *hotarnică* dintr-un uric de la 1570, spune: „Ceea ce ne miră în această hotarnică este mulțimea numelor apelative date la văi, la dealuri, la fîntîni, la ape: ele arată că a fost acolo totuși o viață străveche, care s-a perindat pe aceste locuri, expuse năvălirilor și nesigure de trai, care au și menținut acele locuri pustii și pe apa Cuboltei și la apa Căinarului, iar înțelesul acestei străvechi vieți ni-l arăta numai etimologia denumirilor din această regiune.”

69

Lipsa satelor moldovenești din regiunea *Cîmpi Deșerti* din acea vreme îndepărtată este în strînsă legătură cu războaiele ce au avut loc în Moldova în jumătatea a doua a sec. al XVII-lea și în sec. al XVIII-lea între turci și poloni și între turci și ruși. Moșiile rămase pustii devin treptat posesia multor mănăstiri: Neamțu, Sucevița, Sfîntul Sava, Voroneț, Sfînta Vineri, Huși, Golia, Dragomirna, Răchitoasa, Probata, Sfîntul Spiridon.

Mulți boieri adună mari proprietăți, care mai purtau denumirile vechilor așezări: vistierul Constantin Sturza stăpînea Horodiștea, Climăuții de Sus, Cernoleuca; tîrgovețul Costea Avram — Cubolta, Mîndîcul Vechi, Mîndîcul Nou; Basota — Șuri; Ion Carp — Cotova Mare, Măcăreuca, Lăozeni, Prodănești; postelnicul Vasilii Carp — Cuhureștii de Jos, Caminca; vistierul Ioan Cantacuzino — Codrenii, Volcinenii, Movilău; Banul Nicolae Ruset — Tarasova, Cuhureștii de Sus, Pripiceni; postelnicul Arghirii — Glavănești, Racovăț; spătarul Iordache Cantacuzino — Ciutelești, Vistirniceni, Florești, Mărculești, Rădulești; Sandul Panaite — Slobozia-Bălți, Căinari, Izvoarele.

Conform informațiilor lui Ion Halippa, la 1817, în ținutul Soroca erau vreo 40 de moși ce aparțineau mănăstirilor, cele mai multe din ele cu sate, cătune și odăi pe ele. La aceeași dată proprietarii mari și mijlocii stăpîneau 112 moși cu tîrguri, sate, cătune, odăi și cișle pe ele.

Pășunatul vitelor era răspîndit în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea în tot bazinul superior al Răutului, fiind îndeletnicirea principală. Pînă și tătarii din Bugeac (pe la 1766) și turcii au ajuns aici cu hergheliile și tamazlicurile lor.

La 9 iunie 1766, domnitorul Grigore Ghica dă carte domnească: „Moșia aceasta Bălțile tot domnească sau numit și domnească iaste... făr de cît o stăpînia tătarii și o paște cu oile și hergheliile lor pînă acum în vremea domniei mele, ce am dezlădăcinat tătarii și s-au gonit din țară”.

Populația ținutului Soroca era concentrată pe podișul dinspre Nistru, într-un mediu mai apărat. Satele erau destul de numeroase, ca și astăzi, aproape toate fiind răzeșești.

Țăranii cu pământ — răzeșii — au fost întotdeauna apărătorii de nădejde ai țării încă de la Ștefan cel Mare. Ei cunoșteau bine nu numai lucrul de câmp, ci și meșteșugul buzduganului, semănând groază în dușmani, cosind în ei ca în lanul de grâu. Vitejia, curajul și vrednicia lor erau răsplătite cu pământ. Căpetenile și fruntașii cetelor primeau moșii întregi, iar voinicii sau ostașii erau răsplătiți cu răzeșii mai mari sau mai mici. Pământ dat pe veci ca răsplată „pentru dreapta și credincioasa slujbă către domn și ca să fie strajă împotriva dușmanilor...” Mazilii, răzeșii, vecinii sau clăcașii trăiau numai din munca câmpului și sudoarea frunții. Se hrăneau cu pâine de grâu, cu miel, cu brânză de burduf și carne. Creșteau cai, vite mari cornute și oi, cultivau ovăzul, orzul, meiul și grâul. De la începuturi făceau mămăli-guța din mei ca mai apoi să cunoască porumbul.

Conform recensământului de la 1774, Ținutul Soroca păstra încă împărțirea în ocoale. Ele erau patru la număr și cuprindeau 115 sate: Ocolul Cîmpului de Sus cu 32 de sate, Ocolul Nistrului de Sus cu 16 sate, Ocolul Cîmpului de Jos cu 38 de sate și Ocolul Nistrului de Jos cu 29 de sate. Denumirea ținutului venea de la centrul administrativ Soroca, cel mai mare oraș aflat sub apărarea cetății.

Tabloul așezărilor din ținutul Soroca la 1774

Sate	Posezor	nr. de case
1. Baxani	Răzeșească	20
2. Cotovița	Paharnicul Alexandru Neculce	23
3. Macareuca	Stolnicul Ion Carp	55
4. Cotova Mare	Stolnicul Ion Carp	34
5. Zgura	Mazilul Albotă	11
6. Chetrosul	Mănăstirea Sf. Spiridon	74
7. Trăistăni	Vornicul Ionița Cuza	26
8. Slobozia Andriașeni		10
9. Horodiciul	Vistiernicul Constantin Struza	24
10. Tîrnova	Logofătul Lupul Balș	32
11. Mîndîcul Nou	Costea Avram	31
12. Sudarca	Costea Avram	12
13. Mîndîcul Vechi	Costea Avram	25
14. Cobolta	Costea Avram	25

Sate	Posesor	nr. de case
15. Biliceni	Sandul Panaite	54
16. Cainarul	Sandul Panaite	48
17. Izvoarele	Vornicul Ionița Sturza	49
18. Hristici	Răzeșească	54
19. Zastînca	Mănăstirea Sf. Vineri	26
20. Lublînița (Rublenița)	Constantin, trei vistiernic	52
21. Șolcanii	Mănăstirea Neamțu	45
22. Bădicenii	Răzeșească	65
23. Dărcăuții	Mitropolia	46
24. Mălcăuții	Răzeșească	29
25. Pelinia	Mănăstirea Neamțu	43
26. Carcăuții	Mănăstirea Neamțu	39
27. Horodiște	Visternicul Const. Sturza	42
28. Braicău	Mănăstirea Sucevița	25
29. Cernoleuca	Visternicul Const. Sturza	67
30. Climăuții de Sus	Visternicul Const. Sturza	27
31. Ghizdita	Mănăstirea Voronețul	35
32. Bălțile	Sandul Panaite	129
33. Lencăuți	Logofătul Lupul Balș	49
34. Verejenii Vechi		
35. Verejenii Noi	Mănăstirea Sf. Vineri	54
36. Briceni	Mănăstirea Sf. Sava	23
37. Sauca	Mănăstirea Sf. Sava	22
38. Ungurii	Mănăstirea Sf. Sava	22
39. Arionestii	Mănăstirea Sf. Sava	70
40. Samoileuca	Rughi	35
41. Rughii	Rughi	84
42. Slobozia Rughii	Rughi	42
43. Tătăreuca	Răzeșească	41
44. Slobozia Tătărauca	Răzeșească	19
45. Iarova	Constantin Buznevel Armaș	49
46. Cremenciucul	Constantin Buznevel Armaș	66
47. Vălăvciniță (Holoșnița)	Catrina lui Macreiu	62
48. Cureșnița	Răzeșească	40
49. Cosăuții	Mănăstirea Hușul	30
50. Șiștaccii	Căpitanul Sava	17
51. Coșmirca	Răzeșească	80
52. Cunicea	Ilie Ruset, paharnic	43
53. Cobîlîi Vechi	Catrina Catargi, stolniceasă	82
54. Cobîlia Nouă	Catrina Catarji	51
55. Cotiujeni	Răzeșească	35
56. Pohoarnele	Praporcicul Constantin Grecu	94

Sate	Posezor	nr. de case
57. Bodești	Răzeșească	35
58. Receștii	Răzeșească	38
59. Zahorna	Constantin Vartic	83
60. Chipușca	Răzeșească	23
61. Râspopeni	Răzeșească	47
62. Găozăanii	Răzeșească	25
63. Prodăneștii	Stolnicul Ion Carpu	43
64. Carpușteni	Paharnicul Ilie Ruset	80
65. Ordășei	Gavril, sublocotenent	8
66. Plosca	Ileana Carp	9
67. Hirtopu	Lupul Balș, logofăt	57
68. Coșernița	Răzeșească	64
69. Cironița	Dolciul, mazil	4
70. Soloneț	Aga Iordace Balș	35
71. Pripiceni	Banul Nicolai Ruset	18
72. Răduleni	Spătarul Iordachi Cantacuzino	9
73. Cirișnovăț	Mănăstirea Golia	19
74. Părcani	Lăneștii, mazili	15
75. Gura Camincii	Aga Iordachi Balș	45
76. Gvozdul	Postelnicul Vasile Carp	26
77. Florești	Spătarul Ioniță Cantacuzino	63
78. Prajile	Răzeșească	16
79. Lunga	Loc alb în original	21
80. Cenușa	Sandul Panaite	9
81. Gura-Căinari	Gavril, sublocotenent	30
82. Cohoreștii de Jos	Postelnicul Vasile Carp	57
83. Cohoreștii de Sus	Nicolai Ruset	24
84. Vadul Jorii	Răzeșească	4
85. Răzolei	Răzeșească	6
86. Țirgu Rașcov	Mănăstirea Golia	131
87. Trifăuți	Paharnicul Ilie Ruset Bribescul	42
88. Vasilău	Mănăstirea Golia	89
89. Voroncău	Mănăstirea Golia	43
90. Nemireuca	Paharnicul Ianachi	58
91. Cerlina	Mănăstirea Golia	44
92. Lunca	Mănăstirea Golia	5
93. Zăluceni	Mănăstirea Golia	17
94. Vertijenii	Dumitru Bantocș	43
95. Timiliuții	Paharnicul Leon	44
96. Văscăuții	Clucerul Grigoraș Costachi	60
97. Napadova	Mănăstirea Dragormirna	41
98. Sănătăuca	Mănăstirea Golia	102

Sate	Posesor	nr. de case
99. Salcia	Mănăstirea Răchitoasa	39
100. Cotul Rodoimii	Mănăstirea Răchitoasa	12
101. Climăuții de Jos	Mănăstirea Golia	26
102. Lamanova	Mănăstirea Răchitoasa	15
103. Socol	Mănăstirea Golia	17
104. Poiana	Ștefan Hermeziu	40
105. Alcedar	Răzeșească	14
106. Japca	Răzeșească	48
107. Tarasova	Roznovan, ban	27
108. Mateuții	Mănăstirea Sf. Vineri	24
109. Boșernița	Mănăstirea Sf. Vineri	24
110. Glițăni	Mănăstirea Sf. Sava	39
111. Glăvănești	Postelnicul Arghiri	43
112. Schitul Curăturilor	Loc alb în original	5
113. Soloncenii	Răzeșească	66
114. Țirgul Movilău	Vistier Ioan Cantacuzino	379
115. Țirgul Soroca	Domnească	171

În ținutul Soroca erau în total 5011 case. Bejenari se numărau 497. Erau 2135 oameni la bresle, 2133 birnici. Recensămîntul a fost făcut de Iordachi Donici, pitar, și Ioniță, jicnicer.

Conform datelor lui N. Iorga, pentru ținutul Soroca răzeșii se mai întilneau în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea la Cureșnița, Hristici, Japca, Alcedar, Bodești, Zahorna, Vadul Țării, Recești, Chipeșca, Șiștaci, Cocimirca de Sus, Văzălăi, Malcăuți, Tătărăuca Veche și Nouă, Rughi.

Numărul mazililor era de 124, al ruptașilor de 47, al ruptelor de visterie — 162; al slujitorilor ispravnicilor — 129, al căpitanilor — 398 (Rașcov — 71, Vasilcău — 88, Cosăuți — 114, Bălți — 33, Movilău — 99). Postelnicii și alții — 30, evrei sînt numai la Soroca în număr de 686 persoane.

Regiunea basarabeană a Moldovei, în ciuda tuturor invaziilor, nu era o parte săracă. La 1763-1764 Lăpușna, Orheiul și Soroca, reunite, dădeau cel mai mare bir — 2105 galbeni. Desetina producea 7040 de ughi (galbeni). Hîrlăul unit cu Dorohoiul ajungea abia la jumătate. La 1764 Lăpușna cu Orheiul dădeau 1210 ughi, iar Soroca — 380.

În 1777 numărul birnicilor din ținutul Soroca era de 21 952, al preoților — 216, al negustorilor — 84.

Satele de răzeși ai vechilor ostași duceau o viață slobodă, aproape autonomă. Pe la 1740 țărani din Vertiușeni Sorocii nu doresc să-l mai

păstreze pe vornicul lor: „lor nu le trebuie vornic ca acela, și arată că este alt om între dînșii, și pe acela îl poștește tot satul să fie vornicel“. Și domnul dădu căpitanului cetății poruncă să facă pe voia lor.

Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, ținutul duce o viață relativ liniștită. Așezată de mai mult timp în răsărit, populația ținutului începe să se învioreze și pornește într-o mișcare de colonizare, de recucerire a cîmpului necultivat din apus. Din satele podișului se desprind treptat grupuri de oameni, care se așază pe văile din cîmpie, întemeind sate noi — de cele mai multe ori pe vechile seliști părăsite. Faptul însă nu depopulează răsăritul ținutului, care își completează populația pe calea sporului natural. Treptat, văile Bolatii, Căinarului, Camincăi, Cuboltei, Răutului și Solonețului se umplu cu șiraguri de case și sate.

În această mișcare de colonizare, elementul moldovenesc (românesc) a predominat, deși colonizarea în masă s-a făcut sub dominație rusească, atunci cînd vadurile Nistrului rămăseseră fără paza vechilor întemeietori ai ținutului Soroca. Este adevărat că spre aceste cîmpuri s-au îndreptat și mulți ucraineni și ruși, mai ales după anexarea Basarabiei la 1812. Acei ruși și ucraineni care au venit răzleți sau în grupuri mici și s-au alăturat moldovenilor au fost asimilați de populația băștinașă. Numai acolo unde ei au venit în grupuri mari, constituiți în comunități, satele lor s-au păstrat intacte.

TÎRGUL SOROCA — CENTRU COMERCIAL ȘI ADMINISTRATIV

„Orașul este totdeauna expresia unei civilizații.”

Henry Pirenne

La 1538 turcii pun mâna pe cel mai însemnat vad al Nistrului, cel de la Tighina. Sultanul Soliman Magnificul dă ordin să se clădească o cetate nouă, pe care o numește Bender și în care își așază ienicerii.

Inscripția turcească cu litere arabice de la Tighina pomenea de înfrângerea Domnului Moldovei Petru Rareș, despre care legendele spun că a fost călcat în picioarele cailor turcești.

Moldova a suferit pagube enorme prin pierderea întregului ținut, care se întindea între linia Bîcului și raiaua cetăților Chilia și Cetatea Albă. O dată cu pierderea Tîghinei, vadul de la Soroca, cu cetate și cu vamă, devine unul dintre cele mai importante pe cursul de mijloc al Nistrului. Spre Soroca țineau drumul carele târgoveților de la Brașov și Iași, de la Kiev și Nejin.

Treptat, sub paza zidurilor cetății se înfiripează o așezare ca mai apoi să crească dintr-o mahala, într-un târg și apoi într-o cetate de scaun a unui ținut.

Deplasările surugiilor se făceau într-o siguranță tot mai mare, pe măsură ce carele încărcate cu marfă coborau spre apa Nistrului. Fețele încruntate ale drumeților, privirile agitate, care zile întregi au scrutat zărilor de frica hoților, și-au recăpătat liniștea.

După N. Iorga, procesul de formare a târgurilor în Muntenia decurgea în felul următor: „adică, între mai multe sate, la locul întâlnirii lor, și-au ridicat negustorii de așezare vremelnică satele, corturile lor, prefăcute de la o bucată de vreme, odată cu puțința unui câștig de toate zilele, în case cu largi palate de lemn în față, cu tarabe, care se puteau ridica spre streșină, întinse orizontal, ofereau meșterului puțința de a se așeza acolo turcește și de a lucra, după străvechiul obicei oriental, de față cu clientul sau trecătorul”. Probabil, în același fel a decurs și în Moldova procesul de formare a târgurilor.

Inițial, în forma lor embrionară, târgurile au fost așezări sătești, care, datorită unor condiții geografice favorabile, s-au transformat în târguri, orașe. Unul din factorii principali care au dus la apariția

tîrgului Soroca a fost prezența Nistrului, a vadului peste rîu care era o cale de trecere a multor tîrgoveți. Aceasta explică și apariția altor tîrguri precum Hotin, Otaci, Vadu Rașcului, Dubăsari, Tighina.

La apariția tîrgului Soroca a contribuit în mare măsură prezența cetății din lemn și pămînt a lui Stefan cel Mare și cea din piatră a lui Petru Rareș. Sub zidurile lor mai tîrziu s-au așezat negustorii și meșteșugarii, ele fiind și un loc de refugiu în cazul unei invazii străine.

Din punct de vedere economic, Soroca medievală se deosebea de un sat anume prin existența unui tîrg permanent și a prăvăliilor. Astfel se poate explica dublul sens al cuvîntului *tîrg* ca oraș și ca piață. Din punct de vedere politic sorocenii erau strîns legați de cetate, care le dădea posibilitatea să muncească pașnic.

Terminologia privitoare la orașe în vechea limbă românească este destul de săracă: *cetate, tîrg, oraș*. *Cetate* din latinescul antic *civitas* înseamnă *regiune deschisă, oraș deschis*, dar în latina medievală el indica *locuri fortificate*, apărate de ziduri și castele. Cuvîntul *tîrg* este de origine slavă și înseamnă *piață, loc de vînzare a mărfurilor*.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pe măsura slăbirii dominației otomane, a intensificării relațiilor comerciale, pe teritoriul Moldovei apar noi tîrguri cu caracter mai mult comercial. Un șir de noi tîrguri apar în nordul Moldovei, avînd ca efect intensificarea legăturilor comerciale ale Moldovei cu Polonia, Ungaria, Germania, Ucraina și Rusia. O bună parte dintre ele apăreau, desigur, în baza iarmaroacelor, bîlciurilor și a tîrgurilor mai mici. Numai în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea în ținutul Soroca apar cinci tîrguri noi: Bălți (1769), Otaci (1781), Vadu Rașcului (1785), Briceni (1788).

Ce reprezenta vechea Soroca acum cîteva sute de ani?

În centru își înălța zidurile Cetatea Soroca, în jurul ei se ridicau casele celor înstăriți și ale tîrgoveților. La marginea tîrgului se aflau casele celor săraci, mahalalele meșteșugarilor. Din considerente de securitate a tîrgului, meseriașii ale căror profesii erau legate de procesul arderii (fierarii, olarii), erau așezați la marginea tîrgului. Casele orășenilor simpli erau construite din nuiete unse cu lut și văruiete întocmai ca la țară. Podeaua de asemenea putea fi din lut ori din scîndură.

Deoarece unicul mijloc de transport era căruța, ei se străduiau să aibă, ca și sătenii, cît mai mult loc liber în ogradă pentru căruță. Drept furaj foloseau paie, hlujeni de porumb. Casele, de obicei, se acopereau cu paie, stuf și șindrilă. O parte din case erau adîncite în pămînt. Mărimea caselor orășenilor varia de la 16 m² pînă peste 30 m² și erau

destul de încăpătoare, pentru o familie medie care număra circa 5 persoane. Deseori casa servea și ca atelier meșteșugăresc. Acest lucru ni-l demonstrează documentele de epocă.

Astfel, prin actul de cumpărare de la 10 ianuarie 1782 Scarlat Chica, hatman, cumpără cu 350 lei o dugheană și o crîsmă în târgul Soroca de la Radul Bodagul, mazil, care avea 3 dughene și o crîsmă cu o pivniță. Dughenile se aflau „una lingă alta și la fișticare din față dugheană și la mijloc pereți și cu o odaie din dos cu sobe și crîsmă alăturate cu dughenile într-un perete cu o odaie mari și o odăiță mică cu pivnița de lemn pardosită dedesubt supt crîsmă în cari încap șase buți și cu gîrliciul de piatră și toate acestea sînt supt acoperiș și acoperemîntul este de șindrilă și au toată ograda de ajuns din dos din destul și târnat pe dinainti“. Ele se aflau pe ulița ce merge spre cetate, în partea dinspre miazăzi.

În perioada războiului ruso-turc din 1735-1739 un șir de curieri englezi au călătorit prin Moldova. Unul din ei, John d'Antermony, spre deosebire de alții, a făcut unele însemnări despre călătoria sa. Venind din Rusia, a trecut Nistrul în Moldova pe la Techinovca, Soroca. Acesta este, se pare, „un oraș plăcut, așezat pe Nistru, cu un turn vechi, avînd cîteva tunuri neîntrebuîțate; locuitorii sînt moldoveni, între care se află puțini greci, evrei și turci“. Împrejur sînt semănături și pășuni bogate. Comandantul, grecul Petrache, s-a arătat foarte primitiv, oferind vin, fructe și loc pentru popas.

În acea perioadă, pe la 1730-1740, la Soroca se întîlneau cele mai caracteristice nume românești: Aftonie, Postici, sotnicul de cazaci de Soroca e Ioniță, deci nu e cazac, ci moldovean. Răvașele erau scrise de Pavel Cireș. În 1760 îi găsim aici pe vornicul Andronachi și sora lui Todosca, pe Buzilă, pe Nicoli Armaș și Donici, pe Lupu și pe Andrei. Din boieri avea pămînturi la Soroca Ienachi Milo, Canta, Ștefan Sturza.

Cele mai exacte date despre populația urbană a orașului Soroca le găsim în recensămintele din 1772-1773 și 1774.

La 18 februarie 1772, comandantul armatei ruse P.A. Rumeantsev dă ordin șefului organelor administrative militare ruse din Moldova, general-maiorului A.V. Rimski-Korsakov, să efectueze recensămîntul principatelor dunărene. Administrația militară rusă dorea să cunoască ce resurse materiale și umane se află în principatele Muntenia și Moldova și pe ce s-ar putea baza Rusia în lupta ei cu Turcia.

Recensămintele au fost efectuate de dregători numiți de către Divanul Moldovei. Conform recensămintelor din 1772-1773, la Soro-

ca existau 170 case și bordeie; 8 țigani; 5 slujitori ai cultelor, 107 moldoveni liberi (bărbați, capi de familie); 1 armean; sîrbi și evrei — 50; din bărbații orașului, 4 făceau serviciul în calitate de cazaci pe lîngă ispravnici; 42 — la poștă; 7 erau podari. Datele statistice din 1774 le completează pe cele precedente: la Soroca erau 171 case, 20 fugari din Țara Leșească cu 10 evrei; 151 bresle; 44 podari, 20 cazaci, 8 podari, 18 tîrgoveți, 4 preoți, 3 dascăli, 4 mazili, 5 țigani, 37 evrei bejenari.

Moldovenii au luat parte la războaiele ruso-turce din 1768-1774, 1787-1791 alături de armata rusă. Mulți dintre ei, după cum arată recensămintele citate mai sus, au fost înscriși în armată ca voluntari. Ei făceau prestații pentru armata rusă, transportînd alimente, muniții și alte materiale de război de la bazele principale de aprovizionare ale armatei, aflate în Podolia, spre Dunăre, unde se afla armata activă. Stațiile de poștă erau plasate pe cîteva trasee. Fiecare stație era deservită de 80-110 gospodării, care transportau cu carele și căruțele proprii poverile pînă la stația următoare, aflată la distanță de o zi de drum. Pe căile de mișcare și aprovizionare ale armatei ruse se întîlneau multe rîuri, bălți, rîpi. Țăranii erau obligați să construiască poduri peste aceste obstacole și să le țină în stare bună. Acești țărani au fost înscriși în recensăminte ca podari. Boierilor le aparțineau casele mari, dugheunile și crîșmele. Un alt grup social îl formau negustorii înstăriți. Majoritatea absolută a populației tîrgului Soroca o alcătuiau oamenii liberi, proprietari ai imobilelor.

Unii istorici susțineau inexistența comunelor urbane libere moldovenești în evul mediu, socotindu-le pe cele prezente drept domenii ale domnului care aproape că nu se deosebeau de cele ale boierilor și mănăstirilor.

Orașul, adică tîrgul moldovenesc, nu era un oraș-stat, precum erau, de exemplu, multe orașe italiene, dar dispunea totuși de o serie de libertăți. În primul rînd, ceea ce îi deosebea pe locuitorii tîrgului (orașului) de țăranii din satele boierești, mănăstirești și chiar din cele domnești era faptul că erau oameni liberi, nu depindeau de un stăpîn, adică nu erau șerbi, aveau drept de strămutare, își alegeau din rîndurile lor conducerea care dispunea de drepturi judiciare, fiscale, administrative și chiar militare (ridica cetele înarmate ale tîrgului).

Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae*, definește astfel libertatea orașelor moldovenești: „Locuitorii orașelor nu sînt supuși nimănu, în afară de domn, numai lui plătesc darea (*tributum*)”.

Comunitatea târgului avea statut de persoană juridică și se putea judeca în această calitate cu boierii, cu mănăstirile și cu toți oamenii liberi.

În afară de boieri, negustori și oameni liberi, în târgul Soroca inai existau și alte grupuri sociale — dregători domnești, preoți, dascăli și călugări, robi (din rîndurile țiganilor și tătarilor). Războaiele frecvente, desele incendii, bolile și alte calamități ale epocii generau un grup social inferior — orbii, șchiopii și alți neputincioși ajutați de biserică. Ei erau trecuți în documente drept calici.

ADMINISTRAȚIA TÎRGULUI SOROCA

Una din funcțiile principale ale orașului medieval Soroca era cea administrativă, avînd sub cîrmuirea sa un întreg ținut.

O figură însemnată din administrația ținutului și târgului Soroca a fost pîrcălabul, numit adesea în unele documente de epocă „staroste”. Dregătorie care își atinge eficiența maximă în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Cuvîntul *pîrcălab* este considerat de origine maghiară ce înseamnă *magistratus, castelan*. Atribuțiile principale ale pîrcălabului erau cele militare, administrative, fiscale și judecătorești ale cetăților și ținuturilor. În afară de aceasta, ei îndeplineau diferite porunci ale domnitorului: erau trimiși ca soli peste hotare, rezolvau conflictele de la frontiere, participau la fixarea de hotărnicii. Ca vasali ai domnitorului, îl însoțeau pe acesta la războaie. Numărul pîrcălabilor varia de la un ținut la altul. D. Canteniur ne relatează că în ținuturile Suceava, Hotin, Cernăuți, Soroca și Neamț existau cîte doi pîrcălabi. Postul de pîrcălab era încredințat nu numai boierilor și persoanelor de viță nobilă, ci și persoanelor ieșite din rîndul răzeșilor.

Propunem mai jos lista pîrcălabilor cetății Soroca, atestați în documentele de epocă:

Coste	— 12 iunie 1499.
Ion	— 1519, fiul lui Mihail medelnicerul, care donează mănăstirii Dobrovăț satul Piscani și trei sălașe de țigani.
Toader	— 1543, pe vremea lui este construită cetatea din piatră. În incinta cetății Gh. Cebotarenko a depistat o inscripție și o rozetă care sînt atribuite pîrcălabului Toader.

- Cazan — 1646, este și sol la regele Sigismund al Poloniei.
- Neagu — 1550-1551, pîrcălab în timpul domniei lui Ilie (Iliș) II (octombrie 1546 — mai 1551).
- Sas — 1552, la 3 aprilie domnitorul Ștefan Rareș (mai 1551- septembrie 1552) miluiește pentru slujbă credincioasă cu două seliști — Fîntîna Popii Holenești și Fîntîna Pontii pe râulele Căinari.
- Sas și Toader — 1552, la Soroca activează doi pîrcălabi. La 5 septembrie 1552 Toader este ridicat de către Alexandru Lăpușeanu în dregător de pîrcălab de Soroca.
- Nicula (Nicolae) — 1554, la 16 decembrie, la Vilno, solul lui Alexandru Lăpușeanu încheie tratatul de pace cu Sigismund II, regele Poloniei. Din solie făceau parte: Nicul, Pîrcălab de Soroca; Iosif Petrovici, pîrcălab de Roman și staroste de Cetatea Nouă Abram Danilovschi, secretar domnesc. La 1555 Letopisețul de la Liov menționează că „au venit solii domnitorului voloh Alexandru, Ștefan, pîrcălabul Romanului și Micula, pîrcălabul de Soroca. Posibil că acesta din urmă este același Nicul (Nicolae).
- Hristea — 1555, la 9 aprilie cumpără cu 300 zloturi o parte din satul Hăsnăș.
- Simion — la 25 martie 1599 Nistor Ureche primește întăritură de la Ieremia Movilă pe un loc pustiu de pe Cubolta, la Fîntîna Ciobanului și pe Peperigi din ținutul Soroca, moșii cumpărate cu 500 taleri de la Dumitru Scivilă și fratele său Efin care le cumpăraseră de la Simion, fost pîrcălab de Soroca, primite ca

- Pîrvul — 1587. Despre „războiul Pîrvului, pîrcălabul de Soroca, cînd s-au bătut cu cazacii la Perieslav, în zilele lui Pătru vodă, 7095(1587) ghenar 8“, scrie Grigore Ureche în *Letopisetul Țării Moldovei*.
- Mănăila și Albotă — 1598, la 25 martie, printre boierii divanului țării sînt menționați Albotă și Mănăilă. La 13 iunie 1599 Ieremia Movilă poruncește lui Ciomîrtan, mare vâtaf de hînsari și lui Mănăilă, pîrcălab de Soroca, să delimiteze hotarul satului Burdujăni (actualul sat Bădiceni). La 25 martie 1600, ginerele lui Alexandru Lăpușneanu, Apostolachi, se judecă cu Gheorghe Albotă, pîrcălab de Soroca, pentru satul Pătrășcani.
- Voicu — 1599, la 20 noiembrie, domnitorul Țării Moldova Ieremia Movilă îi întărește lui Voicu, pîrcălabul de Soroca, seliștea Pașcani. La 15 mai 1603, Ieremia Movilă dă carte domnească de întăritură pîrcălabului de Soroca Voicul pentru satele Nicorești, Solonceni, pentru o parte din satul Ungurași și cîteva sălășe de țigani. Aceste documente s-au pierdut cînd cazacii zaporojeni au prădat cetatea Sorocii.
- Mănăilă — 1605, 7 aprilie, cumpără o parte din satul Medvedea din ținutul Hotin.
- Toader Filipovschi — 1605. La 7 aprilie, la Soroca, pîrcălabul Toader, alături de Toader șoltuzul și de cei 12 pîrgari, semnează ca martor un document de mărturie.
- Dumitru — 1611, la 22 noiembrie, semnează un document de vînzare-cumpărare ca martor ocular.
- Iane și Toderașco — 1616. La 5 decembrie semnează ca martori un document de danie.

Felea Vîscan

— 1617. La 3 august este menționat alături de alți membri ai sfatului domnesc al lui Radu Mihnea.

Toader și Mihail
Gavril Gorgan

— 1621.

— 1628. La 18 februarie domnitorul Miron Barnovschi Movilă îi întărește pîrcălabului de Soroca satul Camenca pe Răut.

Teodorașco Vartic

— 1632, la 12 noiembrie, Teodorașco, pîrcălab de Soroca, îl înștiințează pe Ioan Smialko, rotmistrul vicecancelarului Toma Zamoyski că domnul Munteniei Matei Basarab înfrînge armata moldavă și aduce în scaunul țării pe feciorul său Radu Alexandru Iliăș. La 1633 Moise Movilă scrie carte lui Teodorașco Vartic și-l însărcinează să trimită oameni peste Nistru, care să-i aducă informații despre intențiile și mărimea armatei poloneze. La 23 decembrie 1633, Moise Movilă scrie carte către Grigore Kozukowski, staroste de Rașcu, că l-a însărcinat pe Teodorașco Vartic, împreună cu pîrcălabul Orheiului, să cerceteze daunele pricinuite de români supușilor vicecancelarului Toma Zamoyski.

Ștefan vel logofăt,
boier de Țepîlova

— 1640-1652. La 4 august, Vasile Lupu face dreptate domnească slugilor sale Dumitrașco Fulger, Ionașco Hripcovici și Manule pentru un vad de la hotarul satului Vorâncăuți de pe Nistru, „unde și-au pus a lor mori Ștefan din Țepîlova, pîrcălab de Soroca, și Toader Mălai, vătaf de hînsari, din Chișernița...” (La 16 august 1646, Ștefan Logofăt mulțumește lui Luca Miaskowski pentru cunoștința făcută cu stegarul

- Coroanei și îi trimite 100 pepeni verzi (harbuji) și 40 pepeni galbeni (zemoși). „Omu de miratu la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune...” (M. Costin.)
- Manoil Haladic — 1645, la 15 iulie, Vasile Lupu întărește o parte din moșia Cotiujenii Mari din ținutul Soroca „lui Simion Jomir — mare spătar și neamului său, Manoil Haladic, pîrcălabul de la ținutul Soroca”.
- Dumitrașco — 1650. Avea judecată pentru Iugani cu Vartic Vornicul și cu viitorul Dabija vodă.
- Ionița Hăbășescu — 1657. Era pîrcălab de Soroca, în timpul campaniei turcești spre Hotin, a lui pașa de Silistria.
- Grigore Hăbășescu și Apostol Durac — 1665. La 20 mai, Gr. Hăbășescu este pomenit la hotărnicia satului Manova din ținutul Soroca. La 30 iulie și 28 august 1665 rezolvă o plîngere în calitate de martor. Este feciorul lui Mihalcea Durac, mare logofăt și pîrcălab de Orhei. Ambii, tatăl și feciorul, au fost conducătorii răscoalei din 1671-1672 împotriva lui Gheorghe Duca.
- Miron Hajdeu — 1683.
- Simion Afendic — 1711 pîrcălab în timpul campaniei țarului rus Petru I în Moldova.
- Miron Donici — 1724.
- Petru Duca — 1737. La 2 ianuarie, ofițerul englez John Bell d'Antermony trece Nistrul la Soroca, menționînd, printre altele, că „comandantul, grecul Petrache, se arătase foarte primitor”.

La 1633 voievodul Moldovei Moise Movilă expediază carte deschisă către Teodorașco Vartic cu poruncă să trimată oameni peste Nistru, care să-i aducă informații asupra intențiilor și mărimii armatei poloneze:

„Scriu slugii mele Teodorașco, pîrcălabul Sorocei ca la arătarea acestei cărți a mele să păziți și să alegeți cîțiva oameni îndemnativi și potriviți pentru această trebuință și să-i trimiteți în cîmpia de la Orynin (orașel la nord-vest de Camenița) și în alte ținuturi, oriunde se găsește armata polonă, care să afle care sînt planurile lor și care să poată aduce limbi și să știe să dea seama cît de mare este oastea polonă...”

Nu știm care a fost reacția pîrcălabului Teodorașco în privința iscoadelor trimise contra polonilor, dar unele documente păstrate vorbesc despre faptul că pîrcălabul sorocean era în foarte bune relații cu polonii, furnizîndu-le informații despre turci și tătari.

La 20 mai 1621, Teodor Vartic, pîrcălabul Sorociei, scria lui Toma Zamoyski, staroste de Szargorod:

„După cum nu o dată m-am făcut auzit prin cărțile mele că sînt prietenul domniei tale, același lucru voiesc să-l mărturisesc totdeauna domniei tale. Acum deci, ieri, au sosit 15 călăreți tătari de la sultanul (Calgai sultan), ca să mîine pe toți tătarii din Soroca, împreună cu căruțașii. Am primit cu acest prilej știri sigure de la dînsii cî sultanul a venit cu cincizeci de mii de tătari aleși la Dașkov (Oceakov) cu care merge sub Hotin. Hanul de la Pere Kop (Hanul Crimeii Djanibek Ghirai II) însuși are să meargă prin Ucraina pînă la Kiev. Binevoiti așadar domniile voastre să fiți cu băgare de seamă. Iar această carte binevoiește domnia ta s-o distrugi, căci eu sînt în joc, și cînd voi lua alte știri, nu voi zăbovi să le aduc la cunoștința domniei tale. În Soroca, în ziua de 20 mai anul 1621”.

Scrisorile pîrcălabilor Teodor Vartic și Mihail înlesneau corespondența dintre Toma Zamoyski demnitar polon și noul domn Alexandru Iliaș; totodată, pîrcălabii soroceni îl informau direct pe regele polon despre pregătirile de război ale turcilor și tătarilor.

De multe ori liniștea de la hotar depindea de acțiunile pîrcălabilor în rezolvarea anumitor conflicte dintre țările vecine, conflicte create nu atît de acțiuni regale și domnești, cît de oameni lacomi de avere străină.

La 23 decembrie 1633 Moise Movilă însărcinează pe Teodorașco Vartic, pîrcălabul Sorociei, ca, împreună cu pîrcălabul Orheiului, să cerceteze daunele pricinuite de moldoveni supușilor vicecancelarului Toma Zamoyski.

Însuși Moise Movilă îl informează pe Toma Zamoyski despre măsurile luate: „Atît pentru aceste daune despre care mă înștiințezi

domnia ta, cît și pentru aplanarea pe viitor a fiecăreia am numit pe Teodorașco, pîrcălabul nostru al Sorocei, scriindu-i lui și îndată și pîrcălabilor Orheiului ca ei, cercetînd grabnic toate aceste neînțelegeri și daune, să administreze fără întîrziere justiția după dreptate, și să liniștească cu desăvîrșire aceste neorînduiri de acolo de la graniță, oprind pe viitor orice jaf de amîndouă părțile astfel ca fiecare să nu apeleze pentru dauna sa la nimic altceva decît la legea obștească.”

La 4 august 1640, domnul Moldovei Vasile Lupu face judecată dreaptă în conflictul dintre boierul Ștefan din Țepilova (Soroca), pîrcălab la Soroca, Toader Mălai, vataș de hînsari, din Chișernița, pe de o parte, Dumitrașco Fulger, Ionașco Hripcovici și Manule, pe de altă parte, pentru niște vaduri cu mori pe Nistru de la hotarul satului Vorăncăuți. O judecată ca multe altele din istoria Moldovei. Și totuși printre cei implicați în sfadă îl găsim pe boierul de Țepilova, pe pîrcălabul Sorocii — Ștefan, fost logofăt — o personalitate de la curtea domnitorului Vasile Lupu, un demnitar care a jucat un anumit rol în destinul istoric al Moldovei medievale.

Despre el Miron Costin scrie în *Letopisețul Țării Moldovei*:

„Omu de miratu la întregia lui de sfaturi și de înțelepciune, cît pe acele vremuri de abia de era deosebi de boieri, făcea sfaturi și cu multe ceasuri voroava, așa era de plin la hire. Iară la sfatul trupului său era gîrbov, ghiebosu, și la cap cucuiatu, cît puteai dzice că este adevăratu Essopu la chipu.”

Despre pîrcălabii soroceni vorbesc faptele lor, pe care le-am menționat nu o singură dată în acest volum.

O dată cu înăsprirea presiunii turcești, pe la începutul secolului al XVIII-lea, funcția de pîrcălab își pierde treptat importanța.

Boierii hotarnici din 1781 au chemat la sfat pe toți stăpînii megieși cu moșia Soroca. Printre ei a fost invitat și Ion Bosie, feciorul „jicnicerului Ștefan Bosie”, ctitorul mănăstirii Sf. Spiridon și „unul din fruntașii întemeietori al Ospitalului”, el însă nu a venit, ci și-a trimis vechilul, pe Anastasă Combati. Vechilul a arătat că Ștefan Bosie-jicnicerul căpătase la 1757 prin danie o bucată de loc din moșia Sorocii, care se numea „Bujorăuca”, ce vine pe din sus de moșia Sorocii.

Descendenții lui Ștefan Bosie Ion și Zoîța Bosie au apucat a vinde venitul acestei moșii donate lui Anastasă Combati.

Ștefan Bosie-jicnicerul care era și ctitorul mănăstirii și al spitalului de la Spiridon, a sărăcit, din cauze necunoscute, atît de tare încît la bătrînețe „a ajuns la sapă de lemn”.

Ion Teodor Calimeh știind despre situația dificilă în care a nimerit sluga domnitorului, care din tinerețe a slujit domniei ca jicnicer, fiind șeful tuturor aprovizionărilor cu grâu, mai ales cu finat pentru curtea domnească, s-a milostivit și i-a dat, în 1761, tot venitul pîrcălăbiei de Soroca din care urma să plătească în casa spitalului, în ziua hramului (12 decembrie) 120 lei, iar restul rămînînd lui pentru „chirviseala vieții”.

Domnul muntean Constantin Mavrocordat, pe lângă multe alte lucruri făcute de el, a păstrat de la germanii din Oltenia unele experiențe economice. El a orînduit, de exemplu, plata tuturor dărilor către Visterie în patru soroace, numite sferturi. Această măsură a fost luată și de Nicolae Mavrocordat cînd era domn în Moldova (6 noiembrie 1709 - noiembrie 1710, 6 octombrie 1715 - 5 ianuarie 1716). Dările cele mai grele au fost înlăturate, iar în ținuturi au fost așezați, după imitația vornicilor olteni, ispravnicii. Pe atunci „ispravnic” însemna *delegat pentru o singură sarcină*. Treptat, ei vor lua locul pîrcălabului avînd funcții administrative și judecătorești. Ispravnicul, ca și pîrcălabul, avea grijă de menținerea ordinii publice nu numai în ținut, ci și în tîrg. Ei ajutau la colectarea impozitelor de la tîrgoveți.

„Ispravnicia de margine a ținutului Sorocăi” exista încă de la 1757, cînd îl găsim în această funcție ca subordonat al serdarului Manolachi pe Dediu Codreanu, și el cu titlu de serdar.

În partea de est a Moldovei, în ținuturile Orhei, Lăpușna și Soroca întîlnim dregătoria de serdar, care dispunea de o forță militară alcătuită din mazilii celor trei ținuturi. D. Cantemir scrie în legătură cu această dregătorie următoarele: „Sardariu capidux (comandant de cîmp) ce se înțelege ghenear-leitenant, duspre obicnuirea limbilor Evropei. Iaste mai mare poruncitor preste călărimea din Ținutul Lăpușnei a Orheiului și a Sorocii. Și apără țara, care iaste între Prut și între Nîstru și între Basarabia, de năvălirile tătarilor de Krîm și de Bugeac”. Serdarii, probabil, mai exercitau și alte funcții o dată ce, prin cartea sa din 5 aprilie 1730, domnul Grigore Ghica încerca să delimiteze componența administrativă și judecătorească a pîrcălabilor de Orhei, Lăpușna și Soroca în raport cu cea a serdarilor.

Conform recensămîntului din 1772-1773, 4 locuitori ai tîrgului Soroca slujeau drept cazaci pe lângă ispravnicii soroceni: 4 din Bujărauca, 21 din Vărăncău, 28 din Cerlina, 80 din Vasilcău.

La 10 ianuarie 1782, Ștefan Țintila, vel-sulger, ispravnic de Soroca, participă ca martor ocular la actul de cumpărare a unei dughene cu 350 lei de către Scarlat Ghica-hatman de la Radul Bodagul-mazil.

La 1801 ispravnic la Soroca era Dumitrache Cuza. În viața orășenească, trecutul și-a păstrat drepturile, datina rămânând în putere. Orașelele Moldovei medievale au trăit cu sfatul lor de cetățeni aleși, avînd în frunte pe unul ieșit din mijlocul sfatului. În Moldova, unde a învins norma germană din Galiția și dreptul german zis de Magdeburg, sistemul magdeburghez de organizare și conducere a orașelor, căpetenia se numea șoltuz (*Schult heiss*). Membrii sfatului erau numiți pîrgari (*Bürger*).

Principalele organe administrative care realizau dreptul tîrgului Soroca la autoadministrare erau: consiliul mic și consiliul mare.

Consiliul mic era alcătuit din 13 persoane — șoltuzul și 12 pîrgari. Ei formau consiliul pîrgarilor. Consiliul mare era alcătuit de către adunarea generală a locuitorilor tîrgului Soroca și se convoca pentru rezolvarea problemelor legate de viața întregului tîrg.

La Soroca exista numai un șoltuz. Șoltuzul și pîrgarii erau aleși de către locuitorii orașului dintre orășenii cei mai bogați și mai de vază, pe timp de un an cu drept ca, apoi, să fie realeși încă pe un an.

Șoltuzul și pîrgarii îndeplineau un șir de funcții care vizau viața de toate zilele a tîrgoveților: ajutau la strîngerea dărilor pentru vistieria domnească, participau la delimitarea moșiei tîrgului, avizau tranzațiile cu imobilele din oraș, semnînd documentele respective, adresa în numele locuitorilor tîrgului pîngeri către domnie.

Iată un exemplu din activitatea administrației sorocene. La 1 aprilie 1604 Ieremia Movilă dă carte domnească de întăritură nepoților lui Onigă, Luca, Petru etc. pentru satul Nemțeni, de pe Răut:

„Facem înștiințare precum au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri ai mari și mici! toți feciori și nepoți Onigăi și a Lucăi, și a lui Feodor, și a Petrei, și a Neghiniei, și a Burducăi, cu mare jalobă și multe mărturii de la mulți boieri și oameni din curte și mejiși de pe împrejur, și carte de la Mănăilă și Voica, pîrcălabii de Soroca, de marturie și de la șoltuzul și 12 pîrgari din tîrgul Sorocii, zicînd, că dresurile, ci-au avut ei de cumpărătură și întăritură de la Ioan voievod, pre a lor drepte ocine și ruscumărături, satul Nemțeni pe Răut, și cu locul de iazuri și de mori în Răut, în ținutu Sorocii, acele dresuri au pierit din cetatea noastră Soroca de cazaci și de zaporojeni cît au bătut cazacii cetatea Sorocii... și alte multe averi au luat“.

Șoltuzul și pîrgarii se îngrijeau de ținerea la Soroca a bilciurilor și iarmaroacelor, care erau cel mai însemnat izvor de bogăție al orașului, numărul și locul cărora nu putea fi schimbat de la o vreme, fără învoirea Domnului Moldovei.

Administrația târgului Soroca păstra „un catastif al târgului”, în care era dusă o evidență a tuturor schimbărilor de proprietate, actelor de vânzare și chiar a celor de datorie. Începînd cu mijlocul sec. al XVIII-lea, șoltuzul și pîrgarii figurează ca martori oculari în unele acte de vânzare.

Astfel, la 28 ianuarie 1743, șoltuzul din Soroca semnează un *zapis* de vânzare, în calitate de martor.

La 9 iulie 1753, Ursache Vîrlan, șoltuzul de Soroca, întărește *zapisul* de vânzare prin care „Pavăn sîn Chiriac Ciuruș ot Soroca vinde episcopiei din Huși „o pivniță de chiatră”, după cum susține proprietarul, „de nimeni sălit nici asupra”, ci „eu de a mea bună voie”.

În 1781 printre martorii chemați la mărturia hotarnică a moșiei Soroca a fost și Constandin șoltuzul.

Șoltuzul și pîrgarii luau seama de igiena publică, de alimentarea târgului cu apă. Se pare că în atribuțiile lor intrau și anumite activități legate de apărarea cetății Soroca, punînd, de exemplu, la dispoziția domnitorului un anumit contingent de armată.

Treptat, spre sfîrșitul sec. al XVIII-lea, rolul șoltuzurilor și al pîrgarilor începe să scadă. Ei sînt limitați în funcțiile lor de către ispravnici, vornici și unele persoane numite de către domnitor.

STRUCTURA TERITORIALĂ A TÎRGULUI — OCOLUL, HOTARUL ȘI VATRA

O dată cu formarea statului feudal moldovenesc, domnitorii și-au rezervat pentru necesitățile lor moșii și sate, conduse de dregători aflați în târguri și orașe.

Aceste moșii și sate, despărțite de pământurile pe care le foloseau locuitorii orașelor, formau „ocoalele” târgului. Ele erau situate la diferite distanțe de târg, de cetate. Acest fapt este atestat și în hrisovul lui Bogdan cel Orb din 17 ianuarie 1517, prin care copiii lui Ivanco Hanco și nepoții lui Calian vînd Solonețul, obținut de Calian de la Ștefan cel Mare împreună cu Cosăceștii, Trincinții și Strijăcovștii cu condiția de a sluji la cetatea Soroca lui Luca Arbore.

Din hrisovul lui Petru Schiopul, din 11 martie 1585, aflăm că „satul Climăuți de pe malul Nistrului și satul Socolul și seliștea Zăvadinele ce sînt în ținutul Soroca”, toate „ascultătoare către ocolul cetății Soroca”, au fost date logofătului Andrei, iar cel din 12 aprilie 1620, al lui Gaspar Grațiani, întărește lui Nicoară Vornic, între altele, satul Trifăuți — „fost drept domnesc ascultător de Tîrgul Soroca”.

Sociologul român A. Stahi, care a cercetat destul de amănunțit problema evoluției ocoalelor, susține că apariția lor a fost cauzată de necesitatea de a servi un număr de sate care trebuiau să lucreze nemijlocit și să predea o cotă din produsele căpătate reprezentanților sistemului administrativ din târguri și orașe.

După fiecare asediu, cetatea Soroca era parțial distrusă, construcțiile din lemn erau pîrjolite de incendii și pentru restaurarea ei se cereau anumite lucrări care erau efectuate de țărani satelor ascultătoare de cetate, în timp ce orășenii nu luau parte la construcția și întreținerea fortificațiilor.

Ocolul era o proprietate pur domnească, de care domnitorul dispunea după voință.

Încă din veacul al XV-lea, domnul putea nu numai să cumpere, pe banii proprii, sate spre a fi alipite orașelor și târgurilor, ci și să înstrăineze părți din ocol prin donații sau vînzare. Documentul de la 17 ianuarie 1517 ne informează despre unele sate cu țărani dependenți alipite de Ștefan cel Mare la ocolul domnesc al Cetății Soroca.

Întărind satul Soloneț lui Luca Arbore, Bogdan voievod arată că acest sat a fost dat de domn fiilor lui Ivanco Hanco, lui Dărman și altora, toți nepoți ai lui Calian, și le-a luat în schimb trei sate, Cosăceuți, Trincinți și Strijăcăuți, pe care le alipește la ocolul cetății Soroca: „ca să asculte de cetatea noastră de la Soroca.”

Informația este interesantă nu atît prin faptul că în ea se vorbește de cele trei sate luate de la feudal în schimbul unui singur sat, cît pentru faptul că aceste trei sate sînt anexate la ocolul cetății Soroca care a fost ridicată de Ștefan cel Mare într-un loc pe unde se furișau în țară hoardele sălbatice ale tătarilor și că cetatea a fost înzestrată cu venitul necesar pentru întreținerea oamenilor ce stăteau de veghe la hotarele răsăritene ale Țării. Daniile din ocoalele tîrgurilor se intensifică la sfîrșitul secolului al XVI-lea - prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Hotarul tîrgului Soroca cuprindea țarina necesară pentru vii, finațuri, prisăci, iazuri, mori etc. Hotarul tîrgului era separat de cel al ocolului și, respectiv, de moșiile proprietarilor și ale satelor vecine. La fel ca și satele din ocoalele ascultătoare de cetate sau de tîrg, părți din hotar erau făcute danie.

La 10 aprilie 1782, după ce posesorul moșiei Soroca, Constantin Moruzi, organizează iarmaroacele de la Soroca și creează venitul tîrgului, dăruiește întreg tîrgul Soroca, cu moșia lui, fiicei sale iubite Soltana, măritată cu hatmanul Scarlat Sturza, viitorul guvernator al Basarabiei.

Peste 4 luni de zile, la 10 iulie 1781 se ridică „hotărnicia locului gospod a moșiei tîrgului Sorocăi”, la care au participat toți proprietarii moșiilor vecine cu Soroca, iar ca martori au fost invitați să mărturisească hotarele moșiei Soroca cei mai buni tîrgoveți din Soroca: Popa Teodor, Vasile Găoază, Andronachi Găoază, Neculai Grosul, Ioniță Bolcan, Mitrea Costandin — șoltuzul și Ion Găoază. În urma măsurărilor efectuate a reieșit următoarea hartă aproximativă a moșiei Soroca:

Hotărnicia tîrgului a fost semnată de boierii Constandin Vărnabiv vel ban, de Ștefan Țintilă, ispravnicul Sorocii, și de Constantin Buzne-biv vtori, armaș.

Baza tîrgului Soroca, temelia lui din jurul cetății Soroca și din josul apei Nistrului, o constituie vatra tîrgului. Ea era o stăpînire domnească. Orice act de vînzare și cumpărare a terenurilor libere din limita vetrei tîrgului se confirma de domnitor. Tot domnitorul putea face danie de terenuri libere. O dată cu creșterea populației tîrgului

Soroca creștea și vatra. Concomitent cu daniile din hotar domnitorii fac danii și din vatra târgului, ceea ce s-a întâmplat și cu târgul Soroca la 1781. După ce a devenit proprietate privată, târgul Soroca a fost scos la vânzare.

La 4 iunie 1793, domnitorul Moldovei Mihai C. Suțu dă carte lui Anastasă Iancul „vel aga să strige la soltan mezat 40 de zile moșia Soroca a vistiernicului Scarlat Sturza”, „care pînă acum din pricina stărilor de prin prejur nu s-a putut vinde”, „căci pentru acei ce se strămută din pămîntul acesta înalta poruncă hotărăște ca să se desfacă de toate”.

În 1801, la 12 august, Scarlat Sturza și soția sa Soltana Moruz „dau carte de vechime, căci s-au retras în Roșia”. Vechil al moșiei rămîne Ioniță Măcărescul și ispravnic, Dumitrache Cuza.

Moșia târgului Soroca a fost vîndută destul de repede. La 4 iulie 1793 Mihai C. Suțu vodă, domnitorul Moldovei, întărește biv vel logofătului Niculai Ruset moșia Soroca, cumpărată la soltan mezat cu 35 000 lei; la fel i se întăresc și cele două rînduri de dughene. Prin aceeași carte i se confirmă și veniturile târgului Soroca după hrisovul lui Constantin D. Moruzi vodă din 1781, 10 aprilie.

Devenind proprietar al târgului Soroca, Niculai Ruset abuză uneori de drepturile sale, fapt care a și dus la apariția unui conflict între el și târgoveții din târgul Soroca. În cartea sa de la 24 octombrie 1793 domnul Moldovei Mihail Suțu constată că „...la înălțimea mea au dat jalobă târgoveții din târgul Sorocăi a dumisale Niculai Ruset biv vel logofăt cu arătare” că „...I-ar fi asuprit mai mult peste hotărîrea acestui hrisov”. Iar la 28 octombrie 1793, Mihail Suțu vodă „întărește anaforao boierilor” dînd dreptate logofătului Niculai Ruset în conflictul lui cu târgoveții din Soroca, care avea dreptate în baza hrisoavelor prezentate domnului — cel din 10 aprilie 1781 și cel din 4 iulie 1793.

În iulie 9, 1795, domnul Moldovei este nevoit să cerceteze plîngerea evreilor din târgul Soroca față de stăpînul moșiei Niculai Ruset, care susținea că „de cînd au intrat dumnealui stăpînul moșiei aceștei, iar fi asuprind pentru adet mai mult decît ar fi plătit la cel de mai înainte stăpîn și au cerut ca după hrisovul ce au ei de la măria sa Alexandru Constandin Moruzi Voevod să se urmeze”.

Proprietarul târgului Soroca avea drept de monopol asupra cîntarului târgului — bezmenul vinderii anumitor produse. În cartea de la 10 aprilie 1781 domnul C. Moruzi a dat lui Scarlat Sturza „și bezmănul locului de la acel tîrg, încă să aibă a lua după vechiul obicei care se

urmează și pe la alte târguri, adică de tot căsariu Moldovanu, grec, arman, jădov, și ori ce feliu ar fi cîte 40 bani la fieștecari iar maroc". Un alt monopol al stăpînului moșiei Soroca era vinderea băuturilor alcoolice. În același document de la 10 aprilie 1781 citim: „toată băutura ce să va vinde în tracest tîrg să fie a dumisale a Hatmanului”.

MEȘTEȘUGURILE ÎN TÎRGUL SOROCA

Una din ocupațiile tradiționale de bază ale majorității locuitorilor tîrgului Soroca erau meșteșugurile.

„Între cei dintîi orășeni din amîndouă țările ce mai mare parte erau fără îndoială meșteri”, susține N. Iorga în *Opere economice*. Cei de la Soroca lucrau pentru comunitatea din care făceau parte, uneori și pentru domnie, și niciodată pentru export.

Dezvoltarea meseriilor în orașele Moldovei a fost o urmare a trecerii în sec. al XVI-lea de la producția la comandă la producția pentru piață. În sec. al XVIII-lea meseriile orășenești au cunoscut un nivel înalt de dezvoltare. Pe măsura dezvoltării meseriei la orașe, ponderea orașului în dezvoltarea acestei ramuri devine tot mai evidentă. Una din aceste cauze e creșterea nivelului de specializare: dacă la sat toate procesele, începînd cu spălătul lîinii și terminînd cu scăr-mănatul ei, le făcea un singur meșteșugar, la orașe exista specializarea într-un anumit lucru, care a contribuit la creșterea productivității.

Meșterii moldoveni au asigurat populația de atunci cu obiectele meșteșugărești necesare.

Datele recensămîntului din anii 1773-1774 arată că în cele 21 de orașe ale Principatului Moldova au fost înregistrați în total 1495 meșteri, care posedau 122 profesii. În orașe au fost înregistrați numai 27% din toți meșteșugarii. Ei cedau numeric meșteșugarilor de la mănăstiri, de la curțile domnești și de la sate.

Pe vremuri, cele mai răspîndite categorii de meserii la Soroca le formau: ișlicarii, care confecționau șlice sau ișlice pentru boieri și negustori din piei de miel subțire sau miel lepădat; bărbierii; croitorii; cojocarii; postăvarii; blănarii; ciubotarii și cizmarii; opincarii; curelar-rii; funierii; potcovarii; lăcătușierii; lemnarii; butnarii; șindrilarii; olarii și străchinarii; pitarii; săpunarii ș.a.m.d.

COMERȚ, VAMĂ, MONEDE ȘI MĂSURI

În cursul de mijloc al Nistrului târgul Soroca era principalul centru de desfacere a mărfurilor venite atât din susul, cât și din josul Nistrului. Aici se vindea marfa negustorilor locali, cât și a celor străini. Însuși Domnitorul țării era interesat în dezvoltarea relațiilor comerciale, nemaivorbind de negustori, meșteșugari, țărani. Era clar: comerțul devenea o sursă sigură de venit.

Domnitorii Moldovei acordau anumite înlesniri negustorilor străini. La 10 decembrie 1644, domnitorul Moldovei Ștefan Tomșa aduce la cunoștința „... negustorilor atât poloni, cât și ruși, armeni și evrei că... le este slobod să vină în țara noastră pentru tot felul de cumpărături și cu mărfuri pe drumul Cernăuților al Hotinului și al Sorocăi și nicăieri în altă parte, ci numai pe acele drumuri vor trebui să margă sub amenințarea pierderii tuturor cumpărăturilor și a mărfurilor lor. Și în virtutea hotărârii cuprinse în această carte a noastră dată pîrcălabilor noștri, care sălășluiesc pe acele drumuri volnică le va fi acelor negustori ieșirea și intrarea domenilor noastre”.

În secolele XVI-XVIII, prin vadul Soroca, apărat de cetate, treceau un șir de căi comerciale (unele din ele fiind cunoscute cititorului), care antrenau târgul în comerțul internațional, favorizînd într-o anumită măsură dezvoltarea comerțului local. Aș numi din nou drumul Orheiului. Relațiile comerciale cu Rusia erau întreținute prin mai multe căi comerciale, care treceau prin Hotin, Orhei, Tighina și, desigur, prin Soroca: Moscova, Cernigov, Belaia Terkovi, Pogrebișce, Lipoveș, Soroca, Iași și mai departe în Muntenia, Bulgaria, Grecia și Constantinopol.

Vinul de Odobești era transportat în sec. al XVIII-lea în orașele Ucrainei și Rusiei pe drumul comercial Odobești, Iași, Soroca, Kiev, Nejin. Numai în anul 1775, negustorii cazaclii au exportat din Moldova prin Soroca 1 406 250 litri de vin.

Drumul comercial prin Soroca era o cale nouă. Și deja la 1610 înflorea bîlciul Soroca la care, cu toată frica de prada cazacilor, veneau boieri din țară, armeni, tătari. Bîlciul Soroca avea loc în anumite perioade ale anului, dar mai ales la diferite sărbători religioase.

Stringîndu-se sub zidurile cetății, creștinii făceau schimb de produse agricole și meșteșugărești. În documentele de epocă acest bîlci era pomenit deseori ca „iarmaroc” sau „tîrg”.

Negustorii turci din Hotin, uniți cu cei armeni, apăreau la iarmaroacele din Suceava, Botoșani și Roman, unde cumpărau vite, pe care le treceau mai apoi pe la Cernăuți, Movilău și Soroca.

Pe piețele vest-europene (Ungaria, Polonia, Germania, Italia), cât și în Rusia, Turcia, deosebit de solicitate erau vitele cornute mari crescute în Moldova. O ramură deosebit de avantajoasă a creșterii vitelor era cea a oilor. D. Cantemir menționa în *Descrierea Moldovei* că „în țară sînt trei soiuri de oi: acele de munte, de Soroca, și cele sălbătice”. „La șes, oile sînt mult mai mari, dar nu atît de multe ca la munte, și printre acestea sînt de luat în seamă cu deosebire cele ce cresc în ținutul Sorociei. Toate au o coastă mai mult decît celelalte și pe care nu o pierd cît trăiesc. Duse în alt ținut abia în al treilea an oaia fată un miel cu coastele obișnuite.

De asemenea, dacă o oaie din altă parte este adusă în ținutul Sorociei, mielul care se naște va avea o coastă mai mult decît mama lui.”

De la 1591 s-a păstrat socoteala pentru goștină a oilor din Moldova, din care se vede că populația Basarabiei, care era mereu invadată de tătari, cazaci, era destul de înstărită în comparație cu cea din alte ținuturi ale Moldovei, aflate chiar în inima țării: Hotin — 5901 oi, Orhei — 4376 oi, Soroca — 5000 oi, în timp ce Bîrladul avea 1500 oi. Oile se vindeau cu cîte 38-40 „aspri noi” bucata.

De aici, din țară, în fiecare an erau duse spre Constantinopol peste 60 000 oi pentru curtea sultanului.

O dată cu stabilirea dominației osmane a fost instaurat monopolul Porții asupra comerțului extern: asupra exportului pîinii, oilor, parțial asupra vînzării vitelor cornute mari, a cailor. Selitra, care se recolta prin părțile Sorociei, era înscrisă între furnizările militare neplătite.

În Moldova, în sec. al XVII-lea s-a format o clasă a negustorilor de țară, clasă destul de mare la număr și destul de bogată și înfloritoare. Negustorii turci se ocupau în special cu creșterea și vinderea vitelor pe care le creșteau, mai ales, în părțile de est ale Țării. Zeci de mii de oi pășunau prin părțile Sorociei și Orheiului, bogate în șesuri grase, cu ierburi înalte.

Odăile și cișlele turcești, scutite uneori de dăjdii — de goștina oilor, înaintau mereu în Moldova, adesea abuzînd de drepturile pe care le aveau, provocînd astfel nemulțumirea băștinașilor. Așa s-a întîmplat și la Soroca, cînd „odăile Chiurzilor” au fost arse, și „ciobanii turcești, ce sedeau iarna și vara cu bucatele lor aici în țară ca dajdii”.

Pentru o încercare de siluire la Soroca, Vodă „cerea să se vie de hac vinovatului tătar, să-lucidă”.

În sec. XVII-XVIII, în virtutea unor împrejurări de ordin intern și extern, „... negustorii cei străini, turcii, jidovii, armenii și grecii, care se zic jelepî, au apucat în mâini toată negustoria Moldovei”, ne mărturisește domnitorul Moldovei D. Cantemir. Spre exemplu, la Soroca, încă de la 1727, „stau evrei poloni cu „haham jedovesc”, care merg la otacele de la iarmaroc să ia „curupca” la toți jildovii din Țara Leșească precum le este obiceiul lor de veac”. Populația târgului Soroca cuprindea în sinul său nu numai moldoveni. Conform documentelor, însemnărilor de călătorie, în târguri puteai întâlni armeni, greci, evrei, turci. În *Condica sudițiilor* nr. 1, p. 4 citim: „Ion Alexandru sîn Mărgărit, nație grec, de la Sanina, negustor cu marfă de Viena; statornicie: dugheană de piatră de veci pe Podul Vechi”.

În câteva documente culese din arhivele polone, publicate de Ilie Cortus, se atestă legăturile comerciale ale Sorociei cu Podolia leșească, deși în contextul unor relații particulare. La 4 septembrie 1631, D.B. Wojkuszycki îl înștiințează pe Luca Miaskowski, judecătorul Podoliei, că pîrcălabul Sorociei îi trimite prin Hotin niște care cu harbuji, iar la 16 august 1646 Ștefan logofăt, boier de Țepilova, pîrcălabul Sorociei, îi trimite ca semn de recunoștință și prietenie aceluiași Luca Miaskowski „100 pepeni verzi din cei mai aleși..., și deosebit 40 pepeni galbeni, care fructe, deși în timpul acesta sînt de un gust modest și mediocru, binevoiește totuși domnul mai mult milostiv să le primești ca de la un prieten și slugă a domniei tale, lucru pentru care te rog preaplecat”.

Un mijloc destul de eficient în desfacerea mărfurilor negustorilor locali, cît și ale celor străini, erau dughețele, prăvăliile, crîșmele și, desigur, iarmaroacele și a târgurile.

Cu toate că Soroca se afla la margine de țară, „în buza puștilor căzăcești”, neavînd liniștea Orheiului, ascuns între dealuri, își ducea viața de cetate și de târg. Prăvăliile, dughețele și casele negustorilor erau așezate de o parte și de alta a străzilor ce porneau în jos de la cetate, de-a curmezișul, pe strada ce venea din deal spre cetate. Numărul lor era destul de mare.

La 31 august 1775 Coste Dimitriu Artim vinde jupînului Panaite Ioan Badea o pivniță cu casă și dugheană, făcute de el în târgul Sorociei, în marginea din jos a târgului, cu 500 lei dînd arvonă 100 lei. La 4 iulie 1776 s-a plătit și restul de 400 lei, și dă o hîrtie semnată în grecește, pe care mai apoi serdarul Iacovachi Veisa o talmăcește la 7 septembrie

1820, anul cînd s-a scris condica documentelor rusetesti, care enumerateau moşile aflate în posesia neamului Ruset-Roznovanul. În ianuarie 1782 Scarlat Ghica hatman cumpără cu 350 lei o dugheană şi o crîsmă în Soroca de la Radul Bodagul mazil. Dughenele lui erau situate „pe uliţa ce mergi spre cetate în partea despre amiază zi” şi care se mărgineau pe de o parte cu „dugheana lui David jidov şi de altă parte cu dugheana lui Constantin Vărlan Păcal”. Tot în acest document de cumpărare din 10 ianuarie 1782 se pomenesc ca martori ai vînzării ispravnicul Sorocii Ştefan Tîntilă, vel sulger ispravnic de ţinutul Sorocii, protopopul Teoder, Ştefan Buzne, vel căpitan de Soroca, Constantin Creţul, şoltuzul de Soroca, Sandu Buzdugan.

În aceeaşi lună a lui 1782 Scarlat Sturza-hatman cumpără cu 560 lei o crîsmă la Soroca de la Panaite Ioniţă Vameş. Crîsma avea 3 camere „şi cu un cerdac pi gîrliciul pivniţei şi o dugheană alături cu crîsma tot sub acoperemînt şi acoperemînt tot cu stuh şi pivniţă boltită în care încap cinci buţi, alt beciul de lemn alături cu gîrliciul şi cu ogradă mari din dos, cu grădină de nueli şi grajdii de nueli, cari aciastă crîsmă este în uliţa ce mari în capătul uliţai din jos dinspre cetate în parte din sus” şi se mărginea pe la deal cu casa lui Izdrail Jidov.

La 30 noiembrie 1780, Constantin Muruzi vodă dă hrisov de aşezare a târgurilor-iarmaroace — „ceau a se face la târgul Soroca” ca şi la celelalte târguri din cuprinsul ţinutului Soroca, iar la Soroca iarmaroacele s-au orînduit a fi acestea:

1. La ziua Sfîntului Nicolae — 6 decembrie.
2. La ziua trei Sfetitelor — 30 ianuarie.
3. Săptămîna întîia din post. Sîmbătă la Sfîntul Teodor.
4. Duminica Tomii, întîia duminică după Paşti.
5. La 21 mai, ziua Sîntului Împărat Constantin şi Elena.
6. La 20 iulie, ziua Sfîntului Ilie.
7. La 14 septembrie, ziua Crucii.
8. La 25 noiembrie, ziua Sfintei Ecaterina.

Ele eu fost organizate „pentru mai mult folosul locuitorilor şi mai ales a marginii ţinutului Sorocăi ca să-şi poartă fişti cini face alişverişlor cu îndestulare”... în afară de horilcă şi „să nu poată aduci nici din ţara leşească sau alte părţi de loc streine aice în Moldova nici de la un ţinut la altul să nu poată duci”.

Horilca nu se mai aduce pe la 1775 prin evreii mărginaşi, de peste Nistru, din Polonia, ci se făcea pe diferite moşii. Velniţe pentru rachiuri erau multe, mai ales, de cînd plăcerea ruinătoare a rachiului a fost

simțită și de țaranii moldoveni. Velnițe erau și la Soroca, alături cu hotarul târgului, „pe pîrăul Velnițicov cil cheamă Racovățul”. Bucovina ce era plină de velnițe evreiești putea servi ca model. Rachiul cel mai sănătos se făcea din grîne. Pe la sfîrșitul sec. al XVIII-lea - începutul sec. al XIX-lea frica de a nu fi în stare să vîndă turcilor grîul și orzul de care ei aveau nevoie a dus la scăderea lucrului velniților. Mai înrăutățise situația lor și faptul că domnul lua o vamă mare de 60 parale la vadră de horilcă, ce se aducea din străinătate.

Știindu-se din timp data organizării iarmarocelor, care țineau de obicei 15 zile, se adunau foarte mulți negustori locali și străini și ca să nu sufere vreo pagubă prin pășunatul ierbii de către vite ce erau aduse la tîrg și călcau iarba lui Constantin D. Moruz vodă, la 10 aprilie 1781, dă un nou venit ginerelui său Scarlat Sturza, și anume, îi oferă în stăpînire Brudina Nistrului (*brod* — vad), „precum urmează pentru podurile și luntrile dumisale ce vor umbla pe moșia tîrgului:

1. 15 bani noi de cal, bou la car și căruța încărcată.
2. 7 1/2 bani de cal, bou, cari vor trece Nistrul înot.
3. 10 bani noi de povară la cal, bou, la car cu marfă.
4. 5 bani de cal, bou care vor trece înot.
5. 12 bani noi de omul călare ce trece pe pod.
6. 3 bani de om pedestru, ce trece pe pod.
7. 7 bani pentru orice vită slobodă, ce va trece pe pod.
8. 400 bani noi de 1000 de oi ce vor trece pe pod (4 bani de 10 oi).
9. 24 bani de bou, vacă, cal, iapă ce se vor vinde la iarmaroc, din care 12 bani da vînzătorul și alți 12 bani cumpărătorul.
10. 20 bani de tot carul, căruță ce va trece cu marfă în Țara Leșească sau din Țara Leșească în Moldova (acest venit mai înainte era al ispravnicului, apoi i s-a dat lui Scarlat Sturza Hatmanul).
11. 40 bani bezmănul locului de tîrg la iarmaroc de orice casap moldovean, grec, armean ori evreu, după cunii și de la orice negustor străin, ce vine la iarmaroc și își întinde marfa pe tărăbi.

12. Orice băutură se va vinde în tîrgul Soroca: vin, rachiu, mied, bere să fie a dumisale hatmanului, căci după vechiul obicei veniturile sînt ale stăpînului moșiei, afară de horelcă, care s-au orînduit de domnia me pinturile...”

Peste 10 ani, la 4 iulie 1791, Mahail C. Suțu voievod așază ponturile veniturilor tîrgului Sorocii logofătului Niculai Ruset Roznovanul, posesorul moșiei Soroca: „Veniturile acestui tîrg să se facă după

rîndurile și după vremea ce se face la moșia Budile ce se numește Movilău, adică Brudina Nistrului...”

VAMA SOROCA

98

Pentru Moldova trecerea marilor drumuri comerciale ale lumii a dus la apariția vămii. Atît pentru dreptul de a desface marfa de vînzare, cît și pentru tranzitul ei în alte țări de către negustori se încasau diferite taxe unite sub un termen comun — vama.

Regimul vamal din alte timpuri nu are nici o asemănare cu cel pe care îl aplică azi toate țările.

Moldovenii, ca și muntenii, se mulțumeau de la început să hotărască suma care se cuvine domnului pentru fiecare articol de comerț: postav, pînză, animale, pește, lînă, sare, seu, blănuri, piei, fierării, chiar și pentru caii de la car și căruță, pentru caii de sub călăreț, pentru trecătorul pe jos. Pentru moldoveni suma se socotea în groși poloni, în florini și dinari ungurești, afară de pești, de la care se lua vama în natură.

Sistemul vamal întrebuițat de domnii moldoveni, de la Alexandru cel Bun pînă la căderea Chilie și Cetății Albe sub turci, era cu mult mai precis și mai folositor vistieriei. Dacă în Țara Românească negustorii, oaspeții străini plăteau o vamă de hotar fixă — doi florini de fiecare car cu marfă și vămile interioare, rămînînd apoi liberi să facă ce doresc cu mărfurile ce le aduc —, în Moldova sistemul era cu totul altul.

Erau trei feluri de vamă: vama de hotar, vama interioară, în care intra și taxa de cumpărătură, și vama de căpetenie, la Suceava.

Marfa de vînzare în Moldova avea o altă situație decît cea de export și se făcea o deosebire dacă marfa provenea din Polonia sau din Țara Românească. Exportul de vite cornute mari, de oi, de cai, de piei (de veveriță, de vulpe, de oaie, de bou) către Polonia era supus unei singure vămi, percepută la Suceava, pe cînd exportul cailor (oprit pentru caii cei buni) era supus la patru vămi. Exportul în Ungaria era vămuit ca și cel de vite la tătari. La Siret, ca și la vadul de la Cernăuți ori cel de la Tuțora, se plătea vechea vamă. Straja vadului avea și ea drepturile ei de a fi plătită. Domnul își rezerva oprirea unor articole de export sau cumpărarea unor articole de import, înaintea oricui.

Înainte de a intra în țară, negustorii plăteau vama de hotar. Cei care veneau din nordul Moldovei plăteau vama la Hotin sau la Cernă-

uți. Ajunși în capitala Țării, negustorii străini plăteau vama principală — de căpitanie. Conform direcției drumului comercial, vama principală putea fi plătită la Iași, la Cetatea Albă, la Tighina, la Bacău, la Trotuș. Vama mică era vama pe care o plăteau producătorii și negustorii din țară pentru produsele și mărfurile locale, pe care le expuneau pentru vânzare în piața târgului. Negustorii care mergeau de la un târg la altul cu carele încărcate cu marfă și treceau în calea lor podurile fixe peste râuri trebuiau să plătească pentru aceasta o taxă specială — *brudina* (de la slavonismul *brod* — vad). Poduri erau peste toate apele mari: Nistru, Prut, Siret ...Râurile mici erau trecute prin vad.

La Soroca, deoarece se află în cursul de mijloc al Nistrului pe unde treceau importante căi comerciale, se lua vama de vad.

Pentru dugheni, cîrciumi și alt imobil din oraș, negustorii plăteau un alt impozit — *bezmen*. Impozitul era plătit pentru folosirea pămîntului din târg, care de la începuturi aparținea domnitorului, iar acolo unde târgul aparținea proprietarului, îi revenea acestuia. Mărimea impozitului nu era stabilită. El putea să fie și de 2, și de 4, și de 5 lei de dugheană.

De la negustorii târgului Soroca se mai încasa un impozit — *mortasiția* — care era o taxă pentru marfa vîndută pe piața târgului. Impozitul se plătea în jumătate! Atît de vînzător, cît și de cumpărător.

Perceperea taxelor „brudina Nistrului”, „bezmenul” și „mortasiția” pentru târgul Soroca sînt clar arătate în cele 2 documente întărite de domnul C.D. Moruzi pentru ginerele său Scarlat Sturza Hatmanul (10 aprilie 1781) și de Mihai C. Suțu voievod pentru Niculai Ruset Roznavanul (4 iulie 1791), menționate mai sus.

Pe la mijlocul sec. al XVI-lea Soroca, după cum afirmă N. Iorga, era numai cetatea cu o vamă, un „podgrad”.

În 1592 locul de vameș la Hotin, unde erau „veniturile cele mai îmbelșugate”, îl avea grecul Andrei Damilo. Partea vameșului de la Hotin se întindea și la Soroca și avea legături pînă la Smiatin. La plecarea din Țară a uzurpatorului Petru vodă Cazacul (1578), care s-a dat drept fiu al bătrînului Alexandru Lăpușneanu, A. Damilo a fugit, luînd cu dînsul 7000 de taleri vechi ai vistieriei, 700 de viguri de atlas „de colori deosebite ale voievodului, soroace de sobol și blăni obișnuite de același fel, pietre scumpe”. După documentele studiate, spune N. Iorga în *Opere economice*, se poate vedea care era viața de negoț ce s-a desfășurat la cel mai însemnat punct de graniță sub supravegherea vameșului din Hotin și a cărui mîină lungă ajungea

pînă la Soroca. Hotinul era la 21 august „Tîrgul cel dintîi”, care se ținea vreo 10 zile și care avea loc pînă tîrziu în septembrie.

Zeci de negustori evrei și creștini veneau aducînd în schimb pentru boi taleri poloni, noi și vechi, și zloți de aur, iar din jos, venea caravana Constantinopolului. Aparte avea loc „iarmarocul” (în polonă *iarmarok*), de la care s-a strîns pentru vistierie în 1592 nu mai puțin de 3453 de taleri. Numai vama de la Iași putea să concureze cu vama de nord. De la Hotin o singură dată Petru vodă Cazacul ia 16 000 galbeni de aur.

Pînă la 1780 vameșii, căpitanii de hotar „culegeau” veniturile brudiilor Nistrului pentru vistieria domnească, dar o dată cu trecerea tîrgului Soroca în posesie particulară toate impozitele erau percepute în favoarea proprietarului tîrgului.

La 1652 documentele îl pomenesc pe Vasile Mîrzacul, vel căpitan de Soroca, mai apoi mare căpitan de hotar la Hotin, care avea în funcția sa culegerea veniturilor brudinei Nistrului.

„Suret de pe un zăpis sârbesc din let 7160, mart 20.

Adică noi Maftii sin Todovan și familie mea Safta și ei Andrii Bădicul și familie mea Nastasia cu fii noștri Iordachi, Tudosca și cu Istrate și familie Tudosca cu fiei noștri Vasili i Ștefan i Maria i Davidu și cu rudenia noastră Iordachi, Gafia, Timuș, Varvara cu fratele nostru Gavriil, Anița, Petre Tudosiea, Antimiea, Ion, Cozma, Arpintii cu toți sîntem nipot și strănepoți lui Dragoș, scriem și dăm în mîna de acum a noastră scrisoari dumisale Vasile Mărzacul, vel căpitan de Soroca, de nime siliți, numai de a noastră bună voia, am vîndut al nostru drept trii moșii ce avem în pustii, pe apa Cubolta anumi: Petroasa i Grapenii i Șolchinii, care sînt în ținutul Sorocii cu iazuri și mori pe aceste moșii de mai sus arătate. Și iarăși am mai vîndut dumisali a trie parte din tot satul Pistruenii ce iasti pe apa Răutului, iarăș în ținut Sorocăi pe amândoaș părțile acelu iaz. Și iarăș am mai vîndut dumisali din giuământate de satu din Olișcani, ce iasre în ținutul Orheiului pe vale Cernei cu apă, parte din sus giuământate de satu de la giuământate ce se va alege a patra parte de la satul Olișcanii și am vîndut dumisali mai sus numitului în 450 taler de argint și 3 părechi boi buni și 3 vaci cu viței și 2 cai buni, deplinu în mînile noastre am luat plata aceasta, acești bani și noi i-am dat dumisale această scrisori la mîna dumisali. Și la această scrisori au fost boieri și mulți oameni de cinsti, bătrîni și tineri și toți împrejiurașii și pintru mai bună credință ne-am iscălit și pecetile noastre am pus la această scrisoari ca să nu avem de

acum nici un fel de greșală asupra acestor moșii și a noastră sprăvnochie pricina să nu aibă la mai sus numiți sălești și cu (ia)zurile lor și scrisorile acestor moșii de mai sus arătate s-au prăpădit din cetatea Sorocii, cîndu au venit cazacii Zaporojeni de au avut răscoală cu leșii. Atunci s-au prăpădit toate scrisorile acestor moșii iar mărturiile de la oameni încredințată am adus și am dat la mîna dumisale Vasile vel căpitan, ca să stăpînească și fii lui și nepoții și strănepoții în veci și a noastră pecete și mînule am pus la această a noastră încredințată scrisoari și zăpis. Cu aceasta sffîrșim.

Let 1776, dechemvrie 1, eu Vasile Adam postelnin, martor eu Ștefan Mintricachi, martor, eu Marco, vel căpitan Sorocăi, martor. S-au tălmăcit de Onofrii, pisar Sorocii.”

La 1740, Constantinachi era căpitan la Soroca și avea sub controlul său vadul Movilăului, iar la 26 noiembrie 1741 el este numit „vel căpitan i pîrcălab de Soroca”.

La 1757 Leon Imbo era căpitan la Soroca. După un nou război cu rușii, la 1775, existau vel căpitani la Greceni, Codru, Lăpușna, Orhei, Ciuhur și Soroca; căpitanul de Soroca avea cîte 20 și 30 seimeni și 20 cazaci la Soroca, 30 cazaci la Rughi, 20 la Vadul Rașcului, 15 la Volăneț și Vadul Nimereuca. În condica de dregători din 1776 sînt înscrise căpitani de Coșăuți, Vasilcăuți și Solonceni, cu steaguri de cazaci, a căror chehaia se numește sotnic — de tot 132. Pînă la începutul secolului al XIX-lea la Soroca mai era un căpitan de margine.

Din documentele de epocă se poate vedea ce fel de mărfuri se vindeau la bîlciurile, iarmarocacele și tîrgurile sorocene: foarte multe vite cornute mari, oi, cai, făină, crupe, furaje, fructe și legume, fructe uscate, vin și horilcă, pește, care era din plin în Nistru, cît și în iazurile din ținut, produse lactate, produse meșteșugărești, butoaie, roți, sănii...

MONEDE ȘI MĂSURI

Fiind un centru comercial și avînd vamă la margine de hotar, vama vadului și vama tîrgului, Soroca folosește pe larg moneda și unele mărimi de măsură. Voievozii, cît și mai micii lor, care domneau peste unele văi, primeau la vămii, la trecătorile de munte și la vadurile apelor banul străinului din sus sau din jos. Din aceste venituri de căpetenie li se hrănea vistieria.

Care este originea cuvîntului *ban*? Ce înseamnă el?

Ban, cuvînt din secolul al X-lea la slavii de sud; inițial însemna un titlu purtat de demnitari cu atribuții politice, administrative, judiciare și militare. În Ungaria denumea un demnitar regal, conducător al unor regiuni de graniță, iar în Țara Românească era numit astfel primul demnitar, după domn. Din sec. al XVII-lea acest titlu îl purta și un anume dregător domnesc în Moldova.

Ban însemna și moneda banului, precum monedei lui Ludovic al XII-lea i s-a zis *ludovic (louis)*, monedei lui Frederic cel Mare, *frederic (friedrich)*, monedei lui Napoleon I, *napoleon*, monedei ducelui de Venetia, *ducat*. Banul a desemnat, la început, monedele de argint ale banului Croației (1272) cu circulație și în Țara Românească, apoi și în Moldova. Mai târziu, este denumirea dată oricărui fel de monedă. „Cei mai mulți bani au plecat, afirma N. Iorga în *Opere economice*, din Banatul unguresc al Severinului“, și de aici vine numele lor. Căpetenia care cîrmuia în numele regelui vecin ținuturile de peste Olt nu avea însă, firește, o monedă a lui, însă deoarece moneda ungurească trece prin mîinile lui, venea de la el și de la dregătorii sale, de la negustorii în legătură cu dînsul, i se zicea, după numele demnității pe care o avea banul, tot „ban“.

În Moldova în registrele cu cele mai vechi privilegii de vamă sînt fixate numeroase monede de țară sau străine. Cele străine fiind însă, pînă la un timp, cu mult mai răspîndite decît celelalte.

Cel mai mare ban, de argint și de aur, e „zlotul tătăresc“ — monedă venită din țara tătărească, pe drumul de negoț tătăresc. El poartă slove latine și semnele deosebite ale republicii genoveze care avea pe coasta Crimeii orașul Caffa.

„Zlot“ înseamnă moneda de aur. Dar acești „bani frîncești“ sau „italienesti“ erau de fapt din argint. Polonii le ziceau „ruble“.

Încă din cele mai vechi timpuri vinul se cîntărea cu vadra. Mai pe urmă și mierea scursă. Pentru grîne exista oborocul. Banița era o altă măsură. Ea putea să vină de la bani și să însemne măsură de grîne care se obișnuiește în pămînturile băniei ungurești. Baniței îi corespunde numele slavon *merța* sau *mirța*, un alt tip vechi de măsură. De la 1700 turcii aduc datina lor la măsurat. De atunci se făcea socoteala în dimerlii moldovenesti de cîte 19 ocale.

Cuiele de șindrilă se vindeau în Moldova în *fașce* (legături). Samurii se vindeau în *coropce*, de unde vine numele de *coropcar* — negustor ambulant. Stofele se desfăceau în *bucăți* sau *viguri*. *Cotul* și împărțirea sa *rupul* sînt de o epocă mai nouă.

Tăranii măsurau pământul cu *bătrînul* (întregimea pământului moștenit de la un singur strămoș). „Bătrînul” se împărțea în „pămînturi” moștenite de la înaintași mai apropiați. De cele mai multe ori, măsura pământului se făcea în pași, iar „pasul” în „palme”. Mai târziu pasul a fost numit „stînjîn”.

Pogonul, falcea se foloseau pentru măsurarea viilor, pășunilor.

ORAȘUL SOROCA LA SFÎRȘITUL SEC. AL XVIII-LEA - ÎN ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA

La sfârșitul sec. al XVIII-lea, în 1781, posesorul moșiei Soroca, domnitorul Constantin Moruzi, dăruiește târgul Soroca cu întreaga moșie fiicei sale Soltana, măritată cu hatmanul Scarlat Sturza. Iar în 1793 logofătul Niculai Ruset cumpără moșia Soroca la soltan-mezat cu 35 000 lei. Așadar, la sfârșitul secolului al XVIII-lea târgul Soroca din posesie domnească devine posesie privată, încheindu-și una din etapele istorice de dezvoltare:

1. Sfârșitul sec. al XV-lea - 1546 — perioadă marcată prin construcția cetății din lemn și pământ a lui Ștefan cel Mare, construcția cetății din piatră a lui Petru vodă Rareș și apariția târgului Soroca ca centru administrativ-militar și comercial al ținutului Soroca.

2. 1547-1739 — etapă de înfloriri și decăderi ale cetății și târgului Soroca, mereu dominată de războaiele duse pe teritoriul ținutului Soroca de tătari, cazaci, polonezi și ruși.

3. 1739-1781 — dezvoltarea târgului ca posesie domnească și pierderea importanței militare a cetății.

4. 1781-1849 — târgul Soroca, posesie privată a lui Iordache Ruset și a familiei Cerchez.

5. 1849-1917 — dezvoltarea orașului Soroca fiind centru administrativ județean în componența Imperiului Rus.

6. 1918-1944 — dezvoltarea orașului Soroca ca centru administrativ în componența Regatului Român.

7. 1944-1991 — dezvoltarea orașului ca centru raional în componența Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești.

Perioada de dezvoltare a orașului Soroca ca posesie privată poate fi cercetată prin planul târgului Soroca din 1789, în descrierea din 1817, prin planul din 1837 și cel din 1846.

Cu toate că în prima jumătate a sec. al XVIII-lea cetatea își pierde importanța militară, garnizoana fiindu-i redusă, planul orașului de la 1789 indică existența nu numai a cetății, ci și a bisericii Sfântul Nicolae, a sistemului de întărituri din pământ care, împreună, creează un complex unic. În afară de cetate, întărituri și biserica Sf. Nicolae în plan sînt incluse sinagoga, baia evreiască și o construcție a localnicilor.

Este destul de interesant de menționat că albia râulețului Răcovăț avea altă configurație, ajungînd mai aproape de marginea luncii inundabile. Conform planului din 1789 cetatea, biserica Sf. Nicolae, întăriturile din pămînt, cît și sinagoga formau nucleul orașului medieval Soroca din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Este foarte posibil ca cele două biserici să fi fost cele mai bune clădiri din oraș, pomenite mai apoi și în descrierea din 1817.

Următoarele două planuri sînt cel din 1837 și cel care a fost alcătuit după 1837, pînă în 1846. Planul orașului Soroca din 1837 avea scopul amplasării spitalului militar. În explicațiile date la plan sînt menționate nu numai vechea cetate, ci și havuzul, grajdurile artileriei, spitalul vechi, aflat într-o încăpere șubredă, cu bucătărie, sarai, beci, toate înconjurate de un gard de lemn.

Planul alcătuit pînă la 1846 este de perspectivă, avînd în vedere dezvoltarea orașului Soroca în lunca Nistrului, spre partea de sud de orașul medieval. Rețeaua străzilor se întinde conform ondulațiilor albiei Nistrului, cartierele în planul respectiv se întind și ele conform direcției albiei râului. În planul dat sînt arătate construcțiile orașului vechi cu cetatea, cu biserica Sf. Nicolae, dar fără întăriturile din pămînt. De asemenea este indicată sinagoga cu alte două clădiri mari. În plan mai apare biserica Adormirea Maicii Domnului și teritoriul aflat atunci în construcție — centrul orașului.

La intersecțiile străzilor ce duc spre Bălți și Movilău este fixată stația cu tracțiune animală.

În plan este reprezentat și spitalul militar care la 1837 era în proiect de construcție, iar la 1846 era deja construit.

După un studiu al planului de pînă la 1846 se vede că orașul medieval Soroca a apărut în jurul cetății și, pînă la 1848, s-a dezvoltat între râul Nistru, râulețul Racovăț și râulețul ce curge și pînă astăzi pe lîngă palatul orașenesc de cultură. La sfîrșitul sec. al XVIII-lea structura orașului medieval era radial-centrică. La baza străzilor radiale s-au aflat cele două străzi care vin spre cetate — una de la sud, paralel cu albia Nistrului, și alta de la apus ce coboară pe coama dealului.

Nucleul orașului, după cum se vede și pe acest plan, era cetatea și biserica Sf. Nicolae cu întărituri din pămînt. Partea regulată a orașului a fost întemeiată conform planului de pînă la 1846, ocupînd lunca Nistrului spre sud de orașul medieval. Planul nou, împreună cu tîrgul medieval, trebuiau să devină un tot întreg, așezată la joncțiunea celor două părți ale orașului.

Cele mai importante construcții fixate în explicațiile la planurile descrise sînt: cetatea, biserica Sf. Nicolae, biserica Adormirii Maicii Domnului, sinagoga, spitalul militar, închisoarea, stația cu animale de tracțiune, grajdurile artileriei și căsuțele din piață ale țîrgoveților.

Străzile din lunca Nistrului, în diferite perioade, s-au numit diferit:

106

Sec. XIX	1918 - 1944	1944 - 1993	Sf. sec. XX
Sobornaia	Principele Carol	Krasnoarmeiskaia	Ștefan cel Mare
Peterburgskaia	Nu s-a păstrat denumirea	Leningradskaia	Nu există
Ekaterininskaia	Nu s-a păstrat denumirea	Krupskaia	Maria Cebotari
Sobornaia	Nu s-a păstrat denumirea	Tolstoi	Gavriil Bănulescu-Bodoni
Torgovaia	Tăranilor	Pușkin	Decebal
Uzkaia	Nu s-a păstrat denumirea	Krupskaia	Nu există
Odesskaia	Nu s-a păstrat denumirea	Osvobojdenia Bolintineanu	Dumitru
Dvoreanskaia	Regele Ferdinand	Lenin	Independenței
Dubovaia	Regina Maria	Kotovskogo	Alexandru cel Bun
Bazarnaia	Nu s-a păstrat denumirea	Kalinina	B.P. Hasdeu
Bulvarnaia	Gh. Duca	28 iunie	Mihail Eminescu
Pocitovaia	General Berthelot	Gagarin	Ion Creangă
Alexandrovskaia	Nu s-a păstrat denumirea	Marx	Vasile Alecsandri
Bekirovskaia	Nu s-a păstrat denumirea	25 Okteabrea	Mihail Sadoveanu
Koniusenaia	Nu s-a păstrat denumirea	Șciors	Constantin Stere

O bună parte din clădirile oraşului care îl înfrumuseţau au fost distruse, demolate:

- biserica situată în piaţa Bazarului (1959);
- turnul echipei de pompieri din piaţa Bazarului;
- clădirea staţiei de telegraf (str. Zemstvei);
- cinematograful „Palas” (str. Bulevardului, colţ cu str. Dubovaia), demolat în anii '80 ai sec. XX;
- clădirea Zemstvei ţinutale, distrusă în 1992;
- întreaga regiune între cetate şi muzeu, Nistru şi str. Ştefan cel Mare — vechiul târg Soroca.

Procesul de distrugere continuă. Iar acele clădiri care au mai rămas de la oraşul medieval şi cele ridicate după 1848 se cer luate sub ocrotirea statului şi a comunităţii oraşului Soroca.

Procesul de dezvoltare a mediului material se poate urmări după descrierile făcute în perioada sec. al XIX-lea şi în perioada 1918 - 1940.

Una din primele descrieri se referă la perioada 1812 - 1846 şi cuprinde moşia Bugerăuca. La Soroca locuiau, la acea dată, 1700 oameni. Aşezarea Soroca avea o suprafaţă de 100 falci, pe teritoriul aşezării erau 15 livezi şi 9 vii. Cele mai bune clădiri din piatră erau cele două biserici menţionate mai sus: Sf. Nicolae şi sinagoga, construite pînă la 1804-1805. Componenta socială a populaţiei orăşeneşti era predominantă de birnici şi văduvele lor — 148 şi 21 şi de cei 157 ţîrgoveţi, în afară de aceasta în oraş locuiau 11 slujitori ai cultului şi 5 văduve ale lor, 9 boieri, 5 mic-burghezi, ruptaşi şi mazili.

O nouă descriere a oraşului Soroca a fost făcută la 1849 cînd oraşul a devenit proprietatea statului.

La nord hotarul moşiei Soroca îl constituia rîuleţul Răcovăţ, iar la sud, rîuleţul fără nume, care şi azi curge pe lîngă palatul orăşenesc de cultură. Pe ambele rîuleţe erau aşezate 9 mori, care, la momentul descrierii, erau distruse de apa de ploaie, dar puteau fi uşor reparate. În oraş locuiau 2858 oameni, din care 13 erau din diferite tagme etnice şi sociale: evrei şi mic-burghezi — 824, moldoveni creştini — 408. În Zastînca locuiau 81 oameni, din ei 32 plăteau bir.

Documentul menţionează existenţa la acel moment a următoarelor clădiri: biserica Adormirii Maicii Domnului, ridicată în 1842 în locul bisericii Sf. Nicolae care a fost distrusă de un cutremur la 1804, iar mai apoi demolată complet la 1830; sinagoga (din piatră), două clădiri din piatră, proprietate a administraţiei oraşului Soroca, 282 case din lut. În posesia statului erau, de asemenea, spitalul militar al

artileriei (din piatră), astăzi cunoscuta clădire de pe str. Independenței, închisoarea (din piatră) și care era compusă din casa santinelei, bucătăria și spitalul (din lut), depozitul pentru praf de pușcă și muniții (din piatră). Cea mai veche clădire desigur era Cetatea lui Petru vodă Rareș.

Boierului din oraș îi aparținea o casă din lemn cu fundament din piatră cu 5 camere, o bucătărie din piatră și un sarai șubred din lemn. Orașul avea 14 străzi și stradele, 2 poduri din lemn, o piață, 80 livezi și vii, 52 grădini, 3 cimitire.

În oraș lucrau 86 meșteșugari, predominau croitorii și cojocarii. Orașul mai avea o fabrică de bere, una de topire a grăsimii și două de ceară.

Satul Zastînca dispunea de o biserică, de 3 case a fețelor bisericesti și de 19 gospodării.

Tot în acea perioadă, în procesul de cumpărare a orașului Soroca în posesia statului, se vorbea și despre dezvoltarea de mai departe a orașului Soroca ca centru județean. În articolul referitor la venituri se prevedea deschiderea a două iarmaroace, piața lor urmînd a fi amplasată de-a lungul Nistrului, unde era loc. De asemenea, pe malul Nistrului se prevedea construcția unui depozit pentru pîine, iar alături — a unui debarcader, care avea să fie folosit și pentru lemnul coborît în jos pe Nistru din Austria. În proiect se prevedea și organizarea unui loc de trecere peste rîu, care avea să înlesnească legăturile cu orașul Kiev și cu alte centre din Novorosia.

Conform statutului, orașul trebuia să aibă următoarele instituții de stat: instanța judecătorească de zemstvă, poliția orășenească, visteria de județ, primăria orășenească și următorii funcționari: procurorul, inginerul cadastral și medicul. Acestor instituții de stat, cît și funcționarilor li se prevedea o întreținere de stat. Primăria avea să fie întreținută din colectările de zemstvă. În aparatul ei intrau primarul și 4 ratmani, care erau fără salariu, fiind o instituție obștească.

O altă descriere a fost făcută în timpul recensămîntului din 1867. Conform acesteia în oraș locuiau 7758 oameni, din ei 4202 erau bărbați și 3556, femei, 1147 erau țirgoveți, 5466, mic-burghezi. La 1869 în oraș exista o biserică creștin-ortodoxă, o sinagogă și trei case evreiești de rugăciuni. Din cele 617 case 108 erau din piatră. În oraș erau 92 prăvălii, o școală județeană și una parohială și un spital. Orașului îi aparțineau 2036 desetine de pămînt, venitul pe anul 1869 alcătuia 5052 ruble. Mai mult de 100 familii de creștini se ocupau cu

creșterea pînii. Aproape 40 familii de evrei aveau plantații de tutun, dar ocupația principală a orășenilor era producerea vinului. În oraș existau 100 vii, care dădeau 10 000 vedre de vin, fiind consumat pe loc.

În 1869 în oraș lucrau 158 meșteșugari, dintre care 114 erau maiștri. O îndeletnicire constantă a băștinașilor a început să fie și confecționarea cojoacelor.

SOROCA ȘI REFORMELE BURGHEZE DIN PERIOADA ANILOR '60-'70 AI SEC. AL XIX-LEA

La 15 noiembrie 1868 a fost publicat decretul țarului despre introducerea în regiune a instituțiilor guberniale și județene de zemstvă. Iar după 1870, când a fost aprobat noul „Regulament municipal”, în Basarabia au început să se formeze dumele orășenești — consiliile municipale. La 22 aprilie 1869 este adoptată hotărârea de a se face reforma judecătorească în Basarabia.

Istoricul Petru Cazacu în *Moldova dintre Prut și Nistru* descrie amănunțit activitatea Zemstvei ținutale din Basarabia.

Organizarea zemstvei Soroca se prezenta în felul următor:

În fiecare ținut exista un colegiu electoral al nobilimii. Fiecare alegător nobil trebuia să posede de la 100 la 200 hectare de pământ sau avere supusă impozitului zemstvei în valoare egală cu 100-200 hectare de pământ. Colegiul dat alegea un grup de deputați din 20 de oameni.

Colegiul al doilea, compus din proprietari nenobili, alegea și el un grup de deputați, dar mai mic, de 5 oameni.

Colegiul al treilea — colegiul țărănesc — alegea și el de fiecare plasă unul sau doi deputați, în total 10 deputați.

În total, pe județul Soroca erau aleși din partea celor 3 colegii 35 de deputați.

Numărul alegătorilor din județul Soroca era următorul: colegiul I — direcți 102, indirecti 21; colegiul II — direcți 45, indirecti 139.

Ispravnicul de Soroca avea dreptul de a opri orice alegător de la vot.

Deputații celor trei colegii se adunau ulterior în adunarea județului, unde, pe lângă deputații aleși, luau parte cu drepturi depline deputați delegați: un reprezentant al Direcției împroprietăririi, unul de la domenii, un reprezentant al cultului, numit de arhieru și primarul ținutal. Președintele de drept era mareșalul județean al nobilimii.

Alegerile se făceau pentru trei ani. Adunările ordinare se convoacă o dată pe an și durau zece zile; cu învoirea guvernatorului se puteau prelungi sau se puteau convoca adunări extraordinare.

Adunarea zemstvei își alegea pe trei ani din sînul său organul executiv — direcția zemstvei, compusă dintr-un președinte și doi membri. Aleșii se confirmau de guvernator. Dacă guvernatorul, care

avea puteri discreționare, nu îi confirma și zemstva nu vroia să aleagă alții, guvernatorul numea singur Direcția Zemstvei. Membrii Direcției aleși și confirmați erau socotiți funcționari de stat și erau responsabili în fața organelor statului pe cale disciplinară.

Primul Președinte al Direcției Zemstvei Soroca a fost Fiodor Aleksandrovici Aleinikov (1869-1872). Piotr Chirilovici Portorescul și Vasili Spiridonovici Gore au fost aleși alături de F.A. Aleinikov membri ai Direcției Zemstvei.

În perioada 1876-1878, funcția de Președinte al Zemstvei a fost îndeplinită de H.F. Talamuzi. Fiind ales, nu o dată, în Direcția Zemstvei, F.A. Aleinikov și-a legat viața de orașul și județul Soroca. Un aport important la dezvoltarea județului Soroca și-a adus feciorul lui F.A. Aleinikov — Aleksandr Fiodorovici, ales Președinte pe un termen de 9 ani, la 1900, 1903 și 1906. Tot pe un termen de 9 ani, 1900-1909, ca membru al Direcției Zemstvei Soroca a fost ales Vasili Constantinovici Crușevan. Membri ai Direcției pe diferiți termeni au fost aleși F.F. Surucian (1900), Ivan A. Guțov (1.02.1907)

În 1910 în Direcția Zemstvei Soroca au fost aleși: Președinte — Constantin Aleksandrovici Brjozovski, membri — nobilul Valerian Alexandrovici Panin și Ivan Andreevici Guțov.

Din septembrie 1883, funcția de secretar al Direcției Zemstvei a fost îndeplinită de nobilul Vikentii-Lev Nikolaevici Jighilevici, iar din mai 1904 în aceeași funcție s-a aflat candidatul în științe naturale de la Universitatea din Novorosiisk Emanoil Nikolaevici Belen de Balliu.

La începutul secolului al XX-lea contabili la Direcția Zemstvei au lucrat nobilul Nikolai Nikolaevici Romenski (din iulie 1902), Nikanor Mihailovici Popovski (din decembrie 1906). În 1915-1918 Președinte a fost Constantin Brjozovski. Iar în 1918 — Safonov.

Zemstva ținutului Soroca era răspunzătoare de:

1. impozite și capitalurile ei;
2. drumuri și poduri;
3. poștă și telefoane;
4. spitale și instituții de binefacere;
5. asigurări mutuale.

Zemstva Soroca acorda în același timp ajutor statului în ceea ce privește:

- aprovizionarea;
- ajutarea săracilor, incurabililor, alienaților, orfanilor și invalizilor;

- sănătatea publică;
- realizarea măsurilor stabilite de poliția veterinară;
- instrucția publică;
- stimularea agricultorilor, industriei și comerțului.

Instituția Zemstvei județene avea voie să cumpere, să vîndă și să moștenească averi, să încheie contracte și să acționeze în justiție.

Fiecare adunare județeană de Zemstvă alegea un număr de deputați pentru adunarea Zemstvei guberniale. În Basarabia fiecare adunare județeană delega 5 deputați. La aceștia se adăugau de drept:

1. Mareșalii ținutali ai nobilimii;
2. Președinții direcțiilor Zemstvelor ținutale;
3. Șefii serviciilor agriculturii, domeniilor statului și coroanei;
4. Reprezentanții cultului ortodox.

Toată instituția Zemstvei avea la bază impozitele proprii, în special asupra pămîntului și imobilelor.

Conform datelor din 1884 Zemstva Soroca supunea impozitării următoarele obiecte:

1. adevărurile de breaslă, patentele pentru fabricile de spirt, depozitele angro pentru vin și spirt, cîrciumile și alte localuri pentru consumul de băuturi alcoolice — 25 % de impozit; 10% de impozit din biletele și adevărurile cu drept de tîrguiață și impozit pe meserii. Conform calculelor preliminare Zemstva primea în aceste documente un venit de 9540 ruble 5 copeici;

2. morile, oloinițele, bălțile cu trestie, viile, trecerile cu podul plutitor, pescuitul și carierele — 8,4 % din venit și aducea Zemstvei 10 370 ruble 31 copeici;

3. imobilele din orașul Soroca, din orașele Otaci și Rașcu (în afară de posesii), casele din județ cu acareturile lor — 0,84 % din costul lor, aceasta da 18 225 ruble 26 copeici;

4. 40 4539 desetine de pămînt bun — 0,84 % din prețul fiecărei desetine, avîndu-se în vedere 18 ruble prețul unei desetine de pămînt, s-a calculat pentru încasare taxa de 61 166 ruble 29 copeici sau 15,12 rub. de desetină. În total, se prevedea încasarea de impozite pe anul 1884 — de 99 303 ruble 73 copeici. La 1 septembrie 1884 pe cont fusese vărsată suma de 16 592 ruble 12 copeici.

Sub influența timpului, a factorilor economici, culturali, politici și administrativi orașele Basarabiei au evoluat ajungînd la 1918 la un anumit nivel, care la începutul sec. al XX-lea nu aveau un aspect rusc total. Dar unele din ele, printre care și Soroca, au căpătat aspecte de orașe tipice pentru Imperiul Rus.

Despre Soroca de la începutul sec. al XIX-lea, în primii ani după anexare, am vorbit deja. Să vedem ce reprezenta Soroca cu județul ei la momentul traducerii în viață a reformelor administrativ-judiciare și țărănești. Conform datelor din lucrarea *Bessarabskaia gubernia v 1870-1875 godah* (Chișinău, 1879) tabloul orașului și al județului Soroca era următorul:

Soroca: 8 sinagogi, 6 școli cu 307 băieți și 107 fete, 1 farmacie, 1 spital de zemstvă, 101 livezi, 39 plantații de tutun, 10 mori, 6 uzine, 266 prăvălii. La Soroca locuiau 3830 bărbați și 3056 femei, orașul avea 554 case.

Tinutul Soroca era împărțit la 1870 în 11 plase:

1. Plasa Ocolina: 20 sate cu 4914 bărbați și 4630 femei, 1825 case; 13 sate erau înstărite, 7 sate erau sărace; existau 512 plantații de tutun.

2. Plasa Bădiceni: 19 sate cu o populație de 5268 bărbați și 6345 femei, cu 10 sate înstărite, 2 sărace, 2 bogate. Case — 2068.

3. Plasa Văscăuți: 19 sate cu 3890 bărbați și 3569 femei, 12 sate înstărite, 2 sărace, 5 bogate. Case — 1455.

4. Plasa Florești: 21 sate cu o populație de 4950 bărbați și 4163 femei, cu 8 sate înstărite, 13 sate sărace.

5. Plasa Cotiujeni: 15 sate cu o populație de 4336 bărbați și 4162 femei, cu 8 sate înstărite, 6 sărace și unul bogat. Case — 2023.

6. Plasa Arionești — 19 sate cu o populație de 6799 bărbați și 6388 femei, cu 13 sate înstărite, 6 bogate, 3 sărace. Case — 2607.

7. Plasa Tîrnova — 14 sate cu o populație de 6167 bărbați și 5755 femei, cu 10 sate înstărite, 2 bogate, 2 sărace. Case — 2307.

8. Plasa Rașcu: 14 sate cu o populație de 5038 bărbați și 4724 femei, cu 10 sate înstărite, 2 sărace, 11 bogate. Case — 2073.

9. Plasa Otaci: 13 sate cu o populație de 6885 bărbați și 6761 femei, cu 8 sate înstărite, 4 sărace, unul bogat. Case — 2070.

10. Plasa Climăuți: 11 sate cu o populație de 4054 bărbați și 3932 femei, cu 9 sate bogate, 2 sărace. Case — 1646.

11. Plasa Pepeni: 12 sate cu o populație de 3021 bărbați și 3031 femei, cu 8 sate înstărite, 3 sate sărace. Case — 1091.

La 1897 în Zemstva Soroca lucrau 55 funcționari numiți: 8 medici, 17 felceri, 5 moașe, 3 medici veterinari, 2 supraveghetori la spital, 2 farmaciști, un supraveghetor la casa de arest, un tehnician, un agent de asigurare, un șef de secție la departamentul de prețuri, 6 lucrători ai poștei, 8 funcționare în cancelaria Zemstvei Soroca.

Conducerea oraşului Soroca — 1902

1. Capul oraşului (primarul) — Ivan Stepanovici Vasiliev

Membri: Petru Pavlovici Donskoi

Nicolai Mihailovici Soltuz

Secretar: Emelian Osipovici Levitchi

Conducerea de Zemstvă Soroca — 1902

Preşedinte: Alexandr Fiodorovici Abinikov, asesor ministerial, nobil.

Membri: Fiodor Fiodorovici Surucian, locţiutor, nobil,

Vasiliu Constantinovici Cruşevan, consilier titular.

Secretar: Vikentii-Lev Nikolaevici Jighilevici, nobil.

Funcţionar în cancelarie: Andronic Klementevici Iaroşevski, nobil.

Registrator: Kiril Fiodorovici Vodeaniuk, ţăran.

Contabilitatea Zemstvei

Contabil: Nikolai Nikolaevici Romesnki, nobil.

Primul ajutor de contabil: Irinarh Feodosievici Muranevici.

Al doilea ajutor de contabil: Nikanor Mihailovici Popovski.

Casier: Gheorghii Afanasievici Stankov.

Agronom judeţean: Sevrin Nartisovici Gaslinki, consilier titular.

Medicii de zemstvă:

Sector 1, Soroca — consilier ministerial Vasiliu Petrovici Cojuharev.

Sector 2, Zguriţa — Stepan Ivanovici Scutelnic.

Sector 3, Otaci — Vaţlav Franţovici Kraiski.

Sector 4, Tirnova — Vladimir Nikodimovici Şimankevici.

Sector 5, Năduşita — Emanuil Vladislavovici Boico.

Sector 6, Floreşti — Niolai Ivanovici Boico.

Sector 7, Cotiujeni Mari — Ivan Abramovici Beiferman.

Sector 8, Vadu Raşcu — Alexandr Ivanovici Meleghi.

Sector 9, Vertiujeni — Vaţlav Iulianovici Grabinski.

Medic-consultant la Spitalul judeţean de Zemstvă Soroca —
Constantin Iavnovici Gheorghită.

Medici veterinari:

Sector 1, Pavel Kazimirovici Suhoţki, Cotiujeni Mari.

Sector 2, Pavel Demianovici Maskovski, Soroca.

Sector 3, Kazimir Stanislavovici Drogaşevski.

Sector 4, Iosif Boleslavovici Malinovschi, Năduşita.

Congresul judeţean Soroca (1902):

Preşedinte: Vasiliu Ivanovici Bogdan, conducătorul nobilimii.

Şefii sectoarelor de zemstvă:

Sectorul 1, Otaci — Pavel Ivanovici Semigradov, consilier de stat.

Sectorul 2, Trifănești — Nikolai Emilianovici Pleșkov, rotmistru în rezervă.

Sectorul 3, Florești — Aleksei Egorovici Sitinski, căpitan de artilerie.

Sectorul 4, Solonet — Constantin Aleksandrovici Brjozovski, rotmistru în rezervă.

Sectorul 5, Soroca — Ivan Ivanovici Erju, consilier nobiliar.

Candidat — Constantin Ivanovici Rom.

Secretarul congresului: Ivan Ivanovici Neamțu.

Judecătorii de pace:

Vasilii Spiridonovici Gore, consilier de stat.

Constantin Alexandrovici Russo, consilier.

Martelin Martînovici Meleşevski, căpitan în rezervă.

Evghenii Ivanovici Eliat, căpitan al statului-major, în rezervă.

Aleksandr Nikolaevici Crupenski, consilier nobiliar.

Platon Ivanovici Bebri, secretar ministerial.

Grigorii Fiodorovici Aleinikov, nobil.

Foma Titovici Mihalovski, nobil.

Constantin Fiodorovici Kazimir, nobil.

Leon Aristidovici Kasso, nobil.

Valerian Aleksandrovici Sanin, nobil.

Victor Aleksandrivici Vinogradski, nobil.

Aleksandr Fiodorovici Aleinikov, consilier nobiliar.

Fiodor Fiodorovici Surucean, nobil.

Anton Cătanovici Demeanovici, țîrgovet.

*Veniturile și cheltuielile Zemstvei Soroca
conform devizului de la 1902*

Veniturii:

1. Venituri de la soldurile libere, de la proprietatea zemstvei și încasarea veniturilor sigure — 22 004 rub. 83 cop.

2. Încasări judecătorești și alte venituri — 2475.

3. Venituri de la subvențiile zemstvei și restituirea cheltuielilor — 160.

4. Penalizări, amenzi, încasări prin sancțiuni, venituri neprevăzute — 14 103.

5. Dobînda de la documentele cu drept de comerț, de la activitățile meșteșugărești — 4498 rub. 01 cop.

6. Venituri de la proprietatea funciară — 89 065 rub. 18 cop.

7. De la întreprinderile industriale și comerciale — 3502 rub. 95 cop.

8. De la proprietatea imobilă orășenească — 8201 rub. 44 cop.
  9. De la proprietatea imobilă din județ — 29 309 rub. 48 cop.
- Total: 173 218 rub. 37 cop.

Cheltuieli

1. Cheltuieli pentru angajații din instituțiile statale — 27 884 rub.
2. Întreținerea conducerii de zemstvă — 14 482 rub.
3. Întreținerea penitenciarelor — 2269 rub. 84 cop.
4. Prestațiile la drumuri — 900 rub.
5. Învățământul — 29 416 rub.
6. Asistența publică — 500 rub.
7. Medicina — 68 049 rub.
8. Medicina veterinară — 1250 rub.
9. Îmbunătățirea bunăstării economice a populației — 5566 rub.
10. Achitarea datoriilor, procentelor de credit — ?
11. Diferite cheltuieli — 10 182 rub.
12. La formarea capitalului circulant și de rezervă — 10 719 rub.

53 cop.

Total: 173 218 rub. 37 cop.

În 1903 Zemstva Soroca avea următoarele departamente, secții:

1. Cancelaria Direcției Zemstvei.
2. Serviciul de contabilitate.
3. Secția asigurări.
4. Secția agricultură.
5. Secția tehnică.
6. Poșta Zemstvei.
7. Medicii Zemstvei: doctorii, felcerii, moașele, farmaciștii, medicii veterinari și felcerii veterinari.

Un șir de funcționari ai Zemstvei Soroca au avut un aport important la dezvoltarea economică, socială și culturală a ținutului Soroca, apărând mereu interesele județului și orașului Soroca. Despre devotamentul și profesionalismul lor vorbesc faptele bune și amintirea generațiilor următoare: aceștia au fost Fiodor Aleksandrovici Aleinikov și feciorul acestuia Aleksandr F. Aleinikov, candidatul în științe naturale Emanoil N. Belen de Balliu; medicii — Vasilii Petrovici Kojuharev, Feofania Petrovna Budde, Emanuil Petrovici Svirski, Valerian Alexandrovici Panin, Nicolai Soltuz, Dimitrii Ivanovici Melegghi, Aristid C. Kasso și mulți alții.

În 1910 componența Zemstvei Soroca număra aproximativ 168 de funcționari numiți.

CLĂDIRIA ZEMSTVEI SOROCA

O dată cu reforma administrativă la Soroca încep lucrările de construcție a clădirii administrației locale. Pe la 1876 clădirea era deja construită. Dar, de fapt, Direcția Zemstvei ruga ca ocuparea clădirii de instituțiile administrației locale să fie reținută pînă în primăvara anului 1877, cînd toate lucrările de finisare și de perfectare a documentelor asupra posesiei vor fi în ordine.

La 12 octombrie 1877 Direcția Zemstvei, în darea de seamă către Adunarea de Zemstvă, anunța oficial că construcția clădirii cu 2 etaje a Zemstvei Soroca s-a terminat. În noua clădire și-au ocupat locul rezervat: Direcția Zemstvei, biroul militar, congresul judecătorilor de împăcare și secția judecătorei regionale. Lucrările de finisare și ocupare de către instituțiile de stat au fost efectuate sub stricta supraveghere a Președintelui Direcției de Zemstvă H.M. Talamuzi. Clădirea a fost ca atare ocupată încă în luna mai și a fost recunoscută ca „destul de convenabilă și largă”.

În 1895, la cerința autorităților locale, inginerii studiază clădirea zemstvei. Conform deciziilor specialiștilor Adunarea ordonă Direcției înfăptuirea imediată a unor lucrări de drenaj în jurul clădirii pentru a apăra clădirea de apele subterane. Lucrările au fost efectuate sub conducerea tehnicianului Zemstvei I.O. Bek. Peste o sută de ani, la începutul anilor '90 clădirea Zemstvei Soroca, din cauza unui mic incendiu și apoi din cauza unei „reparații nereușite și ajutată de aceleași ape subterane”, a fost devastată.

Paralel cu reforma Zemstvei la Soroca are loc și reforma orășenească. Încă la 1862 în 509 orașe ale Imperiului Rus au fost organizate comisii pentru elaborarea proiectelor viitoarei reforme orășenești. După multe dezbateri, în cele din urmă la 16 iunie 1870 proiectul a fost semnat de țarul Alexandru al II-lea.

Conform noului proiect deputații în Duma orășenească se alegeau pe un termen de 4 ani, conform censului de proprietate. Numărul deputaților varia de la 30 la 72. Duma orășenească alegea primăria (*Uprava*) și cîțiva membri.

Drept de alegere aveau numai cei ce plăteau taxele locale fiscale: industriașii, bancherii, tîrgoveții, proprietarii de imobile. Cei care nu plăteau taxele nu puteau participa la alegeri. Activitatea Dumei și Upravei erau sub controlul guvernatorului.

Izvoarele principale de venituri ale oraşului le alcătuiau taxele pentru imobil, comerţ, meşteşugărit, proprietate orăşenească, construcţii, edificii orăşeneşti şi întreprinderi.

Conform dării de seamă a Guberniei Basarabene, la 1894 la Soroca erau:

118

hoteluri, hanuri	— 24
magazine de carne şi peşte	— 13
magazine de vinuri şi rachiu	— 2
farmacii	— 2
magazine cu mărfuri fine	— 51
magazine de galanterie	— 16
magazine de confecţii şi încălţăminte	— 1
magazine cu mărfuri din fier	— 3
magazine de veselă şi sticlă	— 4
prăvălii de smântână şi unt	— 25
depozite pentru carne	— 7
dughene de tutun	— 3
librării	— 3

Bugetul oraşului era cheltuit pentru întreţinerea Upravei, clădirilor obşteşti din oraş şi iluminarea închisorii, echipelor de pompieri, pentru unele necesităţi cu caracter militar, pentru amenajarea oraşului.

După introducerea reformei orăşeneşti la Chişinău, conform înţelegerii dintre guvernatorul Basarabiei şi ministrul afacerilor interne, reforma a mai fost introdusă în alte 6 oraşe: Akerman, Bender, Hotin, Soroca, Bălţi, Orhei şi trei târguşoare: Păpuşoi, Turlachi şi Sabo.

În septembrie 1871, ministrul rus de interne permite introducerea Regulamentului orăşenesc la Akerman, Bender, Soroca şi Hotin. La Soroca Duma orăşenească a fost deschisă la 1874. La 1875 oraşul Soroca număra 571 de case în care locuiau 4992 bărbaţi şi 3250 femei, iar la 1897 erau de acum 15 148 locuitori.

La 1898, pe o perioadă de 4 ani în Duma orăşenească Soroca au fost aleşi 19 deputaţi, din ei: nobili — 5, târgoveţi — 6, funcţionari — 4, alţii — 4.

În 1892 veniturile oraşului Soroca nu erau considerabile şi alcătuiau 41 063 ruble, în 1895 — 43 756 ruble şi în 1903 — 51 174 ruble.

În 1892, la 11 iunie, este adoptat un nou Regulament orăşenesc care i-a exclus din listele alegătorilor pe micii târgoveţi, persoanele din păturile sociale mărunte. Noul Regulament orăşenesc a fost introdus treptat în perioada 1893-1894. S-a micşorat numărul alegătorilor. La

Soroca lista alegătorilor cuprindea 57 persoane. Anume din rândul lor erau aleși deputații Dumei orășenești. Cenzul proprietății era principalul criteriu de a alege și de a fi ales.

La începutul sec. al XX-lea Upravele orășenești, printre ele și cea din Soroca, au făcut un lucru important pentru pavarea străzilor, iluminarea lor, construcția trotuarelor, lărgirea rețelelor de canalizație. Se construiesc și se deschid noi școli și spitale.

Multe lucruri bune, făcute în orașul Soroca în perioada 1874-1918, au fost rodul activității Dumei orășenești și al Upravei. Ultimul primar al administrației orășenești rusești a fost Nicolae Soltuz. Moment interesant: la 13 martie 1918, la Soroca, Nicolae Soltuz votează decizia Zemstvei Soroca de a se uni cu România, iar la 27 martie 1918 își va pune iscălitura sub Actul Unirii Basarabiei cu România.

VIATA ECONOMICA A JUDETULUI SOROCA (sf. sec. al XIX-lea - înc. sec. al XX-lea)

Una din ocupațiile de bază ale populației județului Soroca era, ca și în prezent, agricultura, avînd ca ramură principală cultivarea cerealelor. Anul 1883 a fost un an destul de bun, mai ales în partea de nord a județului Soroca, unde a fost recoltată o roadă bogată de cereale. Faptul a condus la scăderea prețurilor la grîu — 60 copeici pentru un pud (16,381 kg). O bună parte din roadă era expediată la Odesa prin intermediul agenților căilor ferate și a transportului fluvial, care existau la Soroca de mai mulți ani.

În această perioadă scad, de asemenea, brusc prețurile la tutun, ceea ce a dus la reducerea plantațiilor, care în anul 1888 aproape că dispar, fiind o ocupație doar a cîtorva țărani evrei. Industria tutunului din Crimeea și Caucaz făcea concurență importantă plantațiilor din Soroca. Activitatea industrială și comercială dintre satele și târgușoarele județului, în perioada anilor '80 ai sec. al XIX-lea era foarte slab dezvoltată: numai o mică parte din locuitori se ocupau între lucrările de cîmp cu pescăritul, prelucrarea pieilor și cărăușia. În județ iarmaroacele mari erau o raritate, și se țineau numai o dată în două săptămîni la Soroca, Otaci și în coloniile evreiești Zgurița și Căprești, unde țărani își vindeau produsele agricole, vindeau și cumpărau animale domestice, iar evreii-tîrgoveți își vindeau respectiv marfa lor măruntă. La acele bazaruri se vindeau foarte bine băuturile alcoolice.

Meșteșugurile erau slab dezvoltate. Puțini din locuitorii județului se ocupau cu cizmăria, cojocăria, croitoria și fierăria. La 1883-1884 în județul Soroca erau 7 întreprinderi pentru fabricarea băuturilor alcoolice, 20 mori de apă, 475 mori de vînt și 28 mori cu tracțiune (calul).

În ce privește cetatea de scaun a județului Soroca, la 1893, ea avea: 3 mori de apă, 3 mori de vînt, 4 întreprinderi pentru producerea lumînărilor, una de săpun, 3 de ape minerale și o fabrică de ulei. La 1902 tabloul întreprinderilor din orașul Soroca era următorul: 2 întreprinderi pentru producerea lumînărilor (cu doi lucrători, suma producției în ruble — 400), o fabrică de ulei (2 lucrători), 5 — de producere a săpunului (5 lucrători), 3 — de apă gazoasă (3 lucrători), 2 — de tutun (460 lucrători), una — de bere (5 lucrători), una — de tuburi pentru țigări (10 lucrători), o fabrică de macaroane (4 lucrători) și o fabrică de dulciuri (3 lucrători).

În județ o bună parte din lucrările agricole erau îndeplinite de salariați. Vara un lucrător era plătit cu 40-60 copeici, cositul unei falce de grâne era prețuit cu 5-8 ruble, cositul finului — cu 4-6 ruble. La 1891 recolta de pe o falce se măsoară în sferturi (un sfert — măsură rusească egală cu 209,91 litri), care ajungea respectiv pentru:

grâu de toamnă, pînă la	— 4
ovăz de toamnă, pînă la	— 7
grâu de primăvară, pînă la	— 6
orz de primăvară, pînă la	— 20
ovăz de primăvară, pînă la	— 25
hrîșcă de toamnă, pînă la	— 5
hrîșcă de primăvară, pînă la	— 10
porumb de primăvară, pînă la	— 25 sferturi

Cifrele date vorbesc că la 1891 Soroca era îndeștulată cu cereale. Mai mult, fermierii soroceni aveau unele probleme legate de vinderea producției, mai ales a grîului.

O informație destul de amplă referitoare la orașul și județul Soroca ne parvine de pe paginile îngălbenite de vreme ale *Dicționarului enciclopedic*, editat de F.A. Brockhaus și I.A. Efron, 1900.

La 1833, prin organizarea județului Soroca, orașul, fiind proprietate privată, este cumpărat de stat, devenind capitala județului.

La 1860 Soroca avea 5250 locuitori. Conform recensămîntului din 1897 Soroca număra 15 800 locuitori (8089 bărbați și 7711 femei). 72% din locuitorii Sorociei erau mic-burghezi, 15 % — țîrgoveți. În oraș erau 1120 de clădiri, o biserică ortodoxă, o sinagogă și 3 case evreiești de rugăciuni. Cele 438 întreprinderi industriale și de comerț dădeau un venit anual de peste 950 000 ruble. Orașul avea 2 farmacii, o tipografie, 4 depozite angro de vin, 68 localuri de băut diferite băuturi alcoolice, 7 mori, 2 uzine de cărămidă, 2 întreprinderi pentru producerea săpunului, o fabrică de ulei, o întreprindere pentru producerea apei minerale artificiale, 4 cariere de piatră calcaroasă.

Soroca, fiind situată pe Nistru, chiar în centrul unui ținut bogat, servea ca o piață ideală, o sursă de venituri foarte bună nu numai pentru județ, ci și pentru o parte din județul Iampol, gubernia Podolia.

Dintre mărfurile cele mai exportate pot fi menționate: cerealele, tutunul, lina, fructele, vinul, vitele mari cornute.

La 1897 veniturile orașului au fost de 41 135 ruble, cheltuielile de 36 793 ruble, din care pentru învățămînt 3420 ruble, pentru medicină 1700 ruble. Orașul Soroca posedă 2146 desetine de pămînt dat în

arendă. O parte din locuitorii oraşului Soroca se ocupau cu legumicultura, creşterea pîinii, apicultura, dar cel mai mult cu viticultura şi cu prepararea vinului. În jurul oraşului, la sfîrşitul secolului al XIX-lea erau 150 vii, care dădeau 15 000 vedre de vin consumate pe loc. În decursul anului se desfăşurau două iarmaroace nu prea mari şi săptămînal cîte un bazar.

În judeţul Soroca se formează cîteva podgorii specifice: Soroca, Camenca, Raşcov, vestite prin vinuri de marcă superioară, obţinute din Riesling, Pinot, Traminer, Feteasca. La 1890 se introduce asigurarea viilor contra filoxerei. Conform listelor întocmite, viile care urmau să fie asigurate măsurau 1589 rînduri, cîte 31 de tufe pe o suprafaţă de 734 desetine, la un preţ de 225 530 ruble, suma de asigurare fiind de 451 ruble 6 copeici.

Judeţul Soroca, aşezat în partea de nord-est, avea o suprafaţă de 3915,75 verste pătrate şi se întindea de la nord la sud pe o lungime de 73 verste. Ocupînd teritoriul dintre bazinul rîului Nistru şi Răut, judeţul prezenta un podiş cu cele mai înalte dealuri: Lipnic — 134,85 stînji; Baxani — 165,15 stînji; Voloave — 145,57 stînji; Vădeni — 165,71 stînji; Hîrtop — 156,15 stînji; Ciutuleşti — 154, 57 stînji (un stîngen = 213,4 cm).

Conform datelor Zemstvei Soroca de la 1898 populaţia judeţului Soroca număra 198 438 persoane. După *Dictionarul Enciclopedic* al lui Brockhaus şi Efron tabloul era următorul: locuitori — 218 622 (111 979 bărbaţi şi 106 643 femei), fără locuitorii oraşului — 202 822 sau cincizeci şi unu de oameni pe o verstă pătrată. 71% din populaţia judeţului o constituiau moldovenii, urmau ruşii, evreii (cei mai mulţi erau în centrul judeţean), nemţii şi polonezii. După starea socială 82% din locuitorii judeţului erau ţărani, 2,4 răzeşi, 6% mic-burghezi, 5% colonişti evrei, 4,5% nobili şi funcţionari. După religie 88,4% erau ortodocşi, 10,3% — de religie iudaică. În judeţ mai locuiau catolici, protestanţi, credincioşi de rit vechi şi armeni-gregorienii.

În judeţ existau 263 aşezări, din care două oraşe Otaci şi Vadu-Raşcu. Drumurile principale, care legau centrul judeţean Soroca de alte localităţi, erau cele ce duceau în direcţia localităţilor Otaci, Bălţi, Orhei. O cale importantă de comunicaţie era rîul Nistru cu principalele cheiuri — Soroca, Otaci, Vadu Raşcu, lîngă satele Iarova, Ungri şi Vertiujeni.

La sfîrşitul sec. al XIX-lea, judeţul avea 4 spitale (în afară de oraş) cu 32 de paturi. Populaţia era deservită de 7 medici de zemstvă şi de

cîtiva felceri. În afară de școlile populare și parohiale în județul Soroca mai exista o școală inferioară de agricultură din Grincăuți (Școala tehnico-agricolă din Soroca a fost deschisă la 8 septembrie 1907).

Enoriașii din județ beneficiau de 118 biserici, două mănăstiri — Adormirea Maicii Domnului (Călăreșuca) și Înălțarea Domnului (Japca) și de schitul de femei din Coselăuca.

La sfîrșitul anilor '90 ai sec. al XIX-lea în județul Soroca erau 192 de asociații obștești, 32 891 gospodării țărănești (din care 8807 gospodării ale celor fără pămînt).

PROPRIETATEA FUNCIARĂ

Celor 769 proprietari din județul Soroca le aparțineau 195 860 desetine (48,9 %) de pămînt, dintre care 130 193 desetine de pămînt arabil. 150 518 desetine de pămînt (38 %) se aflau în stăpînirea a 182 societăți țărănești, din care 115 146 desetine erau terenuri arabile. 31 desetine se aflau în posesia bisericilor. Mănăstirile posedau 45 517 desetine (pămînt arabil — 27 797 desetine). Societăților private le reveneau 9218 desetine (pămînt arabil — 6602 desetine).

Cei 58 boieri din județul Soroca aveau în stăpînire mai mult de 1000 desetine. Fiecărui țaran îi revenea în medie cîte 1,4 desetine de pămînt arabil.

Una din ocupațiile principale o constituia cultivarea cerealelor. Un loc important îl deținea tutunăritul, viticultura și horticultura. Ultimele două erau „specialitatea“ locuitorilor din Valea Nistrului. 238 000 desetine de pămînt erau folosite pentru aratul de zăble sau 55,6% din întregul pămînt. 6,1% erau păduri (27 000 desetine), luncile, pășunile ocupau 34,3% sau 147 000 desetine și 4% sau 17 000 desetine îl constituia pămînt nearabil și necultivabil.

În decursul a zece ani (1883-1892) recolta medie a fost de 9 334 037 puduri.

Județul Soroca ocupa un loc de frunte printre celelalte județe în ce privește dezvoltarea agriculturii. Tabelul de mai jos este destul de concludent. (După Berg, *Bessarabia: Strana, hozeistvo*).

La 1892 în județ erau 405 prisăci cu 6985 știubeie, care dădeau 689 puduri de miere și 390 puduri de ceară. Producerea vinului era slab dezvoltată. În cîteva sate de pe Valea Nistrului locuitorii se îndeletniceau cu creșterea viermilor de mătase, cu pescuitul.

Județul	Porumb 1901-1905		Orz 1883-1905		Grâu de iarnă 1883-1907		Grâu de primăvară 1883 - 1907	
	boleri	țărani	boleri	țărani	boleri	țărani	boleri	țărani
Hotin	77	68	76	59	77	57	68	55
Bălți	86	76	80	70	73	64	69	53
Soroca	110	100	86	69	86	67	74	54
Orhei	61	59	69	55	73	54	55	46
Chișinău	59	49	62	52	65	53	55	43
Bender	54	49	51	45	54	42	43	32
Ismail	49	40	50	46	48	35	40	33
Akerman	49	40	50	44	42	38	33	31
Media	72	65	65	55	66	51	55	44

INDUSTRIA JUDEȚULUI SOROCA

La sfârșitul sec. al XIX-lea în județ erau 3 întreprinderi pentru producerea spirtului, 7 depozite angro, 279 localuri pentru consumul de băuturi alcoolice, 2 fabrici de cărămidă, 3 cariere de piatră calcaroasă, 2 boiangerii, 11 întreprinderi de producere a uleiului, 10 întreprinderi de prelucrare a pieilor; 10 — de producere a grăsimii; mori de vânt — 386, cu aburi — 19, de apă — 255 și 12 mori cu tracțiune (calul).

În anul 1896 cheltuielile județului au fost de 137 850 ruble dintre care: pentru Zemstvă 19 473, învățământ 28 787 și medicină 47 563 ruble. Venitul principal al Zemstvei provenea din impozitul pe pământ — 51 %.

Dezvoltarea agriculturii depindea foarte mult de folosirea noilor tehnologii în agricultură, de introducerea noilor soiuri de culturi. Lucrul acesta se afla în grija stațiilor experimentale din județul Soroca. Astfel, în 1905 pe câmpul experimental al moșiei Temeleuți, agronomul local experimentează 8 sorturi de porumb american, comandat special din orașul Kansas.

În 1907, paralel cu suprafața agricolă a Zemstvei Soroca existau risipite prin județ câmpuri experimentale, pe care se făcea selecția porumbului. Ele erau situate pe moșiile private Văscăuți, Temeleuți, Sănătăuca, Zahorna, Sevirova, Fiodorovca, Soloneț și Cuhurești.

Unul din agronomii care experimentau cu mult succes în județ a fost Iacob Savcenco.

STAȚIA METEOROLOGICĂ SOROCA

VIATA ECONOMICA
A JUDETULUI
SOROCA
(sf. sec. al XIX-lea —
incep. sec. al XX-lea)

125

În 1893 în gubernia Basarabia serviciul meteorologic lipsea. Zemstva Soroca hotărăște atunci să înființeze în județ 10 stații meteorologice pentru a acumula informațiile necesare referitoare la climă. Administrația județeană se adresează după ajutor profesorului Klakovski de la Universitatea din Novorosiisk, șeful Observatorului meteorologic de acolo. În aprilie Zemstva primește din Novorosiisk 10 măsurătoare de precipitații cu toate instrucțiunile necesare. Zemstva plasează instrumentele în următoarele puncte:

1. Soloneț — observațiile erau efectuate de președintele Zemstvei;
2. Nemirov — observațiile erau efectuate de fiica nobilului Ivan Meleghi, Elena;
3. Cuhureștii de Sus — observațiile erau efectuate de învățătorul școlii primare C.C. Grăjdean;
4. Școala agricolă din Grinăuți;
5. Naslavcea — observațiile erau efectuate de învățătorul Tometchi;
6. Scăeni;
7. Florești;
8. Cotiujenii Mari;
9. Otaci;
10. Năpadova.

Zemstva face tot posibilul pentru a asigura stațiile, punctele de observații meteorologice cu instrumentele necesare, făcând comenzi la Universitatea din Novorosiisk, de unde au și fost trimise în 1895 10 seturi de instrumente la prețul de 345 ruble 18 copeici. În 1908 Stația meteorologică de pe lângă Zemstva Soroca era una din puținele în Moldova. Stația din Soroca își îndeplinea meticolos misiunea studiind condițiile climaterice din județ și mai ales din bazinul râului Nistru, o zonă agricolă intensivă.

În 1909 Stația a funcționat normal. Informațiile culese erau trimise Observatorului fizic principal *Nikolaevsk* din Petersburg, Observatorului Universității din Novorosiisk (orașul Odesa) și inspectorului traficului fluvial din Bender.

Pentru cei curioși prezentăm datele meteorologice din 1909. Temperatura medie a aerului la umbră — 9,1°. Temperatura maximă a aerului +36,9°, temperatura minimă a aerului — 29,5°. Primul îngheț de toamnă (-0,3°) s-a produs la 28 septembrie. Ultimul îngheț de

primăvară (-1,2°) a fost înregistrat la 9 mai. Cantitatea anuală de precipitații — 330,2 ml, în 24 ore (17 iunie) — 22,0 ml. Prima zăpadă — la 22 noiembrie. Grosimea stratului de zăpadă — 50 cm (la 22 februarie). Nistrul s-a descătușat de gheață la 22 martie, ora 17 și s-a acoperit complet cu gheață la 10 ianuarie 1910, ora 14, temperatura minimală a zilei fiind de -22,6°C.

APICULTURA

În 1887 Zemstva Soroca deschide un credit de 500 ruble pentru persoana care se va ocupa cu propagarea științifică a albinăritului în județ. S-a apucat s-o facă Victor Cotovițchi — specialist în apicultură. El organizează prisăci în școlile populare din Arionești, Bădiceni și Cuhurești. Aici au fost confecționate știubeie cu rame. Victor Cotovițchi călătorea prin județ, învățându-i pe locuitori arta apiculturii. Pentru gratificarea lui V. Cotovițchi Zemstva a cheltuit 300 ruble 71 copeici. Prisaca Zemstvei a fost organizată pe lângă școala din Cosăuți în 1903 și avea numai 5 stupi cu rame.

În 1906 prisaca Zemstvei număra 30 de stupi. Șeful prisăcii devine Gavril Gusev, învățătorul școlii primare din satul Cosăuți. În curînd, datorită prisăcii Zemstvei, care la 1907 număra deja 34 de stupi, se organizează în Cosăuți încă 8 prisăci cu un număr total de 48 de stupi. Gavril Gusev desfășura un lucru extrem de util de propagare a pisciculturii în județ. El aduna, de exemplu, la prisacă țărani din Cosăuți, unde le împărtășea cunoștințele referitor la apicultură. Pentru munca sa asiduă Gavril Gusev primește de la Zemstvă încă 100 ruble adăugător pentru dezvoltarea apiculturii.

EXPOZIȚIA ECONOMICĂ ȘI MEȘTEȘUGĂREASCĂ DIN JUDEȚUL SOROCA

În 1909 Zemstva Soroca organizează la Soroca o expoziție economică cu scopul de a trece în revistă și a examina dezvoltarea diferitelor ramuri ale economiei județului Soroca, invitînd la această expoziție și reprezentanți ai județelor vecine — Hotin și Iampol.

Expoziția a fost deschisă la 6 septembrie 1910 și a durat 5 zile — pînă la 10 septembrie. Ea a cuprins următoarele secții: cultura cîmpului, pomicultura și viticultura.

Din păcate, expoziția gospodăriilor țărănești a fost foarte prost organizată.

Satisfăcător a fost prezentată creșterea animalelor în județele Soroca, Hotin și Iampol. Aici atenția vizitatorilor a fost atrasă de diverse specii de armăsari și vite cornute mari.

Dintre meșteșuguri colecția de covoare basarabene a fost reprezentată cel mai bine.

Analizînd mai detaliat expoziția din 5 - 10 septembrie 1909, am putea menționa printre cele mai interesante exponate:

SECTIA AGRICULTURĂ

Gospodăria „Temeleuți” a E.P. Meleghi-Cuzminschi și „Cuhurești” a lui VI. Bogdanov au prezentat noi colecții experimentate de semințe de porumb.

Gospodăriile „Cosăuți” a lui Foma T. Mihailovschi, „Văscăuți” și „Cernoleuca” a lui Constantin Kazimir au prezentat o mulțime de exponate prin care au arătat că la ei lucrurile se desfășoară bine. Interesante exponate (diagrame, produse agricole, descrieri, manuale școlare) au prezentat școlile agricole din Grincăuți și Cucuruzeni (Orhei).

CREȘTEREA ANIMALELOR

Crescătorii de cai „Tîrnova” a lui T.B. Antonevici a prezentat o colecție de cai anglo-arabi. Colecții de porcine au prezentat moșiile „Cosăuți” — E.T. Mihailovschi, „Țaul” — A.I. Pommer și „Văscăuți” — C.F. Kazimir.

POMICULTURA ȘI VITICULTURA

La acest compartiment au fost prezentate colecții de fructe din livada lui A.N. Crupenschi din Ciutulești; mere de toată frumusețea și de o calitate înaltă din livada lui A.I. Pommer din Țaul; din livada E.P. Meleghi-Cuzminschi din Temeleuți și din pepiniera „EKO” Soroca.

Din livezile și viile mai mici s-au prezentat bine cele aflate în posesia lui N.I. Fetiko și F.M. Radinenco din Soroca, cea a lui S.I. Ditman din Vadu Rașcu.

MAȘINI AGRICOLE

Firma „Elivorti“ a prezentat o semănătoare de bună calitate, în afară de aceasta ea a mai expus mașini agricole pentru cultivarea porumbului, producție a uzinelor Parlin și Orendorf (SUA).

Firma Bellino-Fendrih a prezentat piese pentru mori, motoare cu gaz lampant Petter, treierătoare Clayton și Shutlivort.

Firma Alfa Nobel a prezentat separatoare și diverse piese pentru prelucrarea laptelui, pluguri anglo-bulgare, semănători, selectoare...

La expoziție au participat 11 expozanți, cu diferite mașini agricole.

În afară de compartimentele menționate mai sus au fost prezentate, de asemenea:

1. Creșterea animalelor — 10 expozanți.
2. Apicultura și creșterea viermilor de mătase — 5 expozanți.
3. Meșteșuguri — 70 expozanți.
4. Comerț industrial — 15 expozanți.
5. Școala — 10 expozanți.

La expoziția din 1909 au participat 300 de expozanți. Exponatele au fost distinse cu 143 medalii și foi de laudă:

- medalii de aur — 12;
- medalii de argint — 54;
- medalii de bronz — 27;
- foi de laudă — 52;
- premiu în bani — 845 ruble.

În timp de 5 zile (6-10 septembrie) expoziția a fost vizitată de 8416 vizitatori cu plată (10 copeici), 3125 țărani (fără plată) și 259 vizitatori cu bilete fără plată. În total expoziția a fost vizitată de 11 800 oameni.

IARMAROACE ȘI BAZARURI ÎN JUDEȚUL SOROCA

În 1870, evreii coloniști din Briceva, prin persoana lor de încredere nobilul Brjozovschi, evreii din Otaci, prin contele Cantacuzino și negustorul Samson Flexer din Zgurița, s-au adresat Zemstvei Soroca cu rugămintea de a li se permite deschiderea unor bazaruri la Otaci, Briceva și Zgurița. După un studiu preliminar, efectuat de membrul Zemstvei Soroca Portărescu, Zemstva își dă acordul.

Городъ Сорочи, Бессар. губ.
M. Soroki Bessarabskiej gub.

Общій видъ Гимнази и домъ Флексера.
Ogólny widok Gimnazjum i dom Fleksera.

Vedere generală a Sorociei, înc. sec. XX

Soroca. Vedere generală de pe malul stîng, înc. sec. XX

Городъ Сорочи, Бессар. губ.
M. Soroki Bessarabskiej gub.

Видъ на Сорочи со стороны Цекиновки.
Widok na Soroki ze strony Cekinowki.

г. Сороки (Бесс.)
дома Вербейца

Soroki (Bessarabie)
La maison du Werbetzky.

г. Сороки (Бесс.)
Базарная площадь

Soroki (Bessarabie)
La place du marché.

Casa lui Verbițki, înc. sec. XX

Piața orășenească, înc. sec. XX

Stația de pompieri, înc. sec. XX

Piața orașenească, înc. sec. XX

Podul Bechir

г. Сороки. Бекировск. гора

Dealul și Podul Bechir

Podul și Drumul Bechir

Городъ Сороки, Бессар. губ.
M. Soroki Bessarabskiej gubernii.

Бекировская дорога и мостъ.
Bekirowska droga i most.

Бессарабія. р. Дністръ.

Plute pe Nistru

Nistru. Debarcaderul, înc. sec. XX

Городъ Сорочи, Бессар. губ.
M. Soroki Bessarabskij gub.

Отходъ парахода.
Odejście Parostatku.

Teatrul R.G. Mainfeld

Clădirea Zemstvei și stația de telegraf, sf. sec. XIX

Administrația jud. Soroca la gimnaziul de fete. 1905

Rîndul I: primul – preotul Ion Stoianov, al II-lea – primarul Nicolai Mihailovici Soltuz, al III-lea – Fiodor Aleinikov, președintele Zemstvei, a V-ea – Strunin A.V., directoarea gimnaziului, a VII-ea – Feofania Budde, medic.

Rîndul II: primul – V.F. Belikov, medicul gimnaziului; la spate, în centru Emanoil Belen de Balliu – profesor

În 1894 în județul Soroca funcționau un șir de iarmaroace și bazaruri, care serveau populația băștinașă prin vinderea și procurarea animalelor domestice, a obiectelor de primă necesitate ca îmbrăcăminte, încălțăminte, iluminatul. Iarmaroace și bazaruri se organizau în următoarele puncte:

Localitatea	Mani-festații	Ziua, durata	Animale aduse la piață	
			vite	cal
OTACI	iarmaroc	6 ianuarie, anual, 2 zile.	350	250
	bazar	Peste fiecare 2 săptămîni, miercurea.	75	50
VADU RAȘCU	iarmaroc	Anual, în Postul Mare, 2 zile.	150	150
	bazar	Peste fiecare două săptămîni, marțea.	50	50
CĂPREȘTI	bazar	În fiecare duminică.	400	100
ZGURIȚA	bazar	Peste fiecare două săptămîni, joia.	300	200
BRICEVA		În fiecare miercuri.		
VERTIUJENI	bazar	În fiecare marți. Anual, la 23 aprilie și 26 octombrie.	75	50
			Permis de deschidere a fost dat în 1893. Rezultatul încă nu era cunoscut la 1894.	

Bazarurile la Soroca aveau loc regulat o dată pe săptămînă — joia. Locul desfășurării bazarului se afla în piața Dubovaia din fața cazarmelor militare.

Conform dărilor de seamă, la bazarurile din Soroca se vindeau în fiecare joi cam 30 boi, 20 vaci, 30 junci, 25 viței, 25 porci, 50 purceluși. Circulația banilor era de 4000 ruble.

Anual la Soroca se organizau două iarmaroace care țineau șapte zile: unul începea de ziua Sf. Foma, altul — la 15 august.

OPERATIJA „ȚISTARUL“

Încă în 1888, prin hotărîrea sa din 22 ianuarie, Zemstva gubernială a eliberat pentru lichidarea țistarilor fiecărui județ cîte 500 ruble și 400 puduri carbon sulfuros. În 9 aprilie, Soroca primește din Odesa 73 puduri de carbon sulfuros, care a fost mai apoi folosit pentru distrugerea țistarilor. Operația „Țistarul“ a avut loc în plasele Cotiujeni, Pepeni, Florești, Ocolina, Nădușita și Bădiceni și în două sate din plasa Rașcu. Operația „Țistarul“ a continuat și în 1889 și s-a terminat cu următoarele rezultate:

2929 maturi și 4050 copii în 319 zile au otrăvit 269 950 vizuini. Numai în plasa Pepeni în 1890 au fost lichidați (înecați cu apă) 47 700 țistari.

În 1892 o armată enormă de 7843 bărbați, 2841 femei și 8738 copii (în total: 19 422) cu 3553 de căruțe au înecat 71 635 țistari.

În 1893 numai în plasa Nădușita sînt lichidați 35 475 țistari, în 1895 — 19 644, în 1897 — 4327.

ULTIMUL LUP

Într-o situație similară de lichidare a fost pus și lupul, dar nu otrăvit cu carbon de sulfat, nu înecat în vizuina lui sub rădăcinile vreunui stejar secular, ci în bătaia armelor de vînătoare. Conducerea de Zemstvă a socotit că măsura aceasta de lichidare a lupilor era destul de necesară pentru agrucultură în 1875, cînd au fost împușcați 36 lupi. Vînătorii au primit din partea Zemstvei 108 ruble. Prețul unui cap de lup matur se aprecia cu 3 ruble, puiul costa 1 rublă 50 copeici.

În 1878 au fost împușcați 20 lupi.

În 1879 au fost împușcați 67 lupi — 144 ruble.

În 1880 au fost împușcați 32 lupi — 96 ruble.

În 1881 au fost împușcați 45 lupi — 135 ruble.

În 1882 au fost împușcați 48 lupi — 142,50 ruble.

În 1887 au fost împușcați 26 lupi — 52 ruble, 50 copeici.

În 1888 au fost împușcați 32 lupi — 72 ruble.

În 1889 au fost uciși 31 lupi și pui — 6 ruble.

1890 au fost împușcați 27 lupi — 95 ruble.

1898 au fost împușcați 2 lupi — 10 ruble.

1899 au fost împușcați 5 lupi — 22 ruble 50 copeici.

În anul 1899 prețul pentru un lup adult era de 5 ruble și 2 ruble și 50 copeici pentru puiul de lup.

Conform datelor, se pare că ultimul lup tânăr, neatent și fără experiență, a fost împușcat la 1900 pentru care s-a plătit 2 ruble 50 copeici.

Să fi fost oare ultimul? Credem că nu. Au mai existat și în prima jumătate a sec. al XX-lea. Cei mai mulți din ei trecând apa înghețată a Nistrului veneau din Ucraina Sovietică, dând tîrcoale stînilor noastre.

BUJORĂUCA

Sute de ani a stat Bujorăuca sprijinită de cetate la vadul Nistrului, făcînd slujbă la Trecătoarea ce ținea legătura dintre cele două puncte opuse Iași-Kiev. Din vechile documente extragem informații sărăcăcioase, dar care, completîndu-se, ne dau chipul și istoria unei frînturi de plai moldav.

La 1772-1773, moșia Bujorăuca aparținea cucoanei Bosăisa. Satul număra 11 case și bordeie. În 7 din ele locuiau moldoveni. Patru bărbați, capi de familie, își făceau slujba în calitate de cazaci pe lângă ispravnicii soroceni. În 1781 la hotărnicia țîrgului Soroca Nastasă Combati prezintă „un suret di pi un hrisov gospod din leatul 7265 (1757) ci este de danie pe o bucată de loc di pi moșia Sorocăi jăcnicerului Ștefan Bosii, în care suret esti și iscălit Ion Bosie și Zoia Cruceroae soru lui Ion Bosie, ficiorii lui Ștefan Bosie, care au vîndut venitul acestei părți di oc ci să chiamă Bujorăuca lui Nastasă Combati...”

Conform actului de hotărnicie a țîrgului Soroca de la 10 aprilie 1781, posesorii moșiei Bujorăuca erau Nastasă Combati, Ion și Zoia — copiii lui Ștefan Bosii, jicnicerul, episcopul mănăstirii Sf. Spiridon și al spitalului de pe lângă mănăstire.

La începutul sec. al XIX-lea familia Cerchez devine unul din posesorii moșiei Bujorăuca.

O informație despre familia Cerchez găsim la Bezvicone în lucrarea *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*:

„Vel Clucerul Nicolae Cerchez, de 43 ani, Deputat în Sfatul Suprem. Căsătorit cu fata lui Vasile Buzne, Maria, are copii: pe Alexandru 21 ani, cu gradul de Locotenent, Gheorghe, de 14 ani, Constantin, de 13 ani Mihail Gavriil de 9 ani, stăpînește în Ținutul Hotin satul Rediu Mare și în Ținutul Iași satul Bujărăuca, din care a luat zestre cîte o jumătate, iar jumătate a dobîndit prin cumpărare, pe aceste moșii se găsesc 120 săteni, osebit de această 60 suflete de țigani, șerbi de ambele sexe. Spița neamului: Spatarul Cerchez, fiul său Ioniță Vel Stolnic, fiul său Ștefan Vel Comis, fiul său Nicolae Diac de Cămară, fiul său Ioniță, fiul acestuia Iordache Vel Șătrar, iar fiul acestuia Nicolae Vel Clucer doveditorul de acum al nobleții”.

La 1654 domnitorul Gheorghe Ștefan-Voievod, prin hrisovul său de la 11 septembrie, dăruiește cîțiva țigani boieresei Irina, soția lui

Ioniță Cerghez, care a fost vel stolnic, fiul lui Cerchez Spătarul. Alt document care vorbește despre familia Cerchez este cel de la 23 august 1694 cu privire la dania făcută de târgul Lăpușna mănăstirii Iași, în care e pomenit printre alți boieri și Ștefan Cerchez, ca vel comis.

Din porunca Domnitorului Constantin Moruzi de la 15 noiembrie 1804, comisia care a fost organizată și a lucrat studiind documentele de noblețe ale vel culcerului Nicolae Cerchez a hotărât de a primi documentele prezentate ca inedite și cu o noblețe veche.

O jumătate din moșia Bujorăuca este luată de N. Cerchez ca zestre, a doua jumătate este cumpărată de la păhărniceasa Ecaterina Criste și fratele ei Ioan Bosie.

Prin actele nr. 204 de la 4 noiembrie 1839 și nr. 18 de la 23 ianuarie 1842 Alexandru Nicolae Cerchez cumpără mahalaua Zastînca și moșia Soroca, cu 25 650 rub. (primul act) și 35 000 (al doilea act).

În virtutea unui ucaz împărătesc, la 1848 Alexandru Cerchez vinde mahalaua Zastînca și moșia Soroca statului cu 100 000 ruble de argint. Plata s-a făcut din caznaua statului.

Familia Cerchez a fost ultima posesoare a moșiei Soroca.

Boierul Nicolae Cerchez rămîne în istoria satului Bujorăuca nu numai ca unul din stăpînii lui, ci și prin ctitoria bisericii cu hramul Sfîntul Dumitru Solunski. Prin inscripțiile care s-au păstrat în biserică se poate documenta ctitorirea sfîntului lăcaș.

Pe laturile ambilor stîlpi din piatră, care se află la intrare, citim:

„Pururea pomeniți ctitori Sfîntului lăcașului acestuea Nicolae Cerchez, ce au fost Culceriu Mari și cu a sa cheltuială au zidit acest hram, Maria, Soția lui, stăpîn Bujerofca și fiii lor: Alexandru cu soția sa Ana Bechlimirova, Gheorghe, Constantin, Mihail Gavriil, Gheorghie, Ioan, Soltana, Ioan.”

Pe prag, jos, spre nord-vest se putea citi: „Toți ctitori“. Spre sud, pe stîlpul din dreapta: „Ilinca, Ecaterina, Ioan, Ilinica, Ștefan, Ioan, Bașot, Ileana, soția lui cu cei împreună făcători de bine: Antohie, Petru Teodorescu cu Varvara, soția lui Zamarand Tedor și cuvioasele maici Epraxiea Ivenca Mina cu Monahia, Veniamin, Gheorghe, Ana, Casandra, Casieana Manoil, Alexandra.”

Pe prag, jos, în colțul din dreapta, stă scris în piatră „1827”.

Anul 1827 este anul zidirii bisericii Sfîntul Dumitru.

După 1940 biserica a fost devastată. Mulțimea de obiecte de cult, cărți sfinte, registre au fost vînturate în lume, dispărînd fără urmă. Numai o mică, o foarte mică parte din registre a ajuns la Muzeul de Istorie și Etnografie din Soroca.

Pe una din vechile cărți care se afla cîndva în biserică se putea citi inscripția de dăruire care și afirmă anul ctitoriei bisericii satului Bujorăuca: „Acest Octoih este a bisericii din sat. Bujorăuca pe care l-au sfieros în dar Ot Maioru Petre în anul 1827 decembrie 19 zile la sfințirea bisericii spre pomenirea sa și a tot neamului.“

Din sfintele cărți care au fost la biserică Sfîntul Dumitru și care, cu părere de rău, au dispărut în vîltoarea luptei ateiste, le vom enumera pe unele pentru memoria noastră și învățătură.

12 volume de mineie-culegeri ce conțin descrierea vieții sfinților, povețe, rugăciuni, cîntări religioase pentru fiecare zi a anului. Biserica creștină ortodoxă rusă le-a întocmit în 12 volume, fiecare volum pentru o lună anumită. Mineiele au fost tipărite la Mănăstirea Neamț la 1830 de către Ieroschimonahul Isae Tipograful și de ieromonahul Ihochentie. Pe primele pagini ale textului era scris cu cerneală neagră:

„Aceste 12 cărți-mineie sînt afierosite la sfînta biserică părintască Bujorocia hramul sfîntului Dumitru izvorul de mir de maicele Schimonahia Eugenia și Fevronia Buziești spre veșnica pomenire a lor și a părinților lor.“

Psaltirea, tipărită în sfînta Episcopie a Rîmnicului în februarie 1764 de către diaconul Constantin Mihai Popovici, tipograful Rîmnicului, avea scris: „1827 Decembrie 5, Chișinău. Aciastă sfîntă carte Psaltire am dato eu la sfînta biserică în hramul sfîntului Mare mucenic Dumitru — purtătorul de biruință și izvorul de mir. Deci pentru aciasta, cine va lua-o de la biserică unde este dată spre citire și nu va lăsa-o iarăș în biserică ca una ce este a ei, acela să fie anaftima pînă ce va întoarce înapoi la biserică părinților. Și eu Elefterica Monahia la Movilă am scris din porunca maicilor mai întîi numite“.

În biserică se afla o Evanghelie ferecată cu argint, legată în scoarțe de lemn, căptușită cu catifea vișinie, tipărită la Buda sub Arhiepiscopul de la Karlowitz — Ștefan Mitropolit, la 1812, în timpul domniei împăratului Iosif I.

O altă sfîntă carte, *Apostolul*, a fost tipărită în Sfînta Episcopie a Rîmnicului la 1794.

Liturghia a fost tipărită „în ensarhiciasca tipografie a Basarabiei ce se află la sfînta Mitropolie a Chișinăului la an 7323 (1815), în timpul domniei lui Nicolai Pavlovici și sub păstoria PSS Mitropolitului Gavriil al Chișinăului și Hotinului în luna august“.

Pe paginile liturghiei era scris de mîină: „Anul 1821, Noiembrie 5 zile, preotul Gheorghe Popovici ot Zastînca am scris. Aciastă liturghie

este dreaptă cumpărată di preutul Gheorghe drept 30 lei, cît eu m-am preuit în tîrgul Chișinăului, la anul 1816, Faur 12 zile și iar 1816 Faur 12 zile, cînd m-am hitoronisit preut Ereu Gheorghe Popovici Zastînca.”

Din obiectele de cult se pot menționa o cruce de aur, care se deschidea prin balamale în 2 părți egale și 2 cruci sculptate în lemn de chiparos, înconjurate fiecare de cîte un șir de mărgăritare.

În lista consiliului județean de la 6 septembrie 1903 figurează nobilul Mihail Mihailovici Cerchez — supraveghetor al casei de arest din Soroca. La 1918 el era intendent al Zemstvei. Era înrudit cu venerabila doamnă Aleinikov.

La începutul noului an școlar 1897 Adunarea de Zemstvă susține cu bursă lunară un grup de elevi soroceni. Printre stipendiați găsim pe Liubov Cerchez, la 1898 pe Elena Cerchez și la 1900 pe Eugeniu Cerchez, copii de nobili soroceni. Istoria familiei Cerchez rămîne ca o istorie neterminată și își așteaptă cercetarea de mai departe.

În 1908 la consiliul Zemstvei Soroca a parvenit demersul consilierului municipal Valerian Panin. El scria că mama lui, Liubov Panin, posesoara moșiei Bujorăuca, dorește să doneze Zemstvei sorocene o casă mare din Bujorăuca cu toate livezile și pămînturile conacului (aproximativ 3 desetine) și toate acareturile de la conac, cu excepția unei aripi în care se afla școala bisericească.

În casa indicată Liubov Panin dorea ca să fie un azil de bătrîni și bolnavi incurabili. În afară de acest conac doamna Panin mai dăruiește 30 desetine de pămînt în apropierea nemijlocită a conacului, a căror venituri aveau să fie utilizate la întreținerea azilului. Liubov Panin dorea, de asemenea, ca, după posibilități, pe locurile libere să fie primiți și bătrîni solitari, inapți de muncă. Subliniind că aceasta nu e o condiție neapărată, ea mai dorea ca locurile libere să fie completate cu țărani din Bujorăuca și Rublenița.

O condiție unică și neapărată a donației Panin era ca azilul de bătrîni să fie numit „Sfintul Dimitrie” sau azilul de Zemstvă „Dimitrie Solunski” — numele sfintului în cinstea căruia a fost ctitorită de familia Cerchez biserica de la Bujorăuca. Alte condiții nu avea. Dimpotrivă, avînd în vedere că conacul fusese ipotecat pentru a se lua un împrumut de la banca nobiliară cîte 500 ruble de fiecare desetină, donatoarea se obliga să achite toată datoria. Pentru legalizarea actului de donație erau necesare cîteva luni. Între timp Liubov Panin dorea ca Zemstva să ia în posesia sa conacul de la Bujorăuca îndată, pentru a nu reține deschiderea azilului. Totodată, garanta Zemstvei recuperarea tuturor cheltuielilor necesare pentru repararea casei.

Donația făcută de Liubov Panin a soluționat chestiunea adăpostirii bolnavilor din județul Soroca. Iar donarea celor 30 desetine de pământ acorda posibilitate azilului ca, începînd cu anul 1909, să aibă propriul fond.

Consiliul județean a recunoscut că importanța donației făcute de Liubov Panin a fost determinată nu atît de valoarea, cît de menirea ei.

Multe generații s-au vînturat în timp. Oameni cu diferite gînduri, cerințe și scopuri s-au perindat pe acest pămînt, unii fiind acoperiți de valul timpului, uitați cu desăvîrșire, alții, ieșiți la suprafață, prin vreme, cu fapte bune: Stefan Bosîe — jicnicerul, posesorul moșiei Bujorăuca, episcopul mănăstirii și al spitalului Sf. Spiridon din Iași; familia de nobili Cerchez — ctitorii bisericii Sfîntul Dmitrie Solunski și ai Adormirii Maicii Domnului din Soroca; Liubov Panin, epitropa azilului de bătrîni și bolnavi incurabili Sf. Dumitru din Bujorăuca.

La începutul sec. al XX-lea nobilul Valerian Panin se adresează către Adunarea consiliului județean Soroca cu o cerere din partea mamei sale — Liubov Panin, posesoara moșiei Bujorăuca, în care roagă să fie fixată plata pentru trecerea rîului Nistru cu podul plutitor în satul Bujorăuca, județul Soroca. În adresarea sa V. Panin comunică:

1) trecătoarea cu pod plutitor de la Bujorăuca există din cele mai vechi timpuri și de acum de cîteva decenii Liubov Panin plătește taxa fiscală pentru această trecere și care a ajuns în ultimii ani la 50 ruble;

2) și dacă uneori trecerea n-a lucrat faptul s-a întîmplat numai din cauza arendatorilor Bujerăucii și care o luau în arendă după un contract formal. Nobilii Panin cereau fixarea taxei nu pentru o trecere nouă, deschisă curent, ci pentru una care a existat timp îndelungat.

Lățimea Nistrului la trecere este în timpul revărsării apelor de 200 stîngeni (un stîngen — 213,4 cm), iar în celelalte zile lățimea rîului ajunge la 150 stîngeni.

Pe la trecerea din Bujorăuca la începutul sec. al XX-lea, în decurs de un an treceau peste 25 000 pietoni; călăreți, cam 5000; cai înhămați, briște — 1100, care — peste 1300; vite mari coruute — pînă la 3500; care cu bagaj și vin — pînă la 2300. Aici n-a fost introdus transportul care a trecut rîul Nistru și a aparținut familiei Panin.

În proiect se propuneau următoarele taxe de trecere:

pentru pietoni	— 1 cop.;
pentru un cal înhămat, echipaje	— 4 1/2 cop.;
pentru călăreț	— 3 cop.;
pentru un butoi cu vin ori rachiu fără cal	— 14 1/2 cop.;

pentru o brișcă fără cal (cail sînt lăsați pe malul drept, iar pe cel drept sînt luați alții noi)	— 3 1/2 cop.;
pentru caretă și caleașcă (cu aceleași condiții)	— 3 1/2 cop.;
pentru un cal neînhămat, bou și vacă	— 3 cop.;
pentru un car cu bagaje	— 6 cop.

Consiliul județean a hotărît să trimită adresarea Panin Consiliului gubernial, care a căzut de acord să satisfacă solicitarea, cu condiția îndeplinirii unor cerințe mărunte.

În 1874 și în 1904 sînt alcătuite planurile satului Bujorăuca. Planul din 1874 fixează structura domeniului Bujorăuca. În plan este arătată așezarea satului fără construcții și biserica Sf. Dumitru. Satul era așezat între străzile de astăzi: Kiev, Morgenstern și între albia Nistrului și a rîulețului Racovăț.

În 1909 satul Bujorăuca avea 1281 locuitori, din ei 128 copii de 9 - 11 ani, care trebuiau să urmeze școala. Dar, cu părere de rău, satul avea numai o școală parohială cu 50 elevi și un învățător. Conform proiectului de introducere a învățămîntului obligatoriu pentru copii de 9 - 11 ani, la Bujorăuca se prevedea construcția încă a unei școli, care trebuia să cuprindă 78 copii și 2 învățători. Învățămîntul primar obligatoriu în satele județului Soroca a fost introdus abia după 1918.

Bujorăuca, ca și toate așezările dintre Prut și Nistru, au trecut prin toate frământările secolului al XX-lea: războaie, fascism, stalinism.

Conform decretului Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 21 decembrie 1960, Comitetul executiv raional Soroca ia la 27 decembrie 1960 hotărîrea de a trece sovietul sătesc Bujorăuca sub jurisdicția sovietului orașenesc Soroca. Satul Bujorăuca și-a încetat existența și a devenit unul din raioanele orașului Soroca, cu aceeași denumire, păstrată pînă azi, Bujorăuca.

BISERICA

Problemele bisericești în Basarabia erau rezolvate de câțiva episcopi. La nord, în partea de sus a Basarabiei, se afla episcopul Hotinului. La 1765 se oferă scaunul „preasfințitei episcopii a Hotinului” călugărului grec Neofit din București.

Biserica din sudul Moldovei era supusă episcopului de Roman care se afla la Galați. La 1808 rușii au făcut o episcopie la Akerman (Cetatea Albă) pentru Gavriil Bănulescu. După anexarea Basarabiei vor fi două episcopii — cea a Hotinului și cea a Chișinăului.

Avînd răspundere de Soroca și ținutul ei, episcopia Hușilor avea anumite posesii în ținut care aparțineau episcopiei. La 18 decembrie 1748 Irofteiu de Putna, Episcopul Hușilor, dispunea prin cartea sa să oprească o parte din averea călugărului Nicodim, fostul preot Neculai din Soroca, pe seama episcopiei — casele, jicnița, iar pivnița i-a fost dată lui Pavăl Ciuriș.

„Ierotheu milostiu Bojaiu Episcopul Hușii.

Datăm scrisoarea noastră la mîna lui Pavăl Ciuriș precum să se știe: pentru casa și o pivniță ci au rămas de la răposatul popa Neculaiu ci s-au călugărit la episcopia Hușilor numele lui Nicodim: și pentru toati niam socotit înaintea d-msale Costandin Donich vel medelnicer fiind ispravnic ot Soroca. Și casăle au rămas să fie la Episcopie și bordeiul și jăcnita și altele, toate pe lîngă casă. Iar pivnița s-au socotit și s-au dat lui Pavel Ciuriș. Și pentru un zapis ci s-au aflat de la Ciuriș, cel bătrîn de vînzare pivnițai s-au găsit rău, e unde s-ar afla să nu să fîie în seamă, căci noi toati li-am socotit și li-am așăzat. Și pentru încredințare am dat și noi această scrisoare. Și Pavăl Ciuriș încă au dat scrisoare la mîna noastră, că di s-ar tîmpla să margă la vro judecată să fie de îndreptare, aciasta.

Velet 7257, Decembrie 18.

Și aciastă așezare și de bună voie tocmală s-au făcut înaintea noastră, Constandin Donici, vel medelnicer.”

După 4 ani, în iulie 9, 1753 același Pavăl Ciuriș, care se dă că e feciorul lui Chiriac Ciuriș, vinde Episcopului de Huși Inochente de Putna pivnița la preț de 20 lei.

La 1757, Constantin Racoviță, ținînd faptul că „din neajungerea cheltuielii și din depărtarea locului să tîmplă de merg foarte rar

episcopii la acel ținut, pentru cercetarea nordului creștinesc și a eparhiei sale”, dădu episcopului de Huși, Inochentie, o bucată din locul gospod al târgului Sorocei, și anume între moșia vistierului Aristorho, Liubenița (Rublenița), între velnițele jidovești de rachiu, între cursul Nistrului și moșia Cosăuții, a lui Nicolae Racoviță, precum și brudina noului pod de la Soroca, scos de supt stăpînirea căpitanilor celor mari și ispravnicilor care luau pînă atunci pîrcălăbia de la ele.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în ținutul Soroca erau 300 preoți și diaconi. În preoțime intrau, alături de feciori de preoți, și fruntași ai mazililor și razeșilor. Majoritatea bisericilor erau din lemn.

Una din cele mai vechi biserici din ținutul Soroca este, desigur, paraclisul cetății Soroca. Tabloul unor vechi biserici din ținutul Soroca este cules din publicația *Kișinevskie Eparhialinîe Vedomosti* de la 1908, nr. 50.

Ocolina — Biserică din piatră cu hramul Sfîntul Nicolae, a fost construită din mijloacele boierului Ioan Nimîș, în anul 1745.

Rădi-Cereșnovăț — Biserică din piatră cu hramul Adormirea Maicii Domnului, a fost construită la 1772, cu stăruința posesorului Bogdan din Cuhurești.

Zastîncea — Biserică din lemn, care a existat pînă în a doua jumătate a sec. al XX-lea, a fost construită pe la 1715 în cinstea Nașterii Preasfîntei Maicii Domnului. Avea forma unei corăbii. De la început a fost acoperită cu stuf, în 1841 acoperișul a fost înlocuit cu sindrilă, iar în 1895, cu tablă.

Arlonești — Biserică din lemn cu fundament din piatră cu hramul Sfîntul Nicolae, a fost construită în 1809 de către săteni. A fost închisă la 1882. În 1881 se construiește o altă biserică, nouă, din piatră cu același hram — Sfîntul Nicolae.

Corbul — Vechea biserică cu hramul Sfînta Varvara și-a început existența la 1749. O altă biserică este sfîntită cu același hram la 4 noiembrie 1904.

Grinăuți — Biserica din lemn a fost construită în 1775 și reparată la 1875, 1883, 1891 și 1899 — închinată moaștelor Sfîntului Nicolae.

Verejeni — Biserică din lemn cu hramul Sf. Arhanghel Mihail, a fost construită în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. A fost reparată la 1851, 1873, 1877.

Otaci — Biserica a fost construită la 1793 cu stăruința locuitorilor așezării Otaci și a boierului Cantacuzino. Hramul — Sfîntul Mihail. A fost înnoită la 1881.

Gîrbova — Conform documentelor bisericești de la 1908, data fondării bisericii se consideră anul 1775. A fost reconstruită în 1875 de săteni. Încăpătoare pentru 100 persoane. Este închinată Adormirii Maicii Domnului.

Ungri — Biserică din lemn cu hramul Nașterea Maicii Domnului construită în 1790. Reparată la 1877.

Sudarca — Biserică din lemn cu hramul Sfîntul Arhanghel Mihail, a fost construită la 1819 de către boierul Vasilii Dascăl-Rogon.

Călărășauca — Biserica a fost construită la 1801 și a fost reconstruită la 1887. Hramul — Sfîntul Nicolae Făcătorul de Minuni.

Florești — Biserica Sfîntului Nicolae, construită din lemn, care era folosită pentru cîntarea morților de la cimitir. A fost construită în 1807. Era acoperită cu stuf. În 1889 a fost reconstruită. Biserica nouă din piatră cu hramul Sf. Mitrofan de Voronej a fost construită la 1853 de către general-maiorul Simion Nikitici Starov (decedat în 1853). În biserică (la 1908) se păstra un fragment de moaște ale lui Ioan de la Suceava. În timpul lucrărilor de construcție a căii ferate, la 1892, au fost descoperite lângă Florești 2 cimitire vechi, care, conform legendei, au rămas de la așezarea tătără Bălăbănești. Arhitectura bisericii ctitorită de generalul Starov este în stil grecesc. Constructorul bisericii a decedat la 1865.

Coșernița — Biserica a fost construită la 1812 de posesorul moșiei Coșernița, Vasiliu Sulonier. Hramul — Trei Ierarhi. Arhitectură bizantină.

Cenușa — Biserică din piatră, a fost construită în 1817, închinată Sfîntului Arhanghel Mihail.

Vadu Rașcu — Biserica a fost construită în 1787 sub conducerea preotului Arsenii Chiricenco și a fost închinată Sf. Arhanghel Mihail, reconstruită la 1897. Arhitectură, bizantină. La Vadu Rașcu la 1908 mai exista o biserică care este mult mai veche și care a fost, probabil, ridicată la 1788.

Cureșnița — Biserica a fost construită în 1880, din lemn, cu stăruința sătenilor și a preotului Eufimii Jovmir. Hramul — Nașterea Maicii Domnului. De la 1900 pînă la 1940 paroh a fost Gavril Vîscov, absolvent al seminarului teologic.

Care a fost soarta de mai departe a vechilor biserici sorocene ridicate în sec. al XVIII-lea - începutul sec. al XIX-lea? Vremea și oamenii au fost nemiloși cu multe lăcașe sfinte ridicate de străbunii noștri.

Din cauza primejdiilor, nesigurantei, populația din cîmpia ținutului Sorocii se refugiază spre podiș, cîmpul rămînînd pustiu, avînd unde și unde cîte un sat. Moșiile devin posesiunile mănăstirilor, mulți boieri adună proprietăți mari care mai purtau denumirile vechilor așezări.

Conform datelor recensămîntului din 1772-1774, mănăstirile stăpîneau în ținutul Soroca următoarele moșii:

Mitropolia	— Dărcăuți;
Mănăstirea Sucevița	— Braicău;
Mănăstirea Sf. Sava	— Sudarca, Briceni, Sauca, Ungri, Arionestii;
Mănăstirea Voroneț	— Ghizdita;
Mănăstirea Sfînta Vineri	— Verejeni, Boseriața, Mateuți;
Mănăstirea Huși	— Cosăuți;
Mănăstirea Golia	— Vărăncău, Cerlina, Lunca, Zuluceni, Sănătăuca, Climăuții de Jos, Socolul, Cereșneveț, Zastîncă, Rașcu;
Mănăstirea Dragomirna	— Napadova;
Mănăstirea Rachitoasa	— Salcia, Malanova, Cotu Podoimii;
Mănăstirea Probota	— Dobrușa;
Mănăstirea Sfîntului Spiridon	— Chetros.

La anexare, în Basarabia erau o mulțime de mănăstiri. Statistica din 1821 arată 12 mănăstiri și 13 schituri, dintre care, din lipsă de mijloace de întreținere, episcopul Dimitrie a închis 5 schituri (Rezina, Rudi, Soroca, Lamorovăț și Cărătura) și 2 mănăstiri (Horodiștea și Cosăuți).

În perioada 1987-1997 cercetătorul Eugen Bîzgu de la Muzeul Satului (Chișinău) atestă și documentează în bazinul fluviului Nistru 46 complexe monastice rupestre. Studiile făcute de Eugen Bîzgu ne permit să dăm cititorului o informație mai amplă despre aceste mănăstiri rupestre din ținutul Soroca: Mateuți, Socola, Poiana, Jașca, Verejeni-Cărătura, Bechir, Cosăuți, Rudi, Arionestii.

Într-un defileu de aproximativ 10 km lungime, aflat la 800 metri de Soroca, chiar la intrare, se află o peșteră săpată de mîna omului și care poartă numele haiducului Bechir. Localnicii o mai numesc Peștera călugărului sihastru, care a fost, de fapt, lăcașul unei mici mănăstiri în piatră. Se afla la vreo 4,5 m înălțime de la locul de unde se poate

ridica pe perețele abrupt. Are două camere, una mare, alta mică, cu urme de icoane pe pereți. Este vizitată și în prezent de „iubitorii de istorie și natură“, care la plecare își sapă adânc în piatra de calcar numele. O încercare de a-și immortaliza numele prin rana adâncă lăsată în pereții peșterii călugărului sihastru.

În spațiul pruto-nistrean există foarte multe locuri prielnice pentru săparea mănăstirilor în piatră, dar faptul amplasării lor exclusive în bazinul Nistrului denotă anumite premise istorice, ceea ce i-a permis cercetătorului Eugen Bîzgu să le cerceteze în complex. Fiind amplasate la 15-25 km una față de alta, distanță ce constituie drumul posibil de parcurs într-o zi de un pelerin prin aceste locuri accidentate, E. Bîzgu lansează ipoteza, că ele puteau fi popasuri în cadrul unei rețele de comunicare, cu ieșire la Marea Neagră. Un argument în acest sens poate servi și faptul că în mare parte ea coincide cu vechiul drum comercial moldovenesc și cu partea navigabilă a râului.

S-a susținut că majoritatea lor ar fi fost înființate în sec. XVII-XVIII. Dar specificul arhitectural, mărturiile arheologice descoperite și datele istorice vorbesc despre o datare mai timpurie. Deja în sec. al X-lea, împăratul Bizantinului, Constantin Porfirogenetul, relatează în lucrarea sa *De imperio administratio* despre cruci și semne lapidare cioplite în calcarul stîncilor din preajma orașelor ruinate de pe malul drept al Nistrului.

Harta lui Ptolomeu atestă în sec. al IV-lea de-a lungul Nistrului existența a cinci orașe: Eractum, Vibantavarium, Clepidava, Martonium și Carrodunum.

Rețeaua monastică ce a funcționat îndelung în bazinul fluviului Nistru a pregătit de facto creștinarea slavilor. Mulți călugări, începîndu-și activitatea în mănăstirile de pe Nistru, plecau mai apoi în misionarism spre răsărit. Spre exemplu, Sf. Antonie, înainte de a întemeia Pecerskaia Lavra din Kiev, a fost monah la mănăstirea Leadova, nu departe de orașul Movilău pe Nistru.

În secolul al XVIII-lea în ținutul Soroca apar un șir de mănăstiri și schituri, unele din ele păstrîndu-se pînă la acest sfîrșit de secol XX.

Prin anii '30 ai secolului al XX-lea se mai puteau vedea la Soroca, pe coasta dealului apusean, urmele unui schit cu hramul bisericii Sf. Nicolae. Din schit n-a mai rămas nimic. Pe la începutul secolului XX se mai puteau găsi temelile lui acoperite cu pămînt și iarbă, printre care se zăreau și cîteva pietre de mormînt, una din ele fiind de la 1848. Alte 3-4 pietre se vedeau peste drum de fostul schit în via lui Sîrbu,

care în 1935-1937 era șef de birou la prefectura română. Temelia bisericii părea să fie (1930) via lui Cazacu. Tot în regiunea schitului se afla o fântână cu apă bună de băut numită Fântâna Mănăstirii.

După unele informații, ajunse prin anii '30 și adunate de protopopul Melete Răuțu, schitul Soroca a fost desființat de guvern — unii susțineau că de însăși posesorul moșiei Cerchez, în urma unui conflict. Se zice că toți călugării au fost împrăștiați prin lume, iar umii din ei s-au oprit la schitul Cosăuți. Schitul Soroca era situat la 600-800 pași de centrul orașului, ascuns între vii și livezi.

Schitul Cosăuți — documentele timpului afirmă că întemeietorii mănăstirii au fost ieromonahul Pavel Dubină și iroschimonahul Gavriil. Anume datorită străduinței lor a fost fondat la 1729 schitul Cosăuți.

Mănăstirea cuprindea pe acele vremuri o biserică din lemn, acoperită cu șindrilă, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, o clopotniță mică de lemn, acoperită și ea cu șindrilă, înzestrată cu două clopote mari și cu trei mici. Cu cinci chilii, pentru monahi și stareți, ele erau făcute din lemn și acoperite cu stuf. Curtea mănăstirii era înconjurată cu garduri din nuiele de pădure. Mănăstirea avea 9 călugări și preoți, care trăiau după principiul de cămin. Se întrețineau din mijloacele mănăstirii situate pe moșia boierului Iordache Varfolomei.

Mănăstirea se afla așezată într-o vale adâncă pe malul Nistrului, pe o moșie ce aparținea în anul fondării episcopiei Huși, mai apoi fiind posesie a lui Iordache Varfolomei. Izvorul alimenta cu „apă sfântă și lecuitoare” pe credincioșii din satele învecinate.

La 1809, schitul Cosăuți, cu doi călugări, era condus de egumenul Onisifor. În 1813, la 29 decembrie, el a fost înaintat la postul de blagocin al mănăstirilor și schiturilor din ținutul Soroca.

La 26 iunie 1833 Arhimandritul Ioan al mănăstirii Cosăuți și-a pus semnătura sub documentul ce prevedea predarea avuției mănăstirii Nașterea Maicii Domnului cu toate construcțiile ei, mănăstirii Calărășeuca din partea căreia a semnat Rafael Anapold.

În prezent (1998) pe locurile fostei mănăstiri mai stă de pază, în murmurul riulețului Iorjnița, o bisericuță — un altar în miniatură, datat cu anul 1914 și ridicat pe ruinele schitului. În jurul altarului s-au păstrat mormintele cu lespezi de piatră ale foștilor călugări. Prin anii '50-'60 ai regimului comunist, când zeci de lăcașuri sfinte au fost închise, localnicii veneau la acele așchii de spiritualitate, ascunse de umbra pădurii Cosăuți, să soarbă putere din acel nesecat izvor al credinței — Mănăstirea Cosăuți.

Mănăstirea Călărășeuca — se află în nordul ținutului Soroca la vreo 50 km depărtare de apa limpede și repede a Nistrului, mărginindu-se peste riu cu târgul Movilău din Ucraina. Mănăstirea a fost așezată într-un defileu dintre cele mai frumoase, format din dealuri stîncoase și păduri seculare. Prin așezarea ei pitorească mănăstirea Călărășeuca poate concura cu multe alte mănăstiri din Basarabia.

În 1780, cînd biserica veche din lemn încovoiată de bătrînețea anilor nu a fost în stare să-și îndeplinească rostul ei spiritual, un creștin, Hagi Marcu Donici, din târgul Movilău, cerînd binecuvîntarea patriarhului de Ierusalim, Avraam, a construit o nouă biserică și o clopotniță de zid, pe care a sfințit-o în 1782 cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Pentru această faptă creștină el a primit din partea patriarhiei blagoslovenie de a se numi episcop pe viață al acestei mănăstiri cu drept de administrare a tuturor bunurilor ei și de a îngriji de părinții trăitori în ea.

După moartea lui Donici, în 1809, de la mănăstirea Sf. Sava, căreia îi aparținea schitul Călărășeuca, a fost trimis egumen ieromonahul Lazăr, avînd datoria de a plăti mănăstirii 100 lei anual. În 1883 moșiile mănăstirii încep să fie date în arendă, în afară de 300 desetine lăsate în folosința mănăstirii Călărășeuca, care trece sub cîrmuirea arhiepiscopului eparhiei Chișinău, rupîndu-se astfel legăturile cu Mănăstirea Sf. Sava și cu Patriarhia de la Ierusalim.

La mănăstirea Călărășeuca erau multe icoane scumpe și cărți aduse de la schitul de rit vechi Sîrca, mai apoi o parte din ele au fost duse, în 1872, la Chișinău.

În 1853 s-a construit a doua biserică de zid cu hramul Sf. Mitrofan. Mănăstirea avea la începutul sec. al XX-lea două biserici, patru corpuri de chilii, moară, grădini — toate ridicate sub conducerea egumenului Iona, cel din urmă stareț.

În 1916 călugării sînt împrăștiți prin lume, pe la alte mănăstiri, iar la Călărășeuca sînt aduse călugărițe refugiate din mănăstirea Virov din Podolia rusească, avînd ca stareță pe egumena Ambrosia (1916-1918), care mai apoi a fost urmată de călugărița Nona, cea din urmă fiind înlocuită de călugărița Iraida. De la 1 octombrie 1919 maica Taisa a fost numită stareță la mănăstire.

Cei mai însemnați ctitori ai acestei mănăstiri au fost Maria Cantacuzino, care a dăruit pămînt la 1747, Hagi Marcu Donici, general-maiorul Nicolae Alexandru Cerchez, soția sa Ana și fiul lor Nicolae. Ei au zidit biserica din lemn cu hramul Sf. Mitrofan la 1853, Egumenul Iona a zidit împreună cu obștea biserica mare de zid a Sf. Mitrofan.

Prin decretul nr. 15 020 din 7 noiembrie 1909, se dispune ca mănăstirile Hîrbovăț, Dobrușa, Călărășăuca, Căpriană, Saharna, Fru-noasa și Hîncu să fie transformate în mănăstiri chinoviale.

Un crîmpei din viața mănăstirii de la 1936 ne-a fost lăsat de un călător care a trecut pe acele meleaguri pitorești:

„Intrăm în curtea mănăstirii. Chilii de jur-împrejur, grădinițe cu flori, stupi de albine. Maici și surori umblă de colo-colo, între cuiburile așezate în jurul bisericii.

E o viață vioaie de muncă ca de niște furnici harnice, de curățenie și seninătate sufletească.

Totul e vesel și curat. La stăreție ne întîmpină maica Veronica, stareața, o călugăriță voinică cu înfățișare de cucoană.

Călugărițele acestei mănăstiri în număr de vreo 120 duc o viață monahală, strict de obște spre deosebire de majoritatea mănăstirilor din Basarabia și Vechiul Regat. Munca e în comun, averea e a tuturor. E o înfrățire adevărat creștinească. În jurul mănăstirii e o adevărată fermă, nelipsind nimic din ceea ce trebuie vieții. În liniștea zidurilor ascultăm dinspre biserică armonioasele coruri ale slujbei de vecernie. Soarele a asfințit. Se înserează. În cuprinsul mănăstirii nu-i mișcare, pădurea ce ne înconjoară stă neclintită, iar noi din locul unde ne aflăm, privim o vreme în fund spre pădure, la marginea căreia se află o prisacă în frumoasa livadă de pomi plantați de curînd, aproape grădina de zarzavaturi. E atîta ordine și curățenie peste tot de ți-e mai mare dragul să privești. Aleile din livadă sînt acoperite cu nisip îmborsătat în fiecare an. Nu e colț nefolosit. Totul e lucrat de maici. Ele îngrijesc de vie și livadă, ele pasc vitele în pădure.

Sfînta mănăstire Călărășăuca, prin așezarea ei în apropierea fluviului Nistru, hotarul Țării în partea de răsărit, întrece cu mult menirea sa pe care o are în rolul de dezvoltare și propagare a celor prescrise de Sfînta Scriptură, căci în depărtare de cîteva sute de metri peste fluviu rolul bisericii ortodoxe creștine a încetat aproape cu desăvîrșire.

În acest sfînt lăcaș de pe malul nostru toți creștinii de pe Nistru, doritori de o credință curată, au posibilitatea de a-și îndrepta fața și a se gîndi în minutele libere la creatorul tuturor celor ce ne înconjoară și înaintea căruia ne vom da socoteala.”

Mănăstirea a fost închisă de Puterea Sovietică la 8 iunie 1961.

În timpul regimului sovietic mănăstirea a aparținut întreprinderii intergospodărești de fructe (raionul Ocnița).

Mănăstirea Dobrușa — s-au păstrat foarte puține documente. Cartea arhimandritului V. Pușu *Mănăstirile din Basarabia*, editată la

Chișinău în 1919, aruncă o rază de lumină asupra istoriei acestei mănăstiri, care, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, intra în componența ținutului Soroca.

Se crede că întemeierea ei a avut loc pe la 1772 de către un călugăr pe nume Ioasef venit din Probota, ținutul Suceava, trimis să îngrijească de pământul mănăstirii, aflat la Dobrușa. Ioasaf, văzînd pitorescul locurilor a rugat blagoslovenia arhimandritului de la Pobrata să ridice pe una din coline o biserică de lemn, împreună cu un alt călugăr de la Curchi. În curînd, călugărul Ioasef a fost rechemat la Probota, iar biserica a fost terminată numai în 1785 de către Saftimie împreună cu alți monahi din Curchi — Teofan Pamva, Iezechil, Arsenie și Macarie. Ea a fost sfințită în numele Sf. Ierarh Nicolae și a devenit, de îndată, schit pe moșia Probotei, plătindu-i acesteia o arendă de 40 lei vechi anual.

Din cauza lipsei de apă, pe la începutul sec. al XIX-lea, mănăstirea coboară din deal în vale, unde se găsește în prezent. La 1829 a fost ridicată o biserică mare din piatră cu hramul Sf. Nicolae, cu ajutorul boierului Toma Cosma.

În 1847 este ridicată în vale, alături de biserica Sf. Nicolae, biserica de iarnă din corpul caselor stăreției cu hramul Schimbarea la Față. Pe locul bisericii din deal, unde s-a aflat vechiul schit, a fost zidită biserica de zid a cimitirului.

La 1903 mănăstirea avea 1872 desetine de pământ și folosea 1790 desetine închinat sfîntului mormînt, patru vii, grădini, o moară și trei iazuri.

În 1918 la mănăstirea Dobrușa se aflau: arhimandritul Antim, stareț, protosinghelul Paisie Stefanov, 11 ieromonahi, 4 ierodiaconi, 26 călugări, 67 frați. Ea stăpînea vii, livezi și grădini roditoare — peste 2000 desetine. Dispunea de mari cirezi de vite și turme de oi, de porci și păsări. Casa pentru oaspeți găzduia în cele 14 camere zeci de oameni, la poartă se afla o bogată librărie. Atelierul de fabricare a olanelor roșii cu marca „MD” (Mănăstirea Dobrușa) se bucura de popularitate în toată Basarabia. Mănăstirea dispunea de depozite, prăvălii și de diferite bunuri imobile la Telenеști, Florești, Bălți și Chișinău.

Mănăstirea Dobrușa acumulasе bogății, materiale fabuloase, dispunea de o bogată bibliotecă, avea un renumit cor format din o sută de persoane.

La Dobrușa își făceau studiile seminariștii moldoveni, ruși, ucraineni, albanezi. Călugării aveau legături cu Iași și Kievul, fiind un mare centru cultural și spiritual.

La începutul secolului la mănăstirea Dobrușa s-a aflat ieromonahul Inochentie (Ivan Levizor din Cosăuți, Soroca) care s-a certat cu clerul ortodox compromițându-se și care a pus temelia mișcării inochentiste.

În primăvara anului 1944 mănăstirea Dobrușa a fost inundată de tehnică militară sovietică. Batalioanele și regimentele de infanterie au împânzit satele din partea locului. Moșiile satelor Dobrușa, Olișcani, Ignăței, Cobîlna au fost transformate în poligoane militare.

După terminarea războiului călugării s-au întors la mănăstire. Dar în 1959 mănăstirea Dobrușa a fost închisă, fiind mai apoi devastată de colhozul local.

În 1960 la mănăstire a fost adusă o școală internat auxiliară, care a continuat mai departe procesul de distrugere.

La 1 septembrie 1995 Mănăstirea Dobrușa cu hramul Sfântul Nicolae avea 17 călugări și frați de ascultare, iar ca stareț pe arhimandritul Damian. Mănăstirea fiind închisă în 1959 a fost redeschisă în 1993.

Mănăstirea Japca — a fost întemeiată pe la jumătatea secolului al XVIII-lea. Se povestește că ar fi venit un ieromonah Iezechil din schitul Deleni din Moldova cu câțiva frați. Alegînd locul viitoarei mănăstiri, au ridicat o bisericuță și câteva chilii.

Pînă la 1770 cercetătorii nu dispun de informații despre schit.

La 1770 un alt ieromonah, Teodosie, venit de la același schit Deleni, găsește locul părăsit. Desele invazii tătare i-au silit pe călugări să părăsească așezămîntul. Teodosie aduce în ordine schitul și construiește o biserică cu hramul Înălțarea Sfintei Cruci, capătă pămînt de la câțiva vecini, sădește pomi și vie și aduce schitul la o asemenea înflorire încît exarhul Basarabiei, mitropolitul Gavruil Bănulescu-Bodoni, l-a numit la 1818 egumen și a hotărît ca schitul Japca să fie socotit mănăstire.

În scurt timp mănăstirea Japca atinge o bună stare materială. În mănăstire sînt 3 biserici: una mare din piatră cu hramul Înălțarea Domnului, construită la 1825 de boierul Constantin Androne și rezidită cu trei altare în 1912, apoi sfințită în 1916; biserica de iarnă zidită la 1849 de Mihail Lobov din Chișinău și bisericuța cu hramul Înălțării Sfintei Cruci, săpată în stîncă și restaurată la 1852 de starețul Casian și de obștea mănăstirii.

De la 20 aprilie 1916 mănăstirea este locuită de călugărițe refugiate din Rusia de la mănăstirea Lesna, eparhia Holm, din Polonia rusească ocupată de germani. Mănăstirea a fost la acel moment

condusă de egumena Ecaterina, rudă cu familia împărătească a Romanovilor.

În 1918 în mănăstire erau: stareță egumena Nina, 26 călugărițe și 183 surori. Pământ, 396 desetine.

Între 1934-1958 maicile își trăiau viața în rugăciuni zilnice și muncă.

148

În 1958 în Moldova funcționau 15 mănăstiri. În 1959 începe campania de închidere și distrugere a lor. Datorită luptei de rezistență spirituală, mănăstirea Japca a salvat credința supremă. Sfintele rugăciuni le-au ajutat pe călugărițe.

La 1 septembrie 1955 mănăstirea Japca cu hramul Înălțarea Domnului avea 45 călugărițe și surori de ascultare, iar ca stareță, pe Alexandra. Dispune de 3 biserici (inclusiv una săpată în piatră), 7 hectare de pământ, un tractor și 3 automobile.

Mănăstirea Rudi — la vreo 45 km de Soroca, spre nord, se află una din cele mai frumoase regiuni ale podișului Sorociei — Rudi-Arionesti.

Acolo, pe malul drept al fluviului Nistru, se află câteva defileuri adânci, de origine tectonică, pe fundul cărora curg pârâiașe. În văgăunile adânci ale defileurilor s-a păstrat vegetația care acoperea cândva, cu sute și mii de ani în urmă, acest ținut.

Defileurile Rudi și Arionesti, cu o lungime de 3 km fiecare, servesc și pînă astăzi drept adăpost pentru căprioare, porci sălbatici, veverițe, jderul de munte și pentru o mulțime de păsări.

Izvoarele din defileuri, pârâiașele lor trecînd peste mulțimea de pietre și praguri, făcînd multe cotituri, clocotînd și rostogolindu-se, își fac drum spre apa mare a Nistrului.

Aici sînt locuri care ar putea fi comparate doar cu raiul ceresc: stînci înalte, abrupte ce se ridică și privesc din înălțimi, stînci rupte și rostogolite, verzi de mușchi, copaci înalți ce se luptă cu întunericul defileului încercînd să-și ridice coroana spre lumina soarelui. Varietatea copacilor este destul de mare: stejari, ulmi, arțari, carpeni, frasini, tei, goruni...

În defileul Rudi, nu departe de biserica satului, chiar sub cimitir, este o peșteră care are o lungime de peste 70 metri.

Vizitînd aceste locuri frumoase, nu poți să nu faci popas la mănăstirea Rudi, aflată pe una din terasele largi ale defileului.

Schitul Rudi a fost înființat în anul 1777, scria cu 73 de ani în urmă preotul Alexandru Proțenco, profesor la Școala normală. A fost

zidit pe moșia fraților Andronache și Teodor Rudi cu mijloacele lor și cu ajutorul negustorului Donciul din Movilău (Podolia).

Inginerul-arhitect Nicolae Țiganco în lucrarea sa *Mănăstirea Rudi*, publicată în 1928 la Chișinău, mărturisește: „Fondatorii sfintelor lăcașuri din Moldova stăruiau de obicei a alege cele mai pitorești locuri pentru clădirea mănăstirilor. Locul ales pentru schitul Rudi este unul din cele mai frumoase.

149

Dar nu numai în poziția pitorească vedem însemnătatea vechii mănăstiri. De la prima vedere se poate constata că noi ne găsim în fața unui monument zidit într-un stil moldovenesc curat. O ironie ciudată a sortii a făcut ca cei 75 de ani de uitare completă, de părăsire să păstreze pînă în zilele noastre această bucată de arhitectură națională.

După cum se vede din inscripțiile ce s-au păstrat, biserica a fost clădită în anul 1777. Arhitectura bisericii din Rudi însă are un caracter bine pronunțat al bisericilor moldovenești din veacul al XVI-lea.

Dimensiunile generale ale bisericii nu sînt mari: lungimea — 17,70 m, iar lățimea — 12,30 m, inclusiv absidele. Înălțimea pereților din afară e de 9 m, iar turla cu cruce are 20 m.

Ușile și ferestrele cu pervazuri semicirculare nu poartă urme de profil gotic. Din toate bisericile Basarabiei au păstrat aceste profiluri numai ușile și ferestrele bisericii Sf. Dumitru din Orhei (e zidită de Vasile Lupu) și ale paraclisului din cetatea Hotinului.

Biserica din Rudi din acest punct de vedere este monumentul cel mai interesant și Comisiunea monumentelor istorice a avut toate motivele să o declare în 1921 ca monument istoric ce „este construit în vechiul stil moldovenesc“.

Una din inscripțiile care s-au păstrat în biserică mărturisește: „În numele hramului Preasfintei Treimi și al Sfîntului Nicolai, acest templu e clădit în zilele slăvitului domn Grigore Alexandrovici Vodă și cu binecuvîntarea preasfîntitului Chir Inochentie, episcopul Hușului, cu străduința și îngrijirea fericitului ctitor, căpitanul Andronache Rudea și a fericitului ctitor Simion Donciul, negustor din Movilău, pe moșia sus-numitului Andronache Rudea și fratelui său Teodeor Rudea.

Anul 1777, luna iunie, în ziua 1.“

Pe peretele stîng al nartexului este scris în limba română cu litere chirilice: „Aici se odihnesc trupurile ctitorilor sf. Locaș Teodor și Andronache Rudi.“

Pînă în 1803 schitul l-a avut de stareț pe ieromonahul Macarie, iar între anii 1803-1825, pe ieromonahul Teofil, apoi au urmat Arsenie

(1825-1827) și Ioanichie (1827-1828). În 1828 călugării sînt mutați la mănăstirea Călărășeuca, iar la Rudi trece schitul de femei din Sărătura, județul Hotin. Din Sărătura au sosit la Rudi 18 călugărițe și 7 poslușnițe-surori. Opt din ele însă au preferat schitul Vărzărești, una — mănăstirea Răciula. Călugărițele au luat în primire o gospodărie nu prea bogată: 4 vase de argint, 6 sfeșnice și o candelă de aramă, veșminte de diferite culori, două cranghelii, scule agricole, zece boi și cinci vaci și stupi de albine. Starete la Rudi au fost: Tabifa (1828-1831), Olga (1831-1833), Magdalena (1835-1846).

Din *Formularul bisericii Sfintei Treimi* al schitului Rudi, din anul 1835, aflăm: „Pămînt propriu nu avem, chiliile călugărițelor sînt construite din talazuri în număr de 19, subvenții pentru întreținere nu primim de nicăieri“. Proprietarul moșiei Mihail Bogus, acaparînd moșia familiei Rudi, a ruinat mănăstirea. Le-a luat cu forța livada, via, prisaca, pășunile.

Biserica schitului a fost închisă în 1846 prin decizia autorităților eparhiale și a fost dată sub supravegherea parohiei din satul Rudi-de-Jos.

Mănăstirea Rudi își reia activitatea după 75 de ani, la 21 octombrie 1921. În următorii ani, aici se construiesc 8 chilii pentru frați, o bucătărie, depozite, o pivniță, un bloc de piatră cu trei balcoane, toate acoperite cu șindrilă.

Arhitectul Valentin Voițehovschi, originar din Soroca, absolvent al Universității din Iași, a înălțat în anii 1930-1935, în baza lucrărilor sale de diplomă, corpul unei școli pentru dascăli cu două etaje și un castel. Meșterii din Vălcineț au realizat în viață lucrarea lui V. Voițehovschi.

Din 1921 pînă în 1923 stareț a fost Teofan, din 1923 — rotosingherul Gherontie Guțu din schitul Bocancea. În 1924 la mănăstire erau 3 ieromonahi și un ierodiacon, 6 călugări și 28 frați. Mănăstirea avea în posesie o moșie frumușică. Ultimul stareț al mănăstirii, cuviosul Gherontie Guțu a băut pînă la fund cupa amarului adus de război și foamete, de dictatura păgînismului.

În 1940 școala de dascăli a fost transferată la Bălți. După 8 ani mănăstirea a fost închisă, clădirile trec în posesia unui orfelinat. De la 1 septembrie 1961 și pînă în vara anului 1991 aici a funcționat o școală-internat de tip sanatoriu pentru copii.

La 1995 mănăstirea Rudi cu hramul Sf. Treime avea 5 persoane, 2 biserici, 5 hectare de pămînt și un camion.

În prezent (1998) mănăstirea Rudi are nevoie de o restaurare totală, mai ales castelul.

La 1999 mănăstirea este locuită și îngrijită de călugărițe conduse de o maică.

Eparhia Chișinăului și a Hotinului a fost înființată la 1812, și a fost sancționată prin înaltă rezoluție împărătească, de la 21 august 1813, scrisă la Teplitz, pe referatul Sfintului Sinod din 4 iunie 1813. Denumirea de „Chișinăului și Hotinului” s-a motivat astfel: „din cauza existenței autorității civile la Chișinău fiindcă în Hotin a fost cândva episcop titular”.

Primul ei arhipăstor a fost Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, român de origine. La început, titlul ei a fost de Mitropolie și Eparhie, iar după moartea Mitropolitului Gavriil, la 30 martie 1821, eparhia a fost clasată în rangul al doilea, de Arhiepiscopie, conform referatului sinodal, aprobat la 3 iulie 1821.

De la înființare și pînă la 1918, în eparhie au păstorit 1 mitropolit, 9 arhiepiscopi și 3 episcopi.

Ca ajutoari ai Chiriarhilor, au existat Episcopi-Vicari, fără scaun, și cu titlu de „al Benderului”, „al Achermanului”, „al Ismailului” și „al Bălților”. De tot au fost 12 episcopi-vicari.

Dim 16 mai 1921, în fruntea Eparhiei este I.P.S. Arhiepiscopul Gurie al Chișinăului și Hotinului. Ca episcop-vicar e P.S. Dionisie al Ismailului. La 1921 Eparhia era împărțită pentru administrare bisericască în 40 protopopiate, care cuprindeau toate cele 9 județe politice ale Basarabiei. Parohiile numărau: 55 localități urbane, 927 rurale, biserici și capele — 1082, în care serveau 1127 preoți, 14 diaconi și 1114 diaconi-cîntăreți și cîntăreți.

Majoritatea preoților erau absolvenți ai instituțiilor seminariale de 10 ani, restul aveau studii neterminate.

În Eparhie funcționau cîteva școli secundare vechi: Seminarul Teologic cu 6 ani de studiu, 3 școli spirituale (seminarii inferioare) cu 4 ani de studiu, Școala Eparhială de fete cu 8 ani și Școala de cîntăreți bisericești cu 2 ani de studiu. Pînă în 1917, eparhia avea și școli primare bisericești, aproape în toate comunele, care au fost desființate de revoluția rusă.

La 1921 județul Soroca era împărțit în 5 cercuri (protopopiate) care cuprindeau în total 139 parohii: una urbană cu 2 biserici, o capelă și 138 parohii rurale cu 166 biserici.

Cercul I cuprindea: o parohie urbană și 33 parohii rurale și o capelă.

Protopop — preot Mihail Dumbravă, paroh în Bujorăuca.

Subprotopop — preot Vasile Bulancea, preot la biserica catedrală Soroca.

Cercetător duhovnicesc — preot Filip Urîtu-Mironov, paroh la Hristici.

Cercul II cuprindea 39 parohii rurale.

Protopop — protoiereu Neculai Volontirov, paroh la Rujnița.

Subprotopop — preot Dimitrie Balitchi, paroh la Arionești.

Cercetător duhovnicesc — Teodor Schidu, paroh în Savca.

Cercul III cuprindea 25 parohii rurale.

Protopop — preot Ioan Vidrașcu, paroh la Căinari Vechi.

Subprotopop — preot Iosif Stratan, paroh la Răduleni.

Cercetător duhovnicesc — preot Arsenie Sumnevici, paroh la Gura-Căinari.

Cercul IV cuprindea 30 parohii rurale.

Protopop — preot Carp Popovici, paroh la Vadu Rașcu.

Subprotopop — preot Petre Florea, paroh la Cotiujenii Mari.

Cercetător duhovnicesc — protoiereu Vasile Ivanov, paroh la Să-nătăuca.

Cercul V cuprindea 12 parohii rurale.

Protopop — preot Dionisie Iavorschi, paroh la Ciutulești.

Subprotopop — preot Ioan Caimacan, paroh la Bahrinești.

Cercetător duhovnicesc — vacant.

Sperăm pe viitor să lucrăm la crearea unui Anuar al parohiilor din județul Soroca, închinat aniversării de 2000 ani de la nașterea lui Isus Hristos, unde vom îmbina trecutul cu prezentul bisericii creștine ortodoxe din județul Soroca.

MEDICINA

Județul Soroca cu 190 sate și o populație de 59 152 bărbați și 56 516 femei (115 668) pînă la începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea a fost lipsit complet de asistență sau ajutor medical.

După reformele burgheze de la sfîrșitul anilor '60, Zemstva Soroca își asumă obligația de a ocroti sănătatea locuitorilor din județul Soroca — aceasta fiind una din multele îndatoriri ale Zemstvei.

Zemstva Soroca, înființată la 14 noiembrie 1869, la numai un an de activitate pune în discuție proiectul de organizare a medicinei în județul Soroca.

Îndeplinind hotărîrea Adunării de Zemstvă de la 13 octombrie 1870, Direcția Zemstvei Soroca comunică în octombrie 1871 despre rezultatele organizării ocrotirii sănătății în județ:

Direcția împarte județul în 3 sectoare medicale: primul, cu reședința medicului în satul Tîrnova, cuprindea plasele Otaci, Arionesti, Tîrnova și Climăuți; al doilea, cu reședința medicului în Zgurița, cuprindea plasele Bădiceni, Ocolina, Căinari și Cobolța și cel de-al treilea sector, cu reședința medicului la Cotiujenii Mari, cuprindea următoarele plase — Văscăuți, Cotiujeni, Rașcu și Pepeni. Conform cererilor depuse, Direcția Zemstvei Soroca numește în funcție de medic pe: Ijițchi — primul sector, Seffer — sectorul doi, Peasetchi — sectorul trei. O singură moașă — Antonina Șubert, deservea sectorul 3, celelalte două, la momentul organizării medicinei sorocene, erau fără moașe. La fiecare sector fuseseră primiți cîte doi felceri. Trei medici, șase felceri și o moașă au fost cei care au înscris prima pagină în istoria ocrotirii sănătății la Soroca. Pentru personalul medical a fost adoptată o instrucțiune care prevedea tratarea fără plată și aplicarea unui șir de măsuri profilactice.

La 1871, cu ajutorul material și financiar al membrului Direcției Zemstvei N.C. Erjiu, la Rașcu este organizat un mic spital care curînd a fost deschis, iar la 29 iunie 1872 și-a deschis ușile spitalul de la Bădiceni.

Medicamentele și instrumentele medicale erau procurate la Petersburg și Odesa și erau livrate celor trei sectoare medicale de către proprietarul farmaciei independente din Soroca, Freizingher.

N.C. Erjiu a fost primul episcop al medicinei sorocene. Exemplul lui a fost urmat, la invitația Zemstvei Soroca, de Ivan E. Biberi la Otaci; la Zgurița, de A.I. Vinogradski; la Florești, de Aristid S. Kasso.

În 1872 sînt organizate 4 sectoare medicale, ca mai apoi să se revină la cele trei sectoare, conform numărului de spitale, care de fapt erau numai două — la Rașcu și Bădiceni. Curînd spitalele sînt transferate la Florești și Soroca (1873).

În 1873 spitalul de la Soroca număra 12 paturi. La Soroca spitalul ocupa trei clădiri ale tîrgovețului Goldelman, iar din octombrie 1877 spitalul trece în alt local mai convenabil, ce aparținea orfanilor Balagurov. Tot acolo se afla școala județeană.

Deschizînd două spitale la Florești și Soroca, fiecare cu 12 paturi, Zemstva Soroca satisfăcea doar parțial cerințele populației județului de deservire medicală profesională, trei pătrimi rămînd sub tutela doctorilor sătești.

...Ștefan L., țaran din satul Cosăuți, s-a îmbolnăvit, la 1876, de sifilis. Rușinoasa boală l-a cam ținut acasă, ca în cele din urmă să se prezinte medicului de la spitalul Zemstvei din Soroca. Cursul de tratament trebuia să dureze 6 săptămîni, iar afară era luna iulie, în cîmp grînele de-acum se pîrjoliseră. Soția lui Ștefan L. ajunsese la încurcătură — recolta trebuia strînsă, iar bărbatul se afla la tratament la Soroca.

Și atunci... conducerea Zemstvei a dat dispoziție să fie angajat un muncitor care să-i ajute soției lui Ștefan L. să strîngă roada și s-o ducă în hambar, pentru ce muncitorului i s-au plătit trei ruble, iar țaranul Ștefan L. a primit tratamentul necesar pînă la sfîrșit. Fiți atenți, dragi cititori, aceasta s-a întîmplat acum 123 ani la Soroca...

Încrederea populației județului în medicina Zemstvei creștea din an în an și se caracteriza prin creșterea numărului pacienților, ce veneau la punctele medicale după ajutorul necesar.

Conform datelor din anul 1883, la ajutor medical au apelat 21 509 locuitori. În 1904, peste 21 de ani, numărul bolnavilor ce s-au lecut în dispensarele celor nouă sectoare medicale a fost de 89 389, în 1905 — de 98 336 și în 1906 — de 116 592. Faptul creșterii sistematice a numărului pacienților vorbește despre aceea că populația județului a început să creadă în medicina rațională și științifică, pe de altă parte, ajutorul medical sosea la timp, scutind populația de pierderea timpului.

Organizarea medicală a județului Soroca era una din preocupările de bază ale Zemstvei. Foarte des județul era supus unor epidemii, care uneori erau destul de puternice, cu multe victime.

În mai 1872, la Otaci a fost înregistrată de medicul Ijițchi apariția primilor bolnavi de holeră. Țirgovețul Abram Bocichis pune la dispoziția Zemstvei o casă pentru bolnavi. Zemstva a făcut tot posibilul pentru a opri răspândirea holerei — asigurând medicamente, medici instruiți. Dar 17 sate din sectorul trei medical au fost totuși cuprinse de epidemie; 15 sate — din sectorul doi; în sectorul patru au fost afectate 5 sate. Așezarea Rașcu a fost atacată cel mai tare, suferind foarte mult; în sectorul întâi, acolo unde se afla și așezarea Otaci, de la 31 mai pînă la 26 septembrie s-au îmbolnăvit 526 oameni din care 170 au decedat. Epidemiile erau un adevărat dezastru pentru ținutul Soroca.

Un tablou al situației epidemiologice îl oferă statistica pe anul de dare de seamă 1890. Conform datelor ei, 2995 oameni au fost bolnavi de boli molipsitoare dintre care au decedat 236; 4382 au fost bolnavi de boli epidemice, 600 au fost bolnavi de boli parazitare. Județul Soroca a fost atacat de următoarele epidemii: variolă, scarlatină, tuse convulsivă, febră tifoidă, tifos exantematic, gripă.

Satele județului Soroca sufereau din cauza epidemiilor din mai multe motive:

1. Lipsa informației despre primejdia bolilor molipsitoare și neglijența celor sănătoși în timpul contactului cu bolnavii.
2. Ascunderea conștientă, iar de multe ori inconștientă, a persoanei bolnave, fapt care determina lipsa de operativitate la localizarea infecției.
3. Greutăți la izolarea celui bolnav și la efectuarea dezinfecției.
4. Obiceiul de a da de pomană hainele celor decedați celor sănătoși.
5. Lipsa băilor.
6. Casele aglomerate în sezoanele reci: toamna și iarna.
7. Existența în județul Soroca a 2 sate de credincioși de stil vechi unde vaccinarea contra variolei era sub nivel.
8. Igiena personală a locuitorilor din județ lăsa mult de dorit.

În 1896 situația epidemiologică în județ se afla la fel ca și în anii precedenți. Din 51 783 bolnavi 12 438 au fost bolnavi de boli molipsitoare, adică o pătrime; trei pătrimi fiind bolnavi de alte maladii. Din cei 5662 bolnavi epidemiologici au decedat 705 bolnavi. Din maladii cel mai mult s-au manifestat: frigurile palustre — 5477 bolnavi; difteria — 1792; febra tifoidă — 845 și tifosul exantematic — 620 bolnavi.

Medicul Feofania Budde în darea sa de seamă din 1905 informa Adunarea de Zemstvă că an de an crește numărul bolnavilor de malarie. În 1905 numărul bolnavilor ajunge la 3820.

„Armata“ de medici soroceni care ținea piept maladiilor ce bîntuiau județul Soroca, la 1878, era alcătuită din 5 medici, aflați la Soroca, Cotuijenii Mari, Florești, Maramonovca și Visoca. Salariul era de 1000 ruble anual fiecare. Medicul era ajutat de un felcer, la Soroca, de doi. Salariul lor era de 300 ruble anual.

156

O susținere considerabilă primea medicina soroceană de la nobilii locali. Conform testamentului, soția generalului Starov, oferă spitalului din Florești cîte 3000 ruble anual pentru întreținerea lui.

La 1886 personalul medical al Zemstvei Soroca era alcătuit din 4 medici, 16 felceri și 2 moașe. Medicii Kojuharev, Polivenko și Roșciokovski își făceau serviciul în Zemstva Sorocii din 1878, medicul Kraiski, din 1886. În 1887 Zemstva Soroca cheltuiește pentru întreținerea medicinei 30 688 ruble 42 copeici. Organizarea medicinei de Zemstvă din județul Soroca avea la bază aceeași schemă ca și în guberniile Moscova, Herson, Poltava, fiind recunoscută ca cea mai rațională.

În 1899, județul Soroca era împărțit în 5 sectoare medicale, dispunînd de 6 medici, unul din care era medicul-șef al spitalului din Soroca. Populația județului Soroca număra 165 422 de locuitori:

1. La o verstă pătrată (fără orașul Soroca) reveneau 38,41 locuitori.
2. O familie se compunea în medie din 4,65 persoane.
3. Unui medic îi reveneau 783 verste pătrate și 30 085 locuitori.
4. Unui felcer (12 felceri) îi reveneau 326 verste pătrate și 12 535 locuitori.

5. Unei moașe îi reveneau 55 140 femei și 1305 verste pătrate.

Organizarea medicală în județ influența și asupra dinamicii creșterii populației. În 1889 s-au născut 7937 și au decedat 5252. Deci populația județului Soroca a crescut cu 2685 oameni. Exprimînd în procente dinamica creșterii populației avem următorul tablou: nașteri — 49,18 %, decesuri — 31,74 % și spor de populație — 17,44 % la 1000 locuitori.

În orașul Soroca tabloul dinamicii creșterii populației era, la 1889, următorul: la 1500 locuitori s-au născut 421 oameni (28,03 % la 1000 locuitori), au decedat 317 (21,13 % la 1000), creșterea constituind 104 oameni (6,90 % la 1000).

O dată cu sosirea zilelor calde, medicii soroceni țineau cît era posibil sub control situația sanitară din sectorul corespunzător. Anume sub conducerea lor satele din județ erau asanate, micșorîndu-se astfel izbucnirea epidemilor.

În 1893 medicul de pe sectorul 5 raporta Zemstvei că colonia Bricev, fiind în așteptarea holerei, s-a curățit așa de bine încît semăna

cu un orașel european. În lupta cu epidemia de holeră o atenție deosebită se acorda curățeniei sanitare a fântinilor și a ogrăzilor.

În 1896 populația județului Soroca număra deja 198 438 oameni. Cu toate că a fost o mare epidemie de difterie, datorită măsurilor urgente luate de medicii soroceni, vaccinării populației cu ser anti-difteric și implicării unui număr mai mare de personal medical în profilaxie, în județ creșterea populației a continuat. În perioada octombrie 1896 - octombrie 1897 s-au născut 8892 oameni, au decedat 5451, creșterea populației constituind 3341 oameni.

Dinamica populației în orașul Soroca pe anul 1896 se vede după următorul tabel:

Denumirea orașului — Soroca	Nr. locuitorilor	Nr. căsătoririlor	S-au născut	S-au născut la 1000 locuitori	Au decedat	Au decedat la 1000 locuitori	Creșterea populației la 1000 locuitori
la evrei	9777	95	347	35,49	107	10,94	24,55
la creștini	3571	251	148	27,55	143	26,62	0,93
Total	15148	346	495	63,04	250	37,56	25,48

În anul de dare de seamă (1896) Zemstva Soroca a cheltuit pentru medicină 64 653 ruble 28 copeici. Conform deciziei Adunării de Zemstvă de la 28 septembrie 1898, Direcția Zemstvei elaborează un nou proiect de organizare a medicinei de zemstvă în județul Soroca. Noul proiect propunea împărțirea județului Soroca în 8 sectoare medicale. La elaborarea noului proiect s-a luat în calcul teritoriul județului, numărul populației, existența spitalelor, dispensarelor. Proiectul a fost prezentat congresului medicilor soroceni. În 1899 la Adunarea Zemstvei Soroca noul proiect a fost aprobat. El prevedea următoarea organizare:

1. **Soroca. Sectorul I:** Spital cu 40 paturi; în componența sectorului intrau un oraș, o colonie, 26 sate, populația — 36 287 locuitori.

2. **Otaci. Sectorul II:** Un dispensar cu 8 paturi. Un orașel, 28 sate, locuitori — 34 647.

3. **Tîrnova. Sectorul III:** Cameră de gardă cu 5 paturi. O colonie, 27 sate, 31 418 locuitori.

4. **Colonia Zgurița. Sectorul IV:** Dispensar cu 12 paturi. O colonie, 21 sate, 20 615 locuitori.

5. **Nădușita. Sectorul V:** Dispensar. 19 sate, 21 104 locuitori.

6. **Orășelul Florești.** *Sectorul VI:* Spital cu 20 paturi. Un orășel, o colonie, 27 sate, 24 237 locuitori.

7. **Cotiujenii Mari.** *Sectorul VII:* Cameră de gardă cu 4 paturi. Punct medical (Pepeni), o colonie, 31 sate, 22 420 locuitori.

8. **Tîrgușorul Vadu Rașcu.** Dispensar. Punct medical (Napadova), un tîrgușor, 2 colonii, 24 sate, 26 671 locuitori.

În 1909 județul Soroca a fost împărțit în 11 sectoare medicale. La cele 8 s-au adăugat alte 3 — Zăluceni, Dînjeni și Drăgănești. S-au născut 11 962 oameni, au decedat 6557, creșterea populației — 5405 oameni.

În 1909 Zemstva Soroca cheltuiește pentru organizarea medicinei 137 773 ruble 99 copeici.

SPITALUL

Istoria spitalului Zemstvei Soroca se începe la 15 noiembrie 1873, cînd spitalul sectorului doi medical din satul Bădiceni a fost transferat la Soroca. El a fost situat în două case arendate cu 180 ruble anual de la funcționarul Zencenski, avînd ca supraveghetor pe locotenent-colonelul în retragere Fraje. Colectivul spitalului era compus din medicul-șef al sectorului doi, medicul Seffer.

În primul său an de existență (1 septembrie 1873 - 1 septembrie 1874) spitalul Soroca a primit 161 bolnavi, s-au însănătoșit 143, au decedat 4 și au mai rămas la tratament 14 pacienți. În decurs de cîțiva ani spitalul își schimbă reședința în casele lui Goldelman, Balagurov.

În darea de seamă pe anul 1878 se arătau condițiile nepotrivite în care se afla spitalul din Soroca. Erau necesare încăperi acomodate pentru spital. O astfel de clădire era foarte greu de găsit în oraș. Și totuși ea exista — clădirea semispitalului militar, construită în 1842. Spitalul militar se afla în răspunderea autorităților guberniale. În ultimii 4 ani spitalul era liber din cauza că militarii se tratau în spitalul Zemstvei. Avînd în vedere aceasta, la 1879 Zemstva Soroca se adresează către guvernatorul Basarabiei cu un demers de a i se permite să se folosească de clădire pentru spitalul Zemstvei. În octombrie 1879, Zemstvei Soroca i se permite folosirea temporară a clădirii spitalului militar. În noiembrie 1879 clădirea a fost ocupată de spitalul Zemstvei. Spitalul număra 50 de paturi.

În 1881 în orașul Soroca este dislocat regimentul de ulani Voznesenk. O dată cu sosirea regimentului Zemstva eliberează clădirea

spitalului militar. Situația în care s-a pomenit Direcția Zemstvei o impune să caute o soluție. Neavînd alte încăperi pentru spital, Zemstva îl plasează (în august 1881) în aripa clădirii Zemstvei.

De la 10 februarie 1879 medic-șef al spitalului Zemstvei din Soroca a fost Vasilii Petrovici Kojuharev. De la 1 septembrie 1882 pînă la 1 septembrie 1883 de serviciile spitalului s-au folosit 612 oameni, din ei — 386 țărani din județ, 61 de locuitori ai Sorociei, locuitori din alte județe și gubernii — 81, militari — 84. Bolnavii din alte județe și gubernii plăteau pentru tratament. Întreținerea spitalului a costat 9610 ruble, întreținerea unui bolnav pe zi — 58 copeici. Numărul pacienților, care se foloseau de serviciile spitalului a fost: în 1880 — 728 pacienți, în 1881 — 622, în 1882 — 596, în 1883 — 612 și în 1884 — 718. Spitalul se afla, ca și înainte, în încăperi absolut neadaptate. Condițiile igienice lăsau mult de dorit.

La 1886 colectivul spitalului Zemstvei Soroca era compus din: un medic de sector, 2 felceri, o felceriță-moașă, alături de ei lucra fără întreținere medicul M.I. Bazilinski. În 1885 s-au folosit de serviciile acestui mic colectiv de medici 797 pacienți; din ei 626 au fost țărani, cu 104 mai mult decît în 1884. Din numărul bolnavilor s-au însănătoșit 699 și au decedat 46. Procentul decesului fiind de 5,78. În decursul aceluiași an au fost efectuate 24 de operații.

Cel mai mare număr de bolnavi primiți de personalul medical a fost 69, cel mai mic — 37.

Conform deciziei Adunării de Zemstvă, în vara anului 1886 pe lîngă spitalul de zemstvă a mai fost construită o baracă de 12 paturi. Baraca s-a dovedit a fi destul de potrivită și s-a decis să se mai construiască încă două. Numărul persoanelor care se adresau medicilor soroceni creștea mereu, fapt ce demonstra și creșterea încrederii pacienților în profesionalismul medicului Kojuharev și a colegilor lui de la spital.

În 1894 de serviciile spitalului s-au folosit 846 bolnavi, din ei 133 erau orășeni, 605 — locuitori din județ, 97 — din afara județului, 11 — militari. Conform datelor statistice din același an, în decursul anului de un pat s-au folosit 21 bolnavi; alimentarea unui bolnav a costat 24 copeici, aflarea unui bolnav la spital în medie pe an era de 14,56 zile, costul mediu al tratamentului unui bolnav constituind 9 ruble.

Pribegirea spitalului din Soroca pe la case arendate nu putea să dureze mult timp. Zemstva avea nevoie de un spital care ar fi putut satisface cerințele de la sfîrșitul sec. al XIX-lea. Neavînd proiectul

unui spital, care ar fi satisfăcut cerințele și resursele financiare ale Zemstvei, Direcția se adresează în decembrie 1894 arhitectului A.I. Bernardazzi cu rugămintea de a elabora un astfel de proiect. Proiectul trebuia să fie prezentat la 1 martie 1895. Din cauza plecării arhitectului peste hotare, proiectul viitorului spital a fost prezentat mai târziu. Prețul tuturor clădirilor s-a evaluat la 54 000 ruble.

Neavînd resursele necesare, Direcția Zemstvei a reîntors proiectul comisiei care se ocupa de problemele spitalului pentru a fi revăzut în direcția reducerii costurilor. După unele schimbări și reduceri, planul a fost prezentat spre examinare.

Noul deviz de cheltuieli propus de echipa arhitectului A.I. Bernardazzi era de 67 519 ruble 36 copeici care era prea mare. Toate încercările de a coborî devizul de cheltuieli la 40 000 ruble au fost zadarnice. Reducerile din deviz nu erau spre binele spitalului care era un obiect esențial pentru Zemstva Soroca. După toate dezbaterile făcute, Direcția Zemstvei s-a adresat comisiei medicale pentru a începe lucrările de construcție a spitalului din Soroca în conformitate cu cel de-al doilea proiect, din primăvara anului 1896. Comisia, cu 17 voturi pentru, 9 contra și o abținere, votează începutul lucrărilor. La acel moment spitalul se afla în casa de arest.

În 1895, Direcția de Zemstvă Soroca cumpără de la Societatea rusă de comerț fluvial un loc pentru construcția spitalului. Teritoriul procurat cu 8000 ruble se afla pe str. Dvoreană, pe malul râului, unde pînă în prezent și se află unele secții ale spitalului construit la sfîrșitul sec. al XIX-lea de Zemstva Soroca.

Deși proiectul avea un deviz de cheltuieli ridicat, Direcția Zemstvei spera să construiască spitalul zemstvei în 2 ani, alocînd numai 50 000 ruble. Piatra urma să fie adusă din carierele Zemstvei. Din cauza sumei mici de bani investiți la începutul lucrărilor (numai 12 000 ruble) pentru începerea lucrărilor și neprezentarea la timp a celui de-al doilea deviz de cheltuieli lucrările stagnau. Dar necesitatea unui spital convenabil silește Zemstva să înceapă neîntîrziat, din primăvara 1897, construcția lui, punîndu-se la dispoziție un deviz de cheltuieli de 40 000 ruble.

Pentru ducerea la bun sfîrșit a lucrărilor este aleasă o comisie, care urma să fie responsabilă de viitorul spital și să rezolve toate problemele care puteau să apară.

În comisie au intrat: F.A. Aleinikov, președintele Direcției Zemstvei Soroca, A.K. Demeanovici, C.F. Kazimir și A.N. Krupenski.

În octombrie 1897 o bună parte din lucrări erau deja efectuate. La 17 septembrie 1898 Comisia medicală, luînd cunoștință de mersul lucrărilor, de volumul de lucrări înfăptuit, a găsit de cuviință să punte Adunarea că construcția spitalului este aproape terminată, rămînînd numai unele lucrări de corectare și finisare.

Transferarea bolnavilor nu era încă posibilă — cu toate că clădirea era aproape gata —, deoarece lipsea apeductul. Zemstva face comandă la Varșovia, la biroul tehnic K. Sułt și K° de tuburi, robinete și de alte piese. În luna mai comanda încă întîrzia.

Pentru a rezolva problema apeductului, Zemstva cumpără de la un mic-burghezul Zelman Cioclî un teren cu o fîntînă, plătind 400 ruble. Duma orașenească acordă fără probleme Zemstvei dreptul de a construi apeductul de la fîntînă pînă la spital. În octombrie 1898 spitalul județean de zemstvă a fost dat în exploatare. Bolnavii au fost transferați de la casa de arest în noul lăcaș al medicinei sorocene.

La începutul secolului al XX-lea, Zemstva Soroca dispunea de 2 spitale, 7 ambulatorii și camere de gardă pentru tratament staționar. Numărul total de paturi era de 102. S-au folosit de tratamentul staționar 3533 bolnavi, care au petrecut 50 089 zile, fiecare aflîndu-se la spital în medie cîte 16 zile. Conform datelor statistice, la fiecare mie de locuitori ai județului Soroca s-au folosit de tratament staționar 14,8 oameni.

Conform maladiilor, tabloul bolnavilor care s-au folosit de tratamentul staționar la 1903 se prezenta în felul următor: bolile organelor respiratorii — 7,3%; boli ale circuitului sangvin — 3,0%; ale tubului digestiv — 7,0%; ale organelor genitale — 9,5%; boli de nervi și mintale — 4,3%; de piele — 6,9%; ale organelor de mișcare — 5,6%; de ochi — 5,3%; de urechi — 0,4%; de traumatologie — 14,1%; arsuri și îngheț — 1,7%; bolile de sarcină — 0,8%.

Conform dării de seamă a medicului Feofania P. Budde, în 1907 Zemstva Soroca avea la dispoziție 2 spitale și 9 ambulatorii: la Soroca, Florești, Zgurița, Călășeuca, Tîrnova, Nadușita, Cotiujeni, Vadu Rașcu, Zăluceni, Dînjeni și Drăgănești. În 1909, județul Soroca, cu 229 332 locuitori, avea aceleași 11 centre medicale cu 181 de paturi, un pat revenind la 1254 oameni. În aceste condiții, cînd de fapt nu existau epidemii serioase, se putea spune că situația era satisfăcătoare.

Pentru a se preîntîmpina criza de paturi în viitorul apropiat, în 1909 Zemstva Soroca a început construcția unui nou ambulatoriu în sectorul medical nr. 5. Zemstva cumpără cam 3 desetine de pămînt și începe lucrările de construcție.

În 1909 Zemstva Soroca cheltuiește pentru dezvoltarea medicinei în cele 11 sectoare o sumă destul de impunătoare: 56 036 ruble 16 copeici. Spitalul din Soroca a cheltuit 11 915 ruble 29 copeici, din care pentru salariul medicilor — 1068 ruble 48 copeici; al servitorilor — 1571 ruble; pentru reparații — 99 ruble 56 copeici, pentru încălzire — 1783 ruble 11 copeici; iluminare — 476 ruble 73 copeici; pentru întreținerea curățeniei, ghetăriei, livezii, pentru cumpărarea și reparația mobilei, a veselei, lenjeriei, alimentelor — 4791 ruble 60 copeici etc.

Alimentarea unui bolnav costa, în copeici, la 1909, la Soroca 16,93 și 69,15 la 1907. La începutul sec. al XX-lea spitalul Zemstvei Soroca continuă să se lărgească. În 1908 se termină construcția ambulatoriului și secției de boli infecțioase. Aceasta a permis ca numărul de paturi să se mărească pînă la 65.

Începutul primului război mondial a oprit construcția blocului chirurgical, astfel s-a renunțat la ridicarea celui de-al doilea etaj.

În perioada anilor '30 (sec. XX) numărul de paturi la spitalul județean ajunge la 100.

În 1937 a fost deschisă o secție de obstetrică cu 10 paturi, care concentra numai nașterile patologice. Secția era condusă de un specialist bine calificat, de S. Cațap, care mai apoi, în perioada sovietică, a activat la Soroca pînă la mijlocul anilor '60.

Pe parcursul a 22 de ani (1918-1940), administrația județeană română, împreună cu comunele, a deschis 10 ambulatorii medicale.

Comunitatea evreiască și-a lărgit spitalul pînă la 40 de paturi.

Medicina din perioada interbelică a fost reprezentată de un șir de medici, care au continuat cu succes cauza medicilor de zemstvă de la sfîrșitul sec. al XX-lea: medicul chirurg V. Ursu, terapeutii I. Constandachi, A. Reznic, pediatrul M. Colcher. În județ erau renumiți I. Negovski, M. Meleca, A. Belinski.

MEDICII ZEMSTVEI SOROCA

În planul dezvoltării medicinei o atenție deosebită se acorda personalului medical, care era întreținut din contul Zemstvei Soroca.

La 1870 în județul Soroca lucrau 5 medici, 13 felceri, 2 moașe și doi supraveghetori de spital. În 1886 fiecare medic primea un salariu de cîte 1200 ruble anual. Întreținerea celor 17 felceri era de 6154 ruble 68 copeici, iar a celor două moașe — de 840 ruble, supraveghetorul din Soroca primea 505 ruble 20 copeici, iar cel din Florești — 420 ruble.

În 1887 personalul medical al Zemstvei Soroca era alcătuit din 6 medici, 16 felceri, 2 moașe, o felceriță, un medic și 2 felceri veterinari.

Peste 8 ani de zile, în 1895, personalul medical era format din 29 de persoane, iar în 1896 numărul personalului medical ajunge la 36 persoane.

Printre cifrele de statistică se poate întrevădea munca asiduă a medicilor soroceni, care, puțini totuși la număr, făceau un lucru enorm, avînd un teritoriu de activitate medicală de 3915,5 verste, cu 2,204 așezări cu 188 456 locuitori.

Salvînd viața a sute de soroceni, ei înșiși erau mereu supuși primejdiei unei contaminări în timpul tratării bolnavilor, luptei contra epidemiilor ce bîntuiau în județul Soroca ca și în alte părți ale Basarabiei.

Astfel, la 15 februarie 1889, a decedat de tifos exantematic medicul de zemstvă de pe sectorul nr. 4 Gheorghe Victorovici Budde. În timpul unei epidemii el s-a molipsit în colonia Căprești. În martie 1895 a decedat de aceeași boală felcerul epidemiolog Osip Smaricevshi. El s-a molipsit în satul Crișcăuți. Avînd în vedere stagiul de șapte ani ca felcer epidemiolog al lui O. Smaricevski, Direcția Zemstvei eliberează văduvei răposatului medic 30 ruble. Această binefacere a fost făcută la insistența medicului Kraiski. Mai apoi, munca fără cruțare de sine a felcerului Osip Smaricevski, atitudinea responsabilă față de serviciu, stima locuitorilor a fost răsplătită de Zemstva Soroca cu 360 ruble, înmîinate văduvei și celor 2 copii orfani.

Suferă din cauza aceluiași tifos exantematic medicii Craischi și Șimanchevici. Pentru a-i apăra cît de cît pe medici, Direcția de Zemstvă încearcă să-i asigure de accidente și eventuale contaminări. Asigurarea medicilor trebuia s-o facă Societatea de asigurări *Rossia*. S-a ajuns la o înțelegere cu inspectorul societății L.A. Polnev. Chiar a fost plătit și un avans de 30 ruble la 18 februarie 1900. Dar, pînă la urmă, pentru medicii soroceni societatea sus-numită propune un singur tip de asigurare — accidentarea, refuzînd asigurarea în caz de contaminare.

Și totuși o ieșire din situație a fost găsită prin casa de pensii care urma să fie fondată în baza unei decizii împărătești la 12 iunie 1900.

În 1910 personalul medical era format din 87 persoane: medici, felceri, farmaciști, surori medicale, inedici veterinari. Unii din ei abia își începeau activitatea profesională, alții deveniseră destul de vestiți prin munca lor.

Medici de sector:

1. *Vasilii Petrovici Kojuharev* — consilier ministerial, șeful spitalului de zemstvă din Soroca, în serviciu de la 10 februarie 1879. Salariul — 1680 ruble anual de la 1902.

2. *Constantin Ivanovici Gheorghită* — consultantul spitalului din Soroca, doctor în medicină; în serviciu de la 1 noiembrie 1893. Salariul 660 ruble anual.

3. *Stepan Ivanovici Scutelnic* — consilier ministerial, șeful spitalului din Zgurița, în serviciu de la 1 decembrie 1890. Sectorul doi medical.

4. *Feofania Petrovna Budde* — șefa spitalului din Călărășeuca, sectorul 3 medical, în serviciu de la 1 martie 1904. Prima femeie medic din județul Soroca.

5. *Vladimir Nicodimovici Șimanchevici* — șeful spitalului din Țirnova, consilier ministerial, sectorul nr. 4. în serviciu de la 1 octombrie 1893.

6. *Moisei Izrailevici Glinoev* — șeful spitalului din Nadușita, sectorul nr. 5, în serviciu de la 15 noiembrie 1906.

7. *Nicolae Ivanovici Boico* — șeful spitalului din Florești, sectorul nr. 6, asesor ministerial, în serviciu de la 1 iunie 1901.

8. *Adolf-Valerii Semenovici Hlopetchi* — șeful spitalului din Cotiujeni, sectorul nr. 7, în serviciu de la 1 martie 1906.

9. *Alexandr Ivanovici Meleghi* — șeful spitalului din Vadu Rașcu, sectorul nr. 8, în serviciu de la 15 iunie 1900.

10. *Emanuil Petrovici Svirski* — șeful spitalului din Vertiujeni, sectorul nr. 9, în serviciu de la 1 noiembrie 1903.

11. *Profiria Constantinovna Stroiescu* — șefa spitalului din Dînjeni, sectorul inmedical nr. 10, în serviciu de la 22 septembrie 1904.

12. *Nicolai-Vikko-Gheorg Avenarius* — medic în rezervă, asesor ministerial.

Vor trece anii, dar numele multora dintre acești medici care au stat la izvoarele medicinei sorocene vor deveni legendă: Kojuharev Vasilii, Feofania Budde, Emanuil Svirski, Nicolai Avenarius...

Alături de medicii de zemstvă, umăr la umăr lucrau felcerii și felcerițele sorocene:

Sectorul 1. *Romuald Vikentievici Sokolovski, Foma Nicolae Liț.*

Sectorul 2. *Lazar Ivanovici Avram, Semeon Ananiev Flocos, Dimitrii Nicolaevici Pantaz.*

Sectorul 3. *Efimii Vasilevici Kojuhari, Matvei Osipov Ianevski, Fiodor Clementievici Sapojnikov.*

Sectorul 4. *Grigorii Ivanov Belinski, Deonissii Petrov Strembopulo.*

Sectorul 5. *Profirii Nesterov Petrov, Iacov Feodorov Vlas.*

Sectorul 6. *Samuil Kotlibov Navrot, Fiodor Ivanov Grigurco, Ivan Vasiliiev Cucu.*

Sectorul 7. *Ivan Fiodorov Guzun, Ananii Ivanov Vascăuțan, Iulian Ivanov Simac, Dimitrii Andreev Dudka.*

Sectorul 8. *Albert Aleksandrovici Vonsovici, Leontii Evseev Ceakovski.*

Sectorul 9. *Calinic Andreev Dercaci, Efimii Nikitici Mațevici.*

Sectorul 10. *Grigorii Ivanov Grișca, Constantin Loghinov Zaharko.*

Sectorul 11. *Ivan Efimiev Gunicov, Mercurii Ignatiev Baidaliuk.*

Felcer în rezervă *Vasilii Dimitrievici Razsonov.*

Felceri-femei:

Sectorul 1. *Olga Efimovna Captarenco, Agafia Gheorghievna Balan, Profiria Ivanovna Petrova.*

Sectorul 2. *Ksenia Ivanovna Gunikova.*

Sectorul 3. *Evdochia Ivanovna Razasolova.*

Sectorul 4. *Liudmila Vladimirovna Vuicici.*

Sectorul 5. *Nadejda Trofimovna Vakalova.*

Sectorul 6. *Eugenia Grigorievna Avzdeiko.*

Sectorul 7. *Pelagheia Nichiticina Burlac.*

Sectorul 8. *Daria Ivanovna Servatînskaia.*

Sectorul 9. *Elizaveta Ivanovna Ilies.*

Sectorul 10. *Barra Abramovna Rabinovici.*

Sectorul 11. *Sarra Iosofovna Linețkaia.*

Iulius-Erazm Adolfovici Grabovski îndeplinea funcția de șef al Farmaciei Zemstvei Soroca.

Medici veterinari:

Sectorul 1. *Mecislev Ignatievici Coșuba.*

Sectorul 2. *Pavel Demianovici Miaskovski.*

Sectorul 3. *Kazimir Stanislavovici Dragășevski.*

Sectorul 4. *Nicolae Nicolaevici Skorubski.*

Feofania Petrovna Budde este primită la serviciu la 1 martie 1904 ca șefa spitalului din satul Călărășeuca, sectorul medical nr. 3. Spitalul din Călărășeuca, unde își începe cariera medicală F.P. Budde, își are istoria sa, începînd cu luna mai 1902, cînd Zemstva Soroca încheie un contract de construcție a spitalului cu antreprenorul Afinoghen Vasiliiev Gheraşcenko, în sumă de 18 250 ruble.

Conform contractului construcțiile trebuiau să fie date în exploatare Direcției de Zemstvă către 1 octombrie 1903. Locul pentru construcție a fost cumpărat de la sătenii din Călărășeuca Gheorghe Ribac, Stepan Papușa și Anton Gaiciuc cu 1170 ruble.

Conform ordinului nr. 443 din 2 aprilie 1903 a guvernatorului Basarabiei, pentru întreținerea spitalului se alocă anual câte 3000 ruble, timp de 5 ani.

În 1904 spitalul din Călărășeuca număra 20 paturi. La spital s-au tratat 386 persoane. Ei s-au aflat în spital 8336 zile, fiecare bolnav aflându-se în medie 21 zile. 20 de bolnavi s-au folosit în decursul anului 1904 de un pat. Din locuitorii care au avut nevoie de tratament medical, numai 5 au decedat în decursul anului de dare de seamă septembrie 1904 - septembrie 1905.

De la 1 mai 1905 au fost supuși intervenției chirurgicale la Călărășeuca 427 bolnavi.

Necesitatea unui medic chirurg la Soroca devine o problemă arzătoare la începutul sec. XX. Un chirurg cu o pregătire specială și o sală de operații bine pregătită, unde ar fi fost posibilă trimiterea bolnavilor, cât și a tinerilor medici pentru practică.

În martie 1906, medicul de sector Feofania Petrovna Budde pleacă în deplasare de reciclare pe timp de 4 luni. Doctorul F.P. Budde își ia ca obiect de studiu bolile de ochi, chirurgia și ginecologia. În afară de aceasta Feofania Budde studia tot ce putea să fie de folos medicinei sorocene. La Moscova la Institutul de Ginecologie F. Budde asistă la cursurile profesorului Sneghiriov, care, în acele vremuri, se bucura de o mare popularitate printre medicii de zemstvă.

La spitalul cursului IV, medicul F. Budde ascultă lecțiile profesorului Golubinski, referitoare la terapia bolilor de inimă, urmează un curs de lecții al profesorului Bobrov — „Tumorile cavității abdominale”, iar în timpul liber, destinat odihnei, asista la lecțiile profesorului Pevzner „Bolile tractului gastro-intestinal”. Medic pînă în măduva oaselor, Feofania Budde se străduia să-și îmbogățească cunoștințele la Institutul de Ginecologie, la Universitate, în secția de anatomie patologică.

În timpul aflării sale la Moscova Feofania Budde ia cunoștință de activitatea medicilor din Gubernia Moscova și Bogorodsk.

La 20 mai, F. Budde pleacă în deplasare peste hotare, la Lausanne. În drum spre Lausanne se oprește pentru scurt timp la Berlin, Dresda și Nürnberg. Scopul aflării la Lausanne a fost studierea bolilor de ochi, asistînd de fapt și la câteva operații chirurgicale ale doctorului Roux. Feofania Petrovna s-a aflat la spital timp de 5 săptămîni asistînd la lecții, consultații medicale și operații.

În 1918 F.P. Budde se va afla în fruntea medicinei județului Soroca. După Unire, în perioada anilor 1925-1932 ea lucrează medic la

liceul de fete „Domnița Ruxandra“, unde predă igiena. A rămas în memoria liceenelor ca o femeie blîndă. Devotată profund jurămîntului lui Hipocrat, Feofania Budde a rămas și peste 100 ani o legendă a medicinei sorocene.

FARMACII

167

În 1884 toți locuitorii județului Soroca care plăteau taxele de zemstvă aveau dreptul de a primi fără plată medicamente din farmaciile zemstvei, aflate în toate cele 4 sectoare medicale. Restul cumpărau medicamente din farmaciile particulare. Medicamentele erau aduse de la Kiev. Conform datelor statistice de la 1884, farmaciile Zemstvei au eliberat medicamente în sumă de 2600 ruble.

La 1890 cea mai mare parte din medicamente erau procurate la Dresda, fiind cu 25 % mai ieftine decît cele de la Kiev.

O dată cu construcția unei clădiri noi pentru spitalul județean farmacia este amplasată în edificiul blocului administrativ al spitalului. Utilajele și mobila pentru farmacie au fost confecționate la comandă. În primii ani de existență farmacia zemstvei elibera medicamente gratis atît pentru bolnavi staționari, cît și pentru cei din ambulatoriu. Din ianuarie 1904 în județul Soroca este introdusă plata de 5 copeici pentru fiecare medicament eliberat bolnavilor din ambulatoriu. Aceasta a dus la scăderea numărului de bolnavi care se lecuiau ambulator.

Tabloul bolnavilor care se tratau ambulator în cele 9 sectoare medicale este următorul:

Anii	Bolnavi	Vizite
1902	100 681	127 081
1903	101 882	144 022
1904	68 501	89 389

În 1905 numărul bolnavilor este de 98 336, în 1906 — de 116 592. Se observă o creștere a bolnavilor cu 18 255 în comparație cu anul 1905. Acest aflux de bolnavi poate fi explicat prin faptul că mulți din locuitorii județului erau bolnavi.

În perioada 1895 - 1896, Zemstva și Primăria Soroca face demersuri pentru deschiderea la Soroca a unei farmacii de zemstvă cu drept

de liberă vânzare a medicamentelor. Zemstva gubernială, prin hotărîrea sa de la 23 iunie 1900, refuză satisfacerea cerințelor sorocenilor de a avea o farmacie cu drept de vânzare liberă a medicamentelor.

La începutul secolului XX, paralel cu farmaciile de sector, lucrau și farmaciile particulare. Cele mai vestite erau cea a lui M. Balter și cea a lui M. Krasneanski.

168

În 1904 șeful farmaciei de pe lângă spitalul județean a fost farmacistul Iuliuș-Erazm Adolfovici Grabovski, iar ajutorul lui era Vațlav Osipovici Belinski, care avea titlul de ajutor de farmacist.

În august 1902 la Florești este deschisă farmacia de zemstvă sătească. Șeful farmaciei este Petru Ivanovici Franțkevici.

În anul 1894 pe lângă laboratorul de microbiologie și histologie, medicul Gheorghță a fondat o bibliotecă medicală. În 1902 biblioteca spitalului se abonează la treizeci de ziare și reviste medicale.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL ÎN PERIOADA ȚARISTĂ

Lipsa de cadre, de specialiști bine pregătiți se simțea destul de acut la începutul anilor '50 (sec. al XIX-lea). Dezvoltarea relațiilor capitaliste cerea pregătirea unor specialiști pentru industrie, agricultură, comerț.

Îndată după publicarea legislației referitoare la reforma țărăneas-că, încep lucrările pentru pregătirea reformei învățămîntului.

Proiectele Statutului gimnaziilor și al Regulamentului școlilor populare primare se discută în toate guberniile Rusiei țariste, inclusiv în Basarabia. Făcînd o analiză a proiectelor, basarabenii intervin cu unele propuneri:

1. Nevoia profesorilor de a avea o înaltă calificare, dar și o serie de înlesniri: un salariu bun, apartament, pensie după 25 ani.
2. Studiarea limbii române (moldovenesti) și altor obiecte în limba maternă.
3. Interzicerea pedepsirii fizice a elevilor etc.

În 1864 proiectul Regulamentului școlilor populare primare a fost aprobat. Tot atunci a fost aprobat și Statutul gimnaziilor. În 1862 s-a aprobat Statutul instituțiilor de învățămînt pentru femei, iar în 1874 este publicată o nouă ediție a Regulamentului școlilor populare primare. În acest Regulament s-au redus funcțiile sfaturilor școlare, care urmau să se ocupe numai de probleme gospodărești și administrative, iar dirijarea procesului de studiu a fost concentrată în mîinile inspectorilor și directorilor școlilor populare.

În perioada reformei școlare membri ai Sfatului școlar județean au fost un șir de personalități care și mai pe urmă și-au adus contribuția la dezvoltarea învățămîntului în județul Soroca. Sfatul școlar era compus din două persoane și era ales pe un termen de trei ani. În diferiți ani membri ai Sfatului au fost:

În 1869: Ivan Ilüci Vinogradschi și Dmitrii Nicolaevici Demi.

În 1872: V.O. Lunchevici și D.N. Demi.

În 1875: Fiodor Alexandrovici Aleinikov și Constantin Alexandrovici Russo.

1878: feciorul de tîrgoveț Egor Alaxandrovici Bacal și nobilul Constantin Alexandrovici Russo.

1884: V.I. Lunchevici și N.M. Macaresco.

1887: Vasilii Ivanovici Palii, E.A. Melegghi.

1890: Egor Afanasievici Meleghi, V.I. Palii.

1891: E.A. Meleghi, C.A. Russo.

1892: V.I. Bogdan, V.V. Butman-de-Cațman.

1893: Este aleasă comisia pentru elaborarea proiectului școlilor populare compusă din:

1. F.A. Aleinikov,
2. A.N. Crupenski,
3. C.F. Kazimir,
4. E.A. Meleghi,
5. F.T. Mihailovski.

În 1894 membri ai Sfatului au fost: C.F. Kazimir, E.I. Eliat.

1897: C.F. Kazimir, E.I. Eliat.

Prima școală a fost deschisă la Soroca în 1843, iar în 1851 - 1852 la Soroca este deschisă o școală județeană.

Peste 10 ani, în 1864, la Soroca este deschisă și o școală parohială pentru fete (30 locuri), iar în 1873 — una pentru băieți (60 locuri).

În 1923 organele statistice ale Regatului Român, folosind datele recensământului rus din 1897, constatau cu groază nivelul scăzut al științei de carte de atunci (din 1897) din Basarabia. Într-adevăr situația în cultură și în învățămînt, în Basarabia ocupată de țarism, era jalnică. Țarismul ținea popoarele Rusiei într-un continuu întuneric al analfabetismului. În 1812 în Basarabia funcționau numai cîteva școli pe lângă biserici și mănăstiri. Populația simplă era aproape analfabetă.

Numai după reforma de Zemstvă de la 1870, pentru învățămînt au început să se aloce mijloace bănești. Dar în 1870 suma alocatiilor bănești a fost numai de 200 ruble din 45 100 ruble cheltuite de Zemstvă.

Conform datelor din octombrie 1872 în județul Soroca existau 11 școli pentru băieți. În întreg județul erau numai 2 școli pentru fete — la Arionești și la Vadu Rașcu. Școala de la Arionești era întreținută de mănăstirea Sfîntul Mormînt, cea de la Rașcu — de mănăstirea Golia, iar celelalte școli erau susținute de societățile sătești.

În același an, 1872, se propune deschiderea a cîtorva școli pentru fete la Otaci, Cotiujenii Mari, Căinariii Vechi și Mîndic. În școlile din județ învățau de la 20 la 52 copii. Condițiile de studii erau foarte proaste. Toate școlile, în afară de cele două de la Tîrnova și Arionești, arendau încăperi în care cu greu încăpeau 10 copii. Clasele erau foarte strîmte și umede. Toate acestea au impus autoritățile locale să înceapă construcția unor clădiri speciale pentru școli în plasele județului: la

Pepeni, Ocolina, Cotiujeni, Văscăuți și Florești. Școlile se construiau prin susținerea lui F.A. Aleinikov. La 1874, în județ își făceau studiile 269 băieți și 40 fete, în orașul Soroca — 60 și 30. Aceste cifre arată că situația în învățămînt era cu adevărat deplorabilă. În 1878, pentru susținerea activității celor 21 școli populare, s-au alocat 15 045 ruble 60 cop., din care de la societățile sătetești — 9634 ruble 60 cop., de la moșiile mănăstirești 1500 ruble, de la Zemstva județeană 1350 ruble și de la Primăria orașului Soroca 800 ruble. În această perioadă, pe lângă școala din Otaci funcționa și o clasă de meserii, unde băieții învățau cizmăria și arta legării copertelor la cărți. În calitate de profesori erau Ivan Stolearciuc, maestru ciubotar, și Abram Nudelman, maestru copertar. Cu ajutorul profesoarei Maria Tunițchi fetele din clasa de pe lângă școala din Otaci învățau croitoria, broderia, țesutul covoarelor. La 1881 în județ erau deja 5 școli pentru fete: la Rașcu, Arionești, Climăuți, Bădiceni și Otaci, unde învățau 125 fete.

În 1883 Adunarea de Zemstvă Soroca însărcinează Uprava să alcătuiască planul deschiderii școlilor de zemstvă din județul Soroca. Conform dării de seamă de la 1883 în județ erau 21 școli populare:

1. 4 școli cu cîte 2 clase — la Arionești, Nădușita, Ocolina și Rașcu;
2. 12 școli cu o clasă — la Otaci, Bădiceni, Văscăuți, Cotiujeni, Climăuți, Căinari Vechi, Maramonovca, Popești, Pepeni, Tîmova, Florești, Ciutulești;

3. 5 școli de fete cu o clasă — la Otaci (aparte), Bădiceni, Climăuți, Arionești, Rașcu.

La Soroca erau două școli parohiale: una de băieți și una de fete. La școala județeană din Soroca funcționa o clasă de meserii.

Toate școlile, în afară de școala de băieți din Otaci și cele două de fete din Ciutulești și Vadu Rașcu, aveau clădiri proprii destul de largi și curate. Unele din școli posedau terenuri unde elevii cultivau legume, pomi fructiferi. Toate școlile populare dispuneau de un număr suficient de manuale și rechizite școlare. Aproape toate școlile aveau epitropi care donau o anumită sumă de bani pentru întreținerea lor materială.

La 29 septembrie 1902, Zemstva alege următorii epitropi ai școlilor de zemstvă din județul Soroca:

A.K. Demeanovici — Șuri,	O.N. Catargi — Poiana,
A.B. Antonovici — Prajila,	E.F. Asnas — Cuhureștii de Jos,
C.F. Kazimir — Naslavcea,	N.N. Lisovskai — Bîrnova,
F.F. Surucean — Nemirov,	N.E. Pleșkova — Trifănești,
M.E. Asnas — Anfovca,	E.N. Baleni-de-Baliu —
	Vertiujeni,

M.M. Malișevski — Pohoarne, E.P. Urucean — Temeleuți,

E.V. Brjovzovski — Soloneț, N.M. Erjiu — Napadova.

Aceasta nu este o simplă enumerare de persoane care sacrificau timp și bani pentru susținerea unei școli, nu era o danie acordată modei, ci o datorie civică. Iar ca cineva să devină epitrop era necesar să fie ales de adunarea Zemstvei.

La 1 octombrie 1909, își depun candidatura de a fi aleși epitropi ai gimnaziului de fete 15 persoane: V.F. Belikov, I.S. Vasilev, Ș.V. Ghelman, S.K. Krijanovski, V.P. Kojuharev, F.N. Mokrițki, M.P. Petrenco, N.P. Popovski, M.O. Hinkis și deputatul din partea clerului preotul Glovatinschi ș.a. dar au fost acceptați:

1. Valerian Aleksandrovici Panin;
2. Foma Titovici Mihailovski;
3. Fiodor Aleksandrovici Aleinikov;
4. Constantin Aleksandrovici Brjovzovski;
5. Evghenii Ivanovici Eliat;
6. Gheorghe Nicolaevici Erjiu.

În 1910 epitropi de onoare ai școlilor de zemstvă din județul Soroca au fost aleși respectiv:

1. Anfisovca — Maria Egorovna Asnas;
2. Otaci, școala de fete cu o clasă — Simeon Mihailovici Krupenski;
3. Baxani — Valerian Aleksandrovici Panin;
4. Vertiujeni — Maria Osipovna Macaresco;
5. Cuhureștii de Sus, de Jos — Vasilii Ivanovici Bogdan;
6. Holoșnița — Leontii Ivanovici Frunză;
7. Cobîlnea — Olga Nicolaevna Catargi;
8. Corbu — Alexandra Tinofeevna Mavrocordato;
9. Cosăuți, Cureșnița — Foma Titovici Mihailevski;
10. Napadova — Nadejda Matveevna Erjiu;
11. Nemirov — Dmitrii Ivanovici Meleghi;
12. Poiana — Constantin Nicolaevici Erjiu;
13. Ștefănești, Pohoarne — Evghenii Ivanovici Eliat;
14. Prajila — Anton Bogdanovici Antonevici;
15. Racovăț — Anatolii Mihailovici Gudevici;
16. Temeleuți — Elena Petrovna Meleghi;
17. Trifănești — Nadejda Egorovna Pleșkova;
18. Soloneț — Elena Vladimirovna Brjovzovskaia;
19. Hrisitici — Aleksandr Fiodorovici Aleinikov;

20. Tarigrad și Suri — Anton Catanovici Demeanovici;
21. Cernita — Anatolii Mihailovici Gudevici;
22. Cernoleuca — Constantin Fiodorovici Kazimir;
23. Izvoare — Nicolai Emeleanovici Pleșkov;
24. Niorcani — Semion Vasilievici Culic;
25. la Taul — Aleksandr Ivanovici Pommer;
26. Popeștii de Jos — Ivan Profirievici Coșciug;
27. Rudi — Aleksandr Iakovlevici Pommer;
28. Gura-Gamencii — Nadejda Petrovna Aleinikova;
29. Chirilovca — Ivan Andreevici Cuțov;
30. Cerepcău, Coșernița — Constantin Aleksandrovici Brjovovski;
31. Rogoja — Gheorghe Constantinovici Vîrnav.

Corpul didactic era alcătuit la 1873 din 17 profesori de religie, 18 profesori, 10 profesoare.

17 profesori au absolvit seminarul duhovnicesc, 7 profesori au terminat seminarul pedagogic, 2 — cursurile pedagogice, 7 au primit titlul de învățător după prima încercare, unul avea titlu de profesor pentru școala județeană; dintre cele 10 învățătoare — una a absolvit gimnaziul, 3 — școala eparhială din Chișinău, 5 au primit titlul de învățătoare după testare.

Salariul anual al unui învățător de religie era de la 150 la 100 ruble, învățătorii primeau de la 360 la 300 ruble, învățătoarele — câte 330 ruble anual.

Pentru întreținerea școlilor s-au alocat în 1883:

de la stat	— 2027 ruble 60 copeici;
de la Zemstvă	— 3450 ruble;
de la oraș	— 1450 ruble;
de la mănăstiri	— 1500 ruble;
de la societățile sătești	— 11 003 ruble 25 copeici;
În total	— 19 430 ruble 85 copeici.

În aceeași perioadă, la școlile din Arionestii, Tîrnova, Florești și Climăuți, iar mai apoi și la Bădiceni, Căinariii Vechi, au fost deschise cămine pentru copii. Se prevedea deschiderea altor cămine la Văscăuți, Popești, Maramonovca și Cotiujenii Mari.

Sînt alocate și sume bănești pentru întreținerea lor.

În 1885, deputatul Zemstvei, nobilul I.I. Erjiu propune Direcției Zemstvei să elaboreze un proiect pentru îmbunătățirea învățămîntului în județul Soroca, alocîndu-se pentru aceasta sume cît mai mari de bani.

După părerea lui I.I. Erjiu, ar fi fost bine să se consulte zemstvele din Berdeansk și Herson, care aveau anumite succese în dezvoltarea învățămîntului și care prin experiența lor le puteau ajuta sorocenilor să elaboreze un proiect de școală de zemstvă exemplară.

În 1892 în județul Soroca se deschid un șir de școli noi — la Vărăncău, Sudarca, Dînjeni, Goleni, Grinăuți și Frasin. Numărul școlilor populare ajunge în 1893 la 29, și anume:

4 școli cu cîte două clase și cu două clase pentru fete pe lângă ele;

20 de școli cu o clasă și cu două clase pentru fete pe lângă ele și o școală de fete la Otaci.

În afară de aceasta în județ existau 6 școli pe lângă mănăstiri și 48 de școli parohiale și de lichidare a analfabetismului.

Dat fiind că populația județului era de 160 546 locuitori (darea de seamă medicală de la 1892), rezultă că din cele 29 de școli una revenea la 5536 locuitori, un elev la 83 locuitori, un absolvent al cursurilor de studii la 1138 oameni, numărul absolvenților 141 (127 băieți și 14 fete alcătuiau 7% din numărul total de elevi). În cele 29 școli studiau 1917 elevi, în medie cîte 66 copii la o școală.

În anul de învățămînt 1893/94 la Soroca existau 5 școli, în județ — 27. La Soroca:

1. Școala județeană;
2. Școala populară cu 2 clase pentru fete;
3. Școala parohială pentru băieți;
4. O școală primară evreiască;
5. Școala particulară de gradul II a doamnei Macarescu.

Orașul Soroca, cu 15 148 locuitori, 5 școli cu 439 copii (272 băieți și 167 fete) și 56 de copii absolvenți, avea:

1. O școală la 3029 locuitori;
2. Un elev la 34 locuitori;
3. Un absolvent la 270 locuitori.

Pe lângă cele 32 școli erau clase unde elevii aveau preocupări adăugătoare.

În 24 școli se preda muzica, corul și cîntecul de clasă; în 15 — gimnastica, arta militară; la Arionesti și Climăuți fetele învățau lucrul manual; în 7 școli se studia pomicultura și legumicultura; în 3 școli se studia albinăritul, iar în 8 școli se făceau observații meteorologice. În patru școli existau clase de meserii; la școala județeană din Soroca erau secții de lemnărie, rotărie și fierărie; la școala evreiască din Soroca se învăța lemnăria și lăcătușeria; la Otaci se făceau roți și se

învăța fierăria; la școala din Cuhurești funcționa o clasă de meserii cu secții de lemnărie, fierărie și dogărie.

În 1893 Adunarea de Zemstvă, fiind interesată de dezvoltarea de mai departe a învățămîntului, organizează o comisie care avea să elaboreze acel plan de dezvoltare a învățămîntului în județ despre care vorbea încă la 1885 deputatul Zemstvei I.I. Erjiu. În comisie au fost incluși Fiodor Aleksandrovici Aleinikov, A.N. Krupenski, Constantin Kazimir, Egor Meleghi și Toma Titovici Mihailovski.

175

Pînă la 1881 în județul Soroca erau numai școli ministeriale, numărul lor era de 17. Biserica începe a construi școli parohiale din 1881, iar Zemstva Soroca începe lucrările de construcție a școlilor populare de zemstvă și mai tîrziu.

La 11 mai 1884 Comisia împreună cu Direcția Zemstvei studiază materialele propuse de A.N. Krupenski. În urma unei analize amănunțite referitor la planul de înființare a unei școli populare de zemstvă s-a optat pentru planul aplicat în județul Hotin, unde sub un acoperiș se afla apartamentul profesorului, compus din 2 camere, bucătărie, cămară cu intrare separată și 2 clase pentru secția I și secția II, de asemenea, cu intrare separată. Prețul construcției era de 2475 ruble. Anume după un astfel de plan se vor construi un șir de școli din județul Soroca, printre ele cele de la Prajila, Șuri și Cosăuți. La Cosăuți lucrările s-au început cu condiția că proprietarul moșiei Cosăuți Foma Titovici Mihailovski va aloca 1000 ruble, iar satul va dona pămînt pentru școală. Condițiile au fost acceptate. F.T. Mihailovschi a dat suma de bani cerută plus 200 ruble pentru a cumpăra 2 desetine 500 stînjeni² de pămînt pentru viitoarea școală din Cosăuți, care, în septembrie 1897, a sărbătorit 100 ani de la înființare. Tot atunci, la 21 septembrie 1896, s-a vorbit la Zemstva Soroca despre construcția de școli de zemstvă.

Pentru construcția școlii din satul Cureșnița, Banca din Bădiceni eliberează 1000 ruble. Pentru executarea lucrărilor era nevoie de 4000 ruble. Lucrările trebuiau începute în 1897 și terminate la 1 august 1898. Lucrările de construcție au fost conduse de antreprenorul Ozorciuc. Copiii din Cureșnița au început anul de învățămînt 1898 în școală nouă.

În decursul anului de învățămînt 1898 în județul Soroca erau 40 școli: 5 la Soroca și 35 în satele și orașele județului. Școlile pentru fete din Otaci, Bîrnova, Cuhureștii de Sus, Cuhureștii de Jos, Cosăuți, Poiana, Prajila, Naslavcea, Șuri erau întreținute din resursele financi-

are ale Zemstvei. Constantin Kazimir întreținea personal școala din Cernoleuca, celelalte școli cu una-două clase erau întreținute de societățile sătești și de ministerul învățămîntului.

Corpul didactic era alcătuit din 113 persoane și anume:

supraveghetori de onoare, epitropi	— 17;
învățători de religie	— 33;
învățătoare de religie	— 5;
învățători	— 43;
învățătoare	— 13.

În multe școli din județ, în afară de studierea obiectelor principale (religia, limba rusă, aritmetica și scrisul), au fost introduse și alte obiecte de studiu: arta, meseriile, agricultura, muzica. Muzica corală se predă în 28 de școli; în 20 de școli se predă gimnastica militară, iar în 11 școli se studiau teoretic și practic pomicultura și viticultura. În Nădușita, Sudarca, Arionești și la școala județeană din Soroca se predă foarte bine muzica și activau niște orchestre formidabile. O mare atenție se acorda la Vărăncău pomiculturii și viticulturii.

Din inițiativa și cu susținerea proprietarului moșiei Cosăuți, Foma Titovici Mihailovski, pe lângă școala din Cosăuți, se deschid cursuri pentru mături. Lecțiile pentru lichidarea analfabetismului aveau loc seara. De asemenea, cu ajutorul financiar al acestui boier de Cosăuți, la școală este construit un beci, iar școala a fost înconjurată cu un gard de piatră. Ambele construcții l-au costat pe F.T. Mihailovski 400 ruble. De fapt, la acel an îndepărtat, 1898, din punct de vedere material financiar, școala din Cosăuți, datorită stăruințelor lui Foma Titovici Mihailovski, în comparație cu alte școli din județ, era în condiții favorabile.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea în multe școli din județ erau biblioteci învățătorești și școlare. Conform datelor din 1895, în bibliotecile învățătorești erau 2964 denumiri de cărți în 9342 volume.

În bibliotecile pentru copii, școlare erau 4393 denumiri de cărți în 13 683 volume. În afară de literatură în bibliotecile pentru copii erau 4949 atlase, hărți geografice și istorice, tablouri, desene, modele și multe altele. În 1898 nobilul Vinogradski face donație 100 ruble pentru deschiderea unei biblioteci sătești la Arionești pe lângă școala cu două clase, a cărui epitrop era. Din an în an bibliotecile școlare învățătorești se îmbogățeau cu cărți, unde predomina, evident, literatura rusă.

În 1874, pe lângă Zemstva Soroca a fost deschisă de particulari o bibliotecă și o sală de lectură. Biblioteca a existat peste 20 ani. Șef al bibliotecii a fost Bazilevski. El lucra gratis făcînd un serviciu foarte bun sorocenilor. Biblioteca avea 7 dulapuri, în care se plasau 1357 exemplare de cărți, diferite acte juridice: a) civile, care se refereau la ultimii 16 ani; b) penale — pe ultimii 18 ani și d) culegeri comune — pe ultimii 5 ani. Majoritatea literaturii se compunea din publicații din ultimii ani; autori — 150 în 374 volume; ediții precedente — 22 denumiri în 1266 exemplare și 9 denumiri în 97 exemplare. Lucrătorii Zemstvei aveau dreptul de a se folosi gratis de serviciile bibliotecii, ceilalți plăteau. Pentru o carte luată pe o jumătate de lună se plăteau 30 cop., pentru 2 cărți — 50 cop., pe o jumătate de an — 1 rublă 50 cop. și 2 ruble 50 cop.; pe un an — 3 și 5 ruble. Cititorii din localitățile rurale plăteau mai puțin. De la 1 iunie pînă la 1 septembrie 1897 de serviciile bibliotecii s-au folosit 32 persoane, 7 din ei au plătit, aducînd un venit de 12 ruble 20 cop.

Biblioteca a avut și neajunsuri. Numărul scăzut de vizitatori se explica prin faptul că ea lucra numai vara. De asemenea, biblioteca avea foarte puțină literatură universală tradusă în limba rusă și deloc în română.

O dată cu lărgirea vieții economice, cu creșterea solicitării de specialiști tehnici, în 1905 s-a simțit nevoia înființării unei biblioteci cu informații referitoare la construcția de poduri, drumuri, șosele, clădiri civile, canalizare, apeduct, telefon. Secția agronomie a Zemstvei avea doar o mică bibliotecă, de 500 volume.

Bibliotecile jucau un rol important în lichidarea neștiinței de carte, iar Zemstva Soroca trebuia să fie un sprijin sigur al bibliotecilor populare.

În 1905, prin intervenția deputatului Anatolie Gudevici, referitor la proiectul Organizarea în județul Soroca a învățămîntului în afara școlii Zemstva adoptă hotărîrea de a se lua unele măsuri în privința răspîndirii cărții:

1. Organizarea în timpul apropiat a bibliotecilor cu sală de lectură pentru popor;
2. Răspîndirea pe gratis în masă a literaturii;
3. Organizarea depozitelor pentru cărți.

Pentru a-și duce la bun sfîrșit hotărîrea, Zemstva alocă 600 ruble pentru deschiderea a 24 biblioteci, purtînd numele lui Lev Tolstoi.

ȘCOLILE PAROHIALE

178

La sfârșitul anilor '30 - începutul anilor '40 în Basarabia au început să se deschidă școli parohiale.

La baza organizării școlilor parohiale au fost puse „regulile de instruire elementară a copiilor locuitorilor din eparhia Olonețk“, aprobate și editate de guvernul țarist în 1835 pentru lupta cu rascolnicii. Scopul lor principal era educarea copiilor în spirit religios. Cunoștințele oferite erau superficiale. Se simțea lipsa de profesori. Învățător era, de regulă, preotul sătesc. Drept manuale serveau abecedarul, ceaslovul, psaltirea și bazele învățaturii creștine. Posibil că prima școală parohială la Soroca a fost deschisă la 1843, apoi urmează deschiderea unei școli parohiale pentru fete (1864) și din nou a uneia pentru băieți (1873).

Datele statistice de la 1886 arată că la Soroca funcționau două școli parohiale. În 1892 numărul școlilor parohiale și al celor de știință de carte erau de 48. Ele se aflau sub tutela Consiliului pedagogic eparhial. Parțial, la 1892, Zemstva Soroca susține activitatea lor cu 700 ruble.

În anul de învățămînt 1895 în județul Soroca erau 20 școli parohiale și 42 școli de știință de carte. În școlile parohiale învățau 810 băieți și 125 fete, în școlile științei de carte studiau 1519 băieți și 19 fete. Toți elevii erau de religie ortodoxă, în afară de 5 băieți și o fată, de credință romano-catolică. În 1894/95 numai 54 băieți și 9 fete au susținut examenele de absolvire a școlii eparhiale.

Pentru întreținerea școlilor s-au cheltuit 7818 ruble 41 cop.

În anul de învățămînt 1904/1905, în județul Soroca, cu o suprafață de 3915 verste² și cu o populație de 176 025 creștini ortodocși, în cele 138 parohii erau deja 75 de școli parohiale (36 parohiale și 39 școli ale științei de carte). Corpul didactic s-a îmbunătățit considerabil la începutul secolului, numărînd 140 de oameni: 61 preoți, 14 învățători și învățătoare de religie, 59 învățători, 16 învățătoare, 5 învățători de muzică. În cele 75 școli își făceau studiile 3620 băieți și fete. Pentru întreținerea școlilor s-au cheltuit 15 880 ruble 60 cop., pentru construcția clădirilor școlilor s-au alocat 22 089 ruble.

În comparație cu alte județe din Basarabia situația în învățămîntul din județul Soroca era relativ prosperă. În 1898 școli de zemstvă și populare erau numai în două județe din 7: Hotin și Soroca. În aceste două județe se aflau toate cele 67 școli. În 1906 școli de zemstvă și obștești erau în 6 județe din 8. Nu pretutindeni numărul lor era egal:

la Hotin — 60 școli cu 3838 copii, la Soroca — 25 școli și 1495 copii, la Bălți — 16 școli și 1061 copii, la Bender — 15 școli și 810 copii, la Chișinău — 6 școli și 321 copii, la Orhei — 8 școli și 450 copii.

În afară de sumele alocate anual, Zemstva Soroca elibera regulat câte 500 ruble pentru premiarea celor mai buni învățători de la școlile primare.

Așadar, conform deciziei Consiliului pedagogic județean de la 26 iunie 1899 suma a fost împărțită în felul următor: cu câte 50 ruble au fost premiați învățătorii M. Oțel (Arionesti), D. Sukmacski (Poiana); cu 40 ruble — E. Kobeț (Otaci), I. Alexeev (Vărăncău), V. Mihnevici (Pepeni), G. Gusev (Cosăuți); cu 30 ruble — învățătoarea A. Joltkevici (Otaci) — învățătorul C. Moțoc (Florești), V. Mihalachi (Ciutulești), învățătoarea M. Reabințev (Bădiceni), S. Iakimov (Țirnova), N. Dolg (Naslavcea) și învățătorul de religie din Poiana-Boțoc.

În 1900 printre cei decorați figurează: G. Gusev, M. Oțel, M. Golub, I. Alekseev, N. Dolg, C. Moțoc.

Judecînd după mențiuni, unul dintre cei mai vestiți pedagogi a fost învățătorul Gavril Gusev. Îl întîlnim în listele persoanelor decorate pe anul 1902, 1905. Gavril Gusev participă plenar la activitățile Comisiei pentru problemele învățămîntului popular a Zemstvei Soroca.

Acordînd o atenție deosebită lărgirii rețelei școlare în județ, Zemstva se străduie să rezolve și o altă latură a ei: paralel cu numărul de școli, Direcția Zemstvei se preocupă de calitatea procesului de instruire a cadrelor didactice. Majorarea salariului a fost una din măsurile menite să contribuie la îmbunătățirea calității corpului didactic.

Prin decizia sa din 1905 Zemstva Soroca ridică salariul unui învățător la 360 ruble pe an, plus 2 adaosuri de câte 50 ruble după fiecare 5 ani lucrați. Salariul învățătorilor din școlile Zemstvei avea următorul tablou:

salariul de bază	— 330 ruble;
predarea muzicii, cîntecului	— 40 ruble;
predarea gimnasticii	— 25 ruble;
total	— 395 ruble.

În școlile mănăstirilor subordonate ministerului învățămîntului existau următoarele salarii:

de bază	— 450 ruble;
predarea cîntecului	— 50 ruble;
predarea gimnasticii	— 25 ruble;
livdăritul	— 35 ruble;

total	— 560 ruble.
În școlile supuse ministerului învățămîntului:	
salariul de bază	— 330 ruble;
predarea cîntului	— 60 ruble;
gimnastica	— 25 ruble;
total	— 415 ruble.

1. În școlile de la periferii țarismul promova o politică de rusificare vădită. Aceasta se referea și la școlile din Basarabia. În unul din referatele sale, Adunarea de Zemstvă Gubernială arăta că, după opinia ei, principala frînă în asigurarea succesului predării în școli este necunoașterea de către copii a limbii ruse, limba de predare obligatorie.

În anul 1908 Zemstva Soroca organizează o comisie ce avea să pregătească proiectul Rețeaua școlară și introducerea învățămîntului obligatoriu în județul Soroca.

Președinte a fost ales A.F. Aleinikov, președintele Direcției Zemstvei Soroca. În comisie au intrat membrul Direcției Dimitrii I. Meleghi, V.I. Dașkevici, directorul Școlii tehnico-agricole, V.V. Loghin, inspector școlar, L.V. Bogomolov, directorul școlii de 5 ani din orașul Soroca, Gavril Gusev, învățătorul școlii de zemstvă din Cosăuți, Nicolai Mihailovici Soltuz, președintele Upravei orășenești și alții.

Ce reprezenta rețeaua școlară primară în 1909, în ajunul adoptării proiectului introducerii învățămîntului obligatoriu în județul Soroca?

La 1 ianuarie 1909, informație bazată pe datele statistice ale recensămîntului din 1897, populația județului Soroca era de 259 274 locuitori. Numărul copiilor de vîrsta școlară, adică de 8-11 ani era de 25 924, ceea ce constituia 10% din populația județului.

Oferim anumite informații referitor la satele și școlile din raionul Soroca, parte componentă a județului cu aceeași denumire la 1909:

Nr.	Localitatea	Nr. de locuitori	Nr. copiii- lor de 8-11 ani / Nr. copiilor ce studiază	Nr. profesori- lor	Tipul de școală
1.	Cremenciug	1450	145/50	1	de zemstvă
2.	Iarova	1348	135/51	1	parohială
3.	Baliți	517	52/-	—	—
4.	Oclanda	663	66/-	—	—
5.	Sobari	613	61/-	—	—

Nr.	Localitatea	Nr. de locuitori	Nr. copiii de 8-11 ani / Nr. copiii ce studiază	Nr. profesorilor	Tipul de școală
6.	Livezi	30	4/-	—	—
7.	Bădiceni	2146	215/100	2	2 școli ministeriale de băieți și fete
8.	Dărcăuți	1284	128/46	1	mănăstirească
9.	Holoșnița	1323	132/82	2	de zemstvă
10.	Cureșnița	1475	148/48	1	de zemstvă
11.	Iorinița	489	49/49	1	mănăstirească
12.	Baxani	1320	132/85	3	de zemstvă, 2 clase
13.	Șolcani	698	70/-	—	nu este școală
14.	Șeptelici	965	96/-	—	—
15.	Rublenița	1383	138/-	—	—
16.	Vărăncău	1172	117/57	1	mănăstirească
17.	Sl. Vărăncău	913	91/47	1	mănăstirească
18.	Ocolina	737	74/83	3	ministerială, 2 clase
19.	Hristici	1283	129/100	2	de zemstvă, 2 clase
20.	Vanțina	293	20/-	—	nu este școală
21.	Dumbrăveni, colonie evreiască	1690	169/104	2	școală evreiască, obștească
22.	Redi-Cereșnovăț	766	77/46	1	mănăstirească
23.	Racovăț	1806	180/73	1	de zemstvă
24.	Vasilcău	1723	172/48	1	parohială
25.	Trifănești	1102	110/55/45	1	mănăstirească, parohială
26.	Zastînca-I	179	18/46	1	parohială
27.	Bujorăuca	1281	128/50	1	parohială
28.	Cosăuți	2088	209/100	2	de zemstvă, 2 clase
29.	Egoreni	585	58/-	—	școală nu este
30.	(Pol) Tépilova Mică	657	66/-	—	—
31.	Tépilova	701	70/-	—	—
32.	Pîrlița	405	41/-	—	—
33.	Zastînca-Voloave-II	281	28/-	—	—
34.	Voloave	842	84/-	—	—
35.	Volovița	608	61/-	—	—
36.	Cremeni (Sl.)	310	31/-	—	—
37.	Stoicani	1192	119/-	—	—
38.	Parcani	1185	119/-	—	—
39.	Dubna	1054	105/-	—	—
40.	Soloneț	589	59/59	1	de zemstvă
41.	Vădeni	1314	131/-	—	—

În 1909 rețeaua școlară primară a județului Soroca cuprindea 109 școli cu 140 de învățători (fără învățători de religie):

a) 15 școli ministeriale, cu 21 de învățători. Școlile erau întreținute de stat și sate;

b) 21 școli mănăstirești în întreținerea ministerului învățămîntului, cu 25 de învățători;

c) 37 școli de zemstvă, cu 48 de învățători;

d) 2 școli ale căilor ferate, cu 7 învățători;

e) 4 școli evreiești-obștești cu 6 învățători.

În afară de aceasta mai existau 19 școli parohiale, dar care nu au intrat în rețeaua școlară.

Numărul de elevi ai școlilor sfatului pedagogic județean era de 5317. În școlile parohiale învățau 1303 — în total 6620 elevi. Peste 19 000 copii din județ nu erau încadrați în procesul de învățămînt.

În primul deceniu al sec. al XX-lea în județul Soroca erau 29 moșii mănăstirești cu 29 071 desetine și cu 1713 stînjeni² de pămînt. Pe posesiunile mănăstirilor erau așezate 44 localități cu 55 260 locuitori, din ei 5526 erau copii de vîrstă școlară.

În anul de învățămînt 1909 - 1910, în afară de școlile mănăstirești, mai funcționau 52 școli: 48 parohiale și 4 școli ale științei de carte — o școală era cu 2 clase, 47 cu o clasă, 4 — pentru fete.

În raionul Soroca școli parohiale au fost la :

Bujorăuca — 50 elevi (40 băieți, 10 fete);

Vasilcău — 102 elevi (93 băieți, 9 fete);

Zastînca — 60 elevi (42 băieți, 18 fete);

Schineni — 55 elevi (38 băieți, 17 fete);

Stoicani — 54 elevi (30 băieți, 24 fete);

Trifănești — 52 elevi (44 băieți, 8 fete).

La Parcani era o școală a științei de carte cu 39 de elevi: 30 băieți și 9 fete.

În întregul județ Soroca 2886 copii învățau la școlile parohiale și științei de carte. Toate școlile parohiale aveau clădirile proprii, în afară de cea din Țarigrad, dar și aici la 1910 se începuse lucrările de construcție a clădirii școlii.

Predarea în școlile parohiale se făcea după o programă adoptată de Sfîntul Sinod la 1888 și prevedea ca materii de studiu următoarele obiecte: religia, cîntecul bisericesc, studierea slavonei bisericesti, limbii ruse, caligrafiei și aritmeticii.

În aceeași perioadă în județul Soroca erau 37 școli de zemstvă cu 48 clase. Corpul didactic cuprindea 37 învățători de religie, 48 învățători și 2521 elevi. La un învățător revenea 52,5 elevi.

La Soroca erau 7 școli, și anume:

- 1) școala orășenească cu 5 clase;
- 2) școala parohială pentru fete;
- 3) școala parohială cu o clasă, cu două clase;
- 4) școala parohială pentru băieți cu o clasă;
- 5) școala parohială pentru băieți cu două clase;
- 6) școala evreiască primară cu o clasă;
- 7) școala ministerială sătească.

În anul de învățămînt 1909 - 1910 Preasfințenia sa Serafim, episcopul Chișinăului și al Hotinului, a vizitat școala de 5 clase din Soroca. De asemenea, a făcut o vizită și la școlile din județ gubernatorului Basarabiei: la Climăuți, Otaci (băieți), Bădiceni, Florești, Vadu Rașcului; inspectorul regional a fost la Școala de 5 clase din Soroca, iar directorul școlilor populare din Gubernia Basarabia a vizitat toate școlile din oraș și, de asemenea, pe cele din Florești, Ocnița și Iorjnița. Inspectorul școlilor populare a controlat procesul de studiu în 153 de școli din județul Soroca. În decursul anului de studiu au avut loc 7 adunări ale sfatului pedagogic. Problema principală care a fost discutată a fost introducerea învățămîntului obligatoriu în județ.

Ce prevedea proiectul introducerii învățămîntului obligatoriu:

1. Școlarizarea tuturor copiilor de vîrstă școlară (8-11 ani);
2. Deschiderea de noi școli;
3. Curs de studiu primar — 4 ani;
4. Numărul de elevi pentru un învățător — 50;
5. O școală trebuia să deservească un teritoriu cu o rază de 3 verste;
6. Fiecare școală trebuia să aibă învățător de religie, să fie asigurată cu toate rechizitele necesare, condițiile igienice și sanitare să fie la nivelul convenit. Învățătura să fie pe gratis.

Conform proiectului se prevedea școlarizarea a încă a 19 304 copii. Pentru aceasta era nevoie de:

- a) înscrierea a 114 copii în școlile parohiale lărgite;
- b) lărgirea cu 19 clase a școlilor existente (9 pe lîngă școlile mănăstirești și 40 pe lîngă cele de zemstvă), aceasta avea să dea posibilitate să se lărgască numărul de elevi cu 580;
- c) se prevedea deschiderea a încă 181 școli noi pentru 18 610 copii. După traducerea în viață a proiectului rețeaua școlară din jude-

țul Soroca urma să aibă 290 școli primare cu 532 învățători și 524 clase.

Proiectul prevedea două termene de îndeplinire: 20 și 30 ani. La 12 februarie 1910 a avut loc Adunarea extraordinară a Zemstvei Soroca, la care a și fost pus în discuție Proiectul introducerii învățămîntului primar obligatoriu la Soroca.

După o discuție amănunțită a fost aprobat termenul de 20 ani. Un rol activ la adoptarea proiectului l-au jucat A.F. Aleinikov, N.M. Soltuz și V.V. Loghin. Proiectul a fost înaintat pentru aprobare ministrului. La 29 mai 1910 N.M. Soltuz informează Zemstva că proiectul a ajuns pe masa ministrului, iar prin telegrama din 3 iunie 1910 anunța că proiectul a fost aprobat fără nici o schimbare pe un termen de 20 de ani (1910-1931). Rămînea de adus la îndeplinire. Dar Rusia va trece prin mari frămîntări militare și politice. Și numai după 1918 proiectul va fi realizat de autoritățile române: toți copiii de vîrstă școlară vor fi chemați să ia în mod obligatoriu locul în bancă.

LICEUL DE FETE DIN SOROCA

Încă la 1871 Direcția Zemstvei Soroca se adresează Zemstvei guberniale, Circumscripției școlare Odesa, Ministerului învățămîntului public în privința deschiderii unei școli reale la Soroca.

Existența unor școli reale în circumscripția școlară Odesa, după părerea episcopului din Odesa și a ministrului învățămîntului public, putea satisface cerințele întregii regiuni, iar deschiderea unei școli reale la Soroca depindea de faptul dacă toate cheltuielile de întreținere vor fi suportate de Duma orășenească și de Zemstva Soroca. Întîlnirea personală a președintelui Direcției Zemstvei Soroca H.F. Talamuzi cu ministrul învățămîntului public, contele Tolstoi, din 1877 de la Chișinău, cît și demersurile energice privind deschiderea unei școli reale au rămas fără nici un răspuns. Nici încercarea de deschidere la Soroca a unui gimnaziu cu 4 clase nu s-a încununat de succes.

În 1881 Direcția Zemstvei Soroca adresează un nou demers referitor la deschiderea unei școli reale la Soroca, cu propunerea de a suporta cheltuielile egal: jumătate de stat și cealaltă jumătate de oraș și de Zemstvă.

Sub presiunea demersurilor destul de insistente ale sorocenilor, episcopul Circumscripției școlare Odesa, prin hotărîrea nr. 5758 din 30.03.1899, aduce la cunoștință Zemstvei guberniale și Zemstvei județului Soroca decizia Ministerului învățămîntului public de a se deschide în nordul Basarabiei o școală reală cu 6 clase și un gimnaziu de fete cu 8 clase, urmînd ca mai apoi să se ia decizia, în baza unui concurs al celor trei județe și a zemstvei guberniale privind locul unde ele vor fi plasate.

Prin adresa nr. 1155 din 8 mai 1899, Zemstva județului Soroca solicită episcopului școlar din Odesa deschiderea ambelor școli la Soroca, motivînd faptul printr-un șir de priorități. Decizia Zemstvei guberniale a fost hotărîtoare: un liceu de fete la Soroca și o școală reală la Bălți.

La 8 august 1900 episcopul Circumscripției de învățămînt Odesa anunța despre înființarea unui gimnaziu cu trei clase la Soroca. Deschiderea și întreținerea gimnaziului ce află sub răspunderea Zemstvei județene și a Dumei orășenești.

Pentru deschiderea și întreținerea gimnaziului Zemstva alocă o sumă de 15 000 ruble. Cîte 1000 de ruble au alocat Duma orășenească

și trezoreria statului. La sumele eliberate se vor adăuga și banii acumulați din plata pentru învățatură: în 1903 — 10 374 ruble 34 cop.

O dată cu deschiderea gimnaziului a fost numită și directoarea instituției — Elizaveta Nicolaevna Levitchi, care absolvise cursul gimnaziului de fete din Jitomir cu titlu de învățătoare casnică. Președintele sfatului pedagogic la 1903 era consilierul Aleksandr Modestovici Simanski.

Liceul de fete din Soroca s-a deschis la 28 septembrie 1900 ca gimnaziu rusesc cu 3 clase, avînd 98 eleve, care achitau o taxă de 45 ruble. În anul de învățămînt 1901 - 1902 s-a deschis clasa a IV-a, în 1902 - 1903 — clasa a V-a, iar la 1903 - 1904 — clasa a VI-a, 1904 - 1905 — clasa a VII-a. După deschiderea în 1907 a clasei a VIII-a pedagogice, gimnaziul se transformă în liceu cu 8 clase.

Evghenia Macarenko, Ludviga Jighilevici, Tatiana Moruzenko, Varvara Melnicova, Parascovia Cebotarenko, Larisa Stoian, Liubov Cerchez, Ecaterina Iaroșevskaia au fost printre primele eleve înscrise la deschiderea gimnaziului. Toate aveau o reușită bună la învățatură.

Originea socială a elevelor era diferită, fapt despre care vorbesc datele statistice de la 1901 - 1902: 42 fiice de nobili, 10 — de clerici, 89 — din pături orășenești cu venituri medii, 7 — de țărani. Majoritatea elevelor erau din oraș și județ — 116, 11 din alte județe ale Basarabiei, iar 21 din Podolia.

În 1902/1903 elevele plăteau taxa de studiu în mărime de: clasele 1-2 — cîte 50 ruble, clasele 3-4 achitau cîte 55 ruble, iar cele din clasa V plăteau cîte 60 ruble anual. Elevele care învățau dansul achitau 5 ruble anual. Suma încasată în 1902/1903, de 10 374 ruble 34 cop. a fost folosită pentru necesitățile gimnaziului, neavînd o destinație specială.

În 1901/1902 corpul didactic al gimnaziului de fete era alcătuit din următorii 11 profesori și 3 supraveghetoare:

1. Preot Ioan S. Stoianov — religia, absolvent al Seminarului Teologie din Chișinău;

2. Vladimir D. Inglezi — istoria și geografia, limba rusă, absolvent al Universității imperiale din Moscova;

3. Leonid A. Voloșinski — desenul și caligrafia, absolvent al Școlii superioare de pictură de pe lângă Academia de Arte din Moscova;

4. Evghenia S. Kuzmenko — limba rusă, absolventa liceului de fete „Mariinsk” din Odesa, cu titlu de învățătoare casnică;

5. Anastasia V. Strunina — matematica și științele naturii, a terminat Cursurile superioare pentru fete de pe lângă Universitatea din Sankt Petersburg;

6. Aleksandra D. Semilet — aritmetica, absolventă a Institutului „Împăratul Pavel” din Sankt Petersburg;

7. Olga S. Vlasova — dansul și gimnastica, a terminat cursurile Institutului „Alexandru-Mariinsk” din Varșovia;

8. Valentina N. Kubîșkina — franceza și germana, absolventă a Institutului „Împăratul Pavel” din Odesa, cu titlu de învățătoare casnică;

9. Ana M. Terpigorova — franceza, absolventă a Institutului patriotic din Sankt Petersburg, învățătoare casnică;

10. Valentina T. Lakimovici — germana, absolventă a liceului nr. 2 de fete din Odesa, învățătoare casnică;

11. Vera Gajinskaia — lucrul manual, avînd titlul de meșterită în croitorie și broderie;

12. Antonina A. Danilova — supraveghetoare, a absolvit Școala eparhială din Odesa cu titlul de învățătoare casnică;

13. Elena A. Stremouhova — supraveghetoare, a absolvit liceul de fete din Bolgrad;

14. Zinaida Bucinskaia — supraveghetoare.

În 1903 corpul didactic numără 20 învățători, supraveghetori și medici. Medic era F. Belicov, iar Huna Iankelevici Steinberg îndeplinea funcția de medic-stomatolog. Numărul crescînd de clase și, respectiv, de eleve impunea rezolvarea problemei localului liceului.

De la început gimnaziul de fete se află într-o încăpere arendată de la posesorul Goldelman — o construcție din piatră cu un etaj și jumătate, 4 clase, săli, cancelarie și bibliotecă. Sălile claselor a cincea și a șasea se aflau într-o aripă aparte. Toate încăperile erau mici și supraîncărcate. O astfel de clădire putea fi folosită numai temporar.

Problema unei noi clădiri pentru liceul de fete devine ocupația de bază a eforiei încă din 1902. Acordînd acestei probleme o deosebită atenție, eforia invită la adunarea sa comisiile alese de Adunarea de Zemstă și de Duma orășenească în număr de 4 și 5 oameni. Terenul pentru construcția clădirii liceului a fost aprobat ca bun de construcție. Locul avea o suprafață de 1375 stînjeni pătrați, fiind alăturat de grădina publică.

VI. Schmidt, arhitectul Circumscripției de învățămînt, Odesa, studiază viitorul șantier de construcție, iar mai apoi elaborează proiectul și devizul de cheltuieli. La 6 noiembrie 1903 eforia aprobă proiectul arhitectului odesit. Deviziul de 48 489 ruble cuprindea numai construcția clădirii principale, fără dependențe, apartament pentru directoare,

gard. În primăvara anului 1904 au început lucrările de construcție care s-au terminat în 1905, fiind mereu sub conducerea și supravegherea eforiei în care intrau: E. Levițchi, A. Șimanski, F. Mihailovski, N. Pleșkov, I. Vasiliev și V. Kojuharev, președinte — F. Aleinikov.

Pentru construcția clădirii liceului de fete au fost alocate 30 000 ruble de Zemstva Soroca și Duma orașenească, 18 489 au fost alocate de Ministerrul învățămîntului public.

Clădirea a fost construită în regie proprie. O comisie în care intrau F. Aleinikov, I. Vasiliev, L. Iaghello, V. Panin și Brjuzovski coordona mersul lucrărilor. Acest fapt a dus la micșorarea cheltuielilor cu 4553 ruble, care mai târziu, în 1905, au fost folosiți pentru a se construi un gard în jurul liceului, o magazie, dependințe și o încăpere pentru portar.

La începutul anului școlar 1905/1906 clădirea din piatră a liceului cu două etaje și un subsol pentru instalația de încălzire cu aburi și-a deschis ușile.

În 1908 în curte este construită o clădire pentru locuința directoarei, iar în 1909 - 1910 — o aripă la clădirea principală, unde au fost amplasate biblioteca, cabinetul de fizică, clasa de lucru manual, sala pentru clasă, cantina, bufetul, sala de festivități și anticamera. În 1910 - 1911 este amenajată pe lângă liceu și o capelă ortodoxă, care a fost sfințită la 30 martie 1911, în numele Nașterii Preasfintei Fecioare.

Capela Nașterea Maicii Domnului se afla la etajul 2 al școlii. Preot și profesor de religie era protoiereu Ioan Stoianov, care la 1921 avea 62 ani. Absolvent al seminarului teologic, se afla în serviciu din 1880. La gimnaziul de fete activează o dată cu deschiderea.

Clădirea se păstrează și azi, adăpostind o vreme școala medie nr. 1 moldovenească, iar o dată cu construcția unui nou complex, școala nr. 1 își schimbă sediul la Bujorăuca. Clădirea fostului liceu trece în posesia școlii pedagogice „Boris Glavan“, azi colegiul pedagogic.

În anul de studii 1908/1909 eforia deschide pe lângă liceu un internat care se afla într-o casă închiriată. Cota de întreținere în internat era de aproximativ 150 ruble.

La 1 ianuarie 1903 la gimnaziul de fete din Soroca își făceau studiile 192 eleve: clasa I — 39 eleve; clasa a II-a — 47, clasa a III-a — 38, clasa a IV-a — 36, clasa a V-a — 32.

Conform originii sociale tabloul era următorul: 44 fiice de nobili, 27 fiice de cetățeni de onoare și negustori de breaslă II, 10 fiice de țărani (5,2 %) și fiica unui străin înstărit. Majoritatea elevelor erau de

credință ortodoxă — 111, 70 — iudaică, 9 — catolică și 2 eleve de credință luterană.

Conform datelor de la 1903, cele mai multe eleve erau fiice de mic-burhezi și negustori — 96 (50 %), apoi fiice de nobili — 44 eleve (22,9 %). La 1 ianuarie 1903 din cele 192 eleve ale gimnaziului 92 locuiau la rude, în apartamente închiriate. Foarte des apartamentele unde locuiau elevele erau vizitate de directoarea liceului și de supraveghetori.

189

După darea în exploatare a noii clădiri a gimnaziului și crearea unor condiții normale de studiu corpul didactic al gimnaziului și-a lărgit activitatea cuprinzând în procesul de învățămînt un număr tot mai mare de eleve. Statisticile școlare pentru perioada 1901/1914 dau următorul tablou:

1900/1901	— 98 eleve;
1901/1902	— 148 eleve;
1902/1903	— 192 eleve;
La 1 ianuarie 1904	— 209 eleve;
La 1 ianuarie 1905	— 226 eleve;
La 1 ianuarie 1906	— 252 eleve;
1909/1910	— 362 eleve;
1912/1913	— 308 eleve;
1913/1914	— 302 eleve.

Conform dării de seamă pentru anul 1912/1913 în gimnaziul de fete activau 7 clase elementare, una pedagogică și una pregătitoare. Din cele 308 eleve care frecventau cursurile 17 erau interniste. În 1913, 41 de eleve au absolvit gimnaziul, dintre care 20 clasa a VIII-a. Ele au primit titlul de învățătoare casnică. Personalul didactic se compunea din 16 profesori: 8 cu studii superioare și 7 supraveghetoare. La gimnaziu se predă: religia, matematica, fizica, cosmografia, germana, caligrafia, istoria, geografia, științele naturii, limba rusă, franceza, germana, caligrafia, lucrul manual, gimnastica, desenul și pedagogia. Gimnaziul posedă o bibliotecă fundamentală cu 2126 volume și alta pentru eleve — cu 2149 volume, un cabinet de fizică. Gimnaziul era întreținut de Zemstva și Duma orășenească cu cîte 2555 ruble anual, Ministerul învățămîntului public — cu 2000 rub. și cota pentru studii era de 2690 ruble.

În a doua jumătate a anului 1905 evenimentele politice, care scuturau Rusia țaristă a lui Nicolai II, s-au răsfrînt și asupra gimnaziului de fete din Soroca, influențînd conduita unor fete.

La 19 octombrie o bună parte din eleve, sub influența unor persoane din afara gimnaziului, au participat la manifestațiile ce au avut loc la Soroca. La 24 octombrie sfatul pedagogic, cu permisiunea curatorului Circumscripției Odesa, a suspendat temporar, pînă la 4 noiembrie, lecțiile de la gimnaziul de fete din Soroca.

După 4 noiembrie lecțiile au fost reluate. La 20 decembrie 1905 Consiliul pedagogic a discutat purtarea elevelor în cea de-a doua jumătate a anului, hotărînd: din cauza imposibilității de a se analiza și aprecia purtarea fiecărei eleve în timpul manifestațiilor politice din oraș și gimnaziu, elevelor din clasele superioare (V-VII) să nu li scoată note la purtare, iar celor din clasele I-III să li se scoată nota „5”.

Anii 1900/1917 sînt caracterizați în istoria liceului ca o perioadă de rusificare abuzivă, de ignorare completă a limbii române în orarul lecțiilor și a tradițiilor naționale în procesul de instruire și educare.

După 27 martie 1918 se pun bazele noului învățămînt secundar, pe principii democratice și în interesul populației autohtone.

La 1 septembrie 1919 în funcția de director este numită Olga Andrievski din Zgura județul Soroca, cu studii matematice la Institutul de educație din Odesa care s-a aflat în această funcție mai bine de 10 ani, revenind în acest post din nou în 1938. Anume ea s-a aflat în fruntea corpului didactic care a dat o nouă suflare dezvoltării liceului, l-a ridicat pe o treaptă superioară față de gimnaziul țarist.

În decursul anului de învățămînt 1919/1920, la liceu își făceau studiile 410 eleve: 149 la cursul inferior și 261 la cursul superior. Din totalul de eleve, 270 erau moldovence. Liceistele studiau religia, limba română, matematica, științele fizico-chimice, științele naturii, geografia, filozofia, latina, elina, franceza, germana, istoria artelor, desenul, muzica, igiena, gospodăria, lucrul manual și gimnastica.

În anul de studiu 1924/1925 corpul didactic era alcătuit din 13 profesori și anume:

1. Preot Ion Stoianov — religia, licențiat al Seminarului Teologic din Chișinău, titular (n. 1852, Rîșcani).

2. Boldescu Virginia — limba română, licențiată a facultății de litere din Iași, suplinitoare (n. 1886, Galbeni — România).

3. Grăjdeanu Antonina — franceza, titulară (n. 1885, Tarnakovska, Rusia).

4. Ruținschi Elena — germana, a absolvit Hochere Tochtterschule, suplinitoare (n. 1886, Wigstadt, Cehoslovacia).

5. Luchian Ion — latina, licențiat al Universității din Odesa, suplinitor (n. 1880, Cetatea Albă).

6. Andrievski Olga — matematica, titulară (n. 1890, Zgura, Soroca).

7. Belen de Balliu Emanoil — științele fizico-chimice, licențiat al facultății fizico-chimice din Odesa, titular, doctor habilitat, absolvent al Universității imperiale din Novorosiisk, fost secretar al Conducerii de zemstvă Soroca de la 1 mai 1904.

8. Hrițcu Petru — istoria, student în anul IV al facultății de litere din Iași, suplinitor (n.1898, Popeștii de Sus, Soroca).

9. Indriceanu Eufimia — științele naturii și geografia, studentă în anul IV a facultății de litere din Iași, suplinitoare (n. 1898, Teleșeuca, Soroca).

10. Solovei Alexandru — desenul și caligrafia, cu studii la școala de Arte Frumoase din Kiev, suplinitor (n. 1894, Soroca).

11. Arbore Sava — muzica vocală, a terminat cursul de clarinet la Conservatorul din București, suplinitor (1890, Focșani, Putna).

12. Mărculescu Eleonora — gimnastica, a absolvit școala de gimnastică din Iași (n. 1904, Comănești, Bacău).

13. Constantinescu Maria — lucrul manual și gospodăria, a absolvit școala profesională nr. I din Iași, suplinitoare.

De la 1 aprilie 1923 liceul trece pe seama statului, unificându-se cu școlile secundare din Vechiul Regat. Liceul a funcționat cu 8 clase pînă la 1 septembrie 1924. În perioada 1 septembrie 1924 - 1 septembrie 1927 a funcționat cu 10 clase bugetare și 2 clase extrașcolare; în perioada 1 septembrie 1927 - 1 septembrie 1928 — cu clase bugetare. De la 1 septembrie 1932 a fost transformat din liceu tip „D” în liceu tip „C” cu 7 clase. Conform Regulamentului de funcționare a școlilor secundare, sancționat prin înaltul Decret Regal din 1929, toate gimnaziile și liceele de stat funcționau după 5 tipuri: A — gimnaziul simplu cu 3 clase, B — gimnaziul dublu cu 6 clase, C — liceu simplu cu 7 clase, D — liceu cu curs inferior dublu cu 10 clase, E — liceu dublu cu 15 clase.

Conform unui raport statistic pe anul de învățămînt 1935/1936, aflăm că liceul „Domnița Ruxandra” — așa s-a numit liceul de fete din Soroca în perioada interbelică — s-a aflat în aceeași clădire de pe strada General Berthelot, cu 12 săli de clasă și cu internat, toate fiind în stare bună. În perioada anilor '20 pe lângă liceu funcționa o școală profesională de fete gradul I.

Biblioteca liceului cuprindea circa 3000 volume românești originale, 327 traduceri și 109 volume de autori străini.

În 1935/1936 liceul a fost frecventat de 359 eleve care achitau o taxă de pînă la 4000 lei pe an. Majoritatea fetelor erau din oraș — 219, restul de 140 — din satele județului. În 1936 au susținut bacalauratul numai 9 eleve.

Corpul didactic era alcătuit din 13 profesori (9 titulari, 4 suplinitori) și 5 maiștri: A. Sătmălean — director, preda franceza, N. Buruiană — religia, E. Pașilescu — limba română, Tatiana Gălușcă — germana, Zinaida Vieru — istoria, Tatiana Lupașcu — geografia, M. Vasiliu — filozofia și dreptul, M. Barbuș — matematica, O. Andrievshci — matematica, E. Ivanov — științele naturii, A. Belcic — caligrafia și desenul, Munteanu — gospodăria, M. Copterski — educația fizică, A. Sincovșki — lucrul manual.

În pofida greutăților prin care trecea România în 1939 - 1944 liceul de fete din Soroca a continuat să funcționeze. În 1942 la liceu își făceau studiile 154 fete. Clădirea era reparată și destul de bine întreținută.

Conform unei dări de seamă de la 27-28 mai 1943, anul școlar s-a încheiat reușit pentru 116 eleve care au fost promovate, 22 au rămas corigente și 4 repetente. Liceul de fete „Domnița Ruxandra“ a funcționat pînă în primăvara anului 1944. În luna martie el a fost evacuat la Făgăraș și apoi și-a încetat existența.

Prima școală pedagogică sovietică a fost deschisă în RSSM în 1940 în orașul Bălți. În 1941 a fost închisă din cauza războiului.

În 1944 într-un șir de orașe din Moldova (Soroca, Bălți) au fost deschise cursuri pedagogice, iar la 1945 ele au fost reorganizate în școli pedagogice.

În 1946 în Chișinău și-a deschis ușile școala pedagogică preșcolară care, ulterior, a fost transferată la Bender (1947), iar mai apoi la Briceni (1951).

În 1949 Școala pedagogică din Soroca a fost transferată în componența Școlii pedagogice din Bălți care a existat pînă în 1954. În 1954 la Soroca este redeschisă Școala pedagogică prin contopirea celei din Bălți cu cea din Briceni. La 22 decembrie 1954, prin hotărîrea Sovietului Comisarilor Norodnici al RSSM, școlii pedagogice din Soroca i s-a conferit numele „Boris Glavan“. Pentru biruința în întrecerea socialistă și în cinstea aniversării a 50 de ani ai puterii sovietice școlii i se înmînează fanionul CC al PCUS, al Prezidiului Sovietului Suprem, al Sovietului Miniștrilor al RSSM și al Sovietului republican al sindicatelor din RSSM.

D. Talmikov, jurnalist
la Bessarabskoe
obozrenie

Tipolitografia
G.I. Weismann, 1910

Ziarul Bessarabskoe obozrenie

ТИПО-ЛИТОГРАФИЯ

Г. И. ВАЙСМАНА.

г. Сороки.

Ваше чтение важно и нас

БЕССАРАБСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ГАЗЕТА ОБЩЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ

УСЛОВИЯ ПОДПИСОК За месяц — 1 руб. За 3 месяца — 3 руб. За 6 месяцев — 6 руб. За год — 12 руб.	РЕДАКЦИЯ И КОНТОРА г. Сороки, Бол. ул., Димитя д. 1 ШКОЛА ВОЕНАКАЗОВ И РЕКРУТОВ в д. д. 27, в с. в. 4 д. 7 км. Утреннее издание, от 6 часов утра	ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЕ За строку в 10 стр. — 1 руб. За 10 стр. — 10 руб. При издании в течение 10 дней — 50% скидки на тариф
---	--	---

Воскресенье 13 Декабря 1909 г. № 2-а ЕЖЕНЕДЕЛЬНО

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1909-1910 год
„БЕССАРАБСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ“
1-е ГОДОВОЕ ИЗДАНИЕ

Газета будет открыта на год для подписки. Газета — важное средство связи с общественностью и средством распространения мысли. Газета — источник сведений о жизни страны. Издание газеты — важное средство для ознакомления с жизнью страны. Газета — источник сведений о жизни страны. Газета — источник сведений о жизни страны.

В. Сороки, Бол. ул., Димитя д. 1

Литер. и Э. ОБЪЯВЛЕНИЕ
Важное средство связи с общественностью и средством распространения мысли. Газета — источник сведений о жизни страны. Газета — источник сведений о жизни страны.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АУЧЕБНЫЙ ОКЛАД
ИЗДАНИЕ НА 1909-1910 ГОД
ГОСУДАРСТВЕННЫЕ И ПЕРИОДИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА
РАССИЙСКОГО ИМПЕРАТОРСКОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ
КОСМИЧЕСКИЕ И НАУЧНЫЕ ФАКТОРЫ
ФОТОГРАФИЧЕСКИЕ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ
ПРЕДМЕТЫ ДОМАШНЯЯ И КОСМИЧЕСКАЯ ОБИЧНОСТЬ

ОБЪЯВЛЕНИЕ.
Сорокский Уездный Исполнительный сивъ объявляет, что 14 Декабря сего 1909 года, в 12 ч. дня в м. Атаках в Воловосты Правления ивъ будетъ проведена публичная продажа двухъ доновъ, принадлежащихъ ижданамъ Нухину ДИМОНТУ и наследникамъ Михая БОВЕРМА, находящихся въ м. Атаках на владѣльческой землѣ и оцененныхъ-Димонта въ 600 руб. и Бовермана-660 руб. на пополненіе воинскаго штрафа. 3-го декабря 1909 г.

Уездной Поправки ПРАЗДЪ.

КАВКАСКИЕ БЛЮЖИКИ И КОНДИТЕРСКАЯ
М. И. МУРАДОВА
Важное средство связи с общественностью и средством распространения мысли. Газета — источник сведений о жизни страны. Газета — источник сведений о жизни страны.

ПРИ КОМПАТРИОТЪ ИВАНЪ КОСМИСЪ
Важное средство связи с общественностью и средством распространения мысли. Газета — источник сведений о жизни страны. Газета — источник сведений о жизни страны.

Важное средство связи с общественностью и средством распространения мысли. Газета — источник сведений о жизни страны. Газета — источник сведений о жизни страны.

Soroca, 1900. Însoarății:
nobilul Avram
Petrașevski (Cureșnița) și
Profira Ojinețki (Baxani)
cu părinții miresei

O familie de soroceni,
anii '30, sec. XX

Zagaevschi Toader
(primul din dreapta pe
scaun), Lozan Iustin (jos)
din Cosăuți, 1905-1906

Liubov Petrovna
Joltanovski, nobilă,
Soroca, înc. sec. XX

Городъ Сорочи, Бессар. губ.
M. Soroki Bessarabskiej gubernii.

Женскія гимназія,
Żeńskie Gimnazjum.

Gimnaziul de fete, înc. sec. XX, 1918-1944. Liceul de Fete „Domnița Ruxandra”

Gimnaziste, Soroca, 1909

Pedagogul Nadejda Radtîbor cu un grup de liceiste, 1930-1934, Soroca

Profesorul de istorie și limba română Petru Hrițcu cu un grup de liceiste, anii '20, sec. XX, Soroca

Городъ Сорочи, Бессар. губ.
M. Soroki Bessarabskiej gubernii.

Городъ 5-ти класс. муж. училище.
Miejiska 5-o klasowa męzka szkoła.

Școala orășenească de 5 clase

Asociația culturală a elevilor soroceni „Zorile. A. Vlahuță”. 4 aprilie
1937. Serbare dată de elevii cl. a VII-ea „Politica-i o sărăcie”

Atestat de absolvire înmînat lui Sava Lisnic,
1929

Gimnaziul Industrial de Fete Soroca,
4 iunie 1942

La începutul anilor '80 școala pedagogică „Boris Glavan” avea două clădiri pentru studii, 3 cămine pentru 600 studenți. Pe lângă școală exista o cantină cu 120 locuri, un teren sportiv. Sălile de studiu erau compuse din 14 cabinete și laboratoare, ateliere, seră. Școala era înzestrată cu utilajul necesar. În decursul cincinalului al VIII-lea școala pedagogică din Soroca procură utilaj pentru studii în sumă de 772 000 ruble. În cabinete erau 5 aparate de cinema de proiecție „Ucraina”, 11 pick-upuri, aparate „LETI-7”, 15 casetofoane, 8 epidiascoape, 14 filmoscoape, 2 aparate radio, 9 aparate foto.

După contopirea celor două școli din Bălți și Briceni, în 1954 s-au organizat două forme de studiu: staționar și prin corespondență, la cele două specialități: învățători la clasele primare și educatori în instituțiile preșcolare.

Începînd cu anul 1965 școala pedagogică din Soroca a început să pregătească specialiști pentru următoarele profesii: învățător la clasele primare, educator în instituțiile preșcolare, conducător muzical. Din 1971 se pregătesc specialiști într-o nouă profesie — învățător de cînt și educator muzical.

În prezent, 1999, Școala normală din Soroca a fost transformată în Colegiul pedagogic din Soroca, continuatorul ideilor și scopurilor înălțătoare ale unor focare de cultură cum au fost gimnaziul, liceul și școala normală „Petru Maior” din Soroca.

LICEUL TEHNIC-AGRICOL DIN SOROCA

Puține instituții educative din Moldova se pot mândri cu o istorie care numără o sută de ani.

Încă în anul 1900 Duma orășenească și conducerea Zemstvei Soroca optează în demersurile lor și pentru deschiderea unei școli medii cu secție profesională agricolă. În 1901 Primăria orașului și Zemstva județului, susținute de către Guvernatorul Basarabiei și Comandantul Nobililor din Gubernia Podolia au intervenit pe lângă Ministerul instrucțiunii publice ruse pentru deschiderea în orașul Soroca a unui liceu de băieți, întreținut de stat, oraș și Zemstva județului. Ministrul instrucțiunii publice, luând în discuție apelurile sorocenilor și având în vedere că regiunea Basarabia este agricolă, a decis că ar fi mai potrivit să se înființeze în orașul Soroca o școală secundară tehnico-agricolă, care, în afară de cunoștințele agricole, să pregătească tineri specialiști tehnici și agronomi, care ar putea servi țării ca ajutor la cultivarea și dezvoltarea agriculturii.

Acest proiect, înaintat de Ministru, a fost adoptat de către Primăria orașului și Zemstva județului, obligându-se să participe materialmente la întreținerea și dezvoltarea noii școli.

La ședința din 30 septembrie 1902 Adunarea județeană de zemstvă, prin vot deschis, a hotărât: „Să se aloce 40 000 ruble în decursul a doi ani în cote egale și anual 2500 ruble cu condiția că locul necesar pentru construcția școlii să fie repartizat în partea de jos a orașului, iar sectorul de pământ pentru lecțiile practice, la aprecierea Ministerului, în partea din deal a orașului, locuitorii județului Soroca să aibă dreptul să se folosească de nu mai puțin de 12 % din numărul locurilor admise la absolvire pentru băieți.”

La 15 decembrie 1905, Duma orășenească, găsind urgent așezământul necesar, hotărăște unanim alocarea a 4500 ruble pentru deschiderea unei școli particulare orășenești reale cu scopul ca pe viitor să fie transformată în școală tehnică. Proiectul hotărârii date a fost trimis Ministerului instrucțiunii publice.

Duma orășenească, la ședința din 16 decembrie 1906, examinând raportul consiliului municipal orășenesc cu privire la deschiderea unei școli tehnice la Soroca, la propunerea Secției școlilor industriale a Ministerului Instrucțiunii Publice, a adoptat hotărârea de a împuter-

nici consiliul orășenesc municipal să prezinte un demers cu privire la deschiderea în orașul Soroca de la începutul anului de învățămînt 1907 - 1908 a primelor trei clase ale școlii orășenești tehnice de zemstvă, iar din anul de studiu 1908 - 1909, a școlii medii tehnice de stat.

La 5 februarie 1907 Ministerul Instrucțiunii Publice, prin decizia nr. 696, permite deschiderea la Soroca a unei școli tehnice-agricole sub patronajul Zemstvei județene și al Dumei orășenești.

La adunarea sa din 21 martie 1907 Consiliul orășenesc alege un comitet, care trebuia să pregătească deschiderea temporară a școlii tehnice-agricole cu primele trei clase de studiu. În comitet au intrat: Nicolae Soltuz, „capul orașului”, Fiodor Aleksandrovici Aleinikov, N.M. Macaresco, I.S. Ivancenکو și V.F. Belikov. Director a fost ales Valerian Dașkevici, președintele Consiliului pedagogic de la gimnaziul de fete.

Pînă la construcția clădirii școlii s-a hotărît ca sediul ei să fie în fostele cazărmi militare, reconstruite și reamenajate pentru studiu. La începutul lunii octombrie a anului 1907 orașul Soroca a fost vizitat de ajutorul șefului secției școlilor tehnice V.I. Rîkov, care a luat cunoștință personal de condițiile pentru construcția școlii în partea de jos a orașului. După vizita lui Rîkov, Ministerul intervine cu o analiză, prin care susține că sectorul din vale, trasat pentru construcția școlii, nu este potrivit. Iar la 1 noiembrie 1908 directorul școlii tehnice-agricole F.A. Kriukov primește de la episcopul circumscripției de învățămînt Odesa o telegramă sub iscălitura lui Rîkov, prin care directorul școlii era informat din nou că teritoriul din vale nu este bun pentru construcția unei școli. Cazărmile nu satisfăceau cerințele crescînde față de învățămînt, crearea unui complex de studiu. Se propunea insistent de ales un teritoriu în partea din deal a orașului.

Conform calculelor preliminare, Școala medie tehnică-agricolă cu șapte clase avea să aibă 250 elevi plus 100 elevi ai școlii de meserii: în total 350 elevi. Pentru construcția unui complex, care ar fi putut încadra în procesul de studii 350 elevi, era nevoie de un teritoriu de 600 stînjeni pătrați. Conform planului de dezvoltare a școlii se prevedea un complex cu clase de studiu și gospodărie. Numai îmbinînd teoria cu practica se puteau educa buni specialiști în agricultură. Alături de școală se prevedea crearea unui ungheraș botanic cu o colecție de plante culturale și buruieni, o livadă, o vie și o fermă.

124 locuitori ai Sorociei fac un demers către Duma orășenească cu rugămintea de a construi clădirea școlii pe un teren din preajma Nistrului, în partea de jos a orașului. Apelul era motivat prin lipsa

comodităților: accesul anevoios la școală prin partea din deal, neamenajarea aceluiași teritoriu, lipsa apei. Atitudinea consiliului municipal orășenesc a fost contrară, el considera că construcția complexului școlii în deal avea să dea orașului Soroca un nou impuls în dezvoltarea lui, urma să se lărgască teritoriul orașului, deoarece mai devreme sau mai târziu orașul din vale trebuia să se ridice și în deal.

La 1908 orașul Soroca se împărțea în trei părți: două se aflau în lunca Nistrului, pe un teren relativ drept, puțin ridicat de la nivelul Nistrului cu 3-4 stînjeni; partea a treia a orașului se afla și ea pe un teren drept numai că cu 20 stînjeni mai sus decît cele două.

Partea întâi era cel mai bine amenajată și era locuită de oameni înstăriți. Acolo se aflau majoritatea școlilor, aproape toate oficiile orășenești, magazinele și hotelul. Străzile erau drepte și destul de bine gospodărite. Aceasta era partea unde se afla clădirea Zemstvei, bulevardul, care pornea de la clădirea Zemstvei, grădina publică, gimnaziul de fete, cinematograful-teatru „Palas”, banca.

Partea a doua era mai săracă atît după numărul de locuitori, cît și după starea socială. Această parte includea vechiul tîrg Soroca cu nucleul orașului medieval, Cetatea și biserica Adormirea Maicii Domnului. Această regiune a orașului era întretăiată de diferite străzi și străduțe (zise prin satele noastre „hudițe”) cu o lățime de 3-4 arșini. În comparație cu prima parte a orașului, partea a doua era așezată nu numai în vale, ci și pe terasele dealului ce coborau spre Nistru. Anume acolo, în partea a treia a orașului, în deal, pînă la urmă Consiliul municipal afectează cinci desetine de pămînt pentru construcția colii. Totodată mai sînt alocate 40 000 ruble pentru edificarea școlii.

Din primele sale zile de activitate posibilitățile financiare și materiale ale școlii au fost foarte reduse. Și totuși școala avea două biblioteci: una fundamentală și alta pentru elevi. Cea fundamentală cuprindea 58 titluri de carte în 280 volume, în sumă de 279 ruble 63 copeici, cea pentru elevi avea 25 titluri de carte în 146 volume, în sumă de 67 ruble 50 copeici și 27 manuale în sumă de 75 ruble 90 copeici.

Biblioteca pentru elevi a fost procurată de la orășeanca Gurschi cu 360 ruble, cu dulapul pentru cărți. Biblioteca se completa mereu cu literatură nouă — artistică și manuale. Lucrările scriitorilor ruși alcătuiau fondul principal al bibliotecii. Șef al bibliotecii a fost profesorul de artă Dorofei Covalevski. În afară de aceasta la începuturi, școala mai avea la dispoziție două ateliere pentru muncă — unul de tîmplărie și altul de lăcătușerie.

Corpul didactic la sfârșitul anului școlar 1907/1908 era compus din 18 persoane. Aproape toți învățătorii, cu excepția învățătorilor de muncă, artă (D. I. Carșov) și ajutorul conducătorilor de clasă erau de la gimnaziul de fete și de la școala orășenească cu 5 clase. Școala avea doi maiștri.

Conform datelor statistice de la 1 ianuarie 1908 la școală își făceau studiile 96 de elevi: 40 — în clasa întâi, 35 — în clasa a doua și 21 — în clasa a treia. Conform apartenenței religioase tabloul era următor: 63 — ortodocși (65,5 %), 6 — catolici (6-2 %), 2 — luterani (2,08 %), 25 — de credință iudaică (26,04 %). Conform stării sociale situația era următoarea: nobili — 6 (6,2 %), funcționari — 11 (11,4 %), slujitori ai cultului 2 (2,08 %), cetățeni de onoare și târgoveți — 5 (5,2 %), mic-burghezi — 40 (42 %), țărani — 24 (25 %), străini — 1 (1,04 %), de alte categorii — 7 (7,3 %).

Elevii ȘTA (Școlii tehnice-agricole) studiau geografia, științele naturii, desenul, specialitățile mecanica și măsurarea pământului. Unii elevi din clasele a doua și a treia învățau dansul de 2 ori pe săptămână, în afara lecțiilor, plătind câte o rublă lunar unui profesor particular. Chiar de la început s-a decis organizarea unei orchestre a școlii. Pentru elevii din clasa a doua, la începutul celei de-a doua jumătăți a anului de studiu 1907/1908 s-a organizat o excursie la „cetatea genoveză din sec. XV” (Cetatea din piatră a lui Petru Rareș, 1543-1545); după vizitarea cetății elevii au luat cunoștință de pepiniera „ECO” a societății evreiești. Directorul pepinierii agronomul I.L. Etinger le-a organizat elevilor o excursie destul de interesantă.

În 1907 pentru întreținerea ȘTA au fost cheltuite 5637 ruble 11 copeici alocate școlii din:

- taxa pentru studii — 3360 ruble;
- încasări de zemistvă — 1650 ruble;
- încasări din diferite surse — 627 rub. 11 cop.

În total 5637 ruble 11 copeici, cu un rest de 9 ruble 30 copeici la 1 ianuarie 1908. Suma de 5637 ruble 11 copeici a fost cheltuită pentru:

- a) salarizarea profesorilor;
- b) procurarea rechizitelor de cancelarie;
- c) bibliotecă, încălzire, iluminat;
- d) amenajarea școlii;

e) lucrul manual..., în afară de aceasta din finanțele orașului au mai fost cheltuite 5688 ruble pentru amenajarea școlii. Deci suma totală de cheltuieli pentru întreținerea ȘTA s-a estimat la 11 326 ruble.

Elevii școlii plăteau o taxă de studiu de 70 ruble plus 20 ruble taxa de admitere la anul întâi. Din cauza slabei posibilități financiare elevilor nu le-au fost acordate ajutoare materiale, iar cei mai săraci nu au fost scutiți de taxa de studiu pe anul 1907.

La 15 februarie 1908 Comisia financiară a Consiliului Suprem Imperial ia decizia de a finanța din contul statului deschiderea și întreținerea Școlii medii tehnice-agricole din Soroca, începând cu 1 iulie 1908.

La 1908 sînt alocate 20 270 ruble.

Pentru 1909 se vor aloca 27 875 ruble.

Pentru 1910 se vor aloca 33 278 ruble.

Pentru 1911 se vor aloca 36 973 ruble, iar începînd cu 1912 cîte 38 600 ruble anual.

La 3 iulie 1908 Duma de stat și Consiliul Suprem Imperial iau în cele din urmă decizia de a deschide la Soroca Școala medie tehnică-agricolă cu o școală inferioară de meserii.

În noul an de învățămînt 1908/1909 școala nu mai este sub patronatul Zemstvei Soroca și Dumei orășenești, ea devine o instituție de stat cu 4 clase.

Deschiderea ȘTA la Soroca avea să joace un rol important în dezvoltarea agriculturii în județul Soroca, și nu numai. Necesitatea introducerii unor noi culturi agricole, soiuri de porumb, de grîu, floarea-soarelui cerea noi specialiști în agricultură, specialiști cu vaste cunoștințe agricole. Ei puteau fi absolvenții Școlii tehnice-agricole din Soroca.

Absolvenții școlilor tehnice agricole, după absolvirea instituției, primeau titlul de „tehnician” în specialitatea respectivă, cu dreptul de a executa lucrări în specialitatea lor și proiectele întocmite de ingineri, iar absolvenții școlii de meserii obțineau titlul de „călă”.

După îndeplinirea cu succes a lucrărilor proiectate în specialitatea aleasă timp de 3 ani pe domeniile statului, ale Zemstvei și pe cele particulare și primind de la aceste instituții certificat adevăritor privind capacitatea de îndeplinire a sarcinilor de serviciu și purtarea eminentă, absolventul, în urma hotărîrii consiliului profesorilor școlilor respective, primea calificare de inginer în specialitatea aleasă, cu dreptul de a exercita lucrările respective și calificativul de maestru, bucurîndu-se de drepturile cuvenite maiștrilor.

În 1909 ȘTA număra 135 elevi, din care 61 locuiau în vale, 13 — în deal, 32 erau din județ, 29 erau din alte județe.

După categoriile sociale tabloul elevilor era următorul:

copii de nobili și funcționari	— 16,5%
copii de țărani	— 25%
copii de mic-burghezi	— 42%
copii de alte categorii	— 16,5%

Majoritatea elevilor din județ erau copii de țărani și mic-burghezi.

De la 1 septembrie 1912 Școala tehnică-agricolă a început să funcționeze cu toate cele 7 clase.

După revoluția burgheză rusă din februarie 1917, se adoptă o decizie, sub iscălitura lui V. Rîkov prin care directorul școlii era informat despre noile schimbări din activitatea instituției sorocene.

În baza unei dispoziții a Guvernului Provizoriu din mai 30 anul 1917 Ministerul instruirii publice aprobă reformarea, cu începere de la 1 iulie 1917, a școlii sorocene în școală tehnică cu secțiile: 1) agricolă și 2) agricolă-tehnică cu școală pregătitoare de 4 clase, iar școala inferioară de meserii, ce se afla pe lângă ea, în școală de tehnicieni pentru repararea și îngrijirea mașinilor și uneltelor agricole.

În această perioadă (1917-1918) Școala tehnică-agricolă a activat în conformitate cu noile programe analitice în tranziție.

În anul 1918, când s-a înfăptuit unirea, școala a fost naționalizată, fiindu-i modificat și programul, mai ales în ce privește statutul limbii române, predarea istoriei, geografiei românilor, însă scopul profesional al școlii a rămas același, care a fost urmărit de guvernul provizoriu rus.

Condițiile de admitere la liceu erau aceleași ca și la toate școlile secundare de stat din țară.

Din materialele programelor pentru anii 1920-1923 la Liceul Tehnic-Agricol din Soroca se vede că în liceu se studia în principiu ceea ce se studia în liceele din Vechiul Regat, cu diferența că secția reală avea în plus materii privitoare la agricultură sau studii tehnice. Însă nu se făcea literatura română, franceza, germana, engleza, filozofia, dreptul și economia politică. Absolvenții Liceului tehnic-agricol erau bine pregătiți pentru școlile politehnice, școlile de agricultură, facultatea de medicină veterinară, iar pentru facultatea de științe — numai la secția agricolă.

Ministerul Instrucțiunii Publice, avînd în vedere drepturile de care beneficiau absolvenții acestui liceu sub regimul țarist, aprobă în cele din urmă să se țină examene de absolvire speciale, acordîndu-se

în consecință un certificat special cu drepturi de înscriere la una din instituțiile superioare de profil.

Absolvenții care voiau să urmeze alte specialități trebuiau să treacă examenele de diferență. Aceste decizii ale Ministerului au fost aprobate prin avizul nr. 1437 al Consiliului Permanent al Instrucțiunii, care a confirmat că absolvenții Liceului Tehnic-Agricol din Soroca își pot continua studiile la secțiile speciale electrotehnice și tehnologice ale Universității de profil din România.

Liceul Tehnic-Agricol a fost o școală creată cu scopul „de a ajuta organizarea și programul industriilor-anexe ale agriculturii”. La începutul sec. al XX-lea, în Germania, Belgia, Olanda, Danemarca, în Peninsula Scandinavă, precum și în Rusia erau foarte multe școli tehnice agricole. Ele au fost deschise conform cerințelor vremii. Din aceste necesități ale vremii a fost deschis și Liceul Tehnic-Agricol din Soroca. În perioada interbelică Liceul din Soroca nu se limita la pregătirea agronomilor, dar în același timp îi învăța pe elevi să poată repara diverse mașini agricole.

Secția tehnică pregătea specialiști pentru industriile anexe ale agriculturii, îi familiariza chiar din cursul secundar cu toate domeniile chimiei, îi învăța să facă diverse lucrări de laborator, în ateliere elevii învățau prelucrarea fierului, lemnului, turnătoria și construcția diferitelor mașini.

Din momentul înființării și pînă în anul 1927 au absolvit liceul 180 elevi. În decursul anilor 30 pînă la 1937 director al Liceului a fost profesorul Marcu, care, alături de multe personalități din Soroca, a fost ulterior deportat în Siberia.

În perioada 1937-1943 director a fost profesorul de biologie Nicolae Cojocaru.

O dată cu invazia armatei roșii la 28 iunie 1940 Liceul tehnic din Soroca a fost supus reorganizării, în baza lui a fost înființat Tehnicumul de mecanizare a gospodăriei satești cu două secții — Mecanizare și Agrochimie.

În 1941 Tehnicumul devine din nou liceu, dar numai pe o perioadă de 3 ani. În această perioadă scurtă Liceul Tehnic-Agricol se afirmă din nou ca o puternică instituție științifico-educativă din România. Anume în această perioadă la liceu s-a înfiripat o orchestră, care a continuat tradiția orchestrei Liceului Teoretic „A.D. Xenopol” din Soroca. Multe lucruri interesante a povestit despre acest liceu în paginile

gazetei *Literatura și Artă* fostul elev al liceului Aurel Mariniuc, profesor la Universitatea Tehnică din Chișinău, fost toboșar al fanfarei...

La concursul colectivelor de creație din 1939 rezervat liceelor din toată România locul întâi i s-a acordat fanfarei Liceului de băieți „A.D. Xenopol” din Soroca condusă de profesorul G. Grițic. În 1940 acest liceu, ca și multe altele din Basarabia, a fost distrus: în Siberia au fost deportați dirijorul, directorul Profirii Procopii, Paul Vataman și mulți alții.

După întoarcerea autorităților române Liceul „A.D. Xenopol” este transformat în gimnaziu. Unii elevi din clasele superioare s-au transferat la Liceul Tehnic.

O parte din muzicieni Liceului „A.D. Xenopol” rămân în oraș. Cu ajutorul muzicienilor și al instrumentelor pe care le avea Liceul tehnic, se înfiripează o nouă fanfară, care a devenit de nedescris. Conducător al orchestrei a fost profesorul Margine, originar din Mereni. A absolvit Facultatea de Teologie în 1940. O dată cu venirea sovieticilor se refugiază cât mai departe de Chișinău, stabilindu-se la Soroca și lucrând în calitate de învățător. În 1944 s-a refugiat în România, unde pe la mijlocul anilor '50 ajunge directorul Filarmonicii din București.

Domnul Aurel Mariniuc identifică pe o veche fotografie unele personalități din fanfara liceului: elevul Ganea — viitorul academician biolog; Roman Coșciug — viitorul cardiolog; Eugen Coșciug — fiul preotului din Crișcăuți, fost colaborator al Institutului de Fiziologie din Chișinău; Boris Pascariuc — feciorul preotului din Dealul Sorocii Sf. Feodor Stratulat. Printre elevii muzicieni am descoperit personal și pe fostul director al Muzeului de Istorie și Studiere a ținutului natal, Patrașco Victor — toboșar.

Orchestra era organizatorul tuturor manifestărilor culturale din oraș din acea perioadă, fiind prezentă la inaugurări de expoziții, serbări etc.

Serbările orășenești aveau loc la casa Corpului didactic. În drum — de la serpentina țiganilor pînă în centru, cîntau marșul „Vulturul”. După cum mărturisește dl Aurel Mariniuc, era ceva cu totul deosebit.

După serbare urma întoarcerea din oraș la liceu, care era și ea nemaipomenită — cu un concert infernal, cînd toate instrumentele cîntau pe voci diferite, cînd totul vuia, cînta, gemea, striga, șuiera, plîngea de răsuna lunca Nistrului în tot întinsul ei.

În curînd aveau să se petreacă evenimente zguduitoare, care s-au răsfrînt și asupra elevilor de la Liceul Tehnic-Agricol din Soroca, împrăștiindu-i prin lume, iar instrumentele și Arhiva Liceului au fost duse în martie 1944, pentru a nu cădea în mâinile sovieticilor, în România. Mulți dintre liceeni au fost loviți crunt de soartă după 1944. Iurie Bulat devine încă în 1943 comsomolist, ca mai apoi să fie arestat de siguranță pentru activitatea procomunistă. Ionel Slivinski a fost arestat în 1947 ca membru al organizației antisovietice „Arcașii lui Ștefan cel Mare“.

Printre toboșarii mici ai fanfarei liceene era și Caracicov, care a fost dus în Siberia în anul 1949, elevii Balaban și Sevakov (din Rublenița) au fost arestați în 1952. Atîtea personalități și atîtea vieți distruse, vise neîmplinite...

La 2 septembrie 1964 Tehnicumul de mecanizare a gospodăriilor satești a fost reorganizat în Tehnicumul de mecanizare și electrificare a gospodăriei satești. Baza tehnico-materială a instituției era foarte slabă: 130 ha de pămînt, 8 vaci, 8 cai, 5 ha de vie. În 1955 tehnicumul primește 2 tractoare.

În 1961, conform ordinului nr. 184 al Ministerului Gospodăriei satești a RSSM de la 12 iunie 1961, pentru îndeplinirea dispoziției Sovietului de Miniștri al RSSM nr. 454 de la 20 mai 1961, în baza contopirii sovhozului „Progres“ și Tehnicumul de mecanizare și electrificare al gospodăriei satești a fost organizat „Sovhozul-Tehnicum“ de Mecanizare și Electrificare al gospodăriei satești cu secțiile: 1) Mecanizare, 2) Electrificarea și automatizarea gospodăriei satești. Conform datelor statistice, în decurs de 73 de ani de activitate (1907-1980) instituția dată a pregătit 9199 specialiști: agronomi, mecanici-electricieni. La începutul anilor '80 la sovhozul-tehnicum își făceau studiile 843 elevi, 902 — învățau la secția prin corespondență. La acel moment sovhozul-tehnicum din Soroca era una din cele mai mari instituții medii speciale din RSSM. În instituție își făceau studiile elevi din satele republicii, 20% din ei sosiseră la învățătură cu îndreptare din colhozurile și sovhozurile republicii. La mijlocul anilor '80 sovhozul-tehnicum din Soroca avea o bază tehnico-materială și didactică destul de puternică; 3003 ha de terenuri agricole, din care 1692 ha arături și 739 ha plantații multianuale, peste 1000 capete de vite mari cornute; 44 tractoare, 60 automobile, 8 combine pentru recoltarea grăunțoaselor. Baza de studiere cuprindea două clădiri cu 23 laboratoare și 23 de cabinete. Cele 5 cămine ofereau loc de trai la

1020 de elevi și lucrători ai sovhozului-tehnicum. Pregătirea studenților îmbina în sine atât studierea teoretică, cât și practică a specialităților alese. Corpul didactic era alcătuit din 70 învățători și specialiști.

În anul 1992, pentru îndeplinirea hotărârii Guvernului Republicii Moldova din 22 iunie 1992 nr. 415 „Cu privire la reorganizarea instituțiilor de învățământ mediu de profil agrar“ Ministerul Agriculturii și Alimentației al Republicii Moldova, prin ordinul nr. 124 de la 26 iunie 1992, reorganizează Sovhozul-Tehnicum de Mecanizare și Electrificare în Colegiul Tehnic-Agricol din orașul Soroca.

ȘCOALA DE COȘURI ȘI MOBILĂ DIN RĂCHITĂ

Răspîndirea și folosirea pe larg a obiectelor de uz casnic și a mobilei confecționate din răchită are la Soroca rădăcini adînci. Ca sursă materială servea răchita ce creștea cîndva îndeajuns în lunca Nistrului. Acum o sută de ani dezvoltarea acestui meșteșug devine o preocupare a administrației locale, a conducerii Zemstvei Soroca. În 1902 Conducerea Zemstvei Soroca, de comun acord cu Duma orășenească, inițiază efectuarea unor măsuri legate de aceasta. Duma orășenească ia următoarea decizie: „De eliberat cu drept de arendă Zemstvei Soroca poienile libere pentru plantarea puietilor de răchită pentru coșuri din pădurea orășenească «Redi» din lunca rîulețului Răcovăț, la hotarul cu s. Bujorăuca, cu o suprafață de 4-5 desetine sau cît va fi în natură, la un preț de 12 ruble anual, de fiecare desetină aparte, pe un termen de 12 ani, cu drept de a prelungi arenda în viitor.”

Pentru plantarea și creșterea răchitei Zemstva alocă 1000 ruble, alte 800 ruble au fost alocate pentru invitarea unui specialist.

În funcția de meșter instructor în confecționarea coșurilor, Zemstva Soroca îl angajează pe Danco Pafnuță, directorul școlii de împletituri din răchită Cervonaia Volea din Austria, cu un salariu de 50 ruble lunar. Imediat după angajarea lui în serviciu Conducerea Zemstvei l-a delegat în Austria pentru procurarea puietilor de răchită. Au fost cumpărați 66 000 puieti care au fost sădiți pe o suprafață de 2200 stînjeni pătrați, pe terenul arendat în lunca rîulețului Racovăț. Cumpărarea puietilor, transportarea și plantarea lor, plus cheltuielile de drum ale instructorului au costat 217 ruble 18 cop. În afară de puieti, Zemstva a făcut comandă în Austria de instrumente de prelucrare și mostre de răchită.

Conform informațiilor statistice din 1906 Școala de împletituri din răchită funcționa destul de bine. Succesele elevilor soroceni au fost menționate cu o medalie mare de argint la expoziția agricolă din mai 1906 de la Edineț. În același an se lărgesc plantațiile cu puieti de răchită de calitate superioară, procurați de la VI. Bogdan. Noua plantație s-a prins destul de bine. Răchita din plantația veche era deja folosită la confecționarea lucrurilor mai grosolane. Tot în această perioadă s-a construit o nouă clădire pentru școală ce a permis lărgirea activității școlii a cărei producție se vindea pe larg, iar elevii școlii nu reușeau să îndeplinească mulțimea de comenzi ce inunda școala.

În 1907 a avut loc prima promoție a meșterilor-coșieri. În 1906 numărul elevilor era de 9 persoane. În 1907 numărul lor a ajuns la 16. În 1907 absolvec școala de împletituri din răchită trei meșteri-coșieri.

În decursul anului 1908 la școală și-au făcut studiile 16 elevi. Întreținerea școlii a costat Zemstva 5527 ruble 67 cop. Școala câștiga de pe urma desfacerii producției proprii 856 ruble 16 cop.

În toamna anului 1908 o bună parte din răchită a fost tăiată, cealaltă parte avea să fie tăiată în toamna anului 1909. Tăierea se efectua nu din rădăcină, ci de la înălțimea de un arșin, ceea ce dădea posibilitate de a se crește o nouă plantație, mai calitativă.

Conform hotărîrii școlii nu toți elevii absolveau cursul complet de 4 ani, ci numai cei mai talentați. Toți ceilalți, mai puțin capabili, absolveau un curs de 1-2 ani. Ei erau capabili să confecționeze lucruri simple: coșuri pentru fructe, produse alimentare, iar din mobilă se produceau mese și scaune.

Elevii care erau admiși să absolvească cursul complet de 4 ani confecționau obiecte destul de complicate și aveau apoi dreptul să lucreze ca meșteri-instructori.

În 1909 școala a participat la trei expoziții: de la Edineț, Bălți și Soroca. Pretutindeni obiectele din răchită confecționate de elevii școlii de împletituri de mobilă din răchită au fost atestate cu cele mai înalte distincții.

Școala a existat și în perioada interbelică, pregătind timp de 22 ani specialiști de bună calificare, continuînd acea tradiție care trăiește pînă astăzi prin Nichifor Ciubotari, familia Eugen și Maria Găugaș, Gheorghe Voloșciuc și mulți, mulți alții.

STAȚIILE DE POȘTĂ ȘI DRUMURILE, TELEGRAFUL

În 1874 Adunarea de zemstvă ordonă Direcției să facă legătură cu Zemstva Orhei pentru a primi de la ea informații referitoare la organizarea unei poște de zemstvă pentru distribuirea corespondenței, care deja se făcea la Orhei. Direcția urma să prezinte un proiect în acest sens. Cele câteva încercări de a face legătură cu orheenii s-au terminat fără nici un rezultat, aceasta silindu-i pe soroceni să caute alte soluții. Direcția de zemstvă studiază experiența Zemstvei Skopin care se afla la baza poștei din Orhei. Proiectul a fost prezentat Adunării printr-un referat special.

În darea de seamă pe anul 1878 Direcția de zemstvă anunța că datorită asigurării financiare de către Adunarea de zemstvă a devenit posibilă organizarea statelor și pregătirea a tot ce este necesar pentru deschiderea poștei pentru distribuirea corespondenței oamenilor particulari din județ.

Direcția a deschis noul oficiu la 5 aprilie 1879. Colectivul biroului era alcătuit dintr-un director de poștă și 4 poștași, care, pe rînd, cîte doi, distribuiau poșta prin județ, în două direcții — sud și nord, spre punctele speciale de primire a poștei și aduceau de acolo corespondența pentru oraș și alte regiuni din Basarabia și Rusia.

Direcția de Zemstvă face tot posibilul pentru a înlesni primirea la timp a corespondenței. Despre acest fapt vorbește apelul făcut către Departamentul poștelor în 1880, prin care se roagă ca corespondența expediată din regiunile Rusiei și de la Odesa să nu fie trimisă prin Chișinău, ci prin stația Pepeliuha, regiunea Odesa, iar de acolo la Iampol, apoi la Soroca.

Traseul acesta grăbea sosirea poștei cu o zi mai repede decît prin Chișinău, care era împiedicată de drumurile desfundate și înzăpezite în timp de iarnă. Apelul de la 15 august 1880 a fost satisfăcut peste un an de zile. Începînd cu luna octombrie 1880 corespondența din Rusia pentru Soroca venea prin stația de cale ferată Pepeliuha, regiunea Odesa, apoi urma Iampol-Soroca. De la Odesa corespondența sosea acum nu în 2-3 zile, ci a doua zi, de la Petersburg în a patra zi de la expediere, nu în 5 zile.

Poșta de zemstvă pleca din Soroca de 2 ori pe săptămână — marțea și vinerea în două direcții: nord și sud. Echipajul, ce se îndrepta spre nord, trecea prin Bădiceni, Zgurița, Visoca, Teleșeuca, Ario-nești, Otaci, Climăuți, Corbul, Tîrnova, Mîndîc, Drochia, Chetrosu, Nădușita, Petreni, Izvoare, Căinari Vechi și Ocolina. Al doilea echipaj pleca spre sud prin Soloneț, Telenеști, Văscăuți, Cuhureștii de Sus și de Jos, Napadova, Japca, Rașcu, Cobîlnea, Cotiujenii Mari, Zagorna, Gorbuțcani, Căprești, Prodănești, Pepeni, Drăgănești, Prajila, Mărculești, Florești, Izvoare și Căinari Vechi, unde se întâlneau poștașii de pe ambele drumuri mari ca mai apoi împreună să se întoarcă la Soroca, după 3 zile de la plecare.

În primul său an de activitate, septembrie 1879 - septembrie 1880, Poșta de corespondență a Zemstvei Soroca a distribuit 34 022 unități, primind un venit de 354 ruble 15,5 copeici.

În perioada septembrie 1885 - septembrie 1886, tabloul activității poștei zemstvei era deja următorul: corespondența de stat — pachete 30 141, colete 61, publicații guvernamentale fără plată 26 774 exemplare; corespondență privată: scrisori recomandate — 1029, scrisori simple — 15 999, gazete, jurnale (173 ediții) — 26 947 exemplare. Venit — 500 ruble 64 copeici.

La începutul secolului al XX-lea poșta de zemstvă Soroca a distribuit în perioada septembrie 1900 — septembrie 1901: corespondență de stat — pachete 71 318, colete — 784; corespondență privată: scrisori recomandate — 1846, scrisori simple — 12 662, gazete și jurnale — 8775. Venit de la corespondența privată — 348 ruble 68 copeici.

Un rol important în întreținerea legăturii dintre localitățile județului Soroca, în transportarea pasagerilor, o bună parte din care erau funcționarii departamentului de poliție, judecătorii de pace, funcționarii zemstvei îl aveau stațiile de poștă plasate în județ. Ele erau întreținute de persoane fizice, care primeau acest drept prin negocieri.

Printre arendașii Stației de poștă a Zemstvei a fost nobilul Alexandru Erjiu (1872), Constantin Alexandrovici Russo (1873), Haskeli Galperin (1873)...

La 1 septembrie 1888 în județul Soroca erau 15 stații de poștă: Soroca, Căinari, Soloneț, Tîrnova, Teleșeuca, Bădiceni, Cotiujeni, Rașcu, Florești, Prodănești. Ele dispuneau de 158 cai ai Zemstvei și 66 ai plaselor respective. 66 vizitii deserveau aceste stații. În perioada 1 ianuarie - 1 septembrie 1888 echipajele au făcut 12 942 de plecări. Cele mai multe plecări se făceau de la stația din Soroca: 2035 în

ianuarie - septembrie 1888. Ianuarie - octombrie 1891 — 2306 plecări.

În 1894 este deschisă stația de poștă de la Florești cu 12 cai și 3 vizitatori.

Conform datelor din 1903, director al poștei Soroca era secretarul gubernial Gheorghe Fiodorovici Dubinski. El se afla în funcția dată de la 1 aprilie 1890. Ca poștași lucrau: Ștefan Matveev Popovschi, Aleksandr Ivanovici Joltanovski, Terenti Antonovici Kopacinski, Iacob Mihailovici Aksionov.

La 1910 poștași lucrau: S.M. Aksionov, T.A. Kopacinski, Trofim Trofimovici Patrașco și Ivan Nicolaevici Krijanovski.

În strînsă legătură cu activitatea poștelor, transportarea pasagerilor, funcționarilor era situația drumurilor. Studiind activitatea Zemstvei Soroca în privința menținerii în ordine a drumurilor, observi operativitatea lucrărilor de reparație a drumurilor și de întreținere a lor. În bună ordine sînt întreținute cele două drumuri mari spre sud și nord. La timp erau reparate podurile care prezentau o primejdie pentru trecători din cauza șubrezeniei lor: podul Căinari, podul dintre Otaci și Birnova (1870), podurile dintre Căinari și Cubolta (1871).

La 1871 Adunarea de Zemstvă dă poruncă consilierului inginer-colonelului Kersnovski să studieze și să prezinte devizul de cheltuieli pentru reparația drumului de la podul Bechir pînă la Rașcu. La 10 octombrie colonelul Kersnovski prezintă Direcției Zemstvei informația necesară. În bună ordine au fost menținute drumurile județului Soroca în perioada anilor 1877-1878. Aceasta s-a făcut la cererea insistentă a Guvernatorului și a Direcției guberniale. La Soroca s-a aflat în deplasare în acea perioadă tehnicianul gubernial Todorov, motivul fiind reîntoarcerea trupelor armate ruse din războiul din Balcani (1877-1878).

Nu încercăm să facem o istorie a căilor de comunicații din județ, ci dorim să scoatem la iveală cîteva date din istoria celui mai interesant fragment de drum și pod cunoscut în istoria de veacuri a Sorociei sub denumirea *Bechir*.

În noiembrie 1871, Zemstva construiește un nou pod din lemn peste rîulețul Zastînca la gura rîpii Bechir. Lucrările de reparație au avut loc în 1872. În 1875 se fac lucrări de curățare a drumului, ce trecea pe dealul Bechir, de pietre. Drumul devine destul de bun. Podul Bechir, deteriorat de inundația din 1874, a fost reparat din nou. Peste 10 ani de zile, în 1884, Zemstva Soroca se adresează Guvernatorului după ajutor în repararea podului Bechir, care se deteriorase mult. Devenind șubred, podul putea în orice moment să se prăbușească.

Aceasta putea duce la întreruperea legăturii dintre Soroca și partea de sud a județului. În același timp, podul devenise primejdios și pentru trecători. Ținând cont de toate acestea, în iulie 1884 Zemstva construiește un nou pod, cheltuind 339 ruble 71 copeici. În 1890 este ridicat un nou pod de piatră. Lucrările au costat 3152 ruble 24 copeici.

În 1891 Direcția de zemstvă continuă lucrările de reparație și amenajare a drumului mare spre sud — podul și drumul ce trecea pe dealul Bechir. A fost planificat drumul care iese din oraș spre Bechir, apoi a fost construită șoseaua. S-a construit un pod de piatră, care a unit dealul Bechir cu șoseaua din lunca Nistrului. Lucrările efectuate au costat 24 450 ruble 59 copeici. Pentru a reîntoarce sumele investite în construcția drumului, a podului și a celor 3 țevi Zemstva reține de la trecătorii care ridicau drumul Bechir o taxă, începând cu 17 august 1892.

În același an sînt terminate lucrările de pietruire a drumului ce coboară dealul Bechir. Acest drum pavat a existat aproape o sută de ani. Pe la sfîrșitul anilor '80 ai sec. al XX-lea se mai puteau vedea porțiuni de drum pavat .

În darea sa de seamă din octombrie 1872 Direcția Zemstvei Soroca a relatat Adunării că din inițiativa Guvernatorului s-au strîns informații referitoare la lărgirea rețelei de linii telegrafice și construcția de noi stații în județul Soroca. Direcția Zemstvei propune construcția unei noi linii Soroca — Vadu Rașcu, care avea să îmbunătățească legătura cu un raion îndepărtat al județului Soroca, ce nu avea drumuri poștale și nici telegraf, dar care avea esențiale schimburi comerciale.

Ideea a fost susținută de tîrgoveții Vadu Rașcului, propunînd Zemstvei ajutorul lor, doar se prevedea ridicarea unei linii telegrafice de 60 verste lungime. Ei au donat o casă în Vadu-Rașcu pentru stație și stejarii necesari pentru stîlpi. Printre cei care și-au dat consimțămîntul de ajutorare, un membru al Direcției Zemstvei numește pe: Inacoli Ghezeli, boierul Novgordțev, posesoara Olga Russo, proprietarul Focșănean, mănăstirea Afon. Despre posibilitatea construcției liniei telegrafice Soroca - Vadu Rașcu, Uprava a relatat Guvernatorului și se afla în așteptarea răspunsului.

Decizia definitivă referitor la amenajarea liniei telegrafice Soroca — Napadova — Vadu Rașcu a fost luată în 1888. Prin permisiunea Direcției Principale a poștelor și telegrafului și a șefului circumscripției poștelor și telegrafului din Chișinău începe construcția liniei

Soroca - Vadu Rașcu. După cum a fost promis, stîlpii au fost donați de unii boieri din județ.

La începutul sec. al XX-lea la Soroca încep amenajările rețelei telefonice. Lucrările au fost terminate în septembrie 1895. Au fost instalate 11 comutatoare, 92 aparate telefonice, 43 din ele cu plată, iar fără plată, 49. Lungimea liniilor era de aproape 350 verste, lungimea firelor telefonice, de 600 verste.

La 1909 rețeaua telefonică a județului se compunea din 11 comutatoare, la care erau unite 159 aparate de vorbire și 16 aparate automate, lungimea rețelei telefonice constituia 533 verste, lungimea firelor telefonice fiind de 1022 verste, 43 stîngeni. Venitul de la cele 11 aparate automate pentru perioada 1 ianuarie - 1 iulie 1909 a fost de 2864 ruble 40 copeici.

Pentru întreținerea rețelei telefonice Zemstva cheltuiește materiale în sumă de 1044 ruble 63 copeici.

În 1909 Rețeaua telefonică nu avea legătură cu rețeaua telefonică a județului Chișinău și deci nu avea legătură cu centrul guberniei.

În 1909 se fac lucrări de amenajare a liniei telefonice în direcția Climăuți — Cepeleuți și Florești — Bălți pentru a uni Soroca cu Bălții și Hotinul. La construcția acestor linii s-au cheltuit 869 ruble 70 copeici.

La 1910 numărul stațiilor telefonice se mărește cu o unitate, în total fiind 12, iar aparate — 170: 86 fără plată și 21 de aparate automate, lungimea liniei constituind 593 verste, a firelor, 1181 verste. În același an 1910 sînt construite 3 linii telefonice de serviciu: Soroca — Movilău, Ocnița — Climăuți, Cotiujeni — Rogojeni și cinci linii particulare, și anume: pentru comerciantul Siținschi linia Ciutulești — Drăgănești, pentru societatea de credit din Cernoleuca linia Climăuți — Cernoleuca, pentru Crupenschi linia Odaia — Otaci, pentru A.M. Mavrocordat linia Corbu — Climăuți și pentru I.P. Coșcuig linia Zgurița — Baxani (fără plată).

Două din liniile sus-numite și anume cea de serviciu Soroca — Movilău și cea particulară Corbu — Climăuți au fost construite din două feluri de linii — cu două fire și cu un fir. Aceasta a îmbunătățit calitatea legăturilor telefonice și se recomanda folosirea liniei cu 2 fire pe viitor.

În 1910, aparate de telefon automate erau la Climăuți, Movilău, Vadu Rașcu, Florești (stația de cale ferată și la stația de telefoane), Zgurița, Iampol, Căprești, Bricev, Mărculești, Vertiujeni, Donduşeni, Drochia, Cobîlnea, Soroca (stația centrală de telefon) și la Țarigrad.

Venitul de la automatele sus-numite a fost în perioada 1 ianuarie - 1 septembrie 1910 de 4756 ruble 45 copeici. Cel mai mult venit s-a înregistrat la Movilău (942,35 ruble), Marculești (520,35 ruble) și la stația centrală Soroca (450,90 ruble). Venitul total al rețelei telefonice Soroca era la 1910 de 12 700 ruble.

La 1908 la stația de telefoane lucrau ca funcționari: Eugenia Ivanovna Dobrovolskaia (din ianuarie 1907), Vera Stepanovna Oat (din mai 1907), Vera Apolenovna Turcan (din mai 1906), Anton Emilianovici Demciuk (din octombrie 1904).

Telefoniste de rezervă erau Victoria Ivanovna Joltanovski (din noiembrie 1907), Aleksandra Grigorievna Ipolitova (din noiembrie 1907).

Maiștri ai stației de telefoane: Matvei Andreevici Konovalenko, maistru-asamblor (din august 1905), Aleksandr Fiodorovici Șeidevandt, maistru (1907), Vladimir Ivanovici Neselovski, maistru, Safron Mironovici Fedorciuk, maistru (din noiembrie 1904).

În 1910 șeful rețelelor telefonice din județul Soroca a fost Boris Aleksandrovici Novikov, absolvent al unei școli tehnice din Moscova. La stația centrală lucrau 6 telefoniști. În județ erau 14 stații de telefon. Rețelele erau deservite de 6 maiștri și un maistru începător.

La 1910 se întreprind un șir de măsuri de ridicare a calității lucrului rețelelor telefonice din județul Soroca din punct de vedere tehnic și financiar, ceea ce a sporit calitatea lucrului și a condus la situarea rețelelor telefonice din Soroca în fruntea rețelelor telefonice de zemstvă din Rusia.

CALEA FERATĂ — UN VIS DE 100 DE ANI

La 2 iunie 1907, în sala de ședințe a Zemstvei Soroca, a avut loc o adunare, care a fost o încercare a Zemstvei Soroca de a introduce în viață un proiect destul de real — construcția căii ferate Soroca.

La adunarea din seara de 1 iunie 1907 au participat F.A. Aleinikov, St. M. Sîrbu (Zemstva Orhei), V.C. Crușevan, D.I. Melegghi, N.M. Soltuz, E.I. Eliat, V.I. Dașkevici, V.S. Gore, C.A. Brjzovschi, N.M. Macarescu, I.S. Flexor și M.A. Chetroser. Adunarea a fost deschisă de Președintele Direcției de Zemstvă A.F. Aleinikov, care a dat cuvîntul reprezentantului Zemstvei Orhei, Stepan Sîrbu.

Stepan Sîrbu a prezentat sorocenilor proiectul construcției căii ferate Chișinău - Orhei - Bălți și care a fost înaintat pentru discuție și aprobare Adunării Guberniale de Zemstvă. Zemstva Orhei propune acest proiect de traseu Chișinău — Orhei — Bălți și nu Șoldănești — Rogojeni, fiindcă, după părerea orheiienilor, linia Chișinău — Orhei — Șoldănești — Rogojeni nu va putea atrage trecerea în tranzit a mărfurilor în această direcție. Pentru a-și susține proiectul, Comisia Zemstvei Orhei face cu ajutorul agentului comercial al căii ferate Sud-Vest P.N. Andreev un studiu amplu al posibilităților și veniturilor viitoare ale căii ferate. S-a atras atenție la:

1. mărfurile aduse și duse din zonă;
2. mărfurile în tranzit;
3. circulația pasagerilor;
4. rezultatele financiare;
5. influența căii ferate Chișinău — Bălți asupra circulației mărfurilor pe calea ferată Sud-Vest.

După studiile făcute Comisia propune proiectul căii ferate Chișinău — Orhei — Bălți și roagă Adunarea Gubernială acceptarea lui. Despre rezultatele comisiei orheiene au fost informați și sorocenii.

Acceptînd argumentele lui Stepan Andreev, Alexandr F. Aleinikov vedea în Rogojeni nu un sfîrșit de cale ferată, ci o continuare spre Soroca și apoi spre Vapnearka, unind două județe între ele: Orhei și Soroca cu Podolia. Din punct de vedere tehnic construcția căilor ferate Chișinău — Orhei — Bălți și Chișinău — Orhei — Rogojeni — Soroca — Vapnearka sînt la fel, iar motivul că va fi greu de construit podul peste Nistru nu era întemeiat. Sorocenii se vor folosi de posibilitățile

date de natură — pragurile de granit de la Cosăuți - Iampol, care vor ușura construcția.

După cum a menționat A.F. Aleinikov la acea adunare, scopul adunării era de a-i convinge pe orheiieni să ia în calcul și interesele județului Soroca, care propunea și cerea susținerea Zemstvei Orhei pentru alegerea direcției traseului căii ferate Chișinău — Orhei — Rogojeni — Soroca — Vapnearka. V.I. Dașkevici a susținut necesitatea de a se ține cont de interesele economice ale orașului și județului Soroca, cât și a raionului Iampol din regiunea Podolia.

213

Primarul orașului Soroca N.M. Soltuz a prezentat adunării o dare de seamă despre posibilitățile economice ale sorocenilor și podolenilor în privința importului și exportului de mărfuri din Soroca și regiunea Iampol.

Primarul orașului a prezentat o listă din 36 denumiri de mărfuri aduse la Soroca în sumă de 19 130 000 puduri dintre care 300 000 puduri de făină, 300 000 puduri de mărfuri de băcănie, 200 000 puduri de cherestea din Austria, 100 000 puduri de alcool rectificat, 50 000 puduri de instrumente agricole, 500 000 puduri de lemne de foc etc. și 1 944 000 puduri de mărfuri exportate: pîine, tutun, piei și piele, fructe, puieți de la „ECO”, ouă, alcool, sfeclă. În afară de aceasta din Belarus se aducea cherestea, lemn în volum total de 75 000 puduri sau 80 - 100 vagoane. O dată cu construcția căii ferate avea să crească și importul de lemn din Mensk. La toate acestea se adăugau și cele 1 000 000 puduri de mărfuri importate și exportate din orașul Iampol (Podolia), produsele agricole exportate din regiunea Iampol (sfeclă, alcool, cartofi, grâu) în sumă de încă 11 990 000 puduri.

Toate aceste argumente referitoare la regiunea Iampol au fost prezentate după un studiu făcut la 1892-1899 de inginerul Grungov din Petersburg pentru raionul Iampol și moșiile boierești din împrejurimile lui.

După unele dezbateri la care au luat parte St. Sîrbu, A.F. Aleinikov, F.A. Aleinikov și C.A. Brjovovski, președintele Upravei A.F. Aleinikov a propus prezentarea ambelor proiecte.

La adunarea din 21 iunie 1907 la care au participat membrii comisiei sorocene de construcție a căii ferate V.I. Bogdan, A.G. Aleinikov, E.I. Eliat, C.A. Brjovovski și toți membrii Upravei Zemstvei Soroca s-a decis să i se dea lui A.F. Aleinikov dreptul de a se adresa Adunării Guberniale cu cererea de a fi acceptate pentru discuție ambele proiecte de trasee ale căilor ferate Chișinău — Bălți și Chișinău — Soroca — Vapnearka.

Direcția propusă de Zemstva Soroca avea mai multe avantaje:

1. Deservea interesele a trei județe: Orhei, Soroca și Iampol, iar ultimul exporta nu numai pîine, ci și zahăr în cantitate de 22 062 500 puduri total;
2. Putea deveni o linie de cale ferată de sine stătătoare și avea să unească rețeaua nouă cu rețeaua de căi ferate Sud-Vest;
3. Avea la acea vreme și o importanță strategică: ea unea linia Zloți — Chișinău cu căile ferate Sud-Vest;
4. Ridica importanța comercială a portului Reni.

Anume aceste priorități au fost puse în discuție la următoarea adunare a Upravei Zemstvei Soroca, care a avut loc la 9 august 1907. La adunare a asistat din nou Stepan Sîrbu, care a informat adunarea că atît Adunarea Zemstvei Orhei, cît și cea Gubernială au aprobat proiectul traseului Chișinău — Orhei — Bălți.

Cu părere de rău, Zemstva Orhei, elaborînd proiectul său de cale ferată Chișinău — Orhei — Bălți, n-a anunțat Zemstva Soroca la timp, care ar fi putut să intervină pe lîngă Adunarea Gubernială ca să se ia în discuție alături de proiectul orheienilor și proiectul sorocenilor privind construcția unei căi ferate aparte: Chișinău — Orhei — Soroca — Vapnearka.

Au zburat anii, s-au schimbat generații, dar totul a rămas un vis. Nu s-a construit o cale ferată nici la Orhei, nici la Soroca.

Un vis cu o durată de un secol.

SOCIETATEA CERCETĂTORILOR VĂII NISTRULUI

La începutul sec. al XX-lea în orașul Soroca existau o mulțime de societăți, organizații și instituții obștești:

1. Societatea ajutorării elevilor nevoiași de la gimnaziul de fete;
2. Societatea ajutorării elevilor nevoiași de la gimnaziul tehnic-agricol;
3. Societatea ajutorării populației sărace din orașul și județul Soroca;
4. Societatea ajutorării populației sărace din Soroca;
5. Societatea ajutorării elevilor nevoiași de la progimnaziul din oraș;
6. Societatea propagării cunoștințelor comerciale;
7. Societatea amatorilor de artă dramatică;
8. Comitetul ajutorării femeilor gravide sărace;
9. Comitetul construcției Soborului în orașul Soroca;
10. Comitetul construcției unei capele romano-catolice de la Soroca;
11. Adunarea Obștească din Soroca;
12. Societatea antialcoolică;
13. Talmud-Tora;
14. Biblioteca;
15. Societatea literară evreiască „Idișe-Kunst”;
16. „EKO” — Societatea Colonistă Evreiască;
17. „EEO” — Societatea de Imigrație Evreiască;
18. Societatea cercetătorilor Văii Nistrului.

Multe dintre aceste societăți sorocene editau diferite anuare, dări de seamă despre activitatea pe care o desfășurau.

Societatea antialcoolică a fost fondată în 1896. Scopul ei era de a abate atenția maselor largi de la întrebuințarea alcoolului. Societatea organiza diferite activități distractive, deschidea ceainării, cantine, unde la un preț mic se putea lua masa, citi un ziar. Situația financiară a societății era foarte subredă. Ajutorul financiar, care venea mai mult de la stat devenea tot mai mic. Și totuși Comitetul societății întreținea în 1909-1911 o bibliotecă și o ceainărie ieftină, o cantină pentru cei mai săraci soroceni. Din inițiativa președintelui comitetului N.O. Safronov, în 1910 la Soroca a fost organizat un teren cu jocuri pentru maturi și copii, iar în teatrul „Mainfild” s-au organizat lecturi populare. Lecturile aveau loc pe teme de istorie, chimie, medicină, dar nu

lipseau nici discuțiile religioase. Chiar de la început, lecturile populare s-au bucurat de un mare succes. La prima citire au participat 200 persoane, iar la cea de-a doua 400 soroceni.

La 14 mai 1907 Președintele Consiliului Pedagogic de pe lângă gimnaziul de fete V. Dașkevici fondează Societatea ajutorării elevilor săraci. Scopul societății era de a ajuta material elevele de la gimnaziu: la plata pentru studii, la procurarea de manuale. Aceste acte de binefacere se făceau cu ajutorul unor cotizații de membru al Societății — 3 ruble anual, din venitul de la spectacole, serate, care erau periodic organizate de comitetul de conducere. Numărul de membri ai Societății diferea de la un an la altul. Societatea acordă în 1907 ajutor la 19 eleve, în sumă de 467 ruble, în 1908 — la 33 eleve, în sumă de 850 ruble, în 1909 — la 33 eleve, 660 ruble, în 1910 — la 33 eleve, 880 ruble.

S-a vorbit și s-a scris nu o dată despre muzee. Și totuși aș dori să vă închipuiți, după cum spune muzeograful român Claudia Stoicescu, că un muzeu este aidoma unui album de familie, dar nu al unei familii străine, care nu ne interesează, ci al propriei noastre familii în care ne vedem pentru prima oară străbunii, oamenii despre care am auzit, dar pe care nu i-am cunoscut, prietenii și locurile pe care le-am uitat și, de ce nu?, chiar pe noi înșine la vârsta primilor pași ori a primelor iubiri.

La 13 mai 1997 Muzeul de Istorie și Etnografie Soroca a sărbătorit 90 ani de la înființare prin Societatea Cercetătorilor Văii Nistrului. Fondarea ei și a muzeului societății plasează actualul muzeu din Soroca printre cele mai vechi din republică. Istoria lui este istoria unui oraș, a unui ținut, este aspirația acelei mîini de oameni care primii fac tot posibilul pentru a păstra memoria unui colț de țară, așezat în lunca Nistrului.

La 13 mai 1907 la Soroca a avut loc adunarea constituantă a Societății cercetătorilor Văii Nistrului. La adunare au asistat: A.F. Aleinikov, V.I. Dașkevici, A.E. Dașkevici, N.M. Soltuz, N.N. Avenarius, Em.N. Belen-de -Balliu, A.I. Gherman, Ia.G. Etinger, Paperno, Fux, M.A. Ketrosier, I.A. Grabovski, N.A. Ketrosier, G.P. Grabovski, P.V. Brincian, V.O. Avenarius, Jalob, N.A. Afutin, I.Ia. Feldman, F.N. Nerucev, M.S. Flexor, N.A. Ianușevski, Bogdan.

Însăși denumirea societății vorbește despre sarcinile membrilor ei. Programul de cercetare a Societății cuprindea trei compartimente: 1) Istorie și arheologie, 2) Geografie și 3) Etnografie, industrie, comerț și căile de comunicații. Un rol deosebit se acorda studierii istoriei ținutului Soroca. În legătură cu aceasta, programul de activitate pre-

vedea colectarea, atât pe teritoriul județului Soroca, cât și în Podolia, a diferitelor documente, cărți, hărți, fotografii, obiecte de cult, dări de seamă, lucrări ale diferitelor societăți istorico-arheologice, comunicări științifice care se refereau la istoria Sorociei. În afară de aceasta, se prevedea colectarea de obiecte: arme, unelte, monumente de artă, rămășițe de animale, piese etnografice, datini, legende etc. Conform dării de seamă a Societății pe anul 1912, ea întrunea 40 de membri:

217

1. Arhanghelski Dmitrii Andreevici
2. Avenarius Nicolai Nicolaevici
3. Bellen-de-Baliu Em. N.
4. Bogaevski Vasilii
5. Belikov Vadim Petrovici
6. Brjovovski Constantin Aleksandrovici
7. Weismann Ilie Gr.
8. Verbițchi ot Ioan
9. Gudevici Anatolie Mihailovici
10. Grabovski Iulii Adolfovici
11. Grabovski Galina Paul
12. Gudevici Maria Livovovna
13. Demianovici Victor Anatolievici
14. Curovski Anatolie Ferdinandovici
15. Gurdov Nicolai Petrovici
16. Kopîlov Aleksandr Borisovici
17. Kozlovski Kazimir Victorovici
18. Ketroser Moisei Alter
19. Ketroser Iosif Moiseevici
20. Kovalevski Dorofei Olimpovici
21. Lebedev Ivan Emanuil
22. Meleghi Dmitrii Ivanovici
23. Macaresco Nicanor Mihailovici
24. Milobenski Șci S.
25. Macaresco Nicolai Ivanovici
26. Poltovici Kazimir Cezarovici
27. Paperno N. G.
28. Pitlevski Ksendz
29. Petrenko Moisei Polikarpovici
30. Panin Valerian Aleksandrovici
31. Rais Moisei Emanuilovici
32. Svirski Em. Petrovici

33. Sklear Elizaveta Borisovici
34. Sklear Ruvim Efimovici
35. Savcenko Iacob Mitrofanovici
36. Stepanov Ivan Dmitrievici
37. Feldman Klara Vladimirovici
38. Feohari Constantin Ilici
39. Feldman Isaak Iakobovici
40. Cearnoțki Vitalii Stepanovici.

Societatea avea un consiliu de administrație. Primul Președinte al Societății a fost neobositul profesor Valerian Dașkevici. Membri ai societății au fost persoane stimabile în oraș și județ: medicul Avenarius Nicolai, șeful Departamentului Instrucțiunii Publice Dumitru Meleghi, candidatul în științe naturale de la Universitatea Novorosiisk Emanoil N. Belen de Balliu, Valeriu Panin, Iuli Grabovski, Anatolie Gudevici, Nicolai Soltuz. Chiar de la începutul activității sale, societatea organizează un muzeu pe lângă care mai târziu este deschisă și o bibliotecă, primul conducător al cărora a fost unul din membrii fondatori ai Societății Cercetătorilor Văii Nistrului Iuli Adolfovici Grabovski.

La adunarea generală a membrilor societății, care a avut loc la 2 octombrie 1910, s-a hotărât să se acorde o atenție deosebită antrenării în activitatea societății a publicului larg, a tuturor păturilor intelectuale din județ. Cercetătorii Văii Nistrului organizau lecții publice, având ca invitați profesori de la Universitatea din Kiev și de la cea din Novorosiisk. Lecțiile, referatele, comunicările științifice prezentate de membrii societății contribuiau la creșterea numărului activităților și a membrilor societății.

În darea de seamă pe anul de activitate 1912 se menționează succesul excepțional al lecțiilor prezentate de profesorii Vasile Zaviolov și B. Verigo. Nu poate să nu fie menționată cu recunoștință mărinimia persoanelor invitate din corpul de profesori ai Universității din Novorosiisk. Fără să se intereseze de suma onorariului, care de altfel nu era mare, pe ei nu-i opreau nici călătoriile oboșitoare.

După plecarea lui Valeriu Dașkevici, președinte al Consiliului de administrație a fost ales Anatolie Gudevici. Membri ai consiliului erau: V. Bogaevski, Iulii Grabovski, I. Lebedev, N. Kurdov și Em. N. Belen-de-Balliu. La 1912 Societatea Cercetătorilor Văii Nistrului era alcătuită din 3 membri de onoare și 40 de membri activi. Membri de onoare au fost: Aleksei Nicolaevici Haruzin, fost guvernator, Valerian Ivanovici Dașkevici, fost primul Președinte al Consiliului de Conduce-

re al Societății și Andrei Iacovlevici Pommer, ales membru de onoare la adunarea anuală din 29 martie 1912.

Rezultatele activității Societății Cercetătorilor Văii Nistrului s-au anunțat la 3 adunări: una anuală (29 martie) și două de rînd (24 mai și 20 noiembrie).

La adunarea anuală a fost prezentată darea de seamă a Societății, situația și activitatea muzeului și a bibliotecii în 1910-1911. Preocuparea de bază rămînea în continuare organizarea de lecții publice, excursii. Una din cele mai apropiate preocupări a Societății era „susținerea și reparația Cetății Soroca”. La discutarea activității Societății au participat D.O. Covalevski, Iuli Grabovski, Anatolie Gudevici. A. Gudevici propune membrilor:

- a) organizarea unui fond de editare;
- b) alegerea lui A.I. Pommer ca membru de onoare;
- c) tipărirea dărilor de seamă pe anii 1910 și 1911.

La adunările din mai și noiembrie au fost ascultate un șir de referate și lecții din care menționăm „O scurtă schiță a istoriei Basarabiei” de D.A. Arhanghelski, „Despre tifosul exantematic în județul Soroca” de doctorul N.N. Avenarius și „Despre necesitatea realizării cronicii Văii Nistrului de Societate” de Iulii Grabovski.

La adunarea din 20 noiembrie Anatolie Gudevici informează membrii Societății că Duma Orășenească în frunte cu N.M. Soltuz a eliberat Societății 100 ruble pentru repararea cetății și 10 ruble pentru arenda încăperii pentru muzeu și bibliotecă. Noutatea a fost primită cu aplauze, iar N. Soltuz a încredințat Societatea că Duma orășenească este mereu disponibilă să susțină Societatea Cercetătorilor Văii Nistrului.

În decursul anului 1912 Consiliul de administrație a avut 9 adunări, la care s-au discutat o mulțime de probleme legate de activitatea Societății:

1. organizarea lecțiilor publice;
2. admiterea elevilor la lecții cu un preț redus de 20 % din prețul biletului de intrare;
3. direcțiile de activitate a membrilor consiliului de administrație;
4. procurarea mobilei pentru muzeu.

Societatea soroceană stabilește legături cu societatea „Urania” din Odesa, care avea scopul de a populariza și dezvolta științele naturii. În aceeași perioadă a anului 1912 Societatea Cercetătorilor Văii Nistrului organizează excursii, expediții științifice pentru ex-

ploatarea fosforitelor din satul Leadova, expediții arheologice în satul Petreni, județul Soroca, sub conducerea lui E.R. von Schtern.

În timpul ședinței din 23 aprilie 1912 Anatolii Gudevici prezintă un raport despre vizita făcută de dumnealui la unul din cele mai vechi conace boierești din județul Soroca — la cel al familiei Catargi din satul Cobîlnea. Conform mărturiei proprietarului Victor Catarghi, conacul a fost construit în 1798. Biserica familiei Catargi a fost ridicată în anii '20 ai sec. al XIX-lea, pe locul unei biserici mult mai vechi, ridicată prin anii '70 ai sec. al XVIII-lea. Posesiunile familiei Catargi în Moldova datează de la 1592. Printre sftnicii lui Mihai Viteazul găsim pe Marele Ban al Craioviei, Enache Catargi, căsătorit cu Maria, fata vestitului clucer Radu Buzescu. Catargi, împreună cu domnitorul Radu Mihnea, e mijlocitor de pace între turci și poloni (1621 — războiul Hotinean). Un fiu sau nepot de frate al Marelui Ban, Iordache Catargi, în urma unor evenimente politice, se așază cu traiul în Moldova. El se căsătorește cu Irina, fata lui Gavriil Gorgan, stăpînul Cobîlnei din Soroca. Moșia Cobîlnea aparține neamului Catargi din 1630.

În timpul vizitei atenția lui Anatolie Gudevici a fost atrasă de colecția de documente vechi, pe care le posedă stăpînul: un uric pe pergament al lui Ștefan cel Mare (de la sfîrșitul sec. al XV-lea), două urice ale lui Bogdan II (începutul sec. al XVI-lea), un document al lui Antonie Ruset (sfîrșitul sec. al XVII-lea), două documente poloneze (1676) și multe altele păstrate într-o ladă ferecată. În afară de aceste documente, Catargi avea și o bibliotecă bună: „La Cobîlnea se află una din cele mai frumoase biblioteci ale Basarabiei de altă dată. Aici se păstrau cărți aduse din Iași de Panaite și Catargi, dar și manuale și volume ce aparțineau feciorilor lui Petrache-paharnicul, căminarului Iordache și Stolnicului Nicolae Catargi”, menționează A. Gudevici. Biblioteca conținea lucrări ale profesorilor români Nicolae Iorga și Alexandru Xenopol și ale altor autori.

La 2 ianuarie 1913 muzeul societății posedă 1141 piese muzeistice. Aproape toate au fost dăruite de locuitorii județului Soroca în decursul anului 1912. Biblioteca Societății s-a completat cu 124 volume. Printre ele: *Ustav Bessarabskoi Zemskoi Partii*, *Otcioť Sorokskoi Zemskoi Upravı za 1903-1910*, *Ustav sodeistvia nujdaiuscimsea v obrazovanii im. Kazimirova* și altele.

Tabloul de mai jos ilustrează activitatea financiară a Societății pe anul 1912.

Venituri	ruble	copeici
Cotizații de membru	120	—
Donații	12	—
Venituri de la lecțiile organizate	320	21
Venituri de la spectacole	—	—
% din capital	4	84
Total	457	65
Restanțe din 1911	257	09
Total	714	14

Cheltuieli în 1912 — 484, 49 ruble.

Restanțe pe anul 1913 — 229,65 ruble.

Cheltuieli	ruble	copeici
Pentru bibliotecă	11	75
Pentru întreținerea muzeului	—	—
Pentru procurarea colecțiilor	—	—
Premii pentru funcționarii Societății	—	—
Pentru organizarea lecțiilor	445	31
Pentru organizarea spectacolelor	—	—
Rechizite de cancelarie	16	65
Total	484	49

De la 1 ianuarie 1913, conform propunerii lui Iulii Grabovski, Societatea deschide o carte specială — *Cronica Văii Nistrului* — unde urmau să fie înregistrate toate evenimentele importante care aveau să aibă loc în orașul și județul Soroca. Astăzi, la o distanță de aproape un secol se poate spune cu certitudine că Societatea Cercetătorilor Văii Nistrului a pus începutul studierii ținutului nostru, iar Valerian Dașkevici și Iulii Adolfovici Grabovski au fost adevărate pietre de temelie ale apariției la Soroca a unei Societăți științifice culturale cu muzeu și bibliotecă. Cu părere de rău, istoria acestei prime Societăți științifico-culturale nu este complet studiată, sperăm că viitorul ne va da material adăugător despre această pagină din istoria Sorociei.

S-a vînturat prin lume biblioteca, s-au pierdut exponatele muzeului, care au existat pînă aproape de 1940. Care a fost soarta lui V. Dașkevici, Iulii Grabovski și a multor altor soroceni activiști ai societății? Unde o fi lada ferecată a lui Victor Catargi? Dar să nu fim pesimiști. Programul de colectări de exponate trasat de Societate este în acțiune. Muzeul de Istorie și Etnografie Soroca posedă peste 25 000

piese muzeistice și numărul lor crește datorită programului de cercetare științifică și colectare realizat de Muzeul din Soroca.

Muzeul de istorie și studiere a ținutului natal a fost organizat în luna noiembrie 1959, dar un timp nu a avut un local propriu. În mai 1960 muzeului i se transmite fosta clădire a secției raionale de învățămînt cu trei camere și un coridor cu o suprafață totală de 60 m². Clădirea nu era adaptată pentru expoziții și avea nevoie de o reparație capitală. Pînă în luna iunie la muzeu lucrau 4 persoane: directorul, un muzeograf, un contabil și o femeie de serviciu. Inima și sufletul muzeului fondat în 1959 au fost Victor Patrașcu — director, și Zahar Grecu — muzeograf.

Victor Patrașcu s-a născut în 1929 la Soroca a fost elev al școlii de meserii de pe lîngă Liceul Tehnic-Agricol, absolvește Institutul Pedagogic din Tiraspol, facultatea geografie. În 1959 este numit director al muzeului, în fruntea căruia a fost 27 ani. În această perioadă a fost șef al secției orășenești de cultură și locțiitor al președintelui comitetului executiv orășenesc Soroca. Amplă activitate desfășurată de muzeu în plan de cercetare-colectare, culturalizare se datorează activității lui Victor Patrașcu și Zahar Grecu.

Zahar Grecu, profesor de istorie, născut la Cotova, lucrează la muzeu din 1959 pînă la 1 decembrie 1978.

După ce la muzeu s-au făcut reparațiile necesare este deschisă expoziția „Moldova astăzi” prezentată de Muzeul Republican de Istorie și Studiere a Ținutului Natal. Mai apoi urmează o expoziție de pictură din România.

La sfîrșitul lui 1959 la muzeu erau numai 5 exponate, iar la sfîrșitul anului 1961 muzeul poseda deja 920, din ele 430 fiind originale. La sfîrșitul anului 1961 muzeul poseda 2112 piese, din care 1192 au fost colectate în 1961, originale — 661. În decursul anului 1961 au fost efectuate 36 expediții de cercetare. Colectarea pieselor avea o direcție bine determinată dictată de epocă: „Mișcarea comunistă în Basarabia”, „Marele Război pentru Apărarea Patriei”, „Activiști și veterani ai P.C.U.S.”. Alături de colaboratorii Academiei de Științe, muzeul participă în 1961 la săpăturile arheologice de la Cetatea Soroca, Vărvăreuca, Trifăuți. La 8 octombrie 1961 este deschisă prima expoziție permanentă a muzeului, ce cuprindea perioada 1917-1945. În 1963 muzeul din Soroca trece sub jurisdicția Muzeului republican. Devenind filială a Muzeului Republican, Muzeul din Soroca își stopează lucrul de cercetare științifică și colectare. Unitățile de muncă ale

muzeului sînt reduse la minimum. Și numai după reorganizarea din martie 1965, activitatea muzeului se înviorează simțitor. În 1966 muzeografil au condus 321 excursii. La mijlocul anilor '60 colectivul muzeului lucrează la editarea unei cărți despre istoria orașului Soroca: *V izlucine srednego Dnestra* care a apărut la Editura „Cartea Moldovenească” în 1975. În 1970 muzeul posedă 6684 piese muzeistice. În septembrie 1972, conform hotărîrii organelor administrative și de partid locale, muzeului i-a fost transferată clădirea cabinetului de iluminare a comitetului raional de partid cu o suprafață de 175,5 m². După reparația noii clădiri expoziția a fost demontată și transportată în noua clădire avînd o tematică mai vastă. Crește numărul vizitatorilor. În 1974 muzeul este vizitat de 19 000 vizitatori individuali și 21 993 vizitatori organizați (709 excursii). Activitatea muzeului era dictată de epocă — întâlniri cu veterani ai muncii comuniste, ai războiului. O deosebită atenție acordau colaboratorii muzeului conservării și păstrării patrimoniului. În zona de activitate a muzeului erau două muzee populare și cinci școlărești. Colaboratorii muzeului participă la săpăturile arheologice de la Zastînca (cultura Cucuteni), Rudi (Horodiște slavă), Ruseni. La 1978 muzeul avea deja un fond de 15 631 piese muzeistice. În perioada anului 1979 muzeografil lucrează asupra planului tematico-expozițional al noii expoziții. În această perioadă se desfășoară lucrările de reconstrucție a clădirilor muzeului, se lărgeste spațiul pentru expoziție. La 22 februarie 1981 muzeul își deschide ușile pentru vizitatori. Paralel cu expoziția de bază, în trei săli se expun publicului larg lucrările pictorilor moldoveni. Crește numărul vizitatorilor, fapt despre care vorbesc cifrele — 98 518 vizitatori, din ei 36 676 particulari și 61 842 în grup. Colaboratorii organizează 2214 excursii. O bună parte din vizitatori în grup erau de la Hotelul turistic „Victoria” din Soroca, cît și din Bălți, Movilău-Podolsk.

Desigur, activitatea științifică de cercetare, de culturalizare și colectare se făcea în legătură cu anumite date și evenimente: „60 de ani de la alipirea Basarabiei la Rusia” etc. Ideologia dicta și activitatea. În anul 1982 colectivul muzeului din Soroca, împreună cu filiala sa, întrunea 21 de colaboratori. Muzeul avea 3 filiale: Cetatea, muzeul „Elena Sîrbu” și galeria de artă.

O nouă suflare în activitatea muzeului a dat-o dna Svetlana Șapovalov, care din 1987 îndeplinește funcția de director al muzeului. Se îmbunătățește nivelul de activitate a muzeului la compartimentul cercetare acordîndu-se atenție studierii petelor albe din istoria Soro-

cii, se desfășoară un lucru vast de colectare în direcția deschiderii unei noi expoziții: „Meșteșuguri populare din ținutul Sorocui”, inaugurată la începutul anului 1970, de exemplu. Colectivul muzeului, sub conducerea dnei Șapovalov, organizează un șir de manifestări culturale dedicate lui Mihai Eminescu, Ștefan cel Mare, limbii române, aniversării a 450-ea a cetății lui Petru Rareș, cu genericul „La Soroca în Cetatea Inima lui Ștefan bate”, 2 sesiuni de comunicări științifice la Soroca, participarea unor specialiști de la Chișinău, Iași, Zalău. Prin activitatea fructuoasă a colectivului muzeul este recunoscut ca unul din cele mai bune din republică. Multe fapte frumoase au făcut muzeograful soroceni, printre care și Lidia Burlac, care a realizat un lucru enorm de cercetare și colectare. Din cele peste 30 000 piese muzeistice pe care îl posedă muzeul din Soroca, câteva mii au fost colectate de Lidia Burlac. Cu părere de rău, o boală grea și nemiloasă a stopat activitatea muzeistică a Lidiei Burlac, iar la 20 aprilie 1997 rudele și prietenii au petrecut-o în lumea celor drepiți, la numai 48 de ani.

La 27 februarie 1998 Primăria orașului Soroca, în scopul păstrării clădirii de pe str. Independenței nr. 66, o transferă la balanța muzeului de istorie și etnografie. Suprafața totală este de 226,8m². Aceasta a dat posibilitatea de a se începe o activitate de reînnoire și lărgire a muzeului prin crearea unui complex muzeistic. Totodată, muzeul se adresează către Executivul Raional Soroca cu rugămintea de a trece la balanța muzeului gardul din fier forjat de la începutul sec. XX ce înconjoară fosta clădire și care a aparținut familiei Ketroser, mai apoi sediul maternității, astăzi o clădire privatizată.

În aceste vremuri, destul de grele pentru cultură, muzeul din Soroca continuă să existe prin entuziasmul celor care lucrează în el. Mulți din colaboratori au ani de experiență de serviciu la muzeu, făcându-și datoria față de țară.

Elena Revencu, Silvia Cociu, Valentina Bulat, Marina Ignatiuc, Victor Zagaievschi, Ion Armaș. Omagiu și pentru cei care au lăsat între peretii acestui muzeu ani lungi de viață: Valeriu Zologov, Nadejda Patrașco, Aida Marginean, Valentina Șestakov, Silvia Atamanenko, Serafim Topor, Ion Donțier, Nicolae Roman, Ana Siciac, Mihai Șargorodski, Silvia Topor, Taisa Tartuș, Maria Gaidraga, Saulea Alexandru, Vladimir Tcaci, Grecu Elena, Leonid Pasecinic, Leonid Ilieș, Jitari Valeriu... și mulți-mulți alți muzeografi, specialiști, personal tehnic ce au făcut și continuă să facă un lucru enorm întru salvarea și păstrarea a tot ce avem mai sfânt — Memoria.

DIN ISTORIA PRESEI SOROCENE

La sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea în Basarabia are loc o răspîndire pe larg a presei provinciale. Se poate menționa că într-un șir de orașe apar un număr destul de impunător de publicații provinciale: la Akkerman — 6, la Bălți — 8, la Bender — 14, la Belgrad — 4, la Soroca — 3.

La 6 ianuarie 1905 la Soroca a văzut pentru prima dată lumina tiparului ziarul *Vestnik Sorokskovo zemstva*. Redactor-editor a fost Aleksandr Fiodorovici Aleinikov. Publicația apărea de două ori pe săptămîină. Ea a existat mai bine de un an (1905-1906). Se tipărea în 734 exemplare, din care vreo 30-40 rămîneau la redacție. În anul 1905 au fost tipărite 103 numere. Gazeta a avut 568 abonați. Vânzarea publicației se făcea prin curieri, iar mai apoi ea se răspîndea de la depozitul de cărți al Zemstvei. La Biblioteca Academiei de Științe din Petersburg și la Biblioteca „M.E. Saltikov-Șcedrin” din același oraș s-au păstrat un șir de numere ale ediției sorocene. Gazeta a fost organul de presă al Zemstvei Soroca pe paginile căreia era prezentată activitatea administrației județului Soroca.

În 1912, sub redacția aceluiași Aleksandr Fiodorovici Aleinikov, apare gazeta *Kolos rji*. Posibil că s-a păstrat numai un număr al acestei publicații, cel din 24.04.1912, posesorul fiind Biblioteca „M.E. Saltikov-Șcedrin”.

Gazeta soroceană *Besarabskoe obozrenie* ocupă un loc deosebit printre multele publicații de la începutul sec. XX, prin nivelul profesional, tematica actuală, problemele prezentate pe paginile ei.

Primul număr a ieșit de sub tipar la 6 decembrie 1909. Gazeta a existat pînă în 1914. Redactor-editor a fost Ilie Grigorievici Weismann, iar din 1910, începînd cu nr. 50 — I.G. Litvak. Unul din cei mai activi colaboratori ai gazetei a fost David Lazarevici Talnikov.

În programul său de activitate (nr. 1 de la 6.12.1909) colegiul de redacție scria: „Gazeta va include toate despărțiturile gazetelor mari, unde, în afară de problemele comune, gazeta își pune scopul de a studia cerințele vieții patriarhale și economice locale, elucidarea tuturor necesităților județului, cît și familiarizarea publicului larg cu viața gubernială... În special pentru săteni vor fi deschise astfel de rubrici precum agronomia, viticultura, noutățile zemstvei Soroca... Un loc aparte și destul de amplu îl va ocupa secția literară”.

Corespondenți activi ai gazetei sorocene au fost jurnaliștii Vațlav V. Vorovski (pseudonimul Orlovski P.), I. Weismann (Grigoriev I. W), Anatolie Gudevici, V.I. Dașkevici, D. Talnikov (Șpitalnikov), An. Șevcenko, doctorul I. Feldman, V. Du.-Muri, F. Bagrov etc.

Două personalități de vază ale acestei publicații săptămânale au fost desigur David Talnikov și Ilie Weismann.

David Lazarevici Talnikov (D.L. Șpitalnikov), pseudonimul Delta — critic literar, scriitor, din 1906 colaborator activ al multor gazete și reviste din Moscova, Petersburg și Odesa. Este autorul unui șir de articole despre literatură și artă ca: „Symbolism sau realism?” (*Sovremenii mir*, nr. 4, 1914), *Lumina culturii* (Cehov, Bunin, Podiacev, Volnov) în *Letopisi* (nr. 1 din 1916) etc. De sub pana lui D. Talnikov au ieșit câteva lucrări critice despre scriitorii ruși, care au fost publicate în gazeta burghezo-democratică *Bessarabskoe obozrenie* din Soroca, printre ele și articolul „În memoria lui A.P. Cehov”.

David Talnikov, colaborator la gazeta soroceană, era în același timp în bune relații și cu mulți scriitori și jurnaliști din Moscova și Odesa. La Odesa D. Talnikov se întâlnește cu scriitorul rus Ivan Bunin. Posibil că în timpul aflării sale la Odesa el este inspirat de povestirile lui Talnicov despre Basarabia, despre pitorescul oraș nistrean Soroca, ca mai apoi la 1916 să-l avem oaspete al Sorociei, unde culege folclor local. După această vizită, la Soroca apare povestirea lui Ivan Bunin *Cîntecul hoțului* — una din legendele păstrate despre haiducul Bechir. Tot la Odesa, D. Talnicov se întâlnește cu bolșevicul Vațlav Vațlavici Vorovski. Jurnalistul sorocean îl îndeamnă pe Vorovski să publice la Soroca câteva articole. În 1910 V. Vorovski, sub pseudonimul P. Orlovski, publică în presa soroceană articolele despre L. Tolstoi și A. Cehov. Aceasta a fost în perioada când criticul bolșevic se afla la Odesa (1907-1912). Articolul „A.P. Cehov și intelectualitatea rusă” a fost publicat în legătură cu aniversarea a 50 ani de la nașterea lui A.P. Cehov (1910, 17 ianuarie), iar articolul „Lîngă marele mormînt” a fost publicat în legătură cu decesul lui Lev N. Tolstoi (1910, 21 noiembrie).

Mai tîrziu, după 1917, David Talnikov se transferă cu traiul la Moscova, unde și-a întărit reputația de bun critic literar și teatral. A decedat la Moscova în 1961.

Bine cunoscut în cercurile literare din Basarabia și Odesa era și redactorul-editor al gazetei *Besarabskoe obozrenie* — Ilie Grigorievici Weismann. El s-a născut în orașul Balta în 1885. Publica sub pseudonimele literare Grigoriev Ilie, W. Weismann și era nu numai editorul

unea din cele mai bune gazete literare din Basarabia, dar și un talentat jurnalist, publicist și critic. Ziarele *Bessarabskoe obozrenie* și *Odesskie novosti* au publicat articolele lui Weismann despre Lev Tolstoi și N.N. Zlatovratski. A fost în bune relații cu V. Vorovski cu care a colaborat fructuos în interesul gazetei sorocene. I.G. Weismann era în strânsă legătură cu social-democrații, avea acasă o bibliotecă de literatură ilegală. La 23 ianuarie 1911 Șeful Departamentului de jandarmi din Chișinău raporta Departamentului politic că „în noaptea spre 17 ianuarie 1911 în orașul Soroca, în apartamentul lui I.G. Weismann a fost descoperită o bibliotecă de literatură ilegală din 70 cărți, unele din ele fiind în 2-3 exemplare. Fiind adept al mișcării social-democrate, Weismann publica în gazeta soroceană un șir de articole despre mișcarea social-democratică din Rusia și de peste hotarele ei. Gazeta supune criticii pe un astfel de apologet al țarismului ca Purișkevici și pe alții.

Cele mai importante articole din gazeta *Bessarabskoe obozrenie* în perioada 1909-1914:

POLITICĂ, ISTORIE, PUBLICISTICĂ

1. „Soroca, 6 decembrie” (despre programul gazetei 1909, nr. 1);
2. „100 ani de la alipirea Basarabiei”, 1910, nr. 25;
3. X. Covarskaia, „Congresul roșu”, 1910, nr. 40;
4. I. Weismann, „Rezultatele după un an”, 1910, nr. 52;
5. *Problema națională la adunarea de Zemstvă gubernială*, 1911, nr. 61;
6. „Amenajarea cetății Soroca”. V. Dașkevici, 1910, nr. 11;
7. „Societatea cercetătorilor Văii Nistrului”. Program de activitate, 1910, nr. 15.

ETNOGRAFIE, FOLCLOR, LITERATURĂ

8. I. Grigoriev (I.G. Weismann), „Schite literare”, 1909, nr. 2;
  9. Tăunul, „Noua poezie” (Critica simbolismului), 1909, nr. 4;
  10. P. Orlovski (V.V. Vorovski), „A.P. Cehov și intelectualitatea rusă”, 1910, nr. 7;
  11. D. Talnikov, „În memoria lui A.P. Cehov”, 1910, nr. 7;
  12. Az-Mîslete, „Despre influența literaturii române asupra populației Basarabiei”, 1910, nr. 26-27;
  13. W. Weismann, „În memoria lui Tolstoi”, 1910, nr. 50;
  14. P. Orlovski (V.V. Vorovski), „Lîngă marele mormînt”, despre L. Tolstoi;
  15. W. Weismann, „L.N. Tolstoi (La un an de la moarte)”, 1911, nr. 60.
- #### EDUCAȚIE, CULTURĂ, MEDICINĂ
16. I. Grigoriev (I.G. Weismann), „Școala și viața”, 1909, nr. 3;

17. Doctor I. Feldman, „Însemnări medicale”, 1909, nr. 4, 1910, nr. 6;
  18. „Referitor la deschiderea gimnaziului”, 1910, nr. 4, 6 la Soroca;
  19. An. M., „Referitor la întrebarea despre instruirea publică în județul Soroca”, 1910, nr. 4, 6;
  20. „Protestul studenților basarabeni” (la Universitatea din Petersburg), 1910, nr. 16;
  21. V.T. Chișinău, „Institutul agronomic”, 1910, nr. 16;
  22. A.G. (Grigoriev), „Referitor la învățământul pentru fete în or. Soroca”;
  23. „Primul zbor în Basarabia”;
  24. VI. Dașkevici, „Scrisoare la redacție. De ce eu am plecat din gimnaziul de fete și din Ministerul educației”, 1910, nr. 50.
- AGRICULTURĂ, ECONOMIE
25. An. Gudevici, „Despre importanța cunoștințelor agricole ale învățătorului sătesc”, 1910, nr. 28-29;
  26. „Cursurile agricole de la Grinduți”, 1910, nr. 33.

Gazeta publică de asemenea informații despre viața orașului județului:

1. *Cronica orașului*: 1910, nr. 12, nr. 21-22

În 1914 *Gazeta Bessarabskoe obozrenie* și-a încetat existența.

GAZETA DEȘTEPTAREA

În 1918, la Soroca, o Societate culturală de pe lângă Zemstvă edita gazeta săptăminală *Vestnik Sorokskovo Zemstva* (Curierul Zemstvei Soroca) redactată de învățătorul evreu Mazur.

Stînd odată de vorbă cu Vasile Săcară, Gheorghe Boieru, printre alte probleme discutate, propune ideea publicării unei gazete pur românești pentru județul Soroca. Vasile Săcară, care pe lângă conștiința și deplina înțelegere a problemelor anului 1918, avea și autoritatea de prefect al județului Soroca și întreaga libertate de acțiune a acceptat ideea propusă de Gheorghe Boieru.

A doua zi, după convorbirea lui Vasile Săcară cu Gh. Boieru, comitetul societății culturale ia decizia de a edita la Soroca, începînd cu 1 mai, ziarul românesc *Deșteptarea*, organ de propagandă națională și culturală.

Comitetul de redacție al gazetei a fost compus din V. Săcară, V. Caisîn și I. Coșciug. Redactarea gazetei i-a fost încredințată lui Gh. Boierul. *Gazeta rusească Curierul Zemstvei Soroca* și-a încetat existența.

Primul număr al gazetei *Deșteptarea* a fost tipărit la 10 mai 1918, avînd ca articol-program „Cuvîntul nostru”, care dădea explicații privitor la editarea unei gazete românești la Soroca, iscălit de Gh. Boierul, apoi articolul de salut „Cu Dumnezeu înainte”, ieșit de sub pana lui Th. Iacobescu, lector la a doua serie de cursuri învățătoarești de la Soroca, iar la 1933 deputat la Cetatea Albă. Th. Iacobescu saluta apariția noului „Deșteptător”. A urmat apoi poezia *Pe-al nostru steag*, știri din Tară, din străinătate, din oraș și județ și „O pagină glorioasă din istoria neamului Românesc”.

Tinînd seama de scopul pe care îl urmărea gazeta: propaganda națională și culturală, aceste sarcini au fost puse în fiecare număr de 4 pagini la început, iar peste două săptămîni, de 6 pagini. Nu lipsea în fiecare număr cîte o poezie patriotică sau populară și cîte o pagină glorioasă din istoria neamului. Cel mai activ colaborator al gazetei a fost Gheorghe Boieru. Un număr impunător de articole de bază au fost scrise de dumealui: *Luminătorii satelor*, *Apostolii neamului*, *Bine ați venit* (cu ocazia sosirii învățătorilor la cursuri), *Basarabia și Ardealul* (deosebirea în ce privește conștiința națională), *naționalizarea învățămîntului și altele*.

Gazeta *Cuvîntul Moldovenesc* scria de la Chișinău:

„În orașul Soroca a început să iasă de la 10 mai, o nouă gazetă românească (moldovenească) cu numele «Deșteptarea» cu foaie de propovedanie a îndemnurilor societății culturale din județul Soroca.

Numărul cel dintîi se înfățișează bine și are planuri frumoase de muncă. Vrea să facă frații Moldoveni să îndrăgească limba noastră moldovenească-românească și să-i ajute la cît mai repede a lor lumînare.

Are și un adaos rusesc cu publicații oficiale. Se tipărește cu slove rusești, pînă cînd va avea litera latinească (românească).

Îi dorim noroc și spor!”

Nicolae Iorga scria în *Neamul Românesc* (Iași):

„La Soroca apare un nou Ziar românesc, cu litere chirilice, «Deșteptarea», al Societății Culturale din județul Soroca. Acolo fiecare ziar nou înseamnă un ajutor pentru neam, iar nu o intrigă ori o întreprindere de cîștig necinstit”.

Din august 1918 Gh. Boieru este transferat la alt lucru, iar redactarea gazetei trece la Gheorghe Gîscă (viitorul prefect al județului Soroca) și M. Popovici.

OAMENILOR NOI DE LA OAMENII VECHI

Războaiele ruso-turce de la sfârșitul sec. al XVIII-lea, urmate de expansiunea Imperiului Rus, duc tot mai mult la apropierea frontierelor Rusiei de hotarul Principatului Moldova. La 1774 frontiera dintre cele două țări era separată numai de regiunea Oceakov, iar în 1792, prin pacea de la Iași, granițele Imperiului Rus sînt fixate pe râul Nistru. Moldova s-a pomenit în prag cu un vecin expansionist, care de mult își orienta politica de cotropire spre gurile Dunării și strîmtorile strategice din Marea Neagră. Ocuparea țărilor Române în anii 1806-1812 s-a încheiat cu pacea de la București de la 16-26 mai 1812, prin care Turcia a cedat Imperiului Rus teritoriul dintre Prut și Nistru. Tratat despre care se va spune sute de ani că Rusia „a eliberat Basarabia de sub jugul turcesc și a alipit-o la Rusia”.

Peste un an după „eliberare”, A. Baikov, funcționar la Ministerul de Externe din Petersburg, trimis de Guvernul Rus pentru a inspecta Basarabia, scria la Petersburg:

„Țăranii, nemaifiind în stare a suporta birurile grele și taxele ilegale la care sînt supuși, sînt siliți să-și părăsească vetrele și să fugă peste Prut pentru a se așeza în părțile Imperiului Turc (în Moldova de peste Prut). Într-adevăr ar fi păcat dacă această țară, pînă acum atît de populată și atît de bogată în produse (sub ocupația Turciei), va fi condamnată pustiirii.”

Conform studiilor efectuate de ofițerul rus J. Zașciuk: „Basarabia este locuită de moldoveni, care reprezintă $\frac{3}{4}$ din totalul populației. Ținuturile Chișinău, Bălți, Soroca sînt exclusiv locuite de moldoveni. În ținutul Hotinului ei sînt amestecați cu ucrainenii. Moldovenii sînt o nație, care locuiește de secole părțile din nordul și centrul Basarabiei. Ei pot fi considerați ca adevărați autohtoni. Structura demografică a Basarabiei era următoarea: moldovenii reprezentau 66,4%, ruțenii și ucrainenii — 13%, rușii — 2,1%, deci o minoritate infimă.”

În cei o sută de ani de ocupație autoritățile țariste au fost preocupate în primul rînd de schimbarea structurii etnice a regiunii Basarabia. Rezultatele statistice vorbesc de la sine.

În 1812 populația Basarabiei număra 240 000 locuitori. În 1817 erau deja 482 630 locuitori, în 1850 — 872 868 locuitori, iar peste 6 ani, în 1856 — 990 274 locuitori sau cu 117 306 mai mult. În 1900 populația Basarabiei ajunge la 2 041 100 locuitori.

La 1897 din 1 935 412 locuitori 920 919 erau moldoveni, adică numai 47, 6%, restul, cele 52,4%, erau minorități.

Imediat după acapararea Basarabiei rușii au început procesul de colonizare sistematică a provinciei, fapt despre care vorbește creșterea vertiginoasă a populației provinciei. În târguri și orașe se amplasează garnizoane rusești. Orașele, la rîndul lor, se împlu de funcționari ruși, negustori și meșteșugari evrei...

Desigur că nu vom întreprinde o analiză amănunțită a actului anexării Basarabiei la Rusia din 16 mai 1812, am încercat doar să-l aducem pe cititorul nostru în acel an de cotitură a neamului nostru dintre Prut și Nistru.

Peste 100 ani de la anexarea din 1812 A.N. Kuropatokin, general rus, fost ministru de război, scria ca un proroc al anului 1918: „Populația românească din Basarabia anexată acum 100 de ani trăiește azi separată și în afară de populația rusă. În viitor, fie pe cale pașnică, fie în urma unui război, unitatea poporului român este inevitabilă.”

Marele eveniment de la 1859 — Unirea principatelor dunărene — a dat un imbold apariției în Basarabia a unui curent național și chiar separatist. Tinerii moldoveni care absolviseră universitățile din Petersburg, Moscova, Novorosiisk, Harkov, Odesa, Kiev încearcă să rezolve un șir de probleme în folosul populației autohtone, ca introducerea limbii moldovenești (române) în școală, administrație, justiție și biserică, înființarea unei întregi rețele de școli primare, spitale și dispensare, de puncte agronomice. Tineretul intelectual se preocupa serios de problema înființării la Chișinău a unei tipografii, de editarea „unui abecedar român”, a unei istorii naturale, a unei istorii a românilor etc. În fruntea acestui curent a fost Nicolae Ștefan Kasso, originar din boierii din Biutulești, județul Soroca. Dezlipirea Basarabiei de la Rusia și reîntoarcerea ei la România a fost visul cel mare al lui Nicolae Kasso.

La 28 martie 1863 P. Kotzebue, general, guvernatorul Novorosiei, informa autoritățile țariste:

„Am primit informație că nobilimea basarabeană, pregătindu-se a redacta o adresă împăratului, cu prilejul evenimentelor din Polonia, este împiedicată de opoziția partidului boierilor, care visează să restabilească nația moldovenească în Basarabia, în vederea apropierii împrejurărilor, care ar da nației dreptul de a cere unirea cu Moldova.”

În fruntea acestui partid se aflau: secretarul adunării deputaților nobilimii Alexandru Cotruță, fratele lui, judecătorul Carol Cotruță,

doi frați Kasso (fiii lui Ștefan Kasso, Nicolae și Aristid), doi frați Ioan și Constantin Cristi, Constantin Kazimir și fiul lui care era student. Ca și frații Kasso, Nicolai și Aristid, tatăl și feciorul Kazimir erau și ei din județul Soroca, moșia Văscăuți.

La sfîrșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea în Basarabia activau două curente în mișcarea națională: moderat și democrat moldovenesc. Adepții curentului moderat erau în majoritatea lor oameni mai în vîrstă, mari proprietari, preoți. În fruntea lor se afla P. V. Dicescul. Organizați în „Societatea pentru cultură națională“, ei cereau instruirea în limba română, deschiderea unor cursuri de limbă română, deschiderea de școli cu predarea obiectelor în limba română.

Curentul democrat moldovenesc sau național democrat unește tineri feciori de răzeși, preoți și tîrgoveți. Ei țin congrese, ca cel de la Soroca în 1906, unde învățătorii cer instruirea în școală în limba română.

Tinerii patrioți formulează chiar un program întreg de revendicări: autonomia Basarabiei cu predominarea națiunii române, introducerea limbii române în școală și administrație, organizarea pe principii democratice a conducerii administrative avînd la bază votul general, egal, direct și secret.

Revoluția din 1905 dă naștere unei serii întregi de publicații românești în Basarabia. Din îndemnul profesorului Constantin Stere (Horodiște, Soroca) și sub conducerea soroceanului Emanuil Gavrilița la Chișinău apare gazeta *Basarabia*. Primul număr a apărut la 24 mai 1906. La 1 martie 1907 apare ultimul număr, o publicație destul de îndrăzneată publicînd poezia *Deșteaptă-te, române* și articole de protest contra regimului țarist. Aproape toți colaboratorii *Basarabiei* proveneau din clasa țărănească și cea muncitorească. *Basarabia* a dat un îmbold puternic pentru apariția altor ediții românești: *Moldoveanul* (1907), *Viața Basarabiei* (1907), *Cuvîntul moldovenesc* (1913). La *Cuvîntul moldovenesc* a activat și pămînteanul nostru, marele naționalist din Cotiujenii Sorocii Simion Marafa, alături de Pan Halippa și N. Alexandri. Sprijinit de marele filantrop Vasile Stroiescu, *Cuvîntul moldovenesc* a ajuns în timpul primului război mondial la un tiraj de 10 000 exemplare. Gazeta a constituit singura hrană sufletească a moldovenilor pînă la revoluția rusă din 1917.

„Roadele muncii de la «Cuvîntul Moldovenesc» au fost covîrșitoare, încît anul 1913 a însemnat o acțiune hotărîtoare pentru istoria renașterii Basarabiei, acțiune în care luptătorii soroceni, grupați în

jurul ziarului au avut o înfrîurire de seamă pe teren național și social”, scria Paul Vataman în *Figuri Sorocene* în 1938.

Luna aprilie 1917 a fost foarte activă: întrunirea reprezentanților cooperativelor sătești care cer autonomie administrativă și economică pentru Basarabia; mitingul celor 10 000 de moldoveni de la Odesa care cer autonomia politică a Basarabiei și crearea „cohortelor moldovenești”. Urmează congresul învățătorilor, preoțimii basarabene, Congresul studenților moldoveni. Vasile Săcară, Simion Marafa, Ion Codreanu, Iustin Frățiman și mulți alți soroceni au fost în rîndurile celor care au luptat pentru renașterea națională a Basarabiei.

La Congresul învățătorilor din 25 - 28 mai 1917 a răsunit din toată inima înflăcărata chemare a soldatului Ion Codreanu din ținutul Sorociei, care a vorbit în numele țărănimii basarabene.

„De o sută de ani noi am trăit în întuneric. Am strigat, ce e drept din cînd în cînd: lumină, limbă. Dar degeaba. Unii zic acum că moldoveanul nu vrea limbă moldovenească. Minciuni, șoapte netreb-nice. Cînd eu le citeam și le tălmăceam țăranilor Programul Partidului Național și le spuneam că de acum încolo o să-i învețe pe copiii lor, pe Vasilică și pe Ionică, moldovenește, oamenii făceau mătânii și se rugau: Doamne, ajută-le celor, care ostenesc pentru aceasta. Ajutați-ne din toate puterile! Eu le răspundeam: noi nu vă putem ajuta, căci noi sîntem numai niște soldați proști, dar vor veni învățătorii și vă vor lumina și ajuta. Dumneavoastră, domnilor învățători, să zidiți aici o casă frumoasă, cu mii de ferestre luminoase, care să răspîndească în țara întregă lumină. Să se facă aici, în Chișinău, și o Universitate moldovenească. (Aplauze.)

Eu sînt un om fără învățătură: n-am fost nici un ceas la școală. Dar știu ce înseamnă limba mamei, căci pentru dragostea ce i-o port am fost închis la Varșava și la Kronstadt... Pentru noi nu poate fi ceva mai sfînt, decît limba noastră moldovenească. M-a durut uneori cînd cîțiva dintre D-voastră l-au supărat pe Dl Gore, spunîndu-i că limba noastră nu-i limbă românească. Apoi eu, fraților, am citit prin fel de fel de cărți, am căutat să văd cine sîntem noi și am aflat că în adevăr noi sîntem români. (Aplauze lungi.) Spuneți fără frică orișunde: Români sîntem, români ne cheamă. (Aplauze lungi.) Mergeți ca apostolii prin Basarabia. Să avem cu toții un suflet și un grai, să zicem că ăsta-i moldovean, frate de-al meu, pe care trebuie să-l ajut. Nu interesele de clasă să ne mîne, ci interesul național, care trebuie să fie mai presus de orice.“

Cuvîntarea înțeleaptă și curajoasă ieșită din adîncul inimii a țăranului Ion Codreanu din Cîmpia Sorociei a stîrnit o nemaipomenită însuflețire între pedagogi, „care l-au ridicat pe umerii lor și l-au purtat prin sală în semn de mare dragoste pentru cuvintele spuse”. Prin Ion Codreanu vorbise întreaga Basarabie.

Roata norocului m-a dus în august 1994 la București, la cursurile de reciclare, aveam și un interes de serviciu. Speram să-l întîlnesc în imensul oraș pe domnul Octavian Vataman, feciorul profesorului Paul Vataman, autorul cunoscutei culegeri *Figuri sorocene*. Căutîndu-l pe dl Vataman, am întîlnit o altă personalitate, pe dna Valentina Codreanu, fiica lui moș Ion Codreanu, țăran din Ștefănești, județul Soroca, unul din cei care au înfăptuit Unirea din 27 martie 1918 și a cărui cuvîntare la congresul învățătorilor din mai 1917 a stîrnit acea extraordinară însuflețire față de țară, popor, limbă.

Ion Codreanu a văzut lumina zilei la 1879 în familia lui Ștefan și Maria Codreanu, țărani din Ștefănești, județul Soroca. Un autodidact de mîna întîii. Ca și părinții săi devine agricultor. A participat la primul război. Pe front se va include în mișcarea revoluționară. Pentru dragostea ce-o avea față de limba mamei a fost închis la Varșovia și Kronstadt. La 18 aprilie 1917 Ion Codreanu se afla printre ostașii moldoveni din Odesa, unde vorbește la mitingul ostășesc celor 10 000 ostași moldoveni.

La 21 mai 1917 participă la primul congres al țăranilor basarabeni, care a început cu o sciziune între delegați. La Zemstva gubernială țărani moldoveni deschid congresul lor, avîndu-l ca președinte pe Ion Codreanu. Este membru al Comitetului ostășesc de la Odesa, care în vara anului 1917 a fost organizatorul primelor detașamente naționale pentru Basarabia. A fost membru al Partidului Național Moldovenesc, Blocul Moldovenesc. A fost delegat pentru Sfatul Țării. A fost deputat de la 21 noiembrie 1917 pînă în noiembrie 1918. La 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. În 1920 a fost delegat al țăranilor din Basarabia la Conferința de pace de la Paris. În perioada interbelică a fost deputat de Soroca în majoritatea legislaturilor.

Ziua de 23 iunie 1940 a întrerupt viața liniștită a familiei Codreanu. O dată cu trupele sovietice în Basarabia au intrat și organele de reprimare ale NKVD-ului. Agenții ei au împînzit imediat întreaga regiune. Se întorcesc listele celor care vor fi arestați în primul rînd: membrii Sfatului Țării, intelectualii, profesorii, slujitorii cultului, țărani înstăriți.

Ion Codreanu a fost arestat printre primii și a fost dus la închisoarea din Chișinău, unde s-a aflat împreună cu soroceanul Semion Grăjdianu. În scurt timp, la 13 iunie 1941, încep și arestările în masă, urmate de deportări.

Ion Codreanu a fost schimbat de autoritățile sovietice cu comunistă română Anna Pauker, întemnițată în România.

În 1943 îl găsim pe Ion Codreanu în satul său natal Ștefănești, ca mai apoi, o dată cu apropierea armatelor sovietice, să se refugieze peste Prut. La 15 ianuarie 1949, în urma unei maladii, inima lui Moș Ion Codreanu a încetat să bată și copiii și-au înmormântat părintele, pe tătuta, cum îl numeau ei, la cimitirul Sfintei Vineri din București...

Primul pas spre realizarea aspirațiilor legitime ale basarabenilor l-au făcut soldații de pe frontul român. Ei au hotărât convocarea unei adunări regionale „Sfatul Țării”, care trebuia să elaboreze un proiect de autonomie națională și teritorială a Basarabiei.

La 1 - 2 octombrie 1917, Congresul țărănesc de la Chișinău hotărăște ca 70% din membrii Sfatului Țării să fie moldoveni, iar 30% — reprezentanți ai minorităților. Deschiderea solemnă a Sfatului Țării a avut loc la 21 noiembrie 1917.

Printre zecile de personalități ce au activat în Sfatul Țării în diferite perioade de existență a acestui organ revoluționar au fost și soroceni noștri.

I. Deputați soroceni în Sfatul Țării care au activat de la 21.10.1917 pînă la 28.11.1918:

1. Cazacliu Grigore, 25 ani, studii superioare, student.
2. Cazacliu Ion, 48 ani, studii secundare, funcționar.
3. Carauș Dumitru, 25 ani, studii superioare, student.
4. Codreanu Ion, 39 ani, studii primare, agricultor.
5. Corobcean Teodor, 37 ani, cooperatist.
6. Năstasă Gheorghe, 22 ani, studii secundare, învățător.
7. Spinei Chiril, 34 ani, studii primare, agricultor.
8. Turcuman Grigore, 26 ani, studii primare, agricultor.
9. Palii Eftimie, 37 ani, studii primare, grădinar.
10. Halippa Panteleimon, 34 ani, studii universitare, gazetar.

Toți acești deputați enumerați mai sus au făcut parte din Partidul Național Moldovenesc, fracțiunea Blocul Moldovenesc.

II. Deputați din partea Sorociei în Sfatul Țării, intrați după constituirea lui pentru completare sau înlocuirea celor a căror mandat a expirat sau le-a fost retras:

1. Bîrcă Vasile, 35 ani, studii universitare, funcționar.
2. Bîrcă Teodor, 24 ani, studii secundare, învățător.
3. Bucătaru Ion, 48 ani, studii primare, agricultor.
4. Cazacliu Vlad, 29 ani, studii universitare, student.
5. Groapă Dimitrie, 23 ani, studii universitare, funcționar.
6. Rusu Ion, 31 ani, studii secundare, învățător.
7. Soltuz Nicolae, 60 ani, studii secundare, agricultor.
8. Stere Constantin, 54 ani, studii universitare, profesor.
9. Vizitiu Eftim, 37 ani, studii primare, agricultor.
10. Țurcan Alexandru, 32 ani, agricultor.

La 2 decembrie 1917 Sfatul Țării proclamă Basarabia „Republică Democratică Federativă Moldovenească“, iar la 24 ianuarie 1918, ca răspuns la intențiile Radei Ucrainene de a anexa Basarabia, Sfatul Țării declară Independența Republicii Moldovenești — zi în care s-a pus prima piatră de temelie la consolidarea României.

La 13 martie 1918, după două amînări, la Soroca a avut loc ședința Consiliului județean Soroca la care au participat reprezentanți ai tuturor păturilor sociale și naționale și la care cei 220 deputați au votat unanim Unirea cu Regatul Român, urmînd pilda celor din Bălți care au votat Unirea la 3 martie. Sfatul Țării stopează această mișcare din Basarabia pentru a nu reduce din însemnătatea solemnului act de Unire de la 27 Martie 1918.

ORAȘUL ȘI JUDEȚUL SOROCA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XX-LEA

În 1905 Nicolae Iorga, mînat de un „dor vechi“ de a cunoaște cu deosebire satele și orașele Basarabiei, întreprinde o călătorie prin Basarabia, începînd cu ținutul Hotinului, trecînd prin Bălți, Soroca, Chișinău, Tighina și Bugeac.

Impresiile fiind așternute pe hîrtie, au fost dedicate fiecăruia din noi, care pentru prima dată vom face cunoștință cu *Neamul Românesc în Basarabia* a lui Nicolae Iorga.

Trenul Bălți-Florești trece printre dealuri domole, lăsînd în urmă stepa Bălțului. „Răutul se vede neconținut risipit în Bălți, ce scînteie ca soarele de dimineață. Locuri rîpoase, așezări rare, case acoperite cu stuf: văzute de sus asemenea sate par mușuroaie uriașe de gunoi vechi.“

De la Florești la Soroca sînt vreo trei ceasuri de drum cu trăsura și trei ruble plata. Trei cai focoși înhămați la trăsură îi va scoate pe călători din rătăcirile printre dealuri ale drumului șerpuitor.

1905. „Pînă acuma n-am văzut în Basarabia atîta frumusețe. Pe costișe și în văi sînt lanuri de grîu de secară, cum nu se poate mai frumoase. Locuri întinse sînt acoperite pe pășuni fragede, care îmbăl-sămează. Cocosțîrci calcă alene, cu pliscu-n piept, măsurînd întinderea cîmpului. Împotriva credinței poporului că răul făcut cocosțîrcului se răzbună, unul zace în iarbă cu aripile rășchirate. Destul de aproape de drumul trăsurilor merg dropii una cîte una, mari, încete, semănînd din loc în loc cu pete roșcate, care se mișcă. Cruci cu răstigniri se văd numai foarte puține. În locul fîntînilor cu colac de lemn sau de piatră, puțuri cu cumpănă își întind de departe pîrghiile aplecate sus în albastru.

E un ținut curat românesc, păstrat, neatins din vechea Moldovă. La Răduleni, la Dubno, la Vădeni, Parcani și Volova sînt tot case după datina noastră, așternute pe cîte o costișă de lut. Copereminte mai mult de stuf, ochi mărunți de fereastră, doi de-o parte, doi de altă a ușii, cerdac pe stîlpi, streșini, garduri de nuiete, mai rareori de piatră clădite ca un zid...

Cei din căruță sînt oameni ale căror fețe îi atestă ca moldoveni — fețe bune cu ochi luminoși. Bătrînii au chipuri de boieri, de voievozi

din vremurile care s-au îngropat aici în fundul pământului, de unde nu mai pot să iasă...

Acești oameni sînt mai mulți decît țărani obișnuiți. Din cele mai depărtate vremuri ei au avut acest mal de Nistru. Coborînd din adevărați boieri, mazili cu sînge bun în vinele lor, ei se simt acasă, cu neputință de clintit, plugari și domni ai țăranilor, stăpîni ai cirezilor și turmelor...

Portul nu mai este aici cel de pe la Hotin, portul țărănesc, nici cel împrumutat de la ruși, ci portul tîrgoveților și „neamurilor“ de odinioară, portul mazilesc de baștină. Căciulă înaltă, dreaptă, fără țugui — căciulă de boier. Surtuc strîmt și pantaloni largi, din acel postav subțire cenușiu-cafeniu, în care le place a se îmbrăca și mazililor din Moldova. Cizme mari pînă peste genunchi. N-au plete, își lasă mustățile groase, dîrze, sfădalnic asupra gurii... și adeseori poartă barba scurtă, rotundă. Femeile au port de tîrg cu bariz, polcuță și fustă de lînă sau de cit, colorile ce aleg sînt cele întunecate, pe cînd rusoaicele caută de obicei ceea ce este mai tărcat și mai înflorit de podoabe.

Birjarul rus întinde spre răsărit varga, de care e legat biciul și zice «Soroca», apoi o plecă în jos și spune «Nistrul».

Soroca, cuibul vultanilor neamului meu, Nistrul, apa sfîntă cu atîta sînge, care e întocmai ca acel ce mă însuflețește acum — Soroca și Nistru, am trăit să vă văd...”

Posibil în acel moment, cînd jos în vale, scaldat de apa Nistrului, a apărut cuibul arcașilor soroceni ai lui Ștefan cel Mare și inima răbufnea să-i iasă din piept, nu putea să-și închipuie Nicolae Iorga că vor trece cel mult 13 ani și că la 13 martie 1918 Soroca va vota Unirea printre primii.

Sursele statistice din perioada interbelică ne dau un tablou al orașului și județului Soroca.

Oraș situat în partea de nord a Basarabiei, pe malul drept al Nistrului, la frontieră sub 48 grade latitudine la nord și 46 grade longitudine la apus.

În perioada interbelică vatra orașului cuprindea o suprafață de 2240 hectare (cu moșie cu tot). Orașul ca și în prezent era așezat pe povîrnișul care, despicat pe curmeziș de o vale affluentă, coboară repede spre apa Nistrului, cît și pe o prispă puțin ridicată deasupra fundului aceleiași văi.

Sub clădirile orașului cu mahalaua Zastînca, inclusiv cu străzile orașului, se aflau vreo 251 ha, viile și livezile ocupau 345 ha, pepiniera

„ECO” — 32 ha, pământul productiv și pășunile 1201 ha, pădurile comunale — 151 ha. Cele 29 străzi ale orașului anilor '30 cuprinde o suprafață de 9 ha, avînd lungimea totală de 7 km. Toate străzile din partea de jos a orașului erau pavate cu piatră.

1905. „Soroca se înfățișează întii cu mult mai bine decît tot ce am văzut pînă acum din Basarabia, își continuă firul povestirii Nicolae Iorga. Cînd ai ajuns supt dealul, care o sprijină, cînd ți-ai săturat ochii de priveslăstea vălului de argint, care se mișcă și tremură de bucuria soarelui, cînd ai răzbătut cu vederea pînă la dealurile, tot așa de verzi ale Podoliei din față — este pe o cale bine pietruită, între case destul de mari și foarte plăcute. Ajută desigur dealul din față, unde se găsesc atîtea case de țară, făcînd un sat întins pînă departe și apa măreată, care lunecă jos. Dar și fără aceasta e alb și curat.”

Conform ordinului Ministerului de Interne numărul 91184 din 1923 și deciziei Prefecturii județului Soroca nr. 37 din 1924, comunele Bujorăuca și Zastînca au fost alipite la oraș. După această reorganizare comunală orașul număra vreo 22 450 de locuitori, din care 50 % erau evrei, 40 % moldoveni, 8 % ruși și 2 % poloni. De la 1918 încep a veni și a se așeza cu traiul în oraș români din Vechiul Regat, în majoritate funcționari.

Cele două piețe cuprindeau o suprafață de 3 ha. Piața din mijlocul orașului era pavată cu piatră.

1905. „Dar iată că sîntem acuma într-o piață, unde e o mare încurcătură de căruțe, de oameni în portul lor răzășesc, de evrei săraci și gălăgioși, de vite ce se frămîntă printre frînturile de pănuse. E zi de tîrg și oamenii din împrejurimi au venit în Soroca muscalilor de la 1905 întocmai ca în Soroca moldovenilor de la 1405. Toată lumea vorbește «moldoveneste», hotărît moldoveneste, cu «cie» în loc de «fie», dar fără molesitură respingătoare, care se observă în graiul celor de la orașe din Moldova de astăzi” (de peste Prut. — n.n.).

În orașul Soroca erau cam 2110 de clădiri la număr, cu comunele alipite, din care vreo 90% erau din lemn, unse cu argilă; aproape toate clădirile fiind acoperite cu șindrilă și numai vreo 3% cu tablă.

Din luna octombrie a anului 1919 orașul a început să fie luminat cu electricitate, de fapt în anul 1929 erau luminate numai străzile din partea din vale a orașului. La 1 august 1923 uzina electrică a fost răscumpărată de către Primăria orașului Soroca de la concesionarii particulari cu 560 000 lei și devine proprietatea orașului. Se întreprind lucrări de electrificare a întregului oraș, se întind firele și pe celelalte străzi de la periferia orașului.

În perioada interbelică orașul nu avea apeduct. Alimentarea populației cu apă se făcea dintr-o fântină comună cu pompă prin sacagii, care furnizau astfel apă populației. În afară de aceasta, în toate părțile orașului erau multe cu apă potabilă.

Serviciul pompieriei se compunea din șapte oameni, șase cai, șase sacale și mașinile. Pe lângă pompieria comunală mai funcționa un serviciu municipal, compus din 4 căruțe, opt cai și trei lucrători care, în caz de incendiu, dădeau ajutor pompierilor. În afară de aceasta toți sacagiții din oraș, prin decizia comunei, erau obligați, ca în caz de incendiu, să transporte apa la locul incendiului...

1905. Cu ajutorul unui „izvozcik“ Nicolae Iorga se îndreaptă de la hotelul „Londra“ spre „cetatea atît de rîvnită“.

„Pe ulicioarele, în care înoți în praf — noroc că este Nistrul care-l mai înghite, dar desigur n-a fost lăsat să curgă pentru aceasta, — zăcîngă copii în zdrențe, capre, dobitoace preferate ale evreilor, lăptoase și ieftine, vaci slabe, cîte un porc ce grohăește plictisit de lipsa lăturilor trebuitoare. Maidane mari se întind fără capăt. Mari biserici bine ținute, două la număr, se înconjură de un zid jos. Vechi sau nouă, ele nu mai cuprind astăzi nimic deosebit și nimic, care să-ți trezească amintiri: cîrpeala, adăugeala, spoiala și vopseala muscălească au trecut asupra lor. Evlavia gospodărească a stăpînitorilor celor noi n-a cruțat astfel nimic din aceste monumente de artă ale moldovenilor. Și în această privință totul a trebuit să înceapă de la 1812.

Poate ar fi dat jos cetățile românești, cînd ele nu mai puteau slugi în războaiele cele nouă, dar ele apăsau prea greu asupra pămîntului ca să fie spulberate ca urmele celelalte din trecutul nostru. Cetatea Soroca se vede deodată în rătăcirile colboase ale birjarului evreu. Uimitor de limpede răsar ca din pămînt drept pe malul apei zidurile negre, rotunde, străjuite la colțuri de patru turnuri.“

În perioada anilor '30, industria orașului Soroca era reprezentată prin 4 mori, o fabrică de bere, 3 fabrici de ulei, 2 fabrici de săpun și 2 fabrici de cărămidă.

Industria orașului se afla în acea perioadă în condiții grele. Importul și exportul categoriilor de mărfuri și alimente se făceau cu mare greutate, mai ales în timpul de toamnă, cînd ploile desfundau drumurile. Lipsa căii ferate era un punct slab pentru județ. Comerțul devine local.

Instituțiile de credit la Soroca erau reprezentate de Banca Națională a României (Agenție), Banca Basarabiei, Banca Soroca, Banca

Agricolă, Banca Populară „Tărănimea”, Banca corpului didactic Soroca „Progresul”, Tovărășia de credit mărunț, Casa de Credit a Agriculturilor din județul Soroca.

Bugetul orașului, pe circuitul anului financiar, prevedea următoarele cifre:

Venituri	7 641 708 lei
Venituri ordinare	6 269 006 lei
Venituri extraordinare	413 412 lei
Venituri speciale	959 290 lei
Cheltuieli	7 641 708 lei
Cheltuieli ordinare	6 269 006 lei
Cheltuieli extraordinare	413 412 lei
Cheltuieli speciale	959 290 lei

Pentru educația și instruirea generației tinere orașul Soroca dispunea, la 1936/37, de următoarele instituții culturale educative: două școli primare cu sediul în case particulare cu chirie, care erau întreținute de stat; o școală de fete de două clase cu sediul într-o clădire comunală, întreținută de stat, școala medie de băieți de stat, școala medie de băieți evreiască, ambele fiind întreținute de stat în localuri închiriate, școala primară evreiască „Talmud-Tora”, plasată în local propriu; Școala Normală de învățători „Petru Maior”, înființată în 1912. Era plasată într-un local închiriat și întreținut de stat; școlii „Petru Maior” i s-au dăruit 7 desetine pentru a începe lucrările de construcție a propriului local. Terenul eliberat se afla în zona grădinii cu zarzavaturi și vie europeană, de asemenea, li s-a permis să scoată fără plată din stîncile comunale ale Primăriei piatră, lut și nisip, necesare pentru construcția localului propriu, care era în toi.

Liceul evreiesc era instalat în localul închiriat de Societatea evreiască. Studiile erau cu plată. Liceul de fete „Domnița Ruxandra” cu școala profesională erau plasate în local propriu, în clădirea comunală, construită de Primărie. La deschiderea Liceului i s-a predat tot inventarul gimnaziului cu patru clase, întreținut de către Primărie. Liceul și școala profesională erau întreținute de stat și din taxele școlare.

Liceul Tehnic-Agricol de stat era întreținut complet din fondurile statului cu o subvenție bănească de la Primărie, a câte 4700 ruble anual și de la Zemstvâ 5400 ruble anual. Acestea erau instituțiile de învățămînt pînă la 1930.

La 1936/1937 în oraș funcționa: Liceul de Băieți „A.D. Xenopol”, Liceul de fete „Domnița Ruxandra”, Liceul Tehnic-Agricol, Liceul „Tar-

but", Gimnaziul Industrial de Fete, 9 școli primare și 3 școli de copii mici. După inundația din 1932 Școala Normală „Petru Maior” a fost transferată la Bălți.

În perioada interbelică pe strada Regina Maria se afla un teatru cu cinematograf, clădirea exista încă la începutul anilor '70. În ea se află sediul cinematografului de vară. În același timp la Soroca activau librăria și papetăria „Cosmos” (str. Regele Carol nr. 5), librăria și papetăria „Cartea”, tipografia P. Litvac.

La 1936/1937 la Soroca erau 5 biserici ortodoxe, una româno-catolică, o sinagogă și 17 case de rugăciuni evreiești și o instituție bisericească — un protopopiat ortodox.

Orașul Soroca era capitala județului Soroca, situat la 143 km de la Chișinău și 551 km de la București. Cea mai apropiată stație de cale ferată Florești se afla la 30 km depărtare, pe linia Iași — Bălți — Mateuți.

La Soroca își aveau sediul un șir de instituții publice: Prefectura, Primăria orașului, Tribunalul, Judecătoria, Serviciul sanitar județean, Serviciul tehnic județean, Serviciul agricol al județului, Revizoratul școlar, Camera de Comerț, Oficiul Județean al Circumscripției Camerei de Muncă Chișinău, Administrația Financiară, Oficiul Județean de Turism și Oficiul Local de Turism, Percepția, Pretura, Poliția, Serviciul sanitar al orașului, Oficiul telefonic, Pompierii.

La Soroca erau câteva Asociații: Biroul avocaților, Corpul contabililor autorizați, Corpul primar, Sfatul negustoresc, Uniunea meseriașilor.

Orașul Soroca avea 2 uzine electrice. Unele străzi erau pavate, era o grădină publică, baie comună.

La Soroca se afla spitalul județean, un spital israelit, trei dispensare. Asistența socială era reprezentată la Soroca de Oficiul de asigurare socială, Societatea „Crucea Roșie”, Societatea „Dragostea creștină”, trei societăți israelite, două aziluri de bătrâni.

Județul Soroca se situa la marginea de răsărit a Țării, la apa Nistrului. Ținutul Soroca făcea parte din județele Basarabiei Nordice. La 1936 el avea o suprafață de 4331 km². Relieful acestui ținut este un podiș, parte componentă din județul Moldovei. Apele principale, aproape toate afluențe ale Răutului și toate de direcție N-V-S-E, deci aproape paralele, au despărțit această regiune a podișului moldovenesc în trei-patru culmi principale cu spinare netedă de podiș, văile secundare separă picioare de deal, care cad în trepte mai repezi către Nistru și mai domol către afluenții Răutului, toate acestea dau un aspect cam haotic al reliefului fostului ținut medieval.

Pe culmea înaltă dinspre Nistru și cuprinsul văii acestuia clima este puțin mai aspră și mai secetoasă. Numai spre partea de nord a județului precipitațiile cad sub 400 mm anual. În bazinul Răutului (partea din jos a județului) maximele de temperatură (peste 28 grade în medie) și insolația puternică în timpul verii ne silesc să socotim această regiune o zonă de stepă. De altfel, și precipitațiile (sub 500 mm) duc la aceeași concluzie. Cele mai importante ape ale județului, în perioada interbelică, sînt Nistru (puțin navigabil la Soroca), Răut, Cubolta și Căinari.

Pe culmea înaltă dinspre Nistru se mai păstrează foarte puține, și mult reduse ca întindere, păduri de stejari, restul, adică aproape tot cuprinsul ținutului, este o regiune de stepă cu ierburi, azi înlocuite cu cereale. Ținutul Soroca cuprinde și o bună parte din stepa Bălților, județ vecin cu Soroca.

În 1936 în județul Soroca se atestau un șir de monumente istorice:

1. Ruinele cetății Soroca, construcție a lui Ștefan cel Mare, pe malul Nistrului la un vechi vad al acestuia. (Se are în vedere Cetatea din piatră a lui Petru Rareș — n.n.)

2. Fîntîna Mănăstirii, situată pe dealul Soroca, pe locul unde a fost Mănăstirea Sfîntului Nicolae, demolată la începutul sec. al XIX-lea.

3. Mănăstirea Japca.

4. Capela din lemn de la Zastînca, ctitorită în 1715 (astăzi, la 1998 nu mai există).

5. Mănăstirea Dobrușa.

6. Mănăstirea Rudi.

7. Mănăstirea de maici de la Călărășeuca.

8. Mănăstirea de maici de la Coșelauca.

La 1936 sînt pomenite un șir de biserici: Ocolina (1745) Otaci, ctitorită de conții Cantacuzino (1793), cu hramul Sf. Mihail, a fost înnoită la 1881 (icoanele vechiului iconostas au fost duse la casa de rugăciuni din Slobodca-Volcineț), Gîrbova (denumirea veche — Om Mort [1775]), Tătărăuca Nouă (1793), Valea Rașcovului (1787)...

POPULAȚIA JUDEȚULUI SOROCA

Conform rezultatelor provizorii ale recensămîntului din 1930, județul Soroca număra 315 774 locuitori. Populația județului era repartizată pe oraș, plase și după sex:

Nr.	Unități administrative	Numărul de locuitori		
		total	Bărbați	Femei
	Total	315 774	155 998	159 776
	Orașul Soroca	14 661	7215	7446
	Total rural	301 113	148 783	152 330
1.	Plasa Bădiceni	77 449	38 195	39 304
2.	Plasa Climăuți	93 080	45 632	47 448
3.	Plasa Cotiujenii Mari	68 784	34 235	34 549
4.	Plasa Florești	61 750	30 721	31 029

Repartizarea populației pe grupe de vîrstă:

Grupe de vîrstă	Locuitorii
Toate vîrstele	315 774
0-9 ani	90 459
10-29 ani	124 688
30-49 ani	66 091
50-69 ani	28 569
70 ani și peste	4906
vîrstă nedeclarată	1061

Conform Buletinului Demografic al României pentru perioada 1931-1936, populația județului Soroca, la 1931, era de 318 269, iar la 1936 numărul locuitorilor din județ ajunge la 341 740.

La data de 1 iulie 1937 cifra probabilă a populației județului Soroca a fost de 345 618 locuitori. Față de populația numărată la recensămîntul din 1930 și anume de 315 774 locuitori, cifra aflată la 1 iulie 1937 reprezintă un spor natural de 29 844 locuitori în timp de 6 ani, ceea ce corespunde unei creșteri de 9,5%.

O descriere statistică de la 1936/1937 (pe care de fapt o folosim pe larg în acest capitol) ne vorbește că în prima jumătate a sec. al XX-lea, după 100 de ani ocupație rusească ținutul Soroca rămînea să fie unul din mîndrele ținuturi ale moldovenilor, în care tradiția veche moldovenească rămăsese vie ca și pe vremea lui Ștefan cel Mare. Ținut al vechilor arcași soroceni, Soroca și astăzi este un județ moldovenesc, în care conștiința națională s-a păstrat trează — mult mai trează decît în județele învecinate. Datinile (la 1936) rămăseseră neatînse, numai portul se pierduse, în contact cu neamurile străine. O regiune extraordinar de frumoasă, plină de pitoresc, de bogăție agricolă, de cariere de piatră, mărginită de Nistru, pe care pe vremuri îl străjuia istorica

cetate, rămasă și astăzi ca un bastion de pază la marginile estice ale Țării. Băstinașii sînt harnici, inteligenți și dornici de învățatură, pe care o deprind lesne, au sate îngrijite, sînt chibzuiți, veseli și sinceri. Au multe asemănări cu frații lor de peste Prut și... sînt mai isteți decît cei din ținuturile învecinate, conștiința națională mult mai dezvoltată decît în județele vecine, iar generațiile noi, crescute în școli românești abia se mai pot deosebi de românii moldoveni.

Limba, ca și pînă la 1998, are infiltrații rusești în terminologia administrativă și bisericească — terminologie învățată în școli și armată de generațiile mai vîrstnice. Acum, la sfîrșitul sec. al XX-lea, această terminologie străină este pe cale de dispariție, înlocuită fiind de cea românească, adusă de generația tînără. Ocupația de bază a sorocenilor, ca pretutindeni în Basarabia, a fost și este pînă astăzi (1998) agricultura, urmată de viticultură. Sectele religioase sînt puțin răspîndite — mai mult adventismul și baptismul. Sub vechil regim țarist a fost răspîndit pe larg inochentismul, datorită apropierii de Centrul inochentismului, care era la Balta din Ucraina, iar însuși Inochentie era de loc de baștină din Cosăuții Sorocui. La Soroca, deși într-o măsură mai mică decît în județele centrale, se aflau două clase sociale: una nobilă a răzeșilor și mazililor, foști luptători ai lui Ștefan cel Mare, așezați ca străjeri aici la Nistru, împotriva hoardelor de tătari și cazaci, și țărani, ce se trăgeau din stăpînii lor, foști oameni bogați. În satele sorocene ei trăiesc amestecați, însă acești oameni au o mîndrie a descendenței și trecutului lor vitejesc, fapt ce-i face să disprețuiască lașitatea și lipsa de demnitate.

Approape tot județul e locuit de români-moldoveni, cu excepția cîtorva sate din partea de nord, unde s-au așezat cu traiul ucrainenii. Aceste oaze străine, pierdute între satele de români, sînt amenințate cu timpul să se românezeze. Approape toți rutenii de la 1936 cunoșteau bine românește. Tîrgurile în schimb aveau aspect evreiesc, începînd cu capitala județului, unde elementul evreiesc predomina. O bună parte din evrei se ocupau cu agricultura, alături de moldoveni. Județul suferea foarte mult din lipsa de șosele și căi ferate, ceea ce era foarte important pentru țărani, care, din păcate, nu puteau să-și exporte producția agricolă în Polonia sau alte țări, în alte regiuni ale României. Sub vechiul regim țarist, Nistrul era navigabil pînă la Soroca, de unde produsele agricole din regiune luau calea apei pînă la Cetatea Albă și Marea Neagră.

Pe la 1936 locuitorii județului Soroca lîncezeau economic, fiindcă sufletește sorocenii se bucurau de o frumoasă și vie activitate cultu-

rală. Un adevărat focar de cultură a fost întregul județ Soroca în frunte cu Căminul cultural județean. Centre de cultură au fost liceele „A. D. Xenopol” (băieți) și „Domnița Ruxandra”, liceul tehnic-agricol, Școala Normală „Petru Maior”. Alături de bălteni, sorocenii au dat dovadă de instinct național, ce i-a însuflețit, cerînd și votînd Unirea cu mult înainte (13 martie 1918) decît Unirea de la Chișinău din 27 martie 1918.

Soroca a dat țării o seamă de personalități ca: boierul filantrop și înflăcăratul patriot Vasile Stroiescu, Constantin Stere, Emanuil Gavrilică, Th. C. Vîrnav, Nicolae St. Kasso, Simion Murafa, Paul Vataman, Vasile Săcară, Constantin Kazimir, frații Vasile și Gheorghe Lupașco ș.a.

ECONOMIA

La sfîrșitul anilor '30 județul Soroca era caracterizat prin agricultura sa internă dezvoltată. Se cultivau mai multe cereale, plante alimentare și plante industriale.

Era foarte bine dezvoltat albinăritul. Județul Soroca ocupa la 1936 un teritoriu de 433 100 ha. Suprafața arabilă a fost de 334 775 ha, adică 77,3% din suprafața județului și 1,13% din suprafața totală a României. Din suprafața arabilă a județului marea proprietate deținea 8.239 ha, adică 2,46%, iar mica proprietate 326 536 ha, adică 97,54%.

Din totalul suprafeței arabile cerealele ocupau 260 080 ha, repartizate în felul următor:

Grîul ocupa 112 137 ha, cu o producție de 1 039 076 chintale (producție medie la hectar de 9,2 chintale), în valoare de 410 milioane lei.

Porumbul ocupa 93 730 hectare, cu o producție de 1 278 159 chintale (producție medie la hectar — 13,6 chintale) în valoare de 300 milioane lei.

Orzul ocupa 35 805 ha, cu producție de 269 392 chintale (producție medie la hectar — 7,3 chintale), în valoare de 66 milioane lei.

Secara ocupa 12 666 ha, cu o producție de 121 066 chintale (producția medie la hectar — 9,5 chintale), în valoare de 35 milioane lei.

Orzul ocupa 4255 hectare, hrișca — 453 hectare, meiul 23 ha și măturile (mălaiul) — 11 hectare.

Fînetele cultivate și culturile furajere ocupau 6386 hectare.

Plantele alimentare ocupau o suprafață de 10 922 hectare (4298 ha fasolea, cartoful — 3388 ha).

Plantele industriale ocupau 54 003 ha. Din această suprafață floarea-soarelui ocupa 47 321 ha cu o producție de 426 539 chintale (media la ha — 9 chintale). Soia ocupa 2113 ha, cînepa — 1476 ha, macul — 236 ha.

În privința suprafeței ocupate de floarea-soarelui județul Soroca se afla în fruntea județelor țării, suprafața ocupată de mac era clasată pe locul al doilea pe țară.

Din suprafața totală a județului (433 100 ha), ogoarele sterpe ocupau 3384 ha, pășunile — 18 478 ha, pădurile — 17 341 ha, livezile de pruni — 746 ha, alți pomi fructiferi — 1542 ha, vița de vie ocupa 2642 ha.

Conform datelor statistice de la 1915 în județul Soroca erau 57 030 cai, 63 041 boi, 60 949 porci, 9533 stupi sistematizați și 4800 stupi primitivi.

Principala industrie a județului era cea alimentară, care era reprezentată în anul 1936 prin 171 mori, 119 fabrici și prese de ulei, 2 fabrici de bomboane, 2 fabrici de spirt și o fabrică de bere. Cea mai importantă dintre aceste întreprinderi era Fabrica de spirt „Mîndîc” din comuna Mîndîc, cu un capital investit de 5 milioane lei.

În anul 1935 industria alimentară număra în total 28 întreprinderi, cu 163 lucrători și o producție a cărei valoare la acel an se ridica la 76 849 000 lei.

În județ se mai aflau 8 fabrici de săpun și 6 fabrici de cărămidă.

Soroceni făceau comerț cu cereale, nutreț, floarea-soarelui, miere, ceară, fructe, vite cornute, porci, 6i, piei și produse animaliere. O expoziție anuală avea loc în gara Dondușeni.

În cuprinsul județului funcționau două bănci (societăți anonime).

În județul Soroca erau 44 cooperative de credit (bănci populare), cu 9950 membri și cu un capital social de 14 279 378 lei: 14 cooperative agricole de aprovizionare și vânzare în comun, cu 1201 membri și cu un capital vărsat de 420 778 lei. Cele 25 de cooperative de consum cu 2137 membri aveau un capital social vărsat de 1 126 009 lei, mărfuri generale în valoare de 3 412 335 lei.

Bugetul județului pe exercițiul 1936/1937 prevedea următoarele cifre:

Venituri	21 680 000 lei
Venituri ordinare	15 255 000 lei
Venituri speciale	6 455 000 lei
Cheltuieli	21 680 000 lei
Cheltuieli ordinare	15 255 000 lei
Cheltuieli speciale	6 455 000 lei

Județul Soroca era străbătut de o rețea de drumuri în lungime totală de 2041 km 914 m. Prin județul Soroca treceau următoarele drumuri naționale:

1. Bălți — Florești — Soroca;
2. Otaci - Tîrg — Briceni — Lipcani;
3. Soroca — Zăicani — Botoșani;
4. Săveni — Edineț - Tîrg — Otaci -Tîrg.

Soroca era străbătută de o rețea de cale ferată de 178 km cu linii secundare simple. Cele mai importante stații erau cele de la Lipnic, Otaci, Volcineț și Rogogeni.

În județul Soroca erau 12 oficii de poștă — telefon și telegraf de stat: la Soroca, Briceni, Căprești, Cotiujenii Mari, Dondușeni, Florești, Lipnic, Mărculești, Otaci-Tîrg, Vadu Rașcu, Vertiujeni-Tîrg și Zgurița; mai erau în județ 4 agenții speciale la Dumbrăveni, Drochia, Tîrnova și Văscăuți și o gară cu serviciu de poștă — Rogojeni.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL

Populația școlară a județului (între 5-18 ani) a fost în anul 1934 de 89 127 persoane (2388 mediu urban și 86 739 mediu rural).

Scoli secundare: un liceu de băieți, un liceu de fete, un liceu tehnic-agricol, un liceu evreiesc, 9 gimnazii, 4 gimnazii industriale, o școală profesională de cîntăreți și o școală profesională de agricultură.

Scoli primare: 250, din care 9 — urbane și 241 rurale (245 școli de stat și 5 confesionale) cu un număr total de 41 036 elevi (1454 mediu urban și 39 583 mediu rural) și cu 915 învățători și alt personal didactic (situația din 1934).

Grădinițe de copii: — 37, din care 3 urbane și 34 rurale (36 — de stat și una — confesională), cu un număr total de 1806 copii (140 mediu urban și 1666 mediu rural) și cu 38 — conducătoare (situația din 1934).

Instituții culturale: Fundația culturală Regală „Principele Carol”, care avea cămine culturale în: Soroca (un cămin județean și un cămin orășenesc), iar din cele 255 de sate cămine culturale erau la Alexeieni, Arionești, Bîrnova, Bădiceni, Baxani, Bolbocii Vechi, Briceni, Bursuc, Căinari Vechi, Căprești-Tîrg, Cenușa, Chirileni, Chetroșu, Ciutiulești, Cotova, Cobîlnea Veche, Cotiugeni Mari, Corbu, Coșarînița, Climăuți, Cremenciuc, Cremenea, Crișcăuți, Cușmirca, Cuhurești (cămin-model), Dărcăuți, Dominteni, Dondușeni, Frumușica, Gîrbova, Gara Lipnic, Ghica Vodă, Ghizdita, Hîrtop, Iarova, Izvoarele, Lencăuți, Lunga, Mîndîc, Moara Nouă, Naslavcea, Nimireuca, Ocolina, Parcani, Pohoarne, Poiana; Popeștii de Jos, Răduleni Noi, Roșca, Rublenița, Rediu-Cereșnovăt, Rughi, Salcea, Tătărăușii Vechi, Teleșuca Veche, Temeleuți, Trifănești, Ungureni, Văscăuți, Vadu-Cot, Vadu Rașcu, Visoca, Voloave, Zăluceni și Zgurița.

Casa școlilor și a culturii întreține 111 cămine culturale și 14 biblioteci, adică în total 125 organizații culturale, dintre care 95 aveau personalitate juridică.

În județ, în perioada interbelică, se mai afla un ateneu popular, o casă de educație națională, 2 cinematografe, o societate sportivă și 4 societăți de vînătoare.

RELIGIA

După rezultatele provizorii ale recensămîntului din 1930, din totalul locuitorilor județului 88,6% erau ortodocși. În județ erau 161 biserici ortodoxe, o capelă romano-catolică, o biserică protestantă, două biserici de credință, 8 case de rugăciuni baptiste, una — adventistă de ziua a 7-a, una a creștinilor după Evanghelie și 65 sinagogi și case de rugăciuni evreiești.

În județ se mai aflau 5 mănăstiri ortodoxe (două de călugări și trei de maici) și o mănăstire de călugărițe de credință veche. Județul avea 4 protopopiate ortodoxe și se aflau în eparhia Episcopiei Hotinului (Mitropolia Bucovina).

ADMINISTRAȚIA

Capitala județului, ca și în perioada ocupației țariste, a fost orașul Soroca. Județul avea 255 sate împărțite în felul următor:

1. Plasa Bădiceni — 39 sate:

1. Balint	14. Iarova	27. Șalvirii Noi
2. Baxani	15. Livezi	28. Șolcani
3. Bădiceni	16. Macareuca	29. Șureli
4. Bolbocii Noi	17. Malcăuți	30. Șuri
5. Bolbocii Vechi	18. Nicorești	31. Șurii Noi
6. Cartofleanca	19. Oclanda	32. Tătărușii Noi
7. Chetrosu	20. Palanca	33. Tătărușii Vechi
8. Cociorveni	21. Popești	34. Teleșeuca Nouă
9. Cotova	22. Popeștii de Sus	35. Teleșeuca Veche
10. Cremenciuc	23. Regele Decebal	36. Visoca
11. Dărcăuți	24. Schineni	37. Voroncoveni
12. Grigorești	25. Slobozia Nouă	38. Zgura
13. Holoșnița Nouă	26. Sobari	39. Zgurița

2. Plasa Cotiujeni-Mari — 31 sate:

1. Căprești-Sat	12. Domuljeni	21. Rogojeni
2. Căprești-Tîrg	13. Mănăstirea Coșălăuca	22. Salcea
3. Climăuții de Jos	14. Mănăstirea Dobrușa	23. Slobozia-Coșălăuca
4. Cobîlnea Nouă	15. Nicolăeni	24. Slobozia-Dobrușa
5. Cobîlnea Veche	16. Pohoarne	25. Socola
6. Cot	17. Poiana	26. Șestaci
7. Cotiujeni Mari	18. Prodăneștii Noi	27. Ștefănești
8. Cuhureștii de Jos	19. Prodăneștii Vechi	28. Țipordei
9. Cuhureștii de Sus	20. Răcești	29. Unchitești
10. Cunicca		30. Vadu Rașcu
11. Cușmirca		31. Zahorna

3. Plasa Florești — 36 sate:

1. Alexandreni	13. Ghindești	25. Prajila
2. Antonesti	14. Gura-Gamencii	26. Putinești
3. Bagrinești	15. Gura-Căinari	27. Roșieticii Noi
4. Bobulești	16. Gvozdova	28. Roșieticii Vechi
5. Cașunca	17. Ion vodă	29. Sevirova
6. Cenușa	18. Ivănești	30. Stîrceni
7. Ciutulești	19. Lunga	31. Trifănești
8. Floreștii Noi	20. Marinești	32. Țira
9. Floreștii Sat	21. Mărășești	33. Valea Norocului
10. Frumușica	22. Mărculești Colonie	35. Vărvăreni
11. Frumușica Nouă	23. Mărculești-Sat	36. Zarojeni
12. Frunzești	24. Mihail Bravul	

4. Plasa Nădușita — 23 sate:

1. Antoneni	10. Elena-Doamnă	19. Popeștii Noi
2. Baroncea	11. Floriceni	20. Scăieni
3. Baroncea Nouă	12. Ghica Vodă	21. Serghiești
4. Bezeni	13. Ghizdita	22. Țarigrad
5. Briceva	14. Izvoarele	23. Văleni
6. Căinariii-Vechi	15. Mihăileni	
7. Căitânești	16. Nădușita	
8. Dominteni	17. Nicolăești	
9. Drochia-Gară	18. Petreni	

5. Plasa Otaci — 35 sate:

1. Arionești	14. Horodiștea	27. Pocrovca
2. Berezovca	15. Lencăuți	28. Rughii
3. Bîrnova	16. Lipnic	29. Samoileuca
4. Braiceni	17. Mereșeuca-Lencăuți	30. Sauca
5. Briceni	18. Mereșeuca-Otaci	31. Sudarca
6. Carmen-Silva	19. Moșana	32. Tolocănești
7. Călărășauca	20. Naslavcea	33. Unguri
8. Cernoleuca	21. Naslavcea Nouă	34. Verejeni
9. Climăuți	22. Niorcani	35. Volcineț
10. Codreni	23. Ocnîța-Gara	
11. Crișcăuți	24. Ocnîța-Sat	
12. General-Dragalina	25. Otaci-Tîrg	
13. Gîrbova	26. Paustova	

6. Plasa Soroca — 31

1. Alexeeni	12. Hristici	23. Țepilova Mică
2. Bujorăuca	13. Iorjinița	24. Vanțina
3. Chirileni	14. Ocolina	25. Vanțina Mică
4. Cogălniceni	15. Parcani	26. Vădeni
5. Cosăuți	16. Pîrlîți	27. Voloavele
6. Cureșnița Nouă	17. Răduleenii Noi	28. Volovița
7. Dumbrăveni	18. Rediu	29. Zastînca-1
8. Dumitrești	19. Regina Maria	30. Zastînca-2
9. Egoreni	20. Rublenița	
10. General Poetaș	21. Septelici	
11. Holoșnița	22. Țepilova	

7. Plasa Tîrnova — 29 sate:

1. Boroseni	11. Elisabeta	21. Rediu Mare
2. Caraiman	12. Frasin	22. Rujnța
3. Codrenii-Noi	13. Goleni	23. Ruseni
4. Corbu	14. Grinăuți	24. Scăienii de Sus
5. Dîngenii de Jos	15. Grinăuții Noi	25. Slănina
6. Dîngenii de Sus	16. Mihnea Vodă	26. Slobozia
7. Dondușenii-Gara	17. Mîndîc	27. Șalvirii Vechi
8. Dondușenii-Sat	18. Moara Nouă	28. Tîrnova
9. Dragoș Vodă	19. Pivniceni	29. Țaul
10. Drochia-Sat	20. Plopi	

8. Plasa Vărtejenii — 30 sate:

1. Alexandrul cel Bun	11. Japca	21. Soloneț
2. Bursuc	12. Liublin-Colonie	22. Stoicani
3. Cerlina	13. Mîrzești	23. Temeleuți
4. Ciripcău	14. Napadova	24. Trifăuți
5. Coșârnița	15. Nimereuca	25. Vasilcău
6. Cremenea	16. Principele Carol	26. Vărtijeni-Sat
7. Dubna	17. Racovăț	27. Vărtijenji-Tîrg
8. Dumitru-Niculescu	18. Româncea	28. Văscăuți
9. Făgădău	19. Sănătăuca	29. Vorăncău
10. Hîrtop	20. Slobozia-Vorăncău	30. Zăluceni

Principalele așezări ale județului Soroca era capitala, orașul Soroca; Florești — comună rurală, așezată pe Valea Răutului, în sudul județului, cu 2638 locuitori la 29 decembrie 1930; Lipnic — comună rurală, localitate istorică, așezată în partea de nord a județului, aproape de hotarul județului Hotin, cu 3175 locuitori la 29 decembrie 1930 și Otaci-Tîrg — comună rurală în nordul ținutului și în fața orașului rusesc Moghilev, la un vechi vad al Nistrului, cu 3510 locuitori, la 29 decembrie 1930.

Organizarea judecătorească a județului Soroca era compusă dintr-un Tribunal la Soroca cu o secțiune, 8 magistrați și un procuror, în circumscripția Curții de Apel din Chișinău. În județ erau 6 judecători: la Soroca, Cotiujenii Mari, Floreștii Noi, Otaci-Tîrg, Tîrnova și Zgurita, cu un total de 12 magistrați.

SOLIDARITATEA — ÎN UNIRE STĂ PUTEREA.

Din activitatea corpului didactic Soroca
în perioada interbelică

În perioada 25 - 28 mai 1917 la Chișinău a avut loc primul Congres național al învățătorilor și profesorilor moldoveni. Congresul s-a ținut în Sala eparhială avînd în programul său de lucru dezbaterea a trei probleme de bază:

1. Organizarea învățămîntului moldovenesc care cuprindea organizarea școlilor, alfabetul, manualele de școală, conducerea învățămîntului moldovenesc.

2. Pregătirea și organizarea învățătorilor moldoveni, organizarea cursurilor de vară pentru profesori, organizarea unei asociații, bibliotecii, activitatea extrașcolară...

3. Învățătorii și viața politică.

La lucrările Congresului au participat și reprezentanții județului Soroca, printre ei: soldatul Ion Codreanu, din Ștefăneștii Sorociei, Simion Murafa, Gheorghe Nastase, Iustin Frațiman și Vasile Săcară, care a fost unul dintre cei mai de seamă organizatori ai învățătorimii moldovene din perioada interbelică.

Încă la începutul primăverii anului 1917 congresul învățătorilor din județul Soroca îl alege pe Vasile Săcară ca reprezentantul lor în comitetul revoluționar județean. Tot acest congres l-a delegat să-i reprezinte la adunarea învățătorilor din întreaga gubernie, care a avut loc la Chișinău la 11-13 aprilie 1917. La acel Congres a avut loc prima lui întîlnire cu Onisifor Ghibu, întîlnire care a avut ca efect o conlucrare activă în numele renașterii naționale a moldovenilor din Basarabia.

La 11 aprilie 1917, în vasta Sală eparhială se adunaseră vreo 500-600 profesori. Pretutindeni se auzea vorbindu-se în limba rusă. Scopul acestei adunări era ca profesorii să-și spună cuvîntul referitor la viitoarea organizare a statului rus, la rolul școlii și al învățătorului pe viitor. A doua zi Congresul a hotărît înființarea unei Asociații basarabene a tuturor învățătorilor, care trebuia să devină o secție a Asociației generale a învățătorilor din întreaga Rusie.

Vasile Săcară, alarmat de noua stare de lucruri, îndrumat și ajutat de Onisifor Ghibu, înființează peste 3 zile în incinta redacției *Cuvîntul moldovenesc* Obștea învățătorilor moldoveni din întreaga Basarabie cu

un program maxim pentru naționalizarea integrală a învățămîntului. Președinte a fost ales învățătorul Suceveanu, vicepreședinte — Vasile Săcară. La 10 mai 1917 Obștea editează o revistă de specialitate intitulată *Școala moldovenească* al cărei inițiator și redactor temporar a fost Vasile Săcară.

În primul număr al *Școlii moldovenești* se publică „Cele 10 porunci ale învățătorului moldovean” atât de importante la acel moment de renaștere națională și repetate din nou pentru profesorii soroceni pe paginile revistei *Solidaritatea* din 1933, nr. 3, martie:

„1. Adu-ți aminte că ești moldovean și că trebuie să rămii moldovean.

2. Nu te rușina că ești moldovean ci dimpotrivă, fă-ți fală din aceasta, căci ești urmaș al marelui popor român.

3. Nu uita, că neamul din care faci parte e neam mare și înrudit cu cele mai alese neamuri din lume.

4. Vorbeste pretutindeni cu toți moldovenii numai moldovenește. Fiecare neam trebuie să-și prețuiască limba sa dacă vrea să fie și el prețuit.

5. Adu-ți aminte că ești învățător al neamului tău pe care trebuie să-l luminezi.

6. Ca Moldovean trebuie să faci parte din Partidul Național Moldovenesc, iar ca învățător din Asociația învățătorilor moldoveni din Basarabia.

7. Adună pe toți tovarășii tăi în sînul Asociației învățătorilor și în al Partidului Național Moldovenesc.

8. Lucrează din toate puterile tale pentru a ajunge cît mai curînd ca toți Moldovenii să aibă cărți în limba lor.

9. Luminează-te cu lumina moldovenească: citește «Cuvînt moldovenesc» și «Școala Moldovenească» și apropie-te încetul cu încetul de literatura română.

10. Gîndește-te ce moștenire lași după tine.

Moștenirea cea mai frumoasă este numele cel bun, că ai fost Moldovean ca simțire și învățător luminat al neamului tău.”

CURSURILE ÎNVĂȚĂTOREȘTI DIN 1917 - 1918 DE LA SOROCA

Congresul învățătorilor din mai 1917 adoptă un șir de hotărîri din care aș vrea să menționez: predarea în școlile din satele moldovenești

în limba moldovenească (română), în școli se va întrebuița exclusiv alfabetul latin, învățătorii moldoveni să fie organizați într-o asociație cu secții judetene, înființarea cursurilor pentru învățători.

Mișcarea de naționalizare a învățământului din Basarabia a început prin cele dintii cursuri de limba română, de istoria și geografia României, care au avut loc în vara anului 1917 cu cheltuielile Zemstvei guberniale și organizate de profesorii locali și la care și-au dat concursul ardelenii și bucovinenii refugiați în Basarabia în frunte cu Onisifor Ghibu.

La 6 octombrie 1917 Onisifor Ghibu îl informează pe Gheorghe B. Boieru, profesor din Timișoara, că el și soția lui au fost numiți lectori la cursurile de la Soroca și că vor lucra împreună în orașul nistrean. La 9 octombrie familia Boieru și Onisifor Ghibu pleacă la Soroca cu vaporul pe Nistru, unde ajung la 11 octombrie. O. Ghibu aduce la Soroca o echipă de 6 lectori din care făceau parte 5 ardeleni, un bucovinean și Vasile Săcară.

Sub influența lui Vasile Săcară, Zemstva Soroca a cerut ca cei 150 învățători, care după hotărîrea Zemstvei guberniale urmau să plece la cursurile din Bălți, să participe la cele din Soroca. Chiar de la început, deschiderea cursurilor de la Soroca a întâmpinat unele greutăți. Pe cînd Vasile Săcară se afla încă la Chișinău, Zemstva Soroca l-a informat printr-o telegramă despre decizia de a amîna cursurile pentru vara următoare. Vasile Săcară a izbutit să determine Zemstva gubernială să ceară organizarea neapărată a cursurilor de la Soroca. Prin insistența lui Vasile Săcară au fost înlăturate toate piedicele din calea organizării cursurilor învățătorilor din județ.

Tot atunci, sub conducerea lui V. Săcară este organizată și o Comisie școlară moldovenească, care avea să se ocupe mai îndeaproape de problemele învățământului și de românizarea școlii basarabene.

Comisia s-a constituit sub conducerea lui Teodosie Bîrcă avînd ca membri pe Nicolae Soltuz, Petre Codreanu, C. Grigoraș, Ștefan Macovei, P. Legiu, preotul Vasile Bulancea, diaconul Grosu și V. Săcară.

La 9 noiembrie 1917 la Soroca a avut loc un concert al învățătorilor adunați la cursuri. Programul de concert a fost organizat de profesorul Candid Mușlea și a stîrnit emoții de entuziasm printre învățători. Vor urma sute de manifestări culturale la Soroca cu diferite programe, dar prima a fost cea de la 9 noiembrie 1917 care s-a păstrat pînă astăzi prin intermediul amintirilor lui O. Ghibu.

PARTEA I

1. *Deșteaptă-te române*, imn național de A. Mureșeanu, cor.
2. *Trei păstori*, colind de T. Popovici, cor.
3. *Românașului îi place*, cîntec popular, cor.
4. *Miorița*, baladă recitată de Maria Guja.
5. *Eu mă duc*, cîntat de E. Pătrașeu și C. Zabulică.
6. Solo de tenor, cîntat de C. Mușlea.
7. *Doina ciobanului*.

PARTEA II

1. *Cîntecul gînteii latine*, cor.
2. *Colo-n sus*, colind de T. Popovici, cor.
3. *Pohod na Sibiri*, poezie declamată de M. Oțel.
4. *Cît te-am iubit*, romanță int. de E. Radomscea, interpretată de E. Teodorov.
5. *Doina* de G. Coșbuc, declamată de E. Oțel.
6. *Poezie moldovenească*, declamată de dra Cuharschi.

PARTEA III

1. *Hai leliță*, de G. Dim, cor.
2. *Noi*, poezie de O. Goga, declamată de D. Spînu.
3. *Doina*, duet cîntat de O. Cebotari și O. Boieru.
4. *Rugăciunea din urmă*, poezie de G. Coșbuc.
5. *Morarul*, de D.G. Chiriac, cor.
6. *Pe al nostru steag e scris unire*, cor.
7. *Deșteaptă-te, române*, cor.

PARTEA IV

1. Dansuri naționale.

Concertul a fost întîmpinat cu aplauze furtunoase, cucerind spectatorii chiar de la primele acorduri cînd corul a intonat marslieza neamului românesc *Deșteaptă-te, Române* cu care a început serbarea. Toată lumea s-a ridicat atunci în picioare, „sufletul tuturor fiind străbătut de același fior sfînt al dragostei de neam”. Au ascultat în tăcere sacră imnul neamului românesc de pretutindeni. „A fost cel mai înălțător moment al serbării”, scria Andrei Oțetea despre acele clipe din seara de 9 noiembrie 1917.

O însuflețire de nedescris a cuprins lumea din sală la apariția pe scenă, într-un splendid costum național, a învățătorului D. Spînu, ca să recite poezia lui O. Goga *Noi*. A izbutit să tîlmăcească cu o minunată măiestrie jalea Ardealului. De trei ori a fost nevoită să apară pe scenă pînă s-au potolit aplauzele publicului.

3. Soroca
Liceul Xenopol

Clădirea Liceului „A.D. Xenopol” distrus de inundația din 1932

Noua clădire a Liceului „A.D. Xenopol”, 1932-1944

Profesorul de istorie Paul Vataman
cu soția Ana și feciorul Octavian,
1935-1936

Profirie Procopii – directorul Liceului
„A.D. Xenopol” la odihnă la Vasilcău,
1936-1938

Profesorul de cultură fizică Erhan, Profirie Procopii și Paul
Vataman cu un grup de liceiști

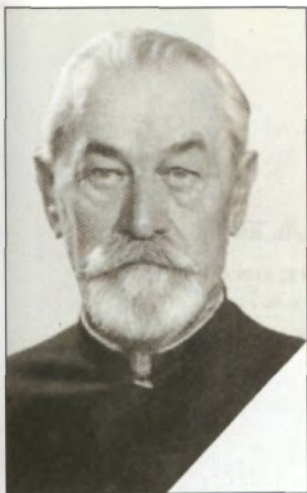

Școala Normală „Petru Maior” din Soroca

Normaliști. 1931

Proțenco Alexandru, profesor
de religie la Școala Normală
„Petru Maior”

Normalistul Eugen Radțibor, Soroca, 1931

Profesori soroceni. Mijl. anilor '30, sec. XIX

COMITETUL de CONDUCERE
a înv. fără posturi
JUD. SOROCA

BILET DE ONOARE

VĂ RUGĂM SĂ BINEVOIȚI A NE ONORA CU
PREZENTA D-STRĂ LA

B A L U L

CARE VA AVEA LOC ÎN SEARA ZILEI DE 17
SEPT. 1933 ÎN LOCALUL ȘC. PRIMARE
RUBLENIȚA.

COMITETUL.

INCEPUTUL LA ORA 9 SEARA.

Bal de binefacere. Bilet

Soroca, 1936-1937, Liceul Tehnic-Agricol. Secția tehnologică

Congresul de geografie de la Soroca, 18 iunie 1935

Soroca, anii '30, sec. XX

Înmormîntarea lui Mitrofan Corneț, 1932

Inundație, 1932

Cursurile de la Soroca s-au terminat cu succes. În luna mai 1918 la Soroca începe a doua serie de cursuri pentru învățătorii din udeț, conduse de C. Fedeleş, profesor universitar la Iași și mai apoi de I. Petrovici, fost profesor la Brașov, la 1933 inspector general al învățământului secundar. În afară de limba română și istoria literaturii, de istoria românilor, geografia României, învățătorii fac matematică, fizică, cîntări și practică pedagogică cu lecții practice. Învățătorii, conform nivelului de cunoștințe, au fost împărțiți în 8 grupe. Cursurile au durat 3 luni, pînă la sfîrșitul lui iulie 1918.

Cursurile au fost predate de următorii profesori: I. Petrovici, N.A. Constantinescu, M. Baciuc, Gheorghe B. Boieru, I. Alocu, Th. Iacobescu, Gh. Gîscă, Ath. Necula, Gr. Soltuz, Virginia M. Popovici, M. Popovici și alții.

În comparație cu cursurile din 1917 cele din 1918 au fost mai lungi, organizate mai sistematic și ținute într-o atmosferă de liniște și ordine, cînd învățătorii nu se mai îndoiau că de rezultatul ce-l vor obține depinde menținerea lor în posturi. Rezultatele au fost cu adevărat mai bune decît cele din toamna anului 1917. Ele, de fapt, au pus temelie școlii românești în județul Soroca și au contribuit în cea mai mare măsură la deșteptarea conștiinței și solidarității de neam.

Cu luna septembrie 1918 începe o nouă eră în viața școlară și culturală a Basarabiei. Printre Asociațiile care s-au afirmat pe acest tărîm a fost și Asociația învățătorilor din județul Soroca.

PRIMUL TEATRU ROMÂNESC LA SOROCA

Manifestările culturale care au început o dată cu organizarea primelor cursuri pedagogice la Soroca continuă cu organizarea primului teatru românesc, unde în rol de artiști s-au produs aceiași profesori ardeleni. Inițiativa de a juca o piesă pe scena fostului teatru „Palas” a venit de la o soroceancă — dna Marcoci. Întîlnindu-l în stradă pe Gheorghe Boieru, soroceanca l-a întrebant:

— D-voastră n-ați putea face teatru?

— Cum nu, doamnă? Dar pentru cine?

— Pentru publicul din oraș. Veți vedea că vor veni nu numai moldoveni, dar și ruși.

Ideea doamnei Marcoci a fost primită cu bucurie. În scurt timp a fost aleasă piesa care putea fi pe placul publicului. Din mai multe

considerente artiștii s-au oprit la *Florin și Florica* de Vasile Alecsandri. Rolul palmarului a fost jucat de M. Baci, Florin a fost jucat de C. Mușlea, O. Boieru a jucat rolul Floricăi. Gheorghe Boieru și-a asumat răspunderea de regizor și suflor.

Pe la începutul lui ianuarie 1918, transformînd și punînd tricolorul românesc pe costumele militare rusești artiștii au jucat piesa lui V. Alecsandri. Sala a fost arhiplină. Printre mulțimea de moldoveni se aflau și mulți ruși, care deși nu prea înțelegeau ce se vorbește, urmăreau cu atenție desfășurarea acțiunii piesei. Cu aplauze furtunoase au fost primite cîntecele din piesă.

Mult timp după spectacol soția lui Gheorghe Boieru era recunoscută în oraș ca Florica — „Vot Florica“ („Iat-o pe Florica“).

Noua meserie le-a adus artiștilor și cîte 200 ruble, o sumă destul de frumoasă pe atunci. „Mai mare a fost profitul moral“, își amintește G. Boieru, pentru că nu numai rușii, dar chiar și dintre moldoveni nu credeau că și în „moldoveneste“ se pot face spectacole.

După succesele primului spectacol, încurajați și îndemnați de soroceni, artiștii amatori s-au hotărît pentru un nou spectacol, începînd repetițiile la o altă piesă a lui V. Alecsandri, *Cinel-Cinel*.

Spectacolul trebuia să aibă loc la 24 februarie 1918 dar, din păcate, din cauza unor evenimente neprevăzute nu a putut fi prezentat publicului. Acele vremuri cu adevărat înălțătoare erau atît de tulburi...

Situația nefavorabilă în care s-a aflat adesea corpul didactic din județul Soroca l-a impus să desfășoare un lucru important în privința apărării drepturilor profesorilor, precum și pentru găsirea unor metode, căi, surse pentru ameliorarea situației complicate. Fondarea asociației corpului didactic și organului său de presă, a băncii „Progresul“, crearea casei de ajutor reciproc, a cooperativei „Lupta“, a căminului învățătoresc și a casei de odihnă din Cîmpulung Moldovenesc au fost rodul unei activități fructuoase pe parcursul a 22 de ani.

În 1918 la Soroca, cît și în județ au fost create paralel două asociații ale învățătorilor — orășenească și județeană. Iar din ianuarie 1923 corpul didactic din județul Soroca își editează organul de presă *Solidaritatea*.

Muzeul de Istorie și Etnografie Soroca devine cu ajutorul dlui Marinciuc, posesorul a cîtorva ediții ale revistei *Solidaritatea*, revistă de pe paginile căreia se poate desprinde o istorie de 22 ani a Sorociei interbelice. Numerele au fost donate muzeului de dl profesor Aurel

Marinciuc, ultimul deținător al colecției, care a aparținut cândva, pînă la 1940 lui Zaharia Pătrașcu, învățător din Otaci. 112 numere ale revistei au fost salvate de soții Elena și Ștefan Pădure. În 1940 fiind martorul arestării colegilor săi I. Troia și Efimie Țaga, Zaharia Pătrașcu s-a refugiat în România. El a fost unchiul doamnei Elena Pădure (născută Pătrașcu) din satul Sudarca. Acolo, într-un pod, a zăcut mult timp colecția lui Zaharia Pătrașcu. Răsfoind filele îngălbenite ale revistei din păienjeniușul uitării ies la lumina zilei numeroase fapte bune, demult uitate. Doar pedagogii soroceni au făcut lucruri extraordinare care ar fi utile și la ziua de azi.

Revista *Solidaritatea*, organ al asociației corpului didactic din orașul și județul Soroca, apărea lunar sub conducerea unui comitet de redacție. Membrii Asociației se considerau abonați de drept, iar cei ce nu făceau parte din Asociație se puteau abona, abonamentele fiind — pe un an de 80 lei, un număr costa 8 lei, iar un număr pentru elevi — 4 lei. Mandatele poștale se făceau de la început pe adresa lui Constantin Brin, str. Principesa Elisaveta nr. 70. Adresa redacției se afla pe strada General Poetaș nr. 4. Jurnalul se tipărea la tipografia Litvac pe str. Regina Maria nr. 17. Ultimul număr a apărut în martie 1944. În total au fost editate 220 numere.

Despre diversitatea articolelor publicate, a temelor expuse discuțiilor, a problemelor ridicate spre rezolvare vorbesc de la sine materialele publicate pe parcursul celor 21 ani de activitate a acestui organ de presă al Asociației:

Solidaritatea. Nr. 6, 7, 1928:

— „Asupra legii învățămîntului secundar“ de I. Candian.

— „Mijloace intuitive în predarea aritmeticii“, A. Dociu.

Solidaritatea. Nr. 7, 1929:

— „Dări de seamă a activității comitetului Asociației învățătorilor“.

Solidaritatea. Nr. 1, 2, 1930:

— „Școala și biserica“, I. Candian.

— „Cîteva cuvinte despre poetul A. Vlahuță“, C. Nistor.

— „Pagina revizoratului“.

— „Cum ar trebui organizată o excursie școlară“, S. Ganea.

Solidaritatea. Nr. 6, 7, 1930:

— „*Poezia Populară basarabeană*“. Cuvîntare ținută de Dumitru Ion în sala Ateneului Popular Soroca la 2 februarie 1930. Fost perfect al județului Soroca, poet, prozator ale cărui opere azi sînt o raritate.

Solidaritatea. Nr. 3, 1933:

— „Amintiri din timpul reînvierii Basarabiei“, G. Boieru. Autorul își aduce aminte de acele vremuri înălțătoare ale anului 1918 la Soroca.

Solidaritatea. Nr. 7, 8, 1935:

— „Cursurile de la Soroca ale învățătorilor din nordul Basarabiei“.

Solidaritatea. Nr. 10, 11, 1935:

— „Culturalizarea satelor“ de A. Vataman din Cobîlnea, Soroca (fratele lui Paul Vataman).

Solidaritatea. Nr. 11, 12, 1938:

— „În fața mormîntului lui Vasile Săcară“ de Onisifor Ghibu, profesor universitar.

Solidaritatea. Nr. 3, 4, 1938:

— „Figuri uitate din trecutul județului Soroca“ de Paul Vataman.

Anume pe paginile revistei *Solidaritatea* apar pentru prima dată renumitele *Figuri sorocene* ale lui P. Vataman, sub auspiciul căminului cultural județean „Emanuil Gavrilică“.

Articolele enumerate mai sus, cît și multe altele, apar la diferite rubrici permanente, cît și la altele noi: „Educație și învățămînt“, „Pagina revizoratului“, „Pagina Ateneului Popular“, „Pagina Camerei Agricole“.

Solidaritatea a fost un organ de presă ce lupta pentru înfrățirea învățătorilor. „Una din paginile cel mai puternice ale progresului social este fără îndoială solidaritatea, iar cei chemați să propage ideea unirii, solidarității întru toți fiii acestei țări sînt în primul rînd învățătorii, preoții și profesorii“, scria pe paginile revistei la 1926 Gheorghe Stanescu.

„I-am văzut la școală și în mijlocul sătenilor, la cercul cultural și în diferitele lor congrese, continuă G. Stanescu, dar munca e grea, dascălii noștri trăiesc în mizerie, sînt izolați unul de altul, abia dacă din cînd în cînd o revistă le mai cade în mîină și idealismul slăbește. E necesară o strîngere a rîndurilor, un organ de comunicare între dînsii, prin care să-și susțină interesele, entuziasmul, îmbărbătîndu-se unii pe alții“.

Învățătorii din județul Soroca au înțeles de mult această necesitate, unindu-se în asociații pe orașe și regiuni. Majoritatea învățătorilor pledau ca întregul corp didactic al țării să se asocieze, să-și aibă un organ general de coordonare, de susținere a intereselor profesionale, de comunicare a gîndurilor, urmînd să predomine interesele de ordin general și profesional față de cele de partid. Politicianismul,

ambitiile personale, egoiste au dus la strângerea rîndurilor învățătorilor pentru apărarea aceluiași interese și idealuri materiale sau profesionale. „Învățătorii roagă pe d-nul revizor școlar să facă toate eforturile pentru a se achita la timp salariul. Și în trecut răbdarea corpului didactic prea des a fost pusă la încercare, plătindu-se salariile o dată în trei, patru luni. Măcar pentru viitor să se intre în normal, căci e adevărată cruzime să fie silit învățătorul a cerși împrumuturi cînd n-are la timp drepturile sale”, *Solidaritatea*, nr. 2, 1926).

La 21 februarie 1926 s-a proclamat contopirea celor două asociații în una singură — Asociația generală a corpului didactic din orașul și județul Soroca. Susținînd tradiția, Asociația n-a dorit să înființeze un nou organ de presă și să renunțe la denumirea revistei, care pentru mulți profesori însemna un trecut de muncă, păstrînd revista *Solidaritatea* și în continuare.

Adunarea generală a corpului didactic, sediul căreia se afla la Soroca, își alege în 1926 următorul comitet de conducere:

Președinte	— Ion Gandiani.
Vicepreședinte	— Gheorghe Gîscă.
Casier	— Gheorghe Sapuna.
Secretar	— Gheorghe Stănescu.
Membri	— Gh. Luca, Olga Andrievschi, Constantin Brin.
Cenzori	— Tutoveanu, T. Cioban, I. Rusu.

Scopurile imediate ale Asociației județene au fost: susținerea apariției cu regularitate a revistei, înființarea unui club și a unei cantine, a unei bănci pentru membrii Asociației.

Comitetul asociației județene, în ședința sa din 31 noiembrie 1926, discutînd hotărîrile congresului corpului didactic de la Cernăuți, ia decizia de a convoca adunarea generală pentru 11-13 decembrie cu ordinea de zi: aprobarea noilor statute ale Asociației Generale din România. Asociația a fost organizată nu din orgoliu, ci din dorința de a face un bine tuturor învățătorilor.

La întrebarea „Ce se face în Asociația corpului didactic din Soroca?”, Ion Gandiani declara în *Solidaritatea*, nr. 1, 2, 1930: „Nu se face politică nici în cancelariile școlilor, nici în asociație. Politicianismul nu-i atinge pe profesori. Există un club unde este radio, unde se joacă șah și dame, unde profesorii se întîlnesc în fiecare seară și unde aproape în fiecare sîmbătă seara familiile profesorilor petrec împreună în serate dansante. Pe lîngă club este o popotă de unde se duce mîncare acasă la membrii corpului didactic, iar o masă pe loc

costă 25 lei. Există o casă de credit și ajutor organizată numai din economiile profesorilor și care în 1929 a împrumutat membrilor ei 420 965 lei”.

În anul 1928, comitetul Asociației învățătorilor din județul Soroca, pentru a fi la curent cu activitatea profesională a învățătorilor din întreaga țară, a răspuns la toate invitațiile făcute de comitetul provincial din Chișinău și de cel central din București, trimițând delegați la adunările și congresele ce au fost convocate, orientare ce avea să fie respectată și pe viitor. Vasile Cibotaru participă, la 10 aprilie 1928, la ședința comună a Comitetelor județene, darea de seamă fiind publicată în nr. 5, 1928. La 8 - 10 iulie 1928, la Galați a avut loc congresul și adunarea generală a asociației învățătorilor din întreaga țară. La acel congres au participat din partea sorocenilor V. Cibotaru și Gheorghe Lupașcu. La congresul de la Galați s-a votat în redacție definitivă Statutul Asociației Învățătorilor din România. La 3 și 4 ianuarie 1928, Petru Sfeclă, Constantin Brin și Andrei Vataman participă la Adunarea Generală a Asociației provinciale din Chișinău, care a discutat problema încadrării învățătorilor. În decursul anului 1928 comitetul asociației a avut 7 ședințe.

La 23 iunie 1929 la Soroca a avut loc Adunarea Generală a învățătorilor din județ, cu un program din 9 puncte, printre care dările de seamă ale comitetului asociației și comisiei de cenzori, președinților subsecțiilor, activitatea comitetelor școlare.

Darea de seamă a fost prezentată de președintele asociației Petru Sfeclă. La 1929 Asociația corpului didactic Soroca împlinise 10 ani de activitate. Acei 10 ani au fost ani destul de grei pentru afirmarea învățătorilor, mai ales că din primii săi pași asociația a fost considerată de organele școlare ca o organizație periculoasă intereselor statutului și ordinii publice. S-a ajuns pînă la aceea că s-au sechestrat dosarele asociației pentru a descoperi în ele nu se știe ce nereguli. Și totuși, după 10 ani grei de stabilizare, ideea asociației a triumfat.

În darea de seamă pentru anul 1929 Petru Sfeclă a accentuat lucrul eficient al subsecțiilor și mai ales lucrul bun al subsecției Prajila, condusă de Ion Revencu.

Din activitatea comitetelor școlare s-au menționat întreținerea școlii și răspîndirea culturii în popor.

Cele 316 instituții de învățămînt primar (214 școli primare și 102 grădinițe) erau întreținute cu suna de 2 495 762 lei, repartizîndu-se

în medie pentru întreținerea unei instituții 7897 lei 97 bani. Din această sumă era închiriat localul școlii. În cele 38 comune erau închiriate 143 localuri de școală, dintre care 61 — pentru grădinițe și 4 pentru ateliere.

În ședința din 24 iunie 1929 a Asociației a fost ales comitetul de direcție al Asociației corpului didactic. Au fost propuse 13 candidaturi pentru 9 locuri. În comitet au intrat persoanele care au acumulat cele mai multe voturi: P. Sfecă (122), V. Cibotaru (177), D. Suveică (117), C. Brin (111), P. Cosciug (111), Gr. Hrițcu (65), G. Lupașco (88), I. Săcară (82), V. Săcară (67). Aceste personalități s-au impus prin curajul și energia lor la organizarea corpului didactic din județul Soroca.

Preocuparea de bază a asociației din Soroca era ridicarea gradului de profesionalism al învățătorului. Un lucru important în această direcție a fost organizarea în vara anului 1935 la Soroca, pentru județele din nordul Basarabiei, a cursurilor de pedagogie, sociologie, cooperatie, lucru manual, a congresului profesorilor de geografie.

CONGRESUL PROFESORILOR DE GEOGRAFIE

Zilele de 16-17 iunie 1935 au fost memorabile pentru Soroca. El a avut onoarea să fie sediul congresului profesorilor de geografie din întreaga țară.

Cele două asociații ale corpului didactic, de comun acord cu Prefectura județului, au elaborat și pus în aplicare planul de cazare a congresiștilor. În gara Florești oaspeții au fost întâmpinați de o delegație a profesorilor secundari. T. Lupașcu, Mitrofan Toma, Căpitanul Cetățeanu. Cele 3 autobuze cu oaspeți au descins la prefectură, unde au fost întâmpinați de prefectul județului Soroca, primarul orașului, comandantul garnizoanei, membri ai corpului didactic secundar și primar.

La ora 17 în sala Asociației învățătorilor congresul s-a deschis printr-un Te Deum oficiat de preoții profesori V. Bulancea și A. Postolachi. Congresiștii au fost salutați de către părintele V. Bulancea, de Afanasie Coșciug primarul orașului, P. Vataman, președintele Asociației profesorilor secundari, T. Eremia, prefectul județului și V. Ciubotaru, președintele Asociației învățătorilor din județ.

Au urmat 2 comunicări: a profesorului Morașanu despre urmele omului preistoric pe malurile Nistrului și a lui N. Smochină despre

românii transnistreni, trecutul și felul de viață în prezent. Ambele comunicări au fost ascultate cu un viu interes de către un numeros public care a umplut sala. Seara în curtea liceului de fete în onoarea congresiștilor s-a dat de către soroceni un banchet. Au toastat P. Vataman, prefectul județului, profesorul Erhan din Chișinău, V. Cibotaru și V. Săcară. Cu cuvinte de dragoste față de soroceni a răspuns Mihai David, profesor la Universitatea din Iași.

Ziua de 17 iunie a fost consacrată părții demonstrative a congresului. La ora 8.00 oaspeții au plecat la Cosăuți să viziteze renumitele cariere de granit, unicele în toată România. Oaspeții au fost întâmpinați de întregul sat în frunte cu primarul Efim Cristal și învățătorul Ion Madonici. Corul condus de I. Madonici compus din 120 persoane a executat un impresionant „Trăiască Regele” și un marș.

După vizitarea carierelor de piatră și explicațiile date de profesorii M. David și S. Mehedinți oaspeții au parcurs pe jos drumul de la carieră pînă la Banca Populară a satului, unde în onoarea lor corul condus de I. Mononici a dat un concert.

După masă, întorși la Soroca, congresiștii au vizitat Cetatea Sorocii, iar seara prefectura și primăria orașului au dat în cinstea lor un banchet în grădina publică. Au luat cuvîntul Al. Mihăilă, A. Cosciug, primarul orașului, V. Bulancea, Erhan și T. Eremeia, prefectul orașului, cărora le-a răspuns S. Mehedinți, mulțumind autorităților și corpului didactic pentru primirea făcută.

CURSURILE DE LA SOROCA ALE ÎNVĂȚĂTORILOR DIN NORDUL BASARABIEI

Adunarea generală din 4 mai 1935 a asociației sorocene a prevăzut în programul său cultural cursuri de vară pentru învățători, cu participarea învățătorilor din județele Bălți și Hotin. Cursurile au fost ținute în perioada 15 - 19 august inclusiv, sub conducerea dlui Bîrsănescu, profesor de pedagogie la Universitatea din Iași și a dlui V. Darea, profesor la școala normală din Iași, asistent universitar.

Programul a fost alcătuit în conformitate cu cele stabilite de adunarea generală — din prelegeri teoretice cu profesori și asistenți universitari și din lucrări în ateliere. Programul de activitate teoretică cuprindea comunicări pe teme de pedagogie și psihologie, sociologie, cooperatie și alte științe. Comunicările erau ținute zilnic între orele 8.00

și 13.00, în sala mare a Asociației. În fața cursiștilor au luat cuvântul Șt. Bîrsănescu, Șt. Diamandi, V. Harea, A. Boldur, Gh. Ghibănescu. După masă cursiștii lucrau în ateliere sub conducerea specialiștilor în ramură: croitorie — Ciobanu, croșetărie — D. Neselovski, împletituri din mlajă — A. Săcară, din papură — V. Bogdanet etc. În cele 15 zile de cursuri a fost organizat un impunător cor condus de Ion Madonici, iar un grup de artiști amatori a pus în scenă piesa *Păr de lup* de Rădulescu-Motru. Pentru cursiști au fost organizate excursii la carierele de granit din Cosăuți, la Liceul Tehnic-Agricol, la o gospodărie model din dealul orașului și la Cetate.

Cele 15 discursuri au fost însoțite de diferite măsuri culturale: o dezbatere literară cu subiectul „Dacă și în ce măsură Nicolae Apostol satisface idealul nostru de învățător?” după romanul lui C. Petrescu, o expoziție a cooperativelor școlare din Putinești, s-au rulat filme, s-au organizat dansuri pentru tineret etc. Numărul total al cursiștilor a fost de 434 dintre care din județul Soroca — 398, din județul Bălți — 19, din județul Hotin — 12, din alte județe — 5. La sfârșitul cursurilor s-a organizat o mare serbare de închidere. Corul cursiștilor a organizat un concert, iar piesa jucată a mișcat pînă la lacrimi publicul din sală. Cu prilejul închiderii cursurilor s-a organizat o bogată expoziție de lucruri manuale și obiecte confecționate de învățători și cursiști.

În același an, 1935, Asociația a organizat cu succes și cursuri pentru săteni în 35 centre de județ.

BANCA „PROGRESUL”

La 29 iulie 1927 corpul didactic din județul Soroca înființează propria sa bancă numită „Progresul”. Operațiunile bancare au fost începute la 22 august. La 1930 banca dispunea deja de un capital de milioane de lei, venind în ajutorul învățătorilor împrumutîndu-le bani cu dobînzii mici. Scopul băncii a fost nu ca să creeze fonduri, ci să ușureze nevoile învățătorilor, acordîndu-le sume mari cu procente mici. La 1 ianuarie 1929 banca număra 687 membri asociați. În decursul anului 1929 se înscriu la bancă încă 195 membri cu un capital social subscris de 468 000 lei.

Făcînd o paralelă între anul 1927 și 1928 de activitate bancară a Asociației, se pot constata următoarele: membri înscriși la 1 ianuarie 1928 erau în număr de 560, cu un capital vărsat în sumă de

419 300 lei, iar la 1 ianuarie 1929 erau 687 membri cu un capital vărsat de 1 061 200 lei. Numărul membrilor se mărește cu 127, iar capitalul vărsat se mărește de 2,5 ori. După un an de activitate banca era pe calea progresului. Ea a reușit să acorde în 1928 550 de împrumuturi (în acest număr intrau persoane care au împrumutat o dată, de două sau de trei ori) în sumă totală de 2 794 366 lei, avînd media fiecărui împrumut de 5080, pe cînd în 1928 media era de 4020 lei.

În 1929 banca „Progresul” era condusă de un consiliu de administrație, care îl avea ca președinte pe Petru Sfeclă, membri ai Consiliului fiind: F. Dolghi, Gh. Stefanov și Andrei Vataman. Un cont destul de important al băncii îl constituiau depunerile bancare. La începutul anului 1936 banca avea 3 367 397 lei depuneri, iar la sfîrșitul aceluiași an suma era de 3 986 628 lei, cu un plus de 619 230 lei — un progres ce i-a bucurat mult pe membrii asociației corpului didactic Soroca:

1. Membrii ei făceau și unele economii — un ajutor pentru zile negre.

2. Banca „Progresul” avea încrederea membrilor și ei își aduceau economiile fără a se îngrijora de soarta lor.

3. În baza depunerilor se mărise fondul de regulament, mărindu-se totodată și posibilitatea de creditare a membrilor ei. În 1936 se dăduse împrumuturi de 7 758 599 lei.

În 1937 din numărul membrilor corpului didactic de 910 persoane rămăseseră neînscriși ca membri ai băncii doar 18 învățători.

În 1938 comitetul de administrație prevedea repartizarea beneficiului net în felul următor:

10%	fond de rezervă	— 12 397	lei
5%	fond cultural	— 6198	lei
5%	fond ajutoare	— 6198	lei
10%	prima de muncă pentru consiliul de cenzori și funcționari	— 12 397	lei
65,5%	dividend de capital	— 81 000	lei
4,5%	restul beneficiului la fondul ajutorare	— 5786	lei
	În total	— 123 976	lei.

În decursul anului 1937, banca „Progresul” acordă, din sumele adunate din capitalul social din cele depuse și din restul fondurilor, credite membrilor ei în sumă de 8 263 068 lei. Este necesar de menționat că în cursul anului 1937 împrumuturile s-au dat în limitele

normelor stabilite de Adunarea Generală, adică de 3,5 ori capital social vărsat pentru necesitățile obișnuite și de 4,5 ori pentru construcții și cazuri de boală.

Operațiile bancare efectuate de banca învățătorilor „Progres” ilustrează succesele obținute de corpul didactic în lupta pentru bunăstarea învățătorilor.

SOLIDARITATEA —
ÎN UNIRE STĂ
PUTEREA.
Din activitatea
corpului didactic
Soroca în perioada
interbelică

267

CASA DE AJUTOR RECIPROC

Este de remarcat că după înființarea băncii „Progresul”, Casa de ajutor este al doilea edificiu construit de învățătorii județului Soroca prin hărnicia și solidaritatea lor frățească. Ideea ajutorării membrilor Asociației în caz de moarte sau de boală era discutată mereu la adunările corpului didactic, Asociația fiind într-un fel „provocată” să dea ajutor. Însă lipsa de mijloace era cauza neputinței de a da oricând ajutorul necesar, iar cazuri se iveau destul de des. Unica ieșire din asemenea situație era înființarea casei de ajutor reciproc, ceea ce s-a și făcut. Casa a fost legalizată prin decizia statutelor aprobate de Adunarea generală a învățătorilor din aprilie 1928. Statutul casei a fost publicat în revista *Solidaritatea*, nr. 5 din mai 1928.

Principiul de bază al casei era simplu: fiecare asociat plătea o cotă stabilită anual de adunarea casei.

Pînă la 1 ianuarie 1929 erau înscriși ca membri ai casei de ajutor reciproc 303 învățători, iar plata cotizatiilor constituia 200 lei, plus 20 lei taxa de înscriere. Conform statutului nu se primeau membri mai în vîrstă de 35 ani. Dacă în anul 1929 în restul țării învățătorimea, cu mici excepții, numai se gîdea să deschidă bănci și case de ajutor reciproc, profesorii soroceni, prin hărnicia și solidaritatea lor, aveau deja realizări practice. La sfîrșitul anului 1936 casa număra 667 membri. În decursul anului 1936 decedaseră 3 învățători (Ceban Olga, Tutoveanu Mihail și Galușceac Vera). Casa eliberează pentru aceste cazuri de deces 300 000 lei. În afară de aceasta se eliberează 13 ajutoare mici pentru caz de boală — 47 000 lei. La 31 decembrie 1936 Casa avea reținută o rezervă pentru 8 cazuri, adică suma de 991 464 lei. Cotizația lunară era de 160 lei. La sfîrșitul anului 1936 fondul de ajutorare pentru cazuri de boală era de 88 980 lei. În total, la sfîrșitul anului 1936 casa avea suma de 1 080 444 lei.

Prin activitatea sa, casa de ajutor reciproc a putut face față diverselor situații de forță majoră în viața cadrelor didactice.

COOPERATIVA ASOCIAȚIEI „LUPTA”

268

La începutul anilor '30 Asociația corpului didactic din județul Soroca creează cooperativa „Lupta” — o nouă formă de activitate pentru îmbunătățirea situației materiale a învățătorilor.

Toate organizațiile cu caracter capitalist caută pe toate căile și cu orice preț să obțină un venit cât se poate mai mare pentru a-și mări mereu capitalul. O astfel de organizație nu poate să se îngrijească de societate. Contrar acestei ideologii a fost organizată cooperativa „Lupta”, avînd ca scop principal de a servi omul, membrul societății, iar capitalul fiind acel mijloc cu care se poate atinge scopul propus.

Pentru a-și îndeplini această misiune cooperativa Asociației corpului didactic „Lupta” avea nevoie de capital și regulament pentru ca magazinul să se poată aproviziona cu toate mărfurile necesare la prețuri convenabile și să poată acorda credite mai mari și pe termene mai lungi.

Cooperativa a fost constituită din sursele bănești ale învățătorilor Asociației. În 1937 cooperativa „Lupta” număra 572 membri, fiind condusă de un consiliu de administrație în care intrau: P. Sfeclă, președintele, și 5 membri — S. Sîrghi, A. Vataman, V. Cibotaru, I. Cuțulab, V. Mociuțchi. Mandatul membrilor consiliului avea un termen de 3 ani, după expirarea acestuia, prin vot secret, se alegeau noi membri. Cenzori ai cooperativei în 1937 au fost aleși Gordei Terlețchi, I. Madonici și T. Cebotărean. Comerțul efectuat de cooperativa „Lupta” se datora mărfurilor din cele 3 secții:

I — librărie, papetărie și instrumente muzicale;

II — manufactură și încălțăminte;

III — galanterie.

Majoritatea mărfurilor erau vîndute în magazinul central ca credite, o parte din mărfuri erau date contra credite cooperativelor de consum, precum și cooperativelor școlare. Conform bilanțului încheiat pe ziua de 30 iunie 1938, cooperativele școlare erau în număr de 109. Anul financiar 1937 a fost încheiat de cooperativa „Lupta” cu un venit brut de 1 119 209 lei. Conform propunerii Consiliului de administrație, distribuirea beneficiului net pe anul 1936 de 216 585 lei, provenit din vînzările de la toate secțiile, a fost repartizat în felul următor:

a)	15% — fondul de rezervă	— 32 593 lei
b)	10% — fondul cultural	— 21 698 lei
c)	10% — prima de muncă pentru consiliul de administrație, cenzori și funcționari	— 16 269 lei
d)	prima de consum pentru membrii cooperativei	— 96 000 lei
e)	fondul de prevederi	— 30 000 lei
f)	pentru amortizarea imobilului asociației învățătorilor	— 20 425 lei
	Total	— 216 986 lei

SOLIDARITATEA —
ÎN UNIRE STĂ
PUTEREA.
Din activitatea
corpului didactic
Soroca în perioada
interbelică

269

Capitalul social provenit de la cei peste 565 membri, creditul deschis de banca „Progresul” era o sursă constantă pentru succesul operațiunilor pe parcursul întregii activități a cooperativei „Lupta”. La 1935 învățătorul V. Guja scria în paginile revistei *Solidaritatea*: „La magazinul nostru avem marele avantaj că prețurile sînt fixe. La prăvăliile comercianților dacă nu cunoști la mărfuri ești deodată înșelat, pe cînd la magazinul nostru nu se petrece așa ceva, căci prețurile sînt fixe și nu e nevoie să te tîrguiești și nici să fii cunoscător de mărfuri. Totodată, trebuie să avem în vedere că venitul de la cooperativa noastră merge pentru cultură. Cu toții știm că din veniturile cooperativei noastre s-au destinat 30 000 lei pentru procurarea aparatelor de proiecție, s-a mărit biblioteca noastră județeană, s-au achitat abonamentele la diferite reviste pentru căminele culturale din județ, s-au organizat cursuri pentru lucrul manual, s-au trimis bursieri la cursurile de vară, s-au alocat fonduri pentru ridicarea clădirii noastre, care astăzi face fala noastră în fața opiniei publice, apoi atîtea și atîtea alte întreprinderi care nu fac altceva decît să producă numai și numai bani.”

Despre o întreprindere comercială putem judeca după trei aspecte: 1) cîștigul realizat în timp de un an în raport cu capitalul investit; 2) volumul operațiunilor efectuate în decursul anului; 3) efectul întreprinderii asupra societății. O asemenea întreprindere cu cele 3 criterii suplimentare a fost cooperativa învățătorilor „Lupta”. Scopul ei a fost deservirea membrilor societății, iar capitalul a fost un mijloc prin care s-a ajuns la scopul propus.

COOPERATIVELE ȘCOLARE

La sfîrșitul anilor '20 - începutul anilor '30, atît în România, cît și în alte țări ideea mișcării cooperatiste s-a orientat și spre tineretul școlar cu scopul de a-l însufleți, de a-i infiltra de timpuriu spiritul de

solidaritate și credință în puterea tovarășiei. Această idee a dat un impuls hotărîtor mișcării cooperatiste din județul Soroca.

Ideea mișcării cooperatiste a luat naștere în România mai demult, dar ca un adevărat curent nu poate fi vorba decît de la 1929, de cînd cîțiva oameni însuflețiți de cele mai bune sentimente au făcut o propagandă în folosul cooperativelor școlare.

Revista *Solidaritatea* prezintă în numărul 7-9 pe anul 1935 un lung raport asupra cooperativelor școlare din județul Soroca. Aflăm astfel că în acea perioadă în județ erau 80 cooperative școlare cu 4441 de membri. Aceste cooperative adunaseră din economiile școlarilor un capital social vărsat de 48 859 lei, aveau un fond de rezervă de 19 401 lei, un fond pentru material didactic de 5880 lei și la 30 iulie 1935, un beneficiu de 68 613 lei.

Principalul obiect al întreprinderilor școlare era asigurarea elevilor cu rechizite școlare ieftine. Aceasta se obținea prin cumpărarea direct de la marii depozitari și deci curățirea pretului de cumpărare de toate beneficiile intermediare.

Unele cooperative școlare trecuseră și la alte operațiuni. Unele din ele au făcut să se producă de către membrii lor lucrări de traforaj, mici obiecte din paie sau nuiele etc., din vînzarea cărora s-au realizat fonduri care au fost folosite la diferite acțiuni de interes general sau chiar la ajutorarea membrilor cooperativei.

Această activitate a învățătorului și copiilor uniți în cooperative era menită să le cultive și sătenilor ideea că societatea cooperatistă înseamnă ajutor propriu, încredere reciprocă, spirit solidar.

CĂMINUL ÎNVĂȚĂTORESC

Ideea cumpărării unui imobil pentru un așa-zis cămin învățătoresc s-a născut pe la mijlocul anilor '20 pe cînd corpul didactic era deja bine organizat, iar visul cel mai mare al învățătorilor din Soroca era să aibă măcar o casă de credit și de ajutor material. În 1928 Adunarea generală a Asociației corpului didactic, la inițiativa unui grup de învățători — C. Brin, P. Sfeclă, T. Dolghi, Gh. Stănescu, A. Vataman, A. Suveică —, propune procurarea unui imobil pentru un cămin învățătoresc. Prima încercare de a avea un imobil a eșuat. Comitetul Asociației, care avea la dispoziție vreo 30-40 mii lei, încearcă să cumpere casele lui Gotlib în care locuia Gîscă, în 1937, prefect al

orașului Soroca. Numai după fondarea băncii „Progresul”, a casei de ajutor reciproc și a cooperativei „Lupta”, Asociația s-a aflat în pragul înlăptuirii vechiului vis — căminul învățătoresc.

Viitorul cămin urma să primească între pereții săi banca „Progresul” cu casa de ajutor reciproc, asociația, o bibliotecă, o sală mare pentru întruniri, câteva camere pentru cazarea celor veniți din județ, o bucătărie și multe altele. În afară de aceasta, casa învățătorilor avea să fie locul odihnei sufletești a unei mari familii învățărești. Sub acoperișul aceluși cămin fiecare putea să-și găsească o dezlegare a problemelor și o mângâiere în toate. Așadar, cumpărarea sau construcția unui asemenea cămin cu forțe proprii devin un lucru real. Pentru înlăptuirea acestei idei, Asociația solicită bani de la membrii corpului didactic nu ca donații, ci ca împrumut, ca mai apoi, după câțiva ani, banii să se recupereze trecînd din nou în posesia învățătorilor.

La 20 iunie 1934, pe strada G. Duca au demarat lucrările de construcție a căminului învățătoresc. Clădirea a fost inaugurată la 27 decembrie 1934, adică peste 6 luni de la punerea pietrei de fundament, interval record în practica construcțiilor la acel moment pentru Soroca.

În darea de seamă despre activitatea comitetului asociației pe anii 1936-1937 se spune că imobilul asociației era la acel moment amenajat și adaptat funcțiilor pentru care a fost construit. În cursul anului 1936 hotelul a adăpostit un număr de 2035 învățători. E de notat că, deși taxa pentru învățătorii care nu au contribuit prin mijloace financiare la ridicarea imobilului era destul de ridicată (40 lei), totuși ei preferau să se ducă anume la hotelul asociației, decît să se cazeze la hoteluri particulare. Profesorii care au contribuit la construcția căminului învățătoresc plăteau o taxă simbolică de 10 lei pe zi sau de 5 lei pe noapte. În 1937 comitetul a efectuat lucrările de lărgire a hotelului cu încă o cameră cu 4 paturi și lenjeria necesară. În prezent clădirea căminului învățătoresc este ocupată de copii. În ea se află casa de creație a copiilor și biblioteca „Basarabia”.

CASA DE ODIHNĂ DIN CÎMPULUNG MOLDOVENESC

La Cîmpulung pe pîrîiașul Dea, într-un loc pitoresc unic, într-o atmosferă de liniște dumnezeiască întreruptă doar de murmurul pîrîiașului, de foșnetul brazilor și de glasuri răzlete de tălângi se înălța în 1938 impozanta casa de odihnă a învățătorilor din județul Soroca.

Asociația care și-a înființat banca, casa de ajutor reciproc, cooperativa și căminul, în a doua jumătate a anilor '30 luptă și pentru construirea unei case de odihnă pentru învățătorul sorocean. Pentru înfăptuirea acestui scop, asociația învățătorilor a desemnat un comitet de construire a casei de odihnă, compus din Vasile Ciubotaru, Petru Sfeclă, Constantin Brin, Ion Cuțulab, Gh. Buga, Vasile Lupașcu. Construcția avea să dureze 2 ani, ca mai apoi, în vara anului 1938, să fie dată în exploatare. În 1937 s-a pus fundamentul, s-a ridicat scheletul și acoperișul, iar în luna iulie 1938 casa de odihnă primește primele 40 persoane la odihnă cu gazdă și cu toată întreținerea — cinci mese pe zi cu prețul total de 70 lei.

Desigur că a fost nevoie de sume însemnate pentru a clădi casa de odihnă. În decursul anului 1936 comitetul asociației a aplicat hotărârea adunării generale de a reține de la 7 noiembrie 1936 de la toți membrii corpului didactic câte 20 lei lunar. Comitetul a constatat că aproape toți pedagogii au vărsat bani pentru casa de odihnă. De acum la 26 aprilie 1937 pentru casa de odihnă s-a acumulat suma de 157 000 lei. La 20 martie comitetul și-a delegat doi membri să plece la Cîmpulung-Moldova, pentru cumpărarea terenului. La 26 - 30 martie delegația a ales și delimitat terenul, a obținut evaluarea lui și hotărârea de vânzare a comisiei interimare.

Casa de odihnă a fost ridicată pe un teren procurat de la primăria Cîmpulung. Terenul era umed și a fost construit un sistem de drenaj și uscare. Temelia casei s-a făcut din piatră ca să nu mai poată primi și transmite umezeala. Avea subsol în care s-au amenajat o bucătărie, cămări și beci. La parter se afla o parte din camere, sufrageria și o terasă largă dînd spre Cîmpulung. Alte camere și mansarda se aflau la etaj. În total erau 32 de camere pentru una, două sau trei persoane avînd balcoane cu pravești frumoase — cele din față orientate către cetățile din stînci de pe Rarău. Camerele erau înzestrate cu tot confortul. Casa avea instalație proprie de apă de la un izvor de pe una din înălțimile din apropiere. Erau camere de baie, cu cadă și dușuri. Și totul s-a făcut în mai puțin de un an de zile, pînă în iulie 1938.

Casa a înghițit 1,25 milioane lei, dar care, în raport cu valoarea reală a casei, nu era mare.

Ziua de duminică, 3 iulie 1938, în care a avut loc inaugurarea casei de odihnă a fost o zi frumoasă. La ceremonie a participat ministrul instrucțiunii Toni, președintele Asociației învățătorilor din județul Soroca Vasile Cibotaru care cu glas domol a vorbit despre

eforturile depuse de membrii asociației pentru realizarea unei lucrări care permitea ca în fiecare vară 100 de învățători din județul Soroca să-și trateze nervii, inima, plămîni cîte o lună de zile, ca mai apoi să-și poată relua, în toamnă, cu puteri noi, vrednica meserie de învățători.

SOLIDARITATEA —
ÎN UNIRE STĂ
PUTEREA.
Din activitatea
corpului didactic
Soroca în perioada
interbelică

273

VIATA CULTURALĂ A ASOCIAȚIEI CORPULUI DIDACTIC DIN JUDEȚUL SOROCA

Deși a înregistrat progrese evidente, după Marea Unire, mișcarea culturală din județul Soroca, cît și cea din întreaga Basarabie întîmpina un șir de greutăți, mai ales din cauză că aproape întreaga populație era încadrată în cîmpul muncii agricole. Alături de adulți lucrau și copiii.

Profesorul S.F. Kustoreabov face în lucrarea *Goroda Bessarabii* o analiză a situației științei de carte la Soroca — conform datelor din 1930.

Orașul Soroca:

De tot știutori de carte de la 7 ani în sus — 8377 dintre care avînd:

1. studii în afară de școală — 12,1%
2. studii primare — 48%
3. studii medii — 29,3%
4. studii profesionale — 6,6%
5. studii universitare — 2,7%
6. studii la institut — 0,7%.

Tabelul neștiutorilor de carte după vîrste era următorul:

De tot neștiutori de carte de la 7 ani în sus — 4327 dintre care:

1. procentul analfabeților de la 7 ani în sus — 34,1%
2. de la 7 ani pînă la 12 ani — 18,9%
3. de la vîrsta de la 13 ani pînă la 19 ani — 17,2%
4. de la vîrsta de la 20 ani pînă la 64 ani — 40,5%
5. de la vîrsta de la 65 ani în sus — 67,7%.

Conform datelor statistice, procentul analfabeților din Basarabia era în 1930 de 37,3. La Soroca era mai redus — 34,1%. În 1930 în orașul Soroca locuiau 15 001 persoane — 7612 bărbați și 7389 femei. La Soroca situația știutorilor de carte după nivelul de studii era următoarea:

De tot — 8377 persoane (bărbați — 4855, femei — 3522).

În procente — 65,9 % (bărbați — 75,3%, femei — 53,3 %).

Dintre care aveau studii:

1. în afară de școală — 1010, bărbați — 543, femei — 467
2. primare — 4071, bărbați — 2481, femei — 1593
3. medii — 2456, bărbați — 1305, femei — 1151
4. profesionale — 5, bărbați — —, femei — —
5. universitare — 225, bărbați — 138, femei — 87
6. institut — 58, bărbați — 50, femei — 8.

După aceleași rezultate provizorii ale recensământului din 1930 populația județului Soroca de la 7 ani în sus era de 251 316 locuitori, dintre care 37,5% erau știutori de carte. După sex proporția era de 51,2% bărbați și 24,2% femei.

Repartiția locuitorilor după gradul de instruire, în procente, era următoarea:

Nr.	Gradul de instruire școlară	Mediul urban	Mediul rural
1.	Total știutori de carte	100,0	100,0
2.	Extrașcolară	12,6	6,0
3.	Primară	46,5	83,2
4.	Secundară	30,6	8,0
5.	Profesională	6,8	2,5
6.	Universitară	2,8	0,1
7.	Alte școli superioare	0,7	0,2

Anume spre lichidarea neștiinței de carte și ridicarea nivelului de cultură și-a îndreptat întreaga sa activitate Asociația corpului didactic din județul Soroca. Renașterea spirituală a sorocenilor a fost una din direcțiile principale de activitate a învățământului din întregul județ Soroca.

Una din primele societăți culturale de la Soroca a fost fondată de inginerul agronom Ion Condiani, fruntaș al vieții culturale din județ, la 11 septembrie 1918 care mai târziu a fost numită „Simion Murafa”.

În perioada anilor 20-30 instituțiile culturale din orașul și județul Soroca aveau o rețea destul de răspândită. În această perioadă în țară activa Fundația Culturală Regală „Principele Carol” cu 71 cămine culturale în județ, un cămin cultural județean și unul orașenesc. Casa școlilor și culturii poporului întreținea 111 cămine culturale și 14 biblioteci; în total 125 instituții culturale dintre care 95 cu personalitate juridică. În 1935 Andrei Vataman scria pe paginile revistei *Solidaritatea* (nr. 10-11):

„Activitatea culturală iese în afara zidurilor școlii. Spiritul ei trebuie să cuprindă viața locuitorilor de toate vârstele, a întregului sat,

iar de aici desprindem valoarea mare a unei noi instituții culturale: căminul cultural...

Prin participarea tuturor adulților la manifestațiunile culturale ale copiilor de școală, prin producții școlare ale adulților, prin folclor și tot ce e viața în sat și e demn de răspîndit premilitarilor, prin exercițiile lor de gimnastică, prin îndrumările teoretice și practice ale organelor administrative, prin contribuțiuni pentru edilitatea culturală însoțită și de partea artistică devine ceva organic și e în stare a continua și întări cu timpul activitatea din școală, formînd o tradiție culturală fără de care activitatea culturală la sate rămîne nefirească și e o risipă de energie."

Pornind de la realitatea anilor '20 și de la atmosfera din acea vreme, acțiunea culturală a Asociației corpului didactic a fost destul de eficientă. Asociația își realiza obiectivele în special prin căminele culturale care erau înființate tot mai des în satele județului Soroca.

La 30 decembrie 1927, conform hotărîrii luate de adunarea locuitorilor din satul Stoicani, s-a constituit sub auspiciile Ateneului popular Soroca căminul cultural „Înfrățirea”. În comitetul de conducere au intrat și învățătorii din sat: I. Șoima, președinte, E. Petrescu și V. Cudrîtchi.

Unul după altul se deschid cămine culturale la Arionești, Bădiceni, Baxani, Chetrosu, Cobîlnea Veche, Lunga, Cotiujenii Mari, Dărcauți etc. În 1927 a fost înființat căminul cultural „Deșteptarea” din Pohoarne care din anul înființării sale a realizat un șir de activități pentru ridicarea nivelului cultural al satului: a procurat două biblioteci — una pentru sine compusă din 350 volume (literatură populară, științifico- populară, agricolă), dintr-o colecție de peste 250 numere de reviste ca *Lumina*, *Albina*, *Duminica universului* și a doua, donată școlii nr. 1 din Pohoarne și care cuprindea cărți de literatură pentru copii; a procurat un aparat de radio; a organizat sărbători populare.

Reproducem mai jos un argument, dar și un model de a fi al omului de cultură. Textul a fost luat din Cartea de membru al căminului cultural „Gavril Gusev” din comuna Cosăuți și i-a aparținut lui Ion Madonici :

- „1. Să se supună măsurilor și hotărîrilor luate de Fundație;
2. Să ia parte la adunările „Căminului” și să nu lipsească Duminica și Sărbătoarea de la biserică;
3. Să ajute cu bani, cu muncă ori cu sufletul lui, tot ce se face pentru binele comunei;

4. Să fie curat, să-și îngrijească copiii, să aibă casă — oricît de sărac ar fi — rostuită și curată, să-și ție ograda în mare curățenie, să planteze pomi, să aibă flori, să nu-și lase curtea fără gard, să-și curățe șanțul și drumul dinaintea casei;

5. Să fie bun cu toții și cu dușmanul lui, să nu urască, să nu însele;

6. Să fie supus rînduelii Statului, să ție la Rege și să urmeze întotdeauna Steagul Țării;

7. Să iubească școala, biserica și căminul, cartea să iubească, să o caute, să citească zilnic pentru ca în cartea cea bună stă binele omului.“

Activitatea culturală la sate era mereu în atenția corpului didactic Soroca, reflectîndu-se în paginile revistei *Solidaritatea* succesele și problemele satului.

În articolul „Activitatea culturală la sate“ Paul Vataman răspunde la întrebarea pusă de el însuși: Care este datoria noastră în prezent?:

„Vădit că imperativul categoric al ceasului de față ne impune o efortare uriașă în sensul creării unei culturi românești care singură va putea consolida definitiv unitatea noastră geografică. Numai cultura națională organică ne va ridica la nivelul cultural al popoarelor civilizate și va duce la ameliorarea stării economice a lui.“

Lichidarea analfabetismului, ridicarea științei de carte, o activitate culturală la sate ar reuși să spargă «gheata de neîncredere în învățătură a gospodarilor de azi». Sub auspiciile Ateneului popular la Soroca activa centrul de propagandă culturală, avînd ca șef la 1928 pe Gh. Stănescu, directorul Scolii normale «Petru Maior». Scopul centrului era ținerea de conferințe, formarea unei biblioteci, organizarea sezătorilor pentru sporirea spiritului de societate și colegialitate. La 25 octombrie 1926, Ateneul popular, cu concursul Liceului tehnic-agricol și al școlii Normale «Petru Maior» au dat un frumos matineu școlar în folosul Societății Crucea Roșie Română. Succesul moral și spiritual a fost mare. Programul bogat, compus din coruri, recitări, orchestră și completat cu o piesă de teatru jucată de elevi a avut aspectul unei mari sărbători. La această manifestație a luat parte întregul corp didactic. O sumă de 6100 lei colectată de participanți a fost predată în folosul Crucii Roșii Române.

La 28 iulie 1928, însărcinat de Ateneul popular, Gheorghe Stănescu organizează celebrarea a 75 ani de la moartea scriitorului și marelui patriot Nicolae Bălcescu. Conferința dlui Stănescu „a fost urmată de un concert dat de orchestra de amatori «Lira» care a cîntat admirabil cîteva arii clasice sub conducerea lui F. Rîșavi“.

În ziua de 8 iulie 1928, Ateneul popular a dat o serbare în comuna Bădiceni. Corul Ateneului a cântat sub conducerea lui N. Șîntache Sfînta Liturgie. După terminarea serviciului divin sătenii au fost invitați la școală unde a avut loc o serbare cu un program bogat. Profesorul Liceului de băieți „A.D. Xenopol” Paul Vataman a vorbit despre însemnătatea muncii plugarului în gospodăria lui.

Deputatul C. Munteanu a conferențiat despre ziua cooperării internaționale. A. Mihăilă a vorbit despre rolul Ateneului popular. Între conferințe corul a evoluat în fața publicului cu cîntece frumoase și bine executate. În a doua jumătate a anilor '20 în componența Ateneului popular a fost fondată Societatea Culturală „Zorile Alexandru Vlahuță” a elevilor de curs superior de la toate școlile secundare din Soroca. Alături de profesori, elevii au fost în perioada interbelică promotorii culturii românești în școlile din oraș, participînd la toate manifestările de spirit organizate de corpul didactic și Ateneul popular.

În luna decembrie 1927 în sala Ateneului popular au avut loc două serbări: prima organizată de Societatea „Zorile Al. Vlahuță” și a doua de către Centrul de propagandă culturală. Prima a fost organizată prin matinee în zilele de 13-14 și în seara de 15 decembrie. La organizarea ei au participat elevii de curs superior din toate școlile secundare din oraș. Pînă la serbările din 13-15 decembrie Societatea culturală a elevilor de curs superior „Zorile Al. Vlahuță” se limitase la conferințe, șezători intime desfășurate între membrii ei. Pentru prima dată Societatea s-a manifestat în mod public în decembrie 1927 prin organizarea unei frumoase serbări artistice cu un program bogat și talentat.

Serbarea s-a început prin cuvîntarea lui Gheorghe Stănescu, directorul școlii normale și președintele de onoare al Societății. Gh. Stănescu a făcut cunoștință publicului cu istoricul societății. A arătat scopurile frumoase pe care le urmărea și anume: „organizarea conferințelor, sporirea spiritului de sociabilitate și colegialitate între elevi, sporirea sentimentelor nobile, ținerea de șezători, formarea unei biblioteci, încurajarea sportului și chiar scoaterea unei reviste pentru școlari”. În încheiere Gh. Stănescu se adresă cu un călduros apel către tineret de a-și „îndeplini menirea, lucrînd mereu în mod constructiv pentru binele propriu și al scumpei noastre patrii”. A exprimat laude elevilor soroceni din partea comitetului de conducere pentru activitatea desfășurată și a rugat publicul să acorde sprijin acestei societăți.

După cuvîntarea lui Gh. Stănescu s-a jucat piesa *Cain* de Sobaru, care a produs o frumoasă impresie.

În ziua de 16 decembrie sub auspiciile Ateneului popular s-a desfășurat tradiționala serbare a datinilor, organizată cu mult succes de către Centrul de propagandă culturală. În fața unui auditoriu foarte numeros Președintele centrului Stefan Softa a prezentat publicului comunicarea cu subiectul „Datinile și obiceiurile noastre de sărbători”. Conferențiarul a descris obiceiurile din toate provinciile românești.

După comunicarea lui Șt. Softa a evoluat corul condus de Hrițic, elevii au prezentat exerciții de gimnastică precum și dansuri populare. Cu aplauze călduroase a fost primit concursul „Plugușor”. Acea serbare din 16 decembrie a fost un început bun de activitate pentru centrul de propagandă, care se asociase cu Ateneul popular. Desigur că este imposibil de a se enumera nenumăratele activități culturale ale Fundației Culturale „Principele Carol”, Ateneului popular, ale corpului didactic, Societății „Zorile Al. Vlahuță” și centrului de propagandă. Vom încerca să selectăm din mulțimea de evenimente pe cele mai importante.

Pornind de la realitățile și atmosfera anilor '20, acțiunea de culturalizare a satelor se cerea să fie vie, profundă și eficientă.

O activitate culturală cu un plan de activitate bine întocmit și adaptat necesităților vremii poate face minuni în direcția culturalizării satelor. În ziua de 9 septembrie 1928, la răsăritul soarelui, camionul-automobil închiriat de Ateneul Popular Soroca, era gata de plecare cu 28 persoane mîndre de misiunea ce și-au propus-o: de a duce sînta lumină a culturii în satul basarabean. Timpul era frumos, așa cum este la noi în septembrie. La ora 8 camionul a ajuns la punctul de destinație satul Măcăreuca. Vechea și mica bisericuță i-a primit pe toți doritorii — oaspeți și săteni. Lume multă, foarte multă.

Corul Ateneului a însoțit slujba bisericească de duminică. După slujbă au început discursurile. În pauze corul cînta arii naționale. Pe fețele tuturor era mulțumire. Ion Candiani, neobositul președinte al Ateneului Popular Soroca a salutat vechiul sat Măcăreuca, cu oameni pașnici, primitivi și binevoitori, care în vremurile trecute au suferit foarte mult din cauza sărăciei și în care acum, la 1928, fiecare locuitor al satului era asigurat cu cîte 6 hectare de pămînt (după reforma agrară din 1921). Președintele Ateneului face apel la locuitori să grăbească zidirea unei sfinte biserici, în care să poată intra mult mai multă lume și unde fiecare să-și spună rugăciunile în voie. Îi îndeamnă la iubire între dînșii, la ajutor reciproc, la organizarea cooperative-

lor de tot felul, căci numai pe acea cale puteau țăranii scăpa de relele ce le sufereau. Le dă îndrumări asupra culturii omului, vorbește despre progresele făcute în timp de 10 ani de la alipirea din 1918.

Alături de Ion Candiani au vorbit agronomul raional M. Bulat, profesorul Loghinescu, preotul T. Vrînceanu, care le-au vorbit țăranilor despre gospodăria țărănească, cum se pot realiza planurile ca gospodăria sătească să progreseze, despre solidaritate, despre cooperatie, despre legăturile strînse ce au fost între românii din diferite părți ale țării și cum pot fi întărite mai departe ca să rămînă veșnice.

Primarul D. Pisarevski, printr-un discurs însufletit de patriotism, a vorbit despre dragostea de neam, de țară, mulțumindu-i din toată inima Ateneului pentru eforturile ce le face în vederea organizării unor astfel de serbări. În încheiere președintele Ateneului Ion Candiani mulțumește pentru primirea făcută, urînd locuitorilor satului fericire. Corul intonă „Mulți ani trăiască”.

După serbare oaspeții conduși de țărani au vizitat cîteva gospodării țărănești și au discutat despre realizările și neajunsurile lor, țăranii fiind îndrumați spre îmbunătățirea gospodăriilor. În următoarele trei duminici (16, 23 și 30 septembrie) membrii Ateneului Popular au vizitat satele Vasilcău, Cotiujeni Mari, Holoșnița și General Poetaș (Cureșnița). Corul Ateneului a fost însoțit de conferențiarii Ateneului — agronomul M. Bulat, inginerul agronom Simion Grăjdeanu, Paul Vataman, directorul camerei agricole Ianache. Schimbînd autocarul pe trăsuri și din nou cu autocarul, activiștii Ateneului au transformat patru duminici ale lunii septembrie 1928 în sărbătoare pentru țăranii din satele vizitate. Discursurile conferențiarilor dedicate vieții agricole, creării cooperativelor de toate soiurile, activității căminelor culturale au fost prezente la toate întîlnirile. De asemenea, conferențiarii i-au chemat pe țăranii soroceni la solidaritate, la progres întru binele țării, la crearea cooperativelor și băncilor populare.

Dacă în 1917 în Basarabia se vedea o lipsă generală de sentiment național, confuzie și simpatie poate doar pentru un trecut apropiat ce trosnea însă din încheieturi, la 1928 conștiința națională era vie nu numai la copiii de școală, ci și în sufletele oamenilor maturi. Această transformare s-a datorat în primul rînd învățătorilor, activiștilor Ateneului Popular și căminelor culturale care și-au făcut din plin datoria pentru a topi gheața și pentru a trezi la viață dragostea pentru acest pămînt, au făcut ca plîpînda candelă a culturii noastre să devină călăuză din mizerie și întuneric. Să credem mereu în sufletul blînd,

înțelept, moral și primitiv al poporului nostru, în cuminența lui, să credem în regenerarea lui sufletească cerută de cultură.

Glasul vremurilor trebuie să-l ascultăm și să pornim pe drumurile trasate de entuziasm, pricepere și voință. Apostolul neamului românesc Nicolae Iorga ne predica: „Aruncă bine sămînța. Dacă ea nu va rodi, se va preface în gunoi pentru sămînța viitoare.”

Fie-ne și astăzi călăuză cuvintele marelui dascăl.

La 2 februarie 1930 în sala Ateneului Popular a ținut o conferință în fața publicului sorocean Dumitru Iov, cu genericul „Poezia populară basarabeană”. Marele scriitor-avocat, prefect al județului Soroca, spunea:

„La noi poezia populară este cea mai diferită. Noi am fost popor de lupte grele, zid al barbarelor năvăliri, viteaz între viteji, poezia noastră populară încapă-n ea ființa noastră ca nație. Istoria neamului nostru n-a scris-o nici Xenopol, nici Iorga — a zămislit-o cu sînge poporul și tot el a descris-o pentru lauda generațiilor viitoare — eroismul lui Codreanu, Baba Novac, a lui Gruia, brațul neînvins a lui Toma Alimoș... Iar rarele vremuri de liniște ne-au dat «Mășterul Manole», «Miorița».”

Acest mic extras din cuvîntarea lui Dumitru Iov, fondatorul societății scriitorilor din județul Soroca, dorim să-l continuăm cu un pasaj din încheierea comunicării:

„Nu știu dacă urzirea cuvîntării mele și-a ajuns ținta. Am credința că nu eu trebuie să clădesc convingerea că-n cîntecul de dor și jale din Basarabia este statornicit sufletul românesc... Șirag de vrăjmași multă vreme vor tăgădui prezența noastră românească în Basarabia. Vor născoci mărturii, vor descoperi că scrisul ne e plămădit de minți străine, ca și a lor, vor unelti la hotare și mîine, ca și ieri, agenți hrăniți în rodul sudoarei românești, vor călători cu minciuni și intrigi spre «Liga» cea fără națiune, îndrăznind să revendice pămîntul pe care parcă ți-e milă cînd calci: sub fiecare pas sînt oase și sînge strămoșesc.”

În 1935 din inițiativa spontană a membrilor corpului didactic secundar și primar din orașul Soroca a început o largă activitate extrașcolară pentru ridicarea nivelului de cultură, moral și economic al săteanului. În acest scop a luat ființă un centru cultural condus de un comitet constituit din Paul Vataman, Vasile Săcară, Tatiana Lupașcu și Timofei Ciubotaru, Ion Cuțulab.

Comitetul și-a desfășurat activitatea în suburbiile Sorociei prin organizarea de cursuri și conferințe pentru săteni și conferințe pentru

înființarea căminelor culturale, caselor de educație. Comitetul îi îndemna pe săteni la muncă cinstită și solidarizare pentru organizarea de cooperative și diferite societăți culturale.

Activitatea cercului a început prin cursurile populare pentru săteni la Bujăreuca. Programul cursurilor consta din 24 de conferințe culturale, care au fost ținute timp de o lună — câte trei ședințe pe săptămână. Un șir întreg de profesori, activiști ai vieții culturale au participat la activitatea centrului — Filip Galeașevici, directorul școlii Bujăreuca, Teodor Rusnac, profesor-agronom la Liceul Tehnic-Agricol Soroca, Gh. Socoliuc, profesor la Liceul „A. D. Xenopol”, Gh. Lupașco, Ion Cutulab, agronomul Vasile Munteanu, inginerul Petre Nedzvetki etc.

În 1935 aparatul de cinema al asociației, mînuit de tînărul S. Planțuc, călătorește prin satele din nordul județului într-un turneu de propagandă. Știrile ce veneau din sate erau din cele mai îmbucurătoare, oamenii mulțumind Asociației corpului didactic pentru inițiativa de a duce filmul în sate.

„Comuna noastră, comunica primarul Th. Tricolici din orașul Arionestii, a avut fericirea de a asista la demonstrația cinematografică și rămînem cu ideea că prin Asociația Dvs. Vom ajunge la cultura dorită de toți cei ce se sacrifică pentru luminarea poporului românesc. Noi, locuitorii comunei, ne bucurăm că apostolii neamului românesc ne scot de la întuneric. Rămînem mulțumiți. Vă dorim sănătate și minte luminată pentru noi. Salvați-ne!”

La 1935 revista *Solidaritatea* (nr. 7-9) publică o largă corespondență despre activitatea culturală din județ, venită de la subsecția Asociației corpului didactic. Din Cotiujenii Mari se relatează despre expoziția de lucrări, manuale și scriptice ale elevilor, organizată în ziua de 16 iunie. Cu acea ocazie se organizează la Cotiujenii Mari și un festival artistic cu un program bogat: cîntece populare și patriotice executate de corurile școlare, recitări de poezie și spectacolul după piesa de teatru *Munca aduce propășire — viciile decădere* de Gh. Comatovschi, jucată de elevii școlii nr. 2 Pohoarne. La sărbătoarea care a fost organizată pentru a întări legătura dintre școală și familie a conferențiat Vladimir Mociuțchi, președintele subsecției, și V. Levițchi, prim-preotul plasei care a mulțumit învățătorilor pentru frumoasa muncă depusă.

Căminul cultural „Lumina Poporului” de sub conducerea lui Iacob Petreșcu, în colaborare cu primăria avea să servească instituțiilor administrative, iar sala mare — proprietatea căminului — avea să servească pentru sărbători, șezători culturale, baluri etc. La ridica-

rea localului contribuiseră toți intelectualii satului, dintre care nu lipsiseră nici învățătorii. Pentru a-și sistematiza activitatea și pentru a pune la contribuție munca tuturor intelectualilor din sat, căminul creează următoarele secții; economică, artistică, cursurile libere (în felul celor de la Bujăreuca, organizate de centrul cultural), bibliotecă, farmacia populară, sport.

La 23 iunie 1935 în satul Bagrinești se organizează o frumoasă expoziție de lucru manual datorată profesorilor din sat. Expoziția a fost închinată sfârșitului de an de învățămînt. Au fost expuse diverse lucrări ale copiilor: cusături naționale, artistice, broderii, pernuțe etc. Aceste lucrări constituiau partea de ocupație manuală a fetelor de sub conducerea învățătoarelor P. Lupașcu și E. Ilușcă. Băieții au prezentat obiecte confecționate din materialele puse la dispoziție de către cooperativa școlară „Biruința” de pe lîngă școală și anume: rogojini, coșuri și ghiozdane lucrate din papură și țesute pe stative etc.

Cu toate că poate nu toate obiectele erau de o anumită utilitate materială, în schimb executarea lor de către elevi era un excelent mijloc de dezvoltare a abilităților mîinii și a facultăților sufletești. În cei trei ani de existență (1933 - 1935) subsecția Niorcani a întronat în sat un spirit de adevărată solidaritate extrașcolară prin cooperative școlare, grădini exemplare, cămine culturale, bibliotecă pedagogică, muzee școlare.

Căminele culturale din satele județului Soroca mergeau spre scopul lor înalt printr-o bibliotecă vie, cu cărți rupte dar citite, prin șezători cu teatru, conferințe cu lectură, comunicări cu sfaturi bune din lumea întregă, îndrumări la tovarășii și înființări de tovarășii economice.

Fundația Culturală Regală „Principele Carol” și fundația regională din Chișinău, apreciind la justa sa valoare activitatea culturală a căminelor culturale din județul Soroca, a hotărît desfășurarea ședinței trimestriale la Soroca în zilele de 22 - 23 mai 1937. În acest scop la Soroca sosește doctorul C. Efrim, inspector general al Fundației regale din București, doctorul L.T. Buga, vicepreședinte al Regionalei Chișinău, Pan Halippa, membru în comitetul Regionalei, și alții.

La 22 mai distinșii oaspeți au fost întâmpinați la stația Florești de către profesorul Paul Vataman, președintele căminului județean Soroca, de unde oaspeții au sosit la sediul căminului. Oaspeții au fost salutați cordial de președintele comitetului județean Soroca Vasile Ciubotaru. Doctorul C. Efrim, inspectorul general al Fundației cultu-

rale regale, a remarcat la sosirea sa în Soroca: „ținutul Soroca constituie un permanent focar de cultură națională“. Chiar de la începutul sosirii sale la Soroca C. Efrim a fost impresionat de realizările sorocenilor. A doua zi, la ora 8 dimineața, membrii regionalei au participat la concertul corului de la Cosăuți, condus de Ion Madonici. După concert a avut loc ședința trimestrială a regionalei sub președinția profesorului L.T. Boga. Vicepreședintele regionalei dr. C. Efrim, făcând cunoștință cu activitatea căminului cultural din județul Soroca, a propus ca Regionala să intervină ca acest cămin să fie premiat cu ocazia sărbătorii Zilei Restaurației.

Totodată, sfatul a hotărât să se intervină la Fundație și pentru premiera altor cămine culturale din județ, care activează pe plaiurile sorocene: „Lumina poporului“ din comuna Cotiujenii Mari, „Regele Carol II“ — comuna Cuhureștii de Sus, „Ion Țirzu“, comuna Coșmirca și căminul cultural din Cobîlnea-Veche. Pe la orele 12 oaspeții au vizitat expoziția căminelor culturale din județ, la care s-au evidențiat:

1. Coșmirca — lucrări de mână, costume naționale;
2. Cuhureștii de Sus — broderii, un covor, aparate tehnice;
3. Redi-Cereșneveț — croșete, broderii, mobilă din răchită;
4. Rudî — lucruri din ață pescărească, croșetări;
5. Șeptelici — cusături variate;
6. Corbu — împletituri din răchită fiartă;
7. Lunga — bluze naționale;
8. Visoca — planșe cu altoiri de pomi;
9. Cotova — farmacie populară, unelte de legat cărți;
10. Vertiujeni și Temeleuți — farmacii cu netoxice;
11. Pohoarne — farmacie și fotografii ce reprezentau momente din viața sportivă, munca pe teren a căminului, teatru, cor etc.;
12. Căminul județean — diagrame, cărți pentru săteni, harta căminelor etc.

După vizitarea frumoasei expoziții oaspeții însoțiți de institutorul Ion Cuțulab au luat cunoștință de istoria cetății Soroca și de Liceul Tehnic-Agricol. La ora 2 gazdele Căminului județean au organizat o masă comună în curtea Liceului de fete „Domnița Ruxandra“. La banchet au participat toate autoritățile în frunte cu prefectul Gh. Gîscă. Lucrările întrunirii Regionalei au continuat după amiază în incinta căminului județean. Darea de seamă a activității sfatului căminului județean pe anul 1936 a fost prezentată de președintele Vasile Ciubotaru. Ion Candiani a făcut o sinteză privind situația

financiară pe 1936. La dezbateri pe marginea raportului lui V. Ciubotaru au participat Paul Vataman, cenzorul Gardei, vicepreședintele căminului județean, Terlețki Andreescu. După dezbateri, la propunerea lui Paul Vataman adunarea, în unanimitate de voturi, aprobă darea de seamă a activității căminului județean. Mai apoi V. Ciubotaru a expus amănunțit și documentat programul de activitate pe anul următor, în conformitate cu dispozițiile Fundației culturale regale care avea scopul creșterii spirituale, întăririi sănătății și educării de a munci cinstit.

După încheierea lucrărilor, seara, la ora 21 a avut loc un festival artistic al corurilor sătești din Iorjnița, Vertiujeni, Voloave și Chetrosu, un concert de sticle dat de Nimeruca, au fost prezentate tablouri vivante de artiști din Arionești și declamații. Fundația culturală centrală a premiat 5 cămine culturale din județul Soroca (în total au fost premiate pe țară 42 cămine): căminul cultural județean Soroca, din Cuhureștii de Sus, Coriujenii Mari, Coșmirca și Cobilnea Veche.

La 29 iunie, marți, Asociația corpului didactic Soroca își sărbătorește pe drept succesele pe tărîmul culturii. Prin hotărîrea Adunării generale Asociația organizează un bal al învățătorilor — Hramul Asociației.

Despre activitatea căminelor culturale din județul Soroca vorbesc datele publicate pe paginile revistei *Solidaritatea* în nr. 5-6, 1938.

Situația pe 1 mai 1938 de la 60 cămine culturale din județul Soroca:

1. cămine ce au organizat cursuri țărănești	— 49
2. cămine ce țin șezători săptămînal	— 27
3. cămine ce țin șezători bilunar	— 2
4. cămine ce țin șezători lunar	— 2
5. cămine ce țin șezători neregulate	— 12
6. cămine ce au sfat de împăciuire	— 33
7. biblioteci	— 51
8. coruri de adulți	— 38
9. echipe de teatru	— 39
10. farmacii populare aprobate	— 17
11. cămine ce au cerut aprobare de farmacii populare	— 36
12. cămine ce au înființat cooperative de consum	— 17
13. cămine ce au organizat școli de altoit	— 17
14. cămine ce au organizat răsadnițe	— 21
15. cămine ce au gropi și platforme de gunoi	— 24
16. cămine ce au gropi și sădiri de pomi	— 44.

Doi ani la rând, 1937-1938, în luna mai, căminul cultural județean Soroca organiza manifestări de sfârșit de an, rod al activității sale și al căminelor din județ. Ca și la manifestările precedente din 22-23 mai 1937, au venit oaspeți. La 22 mai 1938 la Soroca sosesc: D.V. Toni, subsecretar de stat la Educația Națională, Apostol Culea, directorul căminelor culturale ale Fundației etc.

Manifestările culturale de la Soroca s-au desfășurat după un program bine alcătuit. Sărbătoarea a început cu o expoziție a căminelor culturale, la care au participat căminele din Salcea, Bursuc, Cosăuți, Cot, Pohoarne, cu fotografii, farmacii populare etc. Căminul județean a prezentat o colecție de cărți și tablouri populare, fotografii și diagrame etc. La 12. 30 oaspeții au fost întâmpinați la Casa învățătorilor de un public numeros — șefi din administrație, învățători, elevi, părinți, activiști ai căminelor județene.

Primarul orașului Soroca P. Prisăcaru l-a întâlnit pe subsecretarul de stat cu pâine și sare rostind o alocuțiune de bun venit. În sala mare a asociației învățătorilor a avut loc recepția cu o adresare de „Bine ați venit” din partea lui V. Ciubotaru, V. Mociuțchi, P. Vataman, D.V. Toni. Mai apoi oaspeții și autoritățile locale fac o vizită la expoziția căminelor unde au luat cunoștință de casa învățătorilor și de întreaga gospodărie a asociației învățătorilor — banca „Progresul”.

La ora 19 profesorul universitar Șt. Bîrsănescu a conferențiat în fața unui public numeros despre rolul misionar al profesorului român la moment. A încununat activitățile din 22 mai concertul care a avut loc între orele 10 și 1 noaptea, prezentat de corurile țărănești din Iorjnița, Tarigrad și Gura-Gamencii. Corurile sorocene au prezentat o executare demnă de toată admirația. Dacă am vorbi de laudele aduse în acea seară sorocenilor, toate s-ar exprima cel mai elocvent prin telegrama directorului căminelor culturale ale Fundației regale: „Căminele culturale din județul Soroca înfățișează în fața domnului subsecretar de stat Toni expoziții și demonstrații cu rezultate pentru înția oară văzute de cînd lucrăm. La Nistru ai Majestății Voastre Vă aduc prin mine respectos nestrămutată încredere și devotament”.

În luna iunie 1938 la București a avut loc o manifestare extraordinară culturală a satelor din întreaga Românie, dedicată Zilei Restaurației. Arenele române au fost inundate de peste 5000 săteni. În mulțimea aceea de săteni veniți de pretutindeni, cei veniți de pe plaiurile Basarabiei s-au evidențiat prin portul și ținuta lor. Basarabia a fost reprezentată de delegații ale celor 628 cămine și de corurile

următoarelor cămine: „Spiru Haret“, Vancicăuți; „Împăratul Traian“, Costiceni (județul Hotin); „Lumina satelor“, Cosăuți (județul Soroca); corurile de la Tighina Delacheu, Balți; precum și de un grup de dansatori de la Soroceni, Lăpușna. Da la 1918 în Basarabia interbelică activitatea culturală a fost efectuată de intelectualii satelor printr-o muncă asiduă zi de zi. Așa se explică faptul că în Basarabia erau cele mai multe biblioteci, farmacii, librării, bai, sfaturi de împăciuire.

În perioada interbelică căminele culturale din Basarabia au fost acele instituții viabile care făceau tot posibilul pentru a ridica satul sub toate aspectele: gospodăresc, igienic și sufletesc.

Un răsunet al congresului căminelor culturale din iunie 1938 este această secvență din cuvîntarea profesorului D. Gusti din 8 iunie 1938:

„Căminul cultural județean Soroca, singurul cămin premiat cu 10 000 lei, pentru că prezintă un model de solidaritate între preot, învățător, medic, agronom, primar și prefect, pentru că a avut 64 de cursuri țărănești cu 2500 de ascultători țărani, pentru că numără 70 de cămine active, pentru că are 33 sfaturi de împăciuire, 36 de farmacii formate la un curs special județean și în sfîrșit pentru că la sfîrșit de an a organizat: 1) o expoziție de cărți, aparate tehnice de propagandă, farmacii populare, lucru manual, 2) demonstrații de preparare a medicamentelor, de menaj, a pregătit un curs de coruri și dansuri naționale. Pentru aceste motive și multe alte enumerate pe paginile acestui capitol citez se cuvine căminului cultural județean Soroca, acordîndu-se cel mai mare premiu, înfățișîndu-l astăzi în fața Majestății Voastre ca un model de institut.“

La concursul corurilor țărănești din 7 iunie 1938 de la București din Ateneul Român, două coruri din cîmpia Sorociei au făcut o minune. Au cîntat și au ocupat primele locuri pe țară: locul întîi — corul din Cosăuți, condus de Ion Madonici, și locul doi — cel din Gura-Gamencii, condus de Petru Vovcă. Corul din Cosăuți Soroca condus de Ion Madonici a devenit o legendă, o mîndrie a Sorociei.

Domnul D.V. Toni publică în *Curentul* o părere ieșită din adîncul sufletului: „Madonici. Un nume ce trebuie să fie cunoscut și iubit de toți colegii și învățătorii. Un artist înzestrat cu însușiri excepționale. Un realizator de lucruri extraordinare. Ceea ce a făcut acest tînăr coleg cu corul său sătesc din Cosăuții Sorociei este ceea ce uimește, este aproape o minune. Din copii, tineret, oameni maturi — bărbați și femei în jur de 130 — a creat o organizație muzicală ce poate sta alături cu cele mai vestite organizații din țară.“

Prin ce mijloace, cu ce metodă, cu ce risipă de muncă și cu ce efortări de voință a izbutit omul acesta să realizeze o superioară execuție artistică și să insuflă un desăvârșit sentiment al frumosului coriștilor săi mici și mari din depărtatul sat de la Nistru — este întrebarea ce mi-am pus-o și eu și întregul auditoriu ce umplea sala (1938), fermecat, entuziasmat și emoționat pînă la lacrimi.

Niciodată o solie din cele venite pînă pămîntul Basarabiei n-a cucerit inima capitalei, nici una alta n-a fost în stare să dovedească mai elocvent ce comoară de simțiri, ce uriașe putințe de creație dezvăluie sufletul poporului nostru de pretutindeni atunci cînd știi să le descoperi și să le înfățișezi lumii. Madonici n-a stîrnit numai admirația deplină și speranțe mari în forțele sufletesti ale acestui neam. Ne mîndrim că-i învățător, ne mîndrim că-i frate de-al nostru.

Să trăiască.“

Lumina zilei a văzut-o pentru prima dată în căsuța bătrînească a lui Dumitru Madonici, țăran din satul Șeptelici. De mic a rămas fără tată. Absolvește școala primară din sat, urmează școala normală „Petru Maior“ din Soroca unde, poate pentru prima dată, și-a dezvăluit talentul alături de alți membri ai Societății culturale „Zorile Alexandru Vlahuță“ a elevilor de curs superior de la toate școlile secundare din oraș. Lucrează învățător la Cosăuți, director al școlii primare din același sat, este activist al cooperativei „Lupta“ a asociației corpului didactic din județul Soroca.

Rudele și cei care l-au cunoscut pe Ion Madonici susțin că la sfîrșitul anilor '30 el a aderat la mișcarea comunistă din județul Soroca. Situația politică din 1938-1941 era foarte încordată: fascismul declară război civilizației umane. Mulți intelectuali în acea vreme de neliniște și întrebări s-au pomenit la răspîntie. Mulți profesori au fost înrolați în armata română, războiul nu era departe. El a pus capăt carierei muzicale a lui Ion Madonici. În timpul celui de-al doilea război mondial, aflîndu-se pe teritoriul sovietic, dispăre. Se presupune că a murit pe front în armata roșie sau într-un lagăr de concentrare, însă aceasta rămîne de cercetat.

Au fost vremuri grele pentru Asociația corpului didactic dar:

„În total a trebuit să ne facem drum singuri, să clădim noi, să organizăm noi, să jertfim noi. Ne-am conformat și aici poate unei legi istorice în virtutea căreia perioadele de acalmie se succed alternativ cu cele de creație, iar generațiile vin și se duc unele producînd valori, iar altele, ca niște fii de bani gata, consumînd în tihnă moștenirile părintești.

Desigur că nu e un merit să te naști cu una sau cu alta din ele, dar e un noroc să-ți poți întări mintea și trupul în eforturile constructive ale unei generații iluminate de un ideal și de o creație.

Nu amărăciune trebuie să ne provoace sarcinile ce ne-au revenit, ci un sentiment de legitimă mândrie că în spațiul și în timpul unde ne-a așezat soarta, noi am fost la datorie.

Cu această profesiune de credință noi închidem bilanțul activității noastre și Vă rugăm să binevoiți a Vă da aprecierea Dvs pentru tot ce am putut a face, pentru modul cum am putut a face.

Președintele Asociației:

Vasile Ciubotaru

Membrii Comitetului Asociației:

Constntin Brin

Andrei Vataman

Ion Cuțulab

Gh. Buga

Vlad Mociuțchi.

Soroca, 1937".

Oare mai putem adăuga ceva la aceste cuvinte semnate de profesorii soroceni? Nu. Îmi pun numai întrebarea: „Ce-am putea face noi ca și mai departe la Soroca să licărească cât mai tare candela cunoștințelor, culturii și educației aprinsă de Vasile Săcară, Paul Vătaman, Gh. Rusu, Ion Madonici?“...

Ca scînteia din inima lor să ne lumineze calea cea dreaptă în slujba poporului.

O DULCE AMINTIRE

La începutul primăverii 1998, am făcut cunoștință prin corespondență cu un mare patriot al orașului Soroca Eugen Radțibor, fost elev la Școala Normală „Petru Maior”, în prezent locuiește la Galați, România. Eugen Radțibor care și acum, la cei 87 de ani ai săi, este plin de putere, a avut o viață foarte interesantă și captivantă fiind și unul din membrii fondatori ai corului Filarmonicii și Operei de Stat din Iași. Pe paginile mai multor scrisori și-a depănat frumoase amintiri despre orașul în care și-a petrecut adolescența, despre acele personalități pe care a avut norocul să le cunoască. *

Soroca interbelică era un oraș cu populație redusă numeric, dar a fost un oraș al culturii, cu un număr impunător de instituții de învățământ și anume: Liceul de fete „Domnița Ruxandra”, situat în clădirea „construită din fondurile marelui filantrop Aleinikov”, care și azi este o clădire modernă ce înfrumusețează orașul. Liceul de fete era situat între străzile I.G. Duca și Principele Nicolae. Pe strada I.G. Duca se mai aflau prefectura, grădina publică, cinematograful, casa corpului didactic, școala normală. Pe strada Principele Nicolae a locuit și prietenul nostru, pe atunci elev la școala normală, mai întâi în casa lui Tetnarschi. În acea zonă se afla compania de jandarmi, nu departe de bodega lui Leova Grimberg.

Liceul de băieți „A.D. Xenopol” inițial a fost pe strada Regele Ferdinand I, lângă iarmaroc, unde în prezent se află stadionul, vis-à-vis de casa familiei Kluceroș, casa profesorului de gimnastică Jelezneak. După marea inundație din 1932, liceul a fost mutat în altă clădire, unde mai înainte funcționase Tribunalul Județean, pe strada ce ducea de la Grădina Publică spre casele lui Brazuli și Petrencu. Un alt liceu de o mare importanță era Liceul Tehnic-Agricol — unicul liceu de acest fel din România. Era situat pe malul Nistrului cu intrarea din strada Principele Nicolae, având în stînga, lîngă Nistru, Casa Ianevski, care aparținea moșieritei comunei Dubna. În ordinea importanței urma Școala Normală „Petru Maior” — școală de băieți. Școala era situată într-o clădire particulară pe strada Regele Ferdinand I colț cu strada I.G. Duca — singura stradă asfaltată din oraș.

Pe strada paralelă cu I.G. Duca, cea care ducea spre Nistru, lîngă spitalul județean se afla îndată după Unire liceul evreiesc, care mai

tîrziu s-a autoadministrat. Pînă la 1918, sub dominația țarismului, evreii nu aveau dreptul să-și facă studiile în școlile de stat, din această cauză ei și-au înființat licee particulare, și studiile se făceau în limba idiș și rusă. După 1918 autoritățile române permit minorităților naționale să-și facă studiile în liceele de stat ale României. Aceasta a dus la desființarea lui, de fapt ei și-au lăsat o școală medie, situată într-o clădire proprie pe strada Principesa Elisabeta.

A mai ființat la Soroca și o școală de arte și meserii, situată în dealul Sorocii, unde ulterior s-a transferat Liceul Tehnic-Agricol, după inundația din 1932.

Școala normală a avut la început o clădire nouă în dealul Sorocii, sus la ieșirea din oraș, pe șoseaua spre Bălți. Acolo se afla și ferma școlii, unde normaliștii făceau practica agricolă strict necesară carierei lor de pedagog, de dascăli și luminători ai satelor. În acea perioadă interbelică Liceul Teoretic „A.D. Xenopol”, școală normală și chiar liceul evreiesc aveau fanfare foarte bune, instruite și conduse de dirijori talentați. La liceul de băieți era dirijor Pokaznoi. A decedat de un atac de cord înaintea unei manifestări culturale ce trebuia să aibă loc în grădina publică. Școala normală îl avea pe un adevărat maestru, profesorul Friderich Fr. Rîșavi, fost colonel și dirijor al unei fanfare militare divizionare din Rusia țaristă. Se spune că fanfara liceului evreiesc a fost desființată o dată cu instituția dată, iar instrumentele ar fi fost donate liceului tehnic.

Soroca a avut foarte multe școli primare. Unele din ele s-au păstrat în memorie după numele directorilor care le conduceau. Instituții deosebite în istoria învățămîntului sorocean:

- școala primară a lui Terziev;
- școala primară a lui Popovici;
- școala primară a lui Dominte (Aleinikov de la cimitir);
- școala primară a lui Mașkevici.

Orașul avea o companie de gardieni denumiți sergenți de stradă. Ziua, ei puteau fi înfilniți pe străzi mai rar, dar noaptea împînzeau tot orașul, pe sectoare, la răscruci de drumuri, controlînd perfect viața de noapte a orașului. Desigur, în acele vremuri erau cu mult mai puține crime. Hoțiile se rezolvau pe loc, și dacă era cazul, vinovații erau deținuți la poliție și mai apoi erau înaintați la tribunal, iar acolo cazul era rezolvat conform gravității.

Soroca, ca și orice oraș, avea o instanță juridică denumită parchet, pentru cazuri mai grave exista tribunalul și judecători de pace.

Președintele tribunalului Soroca a fost juristul Haralambie Coșciug (din Stoicani). Judecători de tribunal au fost Dimitriu Petru, Grimalschi Paul și Navrot. Ca judecător de pace la Soroca era cunoscut Neamțu, care era judecător chiar în casa lui, unde avea sală de ședințe și birou. Sediul lui se afla pe strada Prințesa Elisabeta.

Avocați: Draganciu Victor, Pincta-tatăl și fiul Bubu, Vintilă Candiani, Afanasie Coșciug, Aurel Ștefăneli, Croitoru, Eugen Mirăuță. Șefii de poliție erau schimbați des, așa că mulți s-au perindat prin fața sorocenilor. Șeful siguranței statului a fost I. Ionescu, un om destul de blajin și pașnic.

În una din scrisorile sale, bunul Eugen Radțibor își deapănă amintirile despre transportul local, despre aprovizionarea cu apă prin conducte. Pe tot versantul dealului la o anumită distanță erau bazine pentru acumularea apei. Cea mai puternică conductă era localizată lângă spitalul evreiesc cu cea mai limpede, mai curată și mai rece apă, de-ți tăia respirația când o beai. Localnicii numeau această conductă „Șipot”. De la Șipot se aproviziona aproape întregul oraș cu apă, prin sacagii.

Sacagii erau în general evrei necăjiți, care aveau un fel de mijloc de transport, asemănător cu cel al transportorilor de lemn. Acest transport pe patru roți avea instalat un butoi cu capacitatea de 4-5 sute de litri. Umplerea butoiului se făcea prin vrană cu o pîlnie mare și cu ajutorul unor cofe mari din lemn. Golirea butoiului se făcea printr-o vrană de jos, care se închidea cu un cap din lemn. Această căruță era trasă de 3 cai, care erau mînați de sacagiu, cățărat pe crucea de la oiște și rezemat de butoi. În timpul cît mergea pe străzi, își făcea reclamă, strigînd cît îl ținea gura: „apă rece — un leu cofa”. Desigur că toți cei care aveau nevoie de apă ieșeau la poartă cu gălețile și el le umplea, încasa banii și își continua drumul pe la casele oamenilor, „abonații” săi. După terminarea apei pomea la trap înapoi spre spitalul evreiesc ca să-și continue „businessul” cu apă.

În Soroca anilor '30 mai era și un alt mijloc de aprovizionare cu apă și acesta era mai rudimentar. Persoane destul de necăjite, majoritatea femei, cu două căldări treceau de la o casă la alta și aduceau orașenilor apă rece și cristalină. Prețul era la fel un leu de căldare.

Unele instituții mari ca: prefectura județului, tribunalul, casa corpului didactic, liceul de fete, precum și unele locuințe particulare, de fapt puține la număr, erau conectate la conducta de la bazinul din dealul prefecturii.

Ca mijloc de transport în comun în orașul Soroca erau birjele întreținute în totalitate de evrei. Fiecare birjă avea înhămați la trăsură

doi cai, vai și amar de sufletul lor, mereu flămânzi, de abia se țineau pe picioare, iar trăsura așa-zisă „Vieneză”, cu capotă, când mergea pe caldarîmul Sorociei, se auzea de la o poștă prin zgomotul infernal pe care îl făceau părțile ei componente. Căii la strigătul birjarului „rîsaki, hai”, „vio, vio, puișorii tatii” de abia se mișcau cu un fel de trap pe loc. Ca să mergi în asemenea trăsură era foarte riscant, căci te așteptai ca din moment în moment această „corabie a lui Noe” să se desfacă în bucăți. Rar cine se încumeta să ia trăsura și doar cei neinițiați făceau acest „pas” ca mai apoi a doua oară să prefera să meargă pe jos.

În ce privește transportul intercomunal, ruta de la Soroca pînă la gara Florești sau Drochia se făcea cu „Poștalionul”. Proprietar era tot un evreu, dar bogat, cu numele Aronovici, ale cărui grajduri erau pe strada care venea de la Nistru, dinspre fierăria lui Leahomski, traversa str. Principele Carol, str. Regele Carol I și urca pe lîngă casa doctorului Cojuhariov, a preotului Afanasie Postolache și ducea spre sinagoga din Deal. În acele vremuri Eugen Radțebor locuia pe str. Principesa Elisabeta, în casa preotului Ion Stoianov, care mai apoi a fost „cumpărată de Ion Turcuman”, lîngă „Șipotul” cu apă. Strada aceasta dădea drept în poarta Poștei de cai. Acolo erau niște grajduri mari cu cîteva zeci de cai și curtea era plină de trăsuri, iar în apropierea porții era o fîntînă foarte adîncă cu un jgheab (uluc) mare, la care erau adăpați căii. Aceștia erau în general buni și bine hrăniți și destul de îngrijiiți. Trăsurile erau pe arcuri, cu două rînduri de scaune și ele cu arcuri, ce se prindeau cu niște gheare de coșul trăsurii. Fiecare trăsură era trasă de trei cai, iar vizitiul era evreu. Scaunele erau clasificate pe clase, adică cele cu fața spre vizitiu erau de clasa I. Scaunele erau largi și aveau la mijloc o spetează. Cei ce stăteau pe rîndul al doilea de scaune erau considerați la clasa a II-a, iar călătorii, care se înghesuiau în fundul coșului sau cei cu picioarele spînzurate afară din coș erau cei de clasa a III-a, căci erau obligați să coboare la orice deal din trăsură și să ajute cailor la tras greutatea la deal, apoi urcau și călătoria continua. Dacă dealul era destul de mare și abrupt, coborau și cei din clasa a II-a, dar ei nu erau obligați să împingă trăsura.

La începutul deceniului trei, transportul cu poșta a fost desființat și i-a luat locul transportul cu camionul, denumit pompos „autobuz”. Șoseaua pînă la Gara Florești era luată în concesiune de evreul Fredkel, care mai avea și un fel de Bodegă. Urcarea în acest mijloc de transport se făcea cu o scăriță, iar ulterior s-a modernizat și urcatul se făcea prin spațiul rezervat șoferului. În caz de ploaie se folosea prela-

ta. Singurul avantaj față de poștalion era faptul că ajungeai mai repede la Gară, dar erau cazuri cînd se întîmpla să mai între vreun cui în cauciuc și atunci era jale mare, căci riscai să pierzi trenul.

Prin 1928-1929 au apărut și primele autobuze, tot la firma Frenkel. Aici la Bodega lui Frenkel era și Gara și Bodega, unde sorocenii veneau să-și întîmpine prietenii, rudele sau ca simpli curioși. Pînă la sosirea cursei sorocenii se mai înfruptau cu cîte un cîmăcior, cu un pahar de vin sau cu o țuiculiță.

Ca tîrg, orașul Soroca era foarte colorat. Cu mult înainte de Unire, toată activitatea orașului se desfășura în Piața Unirii (Piața Mare), în cîteva străzi din apropierea pietei, și chiar se întindea pînă în celălalt capăt al orașului, pînă la iarmaroc. Acolo veneau oamenii satelor de prin județ cu vite mari cornute, cai, oi, porci și alte animale aduse de prin gospodăriile oamenilor, plus că tot la iarmaroc veneau și cei care aveau stocuri mari de cereale spre vînzare. Așa că în zilele de iarmaroc orașul era în plină forfoteală și fierbere, iar pe străzi era un du-te-vino de căruțe, care, trăsuri boierești mai simple sau mai sofisticate. Un vuiet continuu răsuna deasupra tîrgului inundînd străzile. Căruțele cu marfă nu puteau circula decît pe străzile unde nu locuiau familiile de nobili, de intelectuali. Pe strada Dvoreanskaia (respectiv Regele Ferdinand, azi Independenței) treceau în faetoane trase de cai focoși boierii. Prostimea (adică oamenii simpli) care venea din sate nu aveau altă ieșire decît să vină dinspre Biserica Sf. Dumitru sau Biserica Aleinikov coborînd prin strada Sobornaia sau Petrogradskaia și apoi prin Dubovaia ajungînd la iarmaroc. De aceea pe străzile care înconjurau Piața Unirii erau înșirate mai multe hanuri.

Bodega gara (autogara) era în Piața Unirii, între Primărie și Bodega lui Matus Grinerg, din colț. Acolo, la Grinberg, pe la orele 11.00 se adunau funcționarii de la primărie la cîte un cîrnăcior sau ficățel udat mai apoi de țuiculiță. După acest ritual toți se grăbeau la serviciile lor.

În orașul Soroca erau două restaurante: la clubul intelectualilor, în casa dr. Svirski, și cel al domnului Stempel (Stempelca) cu denumirea de „Flora”, situat pe strada Regina Maria. Stempelca mai avea pînă la Unirea din 1918 un restaurant-ceainărie, în plină Piața Unirii. Pe atunci, acolo erau și multe prăvălioare din lemn, cu fel de fel de mărunțișuri, precum și mese speciale la care țărani își desfăceau produsele. În ceainărie era un samovar de proporții uriașe, care fierbea încontinuu, se bea ceai și se mînca mîncare gătită. Apoi totul a fost dărîmat și s-a făcut Piața Unirii, în mijlocul căreia a fost plasat

monumentul Generalului Stan Poetaș, omorît la post, cînd inspecta frontiera de stat a României pe Nistru, lîngă satul Călărășeuca județul Soroca, de către niște bande trecute din stînga Nistrului. După omorîrea generalului satul Cureșnița din județul Soroca a fost rebotezat în comuna General Poetaș. Ulterior și prăvăliile evreiești cu diferite „mărunțișuri” au fost lichidate, iar piața de produse alimentare tărănești s-a mutat într-o piață improvizată în dreptul străvechiului cimitir evreiesc, aproape de prefectură și casa agricolă. (Piața din fața cinematografului „Dacia” a anilor '60-'89.) Mai erau la Soroca încă două restaurante de clasa a II-a: unul al lui Nazarenco, iar cel de-al doilea era ceva mai în jos de restaurantul-han al lui Veranovski. La Soroca mai erau niște cantine: a lui Polișciuc pe strada Regina Maria, aproape de Piața Unirii, și cea a dnei Kazimirski pe aceeași stradă, apoi niște cîrciumi atît în partea din jos, cît și în cea din dealul orașului — cîrciuma lui Mazur (în partea din jos) și a lui Baculea în deal, în apropierea batalionului 39 infanterie.

În tot orașul erau două cofetării: una pe strada Regina Maria, a evreului Schov (Șov), și una în Piața Unirii, spre strada Regele Carol I, vis-à-vis de Cantina săracilor „Dragostea Creștină”, înființată și susținută de Protoiereul Profesor Alexandru Proțenco.

ELITA ORAȘULUI: Moșierii (ca Pomer), justițiarii, ofițerii, medicii, directorii de licee și mulți alții aveau clubul lor în casele dr. Svirski. Balurile se făceau în sala festivă de la prefectură, mai apoi în sala festivă a liceului de fete, iar mai tîrziu în casa corpului didactic. Prietenul nostru Eugen Radțibor a participat de nenumărate ori la balurile de la liceu, unde a dansat mult cu Iulita Vahnocski și cu Dusea Ianevski.

O... Tinerete zburătoare. Unde-s vremurile de mult trecute?

Muzica era cîntată de formația lui Cernețki. Cernețki-bătrînul era tîmplar și avea trei fii: Vanea, Costică, cel de-al treilea fecior era cel cu orchestra. Vanea era învățător, Costică a terminat școala de meserii, dar a profesat arta fotografiei.

Balurile cele mai frecvente erau cele de la casa corpului didactic. Această casă situată în colț, la intersecția străzilor Regele Ferdinand I cu I.G. Duca, există și astăzi. În prezent (ianuarie 1999) aici se află reședința bibliotecii „Basarabia” și casa de creație a copiilor.

FIGURI SOROCENE

Fiecare așezare este vestită nu numai prin industria sa, prin monumentele ei istorice și culturale, ci și prin oamenii care au creat acel anturaj istoric, cum a fost cel demult uitat de noi din Soroca anilor 20-30. Vom încerca să aducem la lumina zilei din păienjenişul uitării personalităţi sorocene care au creat societatea soroceană de pînă la 1940.

1. *Profesorul Ion Loghinescu*. A avut două fete și doi băieți: Lida, Modest, Zaharia și Tatiana. Ambii fii au fost juriști. Zaharia, înrolat în armata sovietică, a murit pe front. După 1940 profesorul Ion Loghinescu s-a refugiat la Sibiu.

2. *Alexandru Goian* din comuna Stoicani, cel mai bun prieten al lui Eugen Radțibor, cu care acesta a ținut o legătură sufletească. A fost colegul de clasă, de bancă, de dormitor și de armată al lui Eugen Radțibor. Alexandru Goian a fost profesor de franceză și rusă. Soția lui Elena a fost și ea profesoară. A decedat la Țîrgu-Neamț, fiind înmormîntat la cimitirul din comuna Vînători, județul Neamț. Alexandru Goian era un mare iubitor de copii, dar Dumnezeu l-a lipsit de fericirea de a fi tată. Profesorul Alexandru Goian era un om excepțional. Înrolat în Armată Română a participat la cel de al doilea război mondial. La Cluj locuiește fratele lui Vasile, Tina, sora lui, locuiește la Timișoara, unde se află și fratele cel mai mic, Arcadie.

3. Un cadru didactic valoros a fost *Ilarion Novac* din Zastînca, a luptat pe Frontul din Răsărit și a decedat la Iași.

Mulți dintre soroceni nu mai sînt azi în viață, dar memoria lor vom încerca s-o păstrăm și prin volumul acesta:

Frații Cozlovski — Constantin și Mișa; Doctorul Eugen Neamțul; avocatul Bubu Pineta și soția sa Claudia Munteanu; fratele ei, căpitanul de artilerie Ștefan Munteanu, a decedat după ani de detenție în închisorile comuniste; medicul veterinar Anatolie Grițencu; Igor Paleologlu; avocatul Victor Draganciu și soția lui Nina; protoiereul profesor Alexandru Proțenco și fiica lui Raisa Petrencu — soția lui Serghei Petrencu, fost căpitan în armata țaristă, ulterior inginer-agronom, nepotul Prințului Scarlat Sturza, primul guvernator al Basarabiei țariste. Serghei a fost împușcat de către securitatea română a regimului comunist din orașul Beclean de pe Someș și este înmormîn-

tat la cimitirul din aceeași localitate; profesorul de caligrafie și desen Petru Chicicu; profesorul de matematică Satmalov (Satmaleans) Ștefan Tarasovici; inginerul-agronom Mihai Chiroșca; Gheorghe Lupașcu și fiica lui Ala Lupașcu, Vasile Lupașcu, Gheorghe Lupașcu și soția lui, sînt înmormîntați la cimitirul Sîntul Vasile din Iași; Nadejda Savina Radțibor, fosta pedagogă la Liceul de fete „Domnița Ruxandra”, Elena Radțibor, soția lui Eugen Radțibor — ambele înmormîntate la cimitirul Sfintei Treimi din Iași, ...și șirul nu se oprește aici, fiindcă sînt foarte mulți soroceni valoroși, care, cu icoana Sorocii în suflet și în ochi, și-au dat obștescul sfîrșit departe de Soroca noastră.

La Hotin, cu vestita și formidabila cetate, a fost director și profesor de geografie unchiul lui Eugen Radțibor, Proțenco, frate drept cu protoiereul profesor Alexandru Efimovici Proțenco și cu Costin din Soroca. Fiica lui Proțenco, Raisa Alexandrovna, absolventă a liceului de fete din Odesa, s-a măritat cu Serghei Petrencu (fost căpitan în armata rusă). După Unire, Serghei a terminat Institutul Agronomic, devenind administrator la „Domeniul Coroanei” din Dobrovăț, județul Iași. Serghei Petrencu a fost strănepot direct al Prințului Scarlat Sturza, a cărui nepoată s-a măritat cu Petrencu și din această căsnicie s-a născut Serghei. Era un bărbat frumos, bine legat, cu un corp athletic, tipic ofițeresc, a servit Monarhia română cu credință și cinste, fapt pentru care a plătit cu viața, fiind împușcat de fosta securitate din Beclean, județul Bistrița-Năsăud, unde a fost înmormîntat de soția sa Raisa și socrul său Prot. Prof. Alexandru E. Proțenco.

La Tîrgu-Jiu sînt fetele fostului primar al orașului Soroca — avocatul Afanasie Coșciug. Sînt urmașele acelui Afanasie Coșciug, care a construit baia comunală și uzina electrică ale orașului Soroca și a întreținut orașul în cea mai bună curățenie. A fost fiu de țaran, rămas orfan de tată, singur a răzbătut în viață prin muncă cinstită și perseverență. A murit la București în Gara de Nord, cînd aviația americană a făcut ravagii în țară. Merită ca la Soroca o stradă să poarte numele acestui fost gospodar al orașului, Afanasie Coșciug.

Despre Vasile Săcară am vorbit nu o dată, impresiile particulare îl caracterizează ca o personalitate admirabilă atît ca profesor, cît și ca prefect al județului. Soția lui a fost profesoară la școala lui Popovici. Fiul lor Victor Săcară a absolvit Liceul „A.D. Xenopol”, a urmat Institutul Agronomic și a devenit inginer-agronom. Cu mare părere de rău, a decedat recent (1995-1996) în comuna Pietroasele, județul Buzău.

Vasile Săcară a avut un frate, care a avut un fiu pe nume Costică. Constantin Săcară a fost locotenent major la Regimentul 29 Artilerie Bălți. A luptat în Răsărit, mai apoi autoritățile comuniste din România l-au dat afară din serviciu și el a urmat Institutul Politehnic din București, ajungând inginer. Prin căsătoria lui cu Tatiana Borcea, fiică colonelului Borcea, a devenit nepot cu prietenul nostru Eugen Radțibor. Tatiana Borcea în prezent (1999) locuiește la București. Din căsătoria aceasta s-a născut o fată, care în prezent se află la București. Constantin Săcară a decedat înainte de Revoluția din 1989 din România.

297

Gheorghe Stănescu, fost director al școlii normale, era un bun profesor și un mare iubitor de fanfară.

Ion Candiani a fost director la Liceul Tehnic-Agricol. Era inginer-agronom. Locuia chiar în apropiere de Liceul Tehnic-Agricol, pe malul Nistrului, într-o casă cu chirie. După inundația din 1932 s-a mutat pe stradă, în spatele frumoasei case a lui Aleinikov, unde la sfârșitul anilor '30 - începutul anilor '40 a fost banca națională. Soția lui era casnică. Aveau trei copii: Vintilă, un tânăr de o frumusețe rară, avocat care a studiat la Paris, a fost judecător. Ulterior, în urma unui conflict cu Regele Carol II, a demisionat, ocupându-se cu avocatura la Soroca. Era căsătorit cu Ana (Aniuta) Ilieș, apoi a divorțat și s-a căsătorit cu o nepoată a avocatului Victor Drăganciu. În refugiu a stat la București. Fiul mezin, Mircea Candiani, a terminat Liceul Tehnic-Agricol, a fost coleg cu Nicolae Radțibor, fratele lui Eugen (Nicolae a decedat în 1927 și este înhumat la Cimitirul din deal (Aleinikov), alături de mormîntul familiei Pineta, în prezent distrus). Mircea Candiani era un bărbat de statură mai mică decât a fratelui, simpatic, foarte prietenos cu toți, vorbea perfect limba rusă. A absolvit facultatea de drept, dar nu a profesat avocatura din cauza deselor concentrări. Căsătorit cu Larisa Spoială, absolventă a Liceului de fete „Domnița Ruxandra”, sora lui Eugen Spoială de la „A.D. Xenopol”, mare Don Juan. Larisa Spoială, fiică de preot, a absolvit Universitatea din Iași și a fost profesoară de geografie. Posibil că are o fiică. A locuit la București. Constantin acum e din nou la București. Mircea a făcut serviciul militar la Regimentul 39 Infanterie Florești. Mobilizat în Regimentul 39 a luptat în Răsărit, a fost făcut prizonier și s-a întors în țară cu Divizia „Tudor Vladimirescu”, luptând contra nemților. În 1944 această unitate a forțat Nistrul la Soroca. Din sergent a ajuns maior. Demobilizat, a fost apoi director în Ministerul de Interne, post în care a murit. I s-a făcut o înmormîntare ca unui ministru. La înmormîntare a fost foarte multă

lume și toți basarabeni din București. Era iubit de toți prietenii și mai ales de soroceni. Cumnatul său Eugen Spoială a fost pretor, apoi funcționar la CEC Timișoara (la comuniști), în prezent locuiește în Germania.

O familie de aromâni, care locuia la Soroca, era cea a avocatului Pineta. Candianii, posibil, erau tot aromâni. Ambele familii locuiau pe strada Regina Maria. Bătrînul Pineta era un excelent avocat. Avea 3 copii. Cel mai mare, Bubu, ca și cel mic, Mișu, au terminat Liceul „A. D. Xenopol”. Fiica a fost elevă la liceul de fete care îmbolnăvindu-se a decedat, fiind înmormîntată la cimitirul „Aleinikov”, făcîndu-i-se un superb monument. Acolo a fost înmormîntat și bătrînul avocat Pineta. Bubu a fost și el avocat la Soroca. Mișa Pineta nu a făcut nici o facultate și a fost mai apoi salariat în refugiu la firma (garajul) „Leonard” din București.

O altă persoană posibil aromână sau macedo-română a fost Basero, fost director al penitenciarului din Soroca. Acesta a avut un fiu la Liceul „A.D. Xenopol”, băiat foarte bun, care era îndrăgostit de fata avocatului Pineta și cînd aceasta a murit, tînărul Basero s-a sinucis. Fiica lui Basero era elevă la liceul de fete. S-a măritat cu învățătorul și apoi profesorul de desen. Basero, ieșind la pensie, a deschis un chioșc de ziare. În timpul ocupației Basarabiei de sovietici a fost deportat, iar fiica și cu cei doi copii s-au refugiat la București.

Un medic-chirurg de mare valoare, fiind și director al spitalului județean, a fost dr. Ursu — o persoană elegantă, impunătoare, care în loc de cravată purta lavalieră. Fuma pipă, purta o pălărie cu boruri mari. Avea o înfățișare de pictor sau de scriitor.

Un alt medic, la modă pe atunci, era doctorul Constandachi, bine pregătit profesional. O persoană impunătoare, foarte elegantă. La fel și soția sa era un exemplu în moda feminină. Ambii erau simpatici și respectați de soroceni.

Încă un aromân sau macedo-român a fost avocatul Aurel Ștefanelli. Era înalt, bine legat, puțin chel. Era un bun avocat, dar totodată și un bun violoncelist. Într-un timp a fost și primar al orașului (septembrie 1939 - 28 iunie 1940). Locuia pe strada Regele Carol nr. 17 (Sobornaia). Avea o prietenă evreică de o rară frumusețe pe care o chema Herzwolf. A fost arestat de NKVD și ucis în anul 1945 la 30 ianuarie la Ivdellag, Siberia. Tatăl lui Aurel Ștefanelli, Tudor, a fost coleg cu Mihai Eminescu la Cernăuți și Viena. A avut o corespondență

bogată cu M. Eminescu, Ciprian Porumbescu și Ioan Svavici. După moartea tatălui, Aurel Ștefanelli aduce lada cu scrisori la Soroca, unde, din păcate, aceasta s-a pierdut.

O persoană originală, cu înfățișare de poet, era Dumitru Iov, fostul prefect al județului Soroca, autorul cunoscutei culegeri *Covor basarabeian*. A scris poezii, proză. Era îndrăgostit de Soroca și zicea că atunci când stătea pe malul Nistrului i se părea că este în Elveția.

Bubu Pineta, avocat la Soroca și la București în refugiu, s-a căsătorit cu Claudia Munteanu, fiica fostului politician țărănist Munteanu, absolventă a liceului de fete. Familia Munteanu a avut 3 copii: Alexandru (Șurca), fost elev la liceul tehnic-agricol, mai apoi a urmat școala specială militară și a devenit ofițer de artilerie. A participat la războiul din Răsărit și la terminarea războiului avea gradul de căpitan în armata română, fiind ulterior condamnat la închisoare. După ieșirea din închisoare a decedat la București. Fiica cea mai mică a țărănistului sorocean se numea, se pare, Liuda. A fost elevă la liceul de fete în 1938. În prezent locuiește la București.

Familia Vataman era bine cunoscută la Soroca. Despre această familie am vorbit mai detaliat în capitolele referitoare la activitatea corpului didactic Soroca.

Ne întorcem din nou la feciorul preotului din Dubăsari, la protoiereul profesor Alexandru Efimovici Proțenco ca să pomenim aici de fapta lui milostivă față de cei săraci și necăjiți.

Protoiereul profesor Alexandru Proțenco a înființat la Soroca pe banii lui o cantină pentru săraci, cu denumirea „Dragoste creștină”, unde personal depunea lunar o parte din salariu, iar restul îl aduna de la mai marii orașului, ca prefectul, președintele tribunalului, comandantul garnizoanei, de la toți oamenii binevoitori. La cantină putea lua masa oricine era flămînd și nu avea cu ce să-și cumpere mîncare. Cantina era plasată în Piața Unirii, într-o clădire a primăriei, care astăzi nu mai este și care se afla în imediata apropiere a străzii Sobornaia.

Protoiereul profesor Alexandru Proțenco a fost cel care a descoperit în dealul Sorociei, cam în dreptul caselor lui Petrencu, urma unui schit și l-a anunțat pe Mitropolitul Gurie la Chișinău. Acesta, la rîndul său, a sosit la Soroca și cu „mare pompă” a plecat spre acele locuri, trecînd prin via doctorului Svirski. În frunte mergea Mitropolitul Gurie, prefectul județului, primarul orașului și alte persoane de vază, apoi urmau școlile cu fanfarele lor și o mare mulțime de soroceni. Pe

locul fostului schit s-a ridicat o mare cruce din piatră, care astăzi, cu părere de rău, nu mai există.

Unul din copiii lui Petrencu (el a avut 10 sau 11 copii), Artiuse (Artiom), a fost însurat cu Clava Bulancea, funcționară la Prefectură, fiica preotului Vasile Bulancea și a Elenei Mihailovna. Preotul a absolvit liceul de fete și a plecat din Soroca, ca și Nadea. Nicolae a absolvit facultatea de drept și, de asemenea, a plecat din Soroca. Se spune că a lucrat la Moscova.

A fost la Soroca și preotul Afinoghen Postolache cu soția sa Ana Iurievna. Ei aveau o fată cu numele Olga, care, după absolvirea liceului de fete, a făcut facultatea de geografie. A fost profesoară de desen pe undeva prin Oltenia. Era căsătorită cu inginerul-agronom Vasile Țurcanu-Botezatu. Preotul Afinoghen era profesor de religie la liceul de fete și era și paroh la biserica din deal (Alienikov).

A mai fost la Soroca și preotul protopop David Cioban, parohul Catedralei „Sfântul Dumitru”. A avut 3 copii: Dava (David), Catea (Ecaterina) și Leonid. Familia Țurcanu-Botezatu a cumpărat o casă mare de la preotul Stoianov, fost profesor de religie la liceul de fete, înaintea lui Afinoghen Postolache. Bătrînul Țurcanu-Botezatu era de o vîrstă înaintată. A avut 3 băieți și o fată. Fiul cel mai mare a terminat liceul de băieți și seminarul teologic și a devenit preot. El avea o voce de tenor foarte apreciată de episcopul Visarion Puiu. Slujea tînărul preot Țurcanu-Botezatu la Catedrala „Sfinții Constantin și Elena” din Bălți, ctitorită de M.S. Regele Mihai I al României. Al doilea fiu a absolvit, de asemenea, Liceul „A.D. Xenopol”. Al treilea, Vasile, a terminat Liceul Tehnic-Agricol, apoi a urmat Institutul de Agronomie, devenind inginer. A fost căsătorit cu fata preotului Afinoghen Postolache. Fiica bătrînului preot Țurcanu-Botezatu a absolvit liceul de fete din Soroca, plecînd la studii superioare.

Casa preotului Stoianov, după moartea lui, a revenit ca moștenire nepotului acestuia din Edinet, care a vîndut-o lui Grigore Țurcuman, fost deputat în Sfatul Țării și împrăprietărit cu 100 ha de pămînt. Ion Țurcuman a fost militar în armata țaristă. Din partea congresului soldaților este delegat la Chișinău în Sfatul Țării. După Unire a fost ofițer în marina militară. În 1940, ca și mulți alți membri ai Sfatului Țării, a fost arestat ca „dușman a poporului și trădător de țară”.

O altă personalitate a orașului Soroca a fost Haralambie Coșciug, originar din Stoicani, care a avut o fată și un băiat. El a fost Președintele tribunalului județean Soroca.

În perioada interbelică, Ministerul de Finanțe era reprezentat la Soroca prin administratorul financiar. Primul administrator financiar care a fost numit după 27 martie 1918, după Unire, a fost un domn cu numele Sternatis. El a condus finanțele publice ale județului Soroca vreo 12-14 ani. Șef de secție, pe timpul lui, a fost Druță care, fiind un funcționar serios, a fost în serviciul dat pînă la cedarea Basarabiei, la 28 iunie 1940. Soția lui Druță, Kolokolnikova, era și ea funcționară la Administrația financiară. Administrația financiară avea în tot județul mai multe percepții unde se adunau impozitele care, la finele fiecărei luni, se vărsau la administrația financiară.

După cum am mai menționat, unul dintre cei mai vestiți primari ai orașului Soroca a fost Afanasie Coșciug din Stoicani. Se trăgea dintr-o familie săracă de țărani și de unul singur a făcut liceul și facultatea de drept din Iași. A fost căsătorit cu Anghelina. Au avut 3 copii: Teodor, Claudia și Larisa. Afanasie Coșciug a fost un avocat destul de apreciat. A lucrat avocat la Ministerul Transportului CFR (căile ferate). După moartea lui stupidă în Gara de Nord din București, fiica sa Claudia, care cu ajutorul Ministerului a organizat înmormîntarea, s-a refugiat la Tîrgu-Jiu, unde se afla mama ei cu cei doi copii, Tudor și Larisa. După moartea tatălui, Tudor (Fedea), la decizia CFR-lui, este înscris la școala de impiegaji, de unde devine impiegat de mișcare într-o stație CFR. Soția lui Afanasie Coșciug cu fiicele a trăit la Tîrgu-Jiu, unde s-a angajat ca muncitoare la fabrica de confecții. Claudia a fost funcționară la CFR Tîrgu-Jiu. Nu s-a mai măritat. Larisa, sprijinul tuturor fraților și al mamei, a urmat o facultate. S-a măritat și avea un serviciu la Ploiești. Anghelina a decedat, fiind înmormîntată la Tîrgu-Jiu. Soțul Larisei a decedat în anul 1997. Larisa, devenind văduvă și pensionară, s-a mutat la Tîrgu-Jiu și locuiește împreună cu Claudia.

Cei mai vestiți medici din Soroca în perioada interbelică erau: doctorul Svirski, doctorul Avenarius; doctorul Vicol, soția doctorului-veterinar Vicol; doctorul oftalmolog Feofania Budde. Doctorul Budde a avut un fiu Mișa, absolvent al Liceului Tehnic-Agricol. După absolvirea lui a plecat la Paris. Se spune că a fost aviator și a luptat împotriva fasciștilor; dr. Costandache; dr. Ursu, elegant, cu pălărie Borsalino și un mare papion la cămașă și cu o nelipsită lulea în colțul gurii. A avut Soroca și un renumit felcer, pe Filip Mihailovici Hmelciuk cu soția lui Fevronia Timofeevna. El era mic de statură, iar dînsa era cît un „munte”. Au avut 3 copii: Serghei, care a urmat la Iași

scoala de împiegați CFR și a fost mai apoi funcționar la Iași la gara CFR, fiica Niunea a absolvit liceul de fete și a urmat Universitatea din Iași. A decedat la Chișinău prin 1958-1959. Cel de-al treilea copil, Dumitru, a absolvit Liceul „A.D. Xenopol”. A fost funcționar la Ministerul de Finanțe, la administrația financiară Soroca. S-a căsătorit cu Lidia Chiroșca, care era soră dreaptă cu Boris Chiroșca, profesor de limbă română la Universitatea din Chișinău. Dumitru Hmeliuc a decedat acum vreo 10-12 ani, prin 1997-1998.

O familie de vază a orașului Soroca au fost frații Paleologu. Vladimir Paleologu a fost directorul Camerei de Comerț și Industrie și director la Banca „Casa de Credit a Agricultorilor”. Contabil-șef al casei a fost Platonov I. Soția lui Vladimir a fost profesoară de limbă franceză la Liceul „A.D. Xenopol”. Cel de-al doilea frate Paleologu a fost comandantul gardienilor comunali. El avea un fiu, Igor Paleologu, care a decedat în refugiu la București.

O altă familie cunoscută în Soroca era Nosov. Frații Nosov, Eugen și Vsevolod, erau orfani de tată. Eugen a început să studieze la Liceul tehnic, apoi a trecut la „A.D. Xenopol”. După absolvirea liceului a urmat Institutul de Arhitectură sau de Construcții și a devenit inginer la Chișinău. S-a căsătorit cu Lora Mașkevici, fiica directorului școlii primare de lângă Grădina Publică și peste drum de liceul de fete (azi, 1999, sediul procuraturii raionale). Vsevolod a absolvit Facultatea de Drept și a devenit jurist. A lucrat la Ministerul de Finanțe, de unde a fost concediat de comuniști și a fost recalificat la fabrica „Republica” din București ca strungar. Mătușa acestor doi frați a fost Tatiana Jiltanovschi, căsătorită (și mai apoi divorțată) cu Vasile Lupașcu, institutor la Școala primară Mașkevici. Cealaltă fată a familiei Mașkevici, Ada, a fost căsătorită cu Vsevolod Cerchez, medic, mama căruia, fiind văduva colonelului rus Cerchez, s-a măritat cu avocatul Vîrnav. Ada a trăit și a activat ca doctor la Tighina.

O persoană interesantă și valoroasă a fost medicul veterinar Anatolie Grițenco (Grințescu), care s-a refugiat la București. Era apreciat ca doctor veterinar, refuzând să plece la Organizația Mondială a Sănătății la propunerea Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Gheorghe Gheorghiu-Dej l-a mazălilit la țară ca simplu doctor veterinar. A decedat la București, curînd, după catastrofa de la Cernobil. Fiul lui este antrenor la Institutul de Educație Fizică București.

Notar public la Soroca a fost Kozlovski. Avea casă dinspre Piața Unirii, în apropierea prefecturii, spre treptele ce duceau la un cimitir

evreiesc, cel mai vechi din dealul prefecturii. Treptele începeau din poarta casei învățătorului Caisin. 300 de trepte ridicau dealul. Notarul Kozlovski a avut doi copii (doi feciori), ambii absolvenți ai Liceului „A.D. Xenopol” — Constantin și Mihail. După 1940 s-au refugiat la București.

O figură interesantă și vestită a fost și învățătorul Mihailă, căsătorit cu o femeie foarte plăcută și cultă. Ei aveau un fiu pe care îl chema Camil Mihailă și care a învățat, de asemenea, la Liceul „A.D. Xenopol”, apoi a urmat Facultatea de Drept la București. Familia Mihailă locuia în casa dnei Ilieș. Mihailă avea o vie în dealul Sorocii și ca să ajungă la ea mai pe scurtătură începea a construi un drum special, pornit chiar din curtea prefecturii și care urma în serpentină pînă în vârful dealului. Acel drum nu a mai fost terminat din cauza alunecărilor de teren, care aveau loc continuu.

La Soroca mai era o familie numeroasă și veche de moldoveni — familia Ilieș. Ilieșii locuiau pe strada care duce de la sinagoga din deal, pe lângă casa preotului Afinoghen Postolache, fosta poștă de cai a lui Aronovici, pe lângă casa Cuculinschi și casa dr. Kojuharev. (Casa unde un timp a fost jandarmeria.) Dna Ilieș era văduvă de prin 1917 și avea 5 copii: două fete și trei băieți. Fata cea mai mare, Eugenia, era învățătoare. Era căsătorită cu comisarul-șef al siguranței Ionescu. Ei aveau o fată Aurica. A doua fată, Ana (Aniuta), absolvise o facultate și era căsătorită cu feciorul lui Ion Candiani — Vintilă. Ei au avut, de asemenea, o fiică. În refugiu a locuit la București. A divorțat de Vintilă. Feciorul Mihai a terminat Liceul Tehnic-Agricol. De fapt, toți băieții dnei Ilieș au terminat acest liceu. Mișa a fost în refugiu profesor de matematică în Drăgășani, județul Vâlcea, în Oltenia. Era căsătorit cu o tînără pe numele Nadea din Zastînca. Vitalie, fiul mijlociu, era căsătorit cu o sorocancă Raia și a avut doi copii: un băiat și o fată. Fata a fost profesoară, Vitalii a fost funcționar la Ministerul de Finanțe, agent de control la o fabrică. A fost grav bolnav de inimă și a decedat la Lugoj. Fiul cel mai mic, Apolinarie (Poca), a fost Guard Financiar în cadrul Ministerului de Finanțe. S-a îmbolnăvit de tuberculoză și a fost internat la sanatoriul Bîrnova, județul Iași. După tratament a revenit la serviciu, dar a decedat la Timișoara în timpul bombardamentului aviației americane. Nu a fost căsătorit.

Dr. Kojuharev murise pînă la 1918. În perioada anilor '20-'30 la Soroca locuia numai soția lui, o femeie plăcută, complet retrasă. Trăia din chiria plătită de familia profesorului Ion Loghinescu care locuia

într-o casă aflată în curte, precum și din chiria pe care o primea de pe urma frumosului și marelui conac pe care îl avea. Ea însăși locuia la subsol. Gospodăria îi era întinsă. A avea o grădină mare, care se mărginea cu casa lui Țurcanu-Botezatu și ocupa o jumătate de cartier pe strada Principesa Elizabeta. Dna Kojuharev avea o nepoată, Vava Morit, singura persoană care o vizita. Nepoata dnei Kojuharev locuia într-o casă cu grădină din apropierea Iarmarocului, folosit de elevi ca teren de fotbal.

Alături, pe aceeași stradă, erau două școli: școala elementară evreiască, directorul ei a fost profesorul Mazur, care a avut un fiu la liceul „A.D. Xenopol”, alături de ea, școala primară românească, al cărui director era învățătorul Ivan S. Popovici, un om de o rară finețe și un foarte bun pedagog. Soția lui, Profira Ivanovna, era casnică. Ea era soră cu preotul Vladimir Dimitriu din Bălți și care avea un fiu: Jorj (Gheorghe), profesor de desen, și Petru (mai mare) era judecător la Tribunalul Soroca. În școala lui Popovici lucra și soția lui Vasile Săcară.

De asemenea pe strada Principesa Elizabeta se afla o casă mare și frumoasă a familiei Cotruța Olga, moșieri, care aveau posesie în comuna Hristici județul Soroca. Din prima căsătorie a avut doi copii: Nina și Grigore. Nina s-a măritat cu un locotenent de la Batalionul II, Regimentul 39 Infanterie, pe nume Lombescu. O parte din moșie a fost vîndută și banii au fost dați ca zestre Ninei. Mai apoi Olga Cotruța a tot vîndut moșia cîte un petic, ca pînă la urmă să nu-i rămînă nimic. Din a doua căsătorie (pînă la 1918) cu un colonel rus pe nume Vilkovski a avut un fiu Alexandru, care a învățat la Liceul Tehnic-Agricol numai două clase, căci în urma unor „experimente” de fabricare a prafului de pușcă, s-a produs o explozie, în urma căreia el rămîne cu mîna stîngă grav mutilată. În 1940 a rămas sub ocupația sovietică. Alexandru s-a căsătorit cu nepoata generalului rus țarist Iaghelov — Ira Ciobanu. S-a ocupat cu îngrijirea viei.

Dna Cotruță a avut și un fecior Grigore de la prima căsătorie, un vestit, pe timpuri, basist la fanfara Liceului „A.D. Xenopol”. A absolvit Academia de Arte Frumoase. În refugiu a trăit și a lucrat la Brașov.

Lîngă școala Popovici era o casă mare, a evreului Sfet, care avea un băiat Iankel și două fete. Ianchel Sfet a luptat în diviziile internaționale comuniste din Spania. După victoria lui Franco, atît Iankel Sfet, cît și Ștefan Munteanu, fost elev la Școala Normală „Petru Maior” din Soroca, avînd vederi politice procomuniste, au primit refugiu la Moscova. În timpul celui de al doilea război mondial, Sfet cu grad de colonel a comandat o unitate militară formată din prizo-

nieri români din divizia „Tudor Vladimirescu”. Era cunoscut sub numele Jak Sfet. În ultimul timp a locuit la Chișinău.

Ștefan Munteanu, fiul dnei Munteanu, economă la Liceul de fete, cu grad de maior, a fost membru în Comisia Aliată de Control de la București, după data de 23 august, când România a trecut de partea aliaților. După război Ștefan Munteanu a lucrat la Ministerul Învățămîntului din R.S.S.M. A decedat la Chișinău.

305

O figură interesantă la Soroca a fost și profesorul de matematică de la Liceul Tehnic-Agricol Satmalian Ștefan Tarasovici. Un matematician de forță. Era căsătorit. Soția lui era directoarea liceului de fete. Ștefan Tarasovici era cumnat cu locotenent-colonelul Botez, comandantul Batalionului I al Regimentului 39 Infanterie, cu sediul la Cuhurești Soroca. Era un om înalt, destul de frumos și respectat de toată lumea. Avea un fiu, care a terminat Facultatea de Medicină și în prezent e medic-chirurg la Iași.

Un om interesant a fost căpitanul Căpreanu, un om necăsătorit și foarte elegant. Nu era rău de felul lui, dar îi plăcea să înjure „ca la cazarmă”.

Un alt militar la Soroca era Gheorghe Vasilescu, căpitan la batalion. Om cult, iubitor de muzică. Era foarte milităros, dar se comporta corect cu trupa, nu era rău. Soția lui a fost profesoară și directoare la liceul de fete. Ea era o femeie severă, dar corectă, cu cunoștințe solide. Au avut o fiică, care în prezent (1999) locuiește la Iași. Căpitanul Gheorghe Vasilescu era și dramaturg. Are câteva piese ca, de exemplu, *Ochiul Babei*.

Căpitanul Hudjinski se spunea că ar fi fost aviator, dar în urma unor abateri disciplinare a fost transferat la Soroca. Era un om rău, înjura și bătea soldații. Avea un cal alb și când tineretul îl observa, îi cînta din urmă „Calul Bălan” și „călărețul bălan și șeaua-i verde ...”, ceea ce nu-i plăcea deloc.

În casa preotului Stoianov, pe care, după cum am mai menționat, a cumpărat-o Turcanu-Botezat, a locuit familia Nikola (Nikolaev). Era posesorul unei stupine mari și întreaga familie trăia din venitul de pe urma mierii. Nicolaev avea un băiat Valentin și o fată Inga. Valentin era un mare filatelist și nu-l interesa altceva decît timbrele. Inga era o fată drăguță și gingașă. A absolvit liceul de fete. Valentin a absolvit Liceul „A.D. Xenopol”.

Soroca a avut norocul să aibă profesori foarte buni în toate domeniile, dar în mod special în domeniul desenului: Petru Chicicu de la școala normală, Teodar Cebanu de la Liceul Tehnic-Agricol, Cikerski

de la liceul de fete, care mai apoi a fost urmat de Solovei. Au lăsat urme adânci în viața muzicală a instituțiilor de învățămînt din oraș:

Grițic — în muzica vocală și cor, la liceul de fete, școala normală și Liceul „A.D. Xenopol”;

Ion Rebeja — la Liceul Tehnic-Agricol;

Pokaznoi — la Liceul „A.D. Xenopol”, muzică și fanfară;

Frederik Rișavi — la școala normală. Un om deosebit ca profesor de vioară, conducător de fanfară.

Profesorul Grițic a fost acel care i-a dat primele lecții de canto lui Eugen Radțibor. Acesta a ajuns să cînte la vîrstă de 86 de ani.

Un bun profesor de limba română a fost Hrițcu.

Mai erau la Soroca frații Pantaz: Nicolae și Vladimir, ambii profesori. Vladimir — la școala de meserii, iar Nicolae — profesor de fizică. Ambii erau adepții lui Bahus, dar ca profesori erau buni.

Era cunoscut la Soroca și Kersnovki Serghei. A absolvit Liceul Tehnic-Agricol. A făcut armata în Regimentul 39 Infanterie și a murit pe front la Cotul Donului.

Preot la Hristici a fost Mironov, care a avut doi fii. Urmașul unuia din cei doi fii, nepotul preotului Mironov (s-ar putea ca să fie acel Mironov, fostul Ministru al Tineretului și Sportului în guvernul Văcăroiu).

O personalitate a orașului Soroca, un adevărat patriot în toate timpurile a fost Eugen Radțibor, nepotul protoiereului profesor Alexandru Proțentco, vestit nu numai prin milostivirea lui, ci și prin faptul că a fost cel care a pus prima cărămidă a bisericii, care a început a se construi la Soroca, dar care, cu părere de rău, nu a ajuns să fie sfințită. Într-o noapte autoritățile comuniste din oraș (începutul anilor '60) au demolat-o prin explozie, ridicînd mai apoi în locul ei o scenă de vară, demolată și ea mai tîrziu. În prezent pe locul bisericii neterminată se află Parcul central din fața clădirii administrative (primăria, executivul).

Mama Nadejda Sava Radțibor este fiica răzeșului Sava Ivanovici Lungu din comuna Cotiujeni, județul Hotin. Tatăl Ion Radțibor, de origine e neamț (după tată). A participat la primul război mondial. Stabs-căpitan în armata rusă. Mort în primul război mondial.

Eugen Radțibor s-a născut la 3 martie 1912 în orașul Kovel (Ucraina). A mai avut un frate, mai mare, Nicolae, născut în 1910 și decedat la Soroca în 1927. Este înmormîntat la cimitirul „Aleinikov”. Primele studii Eugen le-a făcut la școala de aplicație de pe lîngă școala

normală din Soroca, clasa a IV-a a urmat-o la țară, în comuna Șofir-cani, județul Bălți. Apoi au urmat aproape doi ani de studii la Liceul Aehnic-Agricol, ca mai apoi să intre la Școala Normală „Petru Maior” din Soroca. A absolvit-o pe cea din Năsăud, deoarece elevii au fost transferați acolo după inundația din 1932.

Armata a făcut-o în Regimentul 39 Infanterie, Batalionul Soroca cu gradul de sergent. La începutul războiului cu acest regiment a luptat pe frontul din răsărit. După serviciul militar a fost gardian comunal la primăria Soroca, apoi funcționar la banca agricolă, iar ulterior a intrat funcționar la Ministerul Finanțelor, la comandamentul găzii financiare de la Iași, apoi s-a aflat în refugiu la București, la Lugoj, unde a fost demobilizat, fiind șef al secției găzii financiare a județului Severin, cu grad de comisar-șef.

La 30 decembrie 1947 a fost eliberat din lucru ca „dușman al clasei muncitoare”. După aceasta a schimbat mai multe servicii — funcționar, secretar-șef, profesor și apoi din nou redus de autoritățile comuniste.

Eugen Radțibor se întoarce la Iași, unde lucrează contabil, ca mai apoi să devină artist liric la Filarmonica Iași, iar din 1956, artist liric la Opera de Stat Iași. Domnul Radțibor este unul din membrii fondatori ai corului Filarmonicii și Operei din Iași. De la acest serviciu a ieșit la pensie. S-a căsătorit cu Elena Rojnov-Grosu. Are două fete și doi nepoți, un băiat și o fată. În prezent este pensionar. Locuiește la Galați, de unde ne vin răvașele lui pline de dragoste față de locurile dragi: „În acest zbucium cu dorul locurilor natale și dorul după oamenii buni cu inimi calde și sufletul deschis și plin de ospitalitate, am îngenuncheat rugîndu-ne bunului Dumnezeu, ca să ajute și să aperse Basarabia de toate relele și de venirea dușmanilor asupra ei.”

Iași — Soroca, 1 septembrie 1998. E. Radțibor: „Sîngele apă nu se face, este una, iar la noi la Soroceni, indiferent de etnie, de naționalitate, de confesiune, indiferent de sînge, ce le curge prin vine, n-a existat niciodată ură de «rasă». Noi toți am fost soroceni și atîta era suficient. Toți am fost prieteni și ne ajutoram reciproc, așa eram noi socorenii și n-a fost rău”.

În viața comercială a orașului un loc aparte l-a ocupat dna Stempel, care, încă prin anii '20, pe locul unde mai apoi a fost făcută Piața Unirii, a avut un mare restaurant popular, țărănesc, numit „tractir”. Acest tractir era veșnic plin de țărani și unde se bea foarte mult ceai. Avea un samovar de proporții enorme. Copiii erau mereu

impresionați de felul cum se bea ceaiul „v prikusku”. Pe atunci nu se prea obișnuia să se bea votcă și ceaiul era la modă. Cu timpul „tracturul” dnei Stempel, cât și alte imobile din împrejurimi, au fost demolate și pe locul lor s-a creat Piața Unirii, unde la mijloc a fost instalat monumentul generalului Stan Poetaș.

Dna Stempel avea mai multe case și în una din ele, în cea care era în colțul străzii Regina Maria și străzii I.G. Duca (cea care duce de la Nistru spre Prefectură), se află o cafenea-cofetărie, unde se bea cafea, sprit, apă minerală. Se juca table, domino și șah. Aici își petreceau timpul în glume, bancuri și anecdote tinerii, funcționarii și studenții...

Cinematograful ocupa o clădire mare, destul de părgănită, cu mobilier scîrțîind. Avea însă o scenă încăpătoare, cu o cămăruță în spate, denumită „Cabina pentru îmbrăcarea artiștilor”. În acest cinematograful Eugen Radțibor a auzit pentru prima dată simfonii de Beethoven, de care a rămas entuziasmat. Acolo Liceul Tehnic, prin cadrele lui didactice, a jucat piesa *Cetatea Neamțului și Sobieski*. O montare excepțională. Decorul a fost executat de profesorul de desen T. Ciobanu. Acolo s-a jucat opereta *Ivanov Pavel*, sub conducerea muzicală a profesorului Pokaznoi. Se demonștrau filme foarte frumoase și educative pe fundal muzical. La vioară cînta evreul Vexler.

A mai fost o figură vestită la Soroca — un adevărat personaj al anilor '30, numit Bucur, țigan de etnie. Oricînd l-ai fi întîlnit era îmbrăcat într-un anteriu de șiac țărănesc, negru la culoare și legat cu o sfoară groasă din lînă de oaie. Era în permanență cu capul gol, cu picioarele goale, încălțate într-un fel de sandale. Pe piept avea două cruci Sfîntul Gheorghe și două medalii, tot din argint, cu panglica „Sfîntul Gheorghe”.

Acest Bucur le povestea tinerilor curioși că decorațiile le-a primit pentru faptele lui de arme de pe fronturile primului război mondial, luptînd în armata țaristă. Avea țiganul Bucur și brevetele necesare. Era foarte credincios și zicea că este convins că numai Dumnezeu l-a apărut în toate acțiunile în care a fost implicat pe front. Bucur avea și traistă, în care își ținea hrana și banii. Strîngea mereu bani pentru construcții și reparații de biserici. Lucrurile acestea erau adevărate. Banii adunați îi depunea la Episcopia din Bălți. Istoria lui Bucur a continuat în perioada celui de-al doilea război mondial și a fost povestită de Mihai Carauș, sorocean înrolat în Armata Roșie. Mihai a fost mobilizat și trimis pentru instruire, a urmat depunerea jurămîntului și apoi soldaților li s-a acordat „liber”. Ca orice soldat străin de

locurile în care se afla și neștiind pe nimeni, Mihai Carauș a plecat prin oraș să facă cunoștință cu el. A ajuns într-o piață. Era frig. În piață era multă lume și, curios cum era, s-a apropiat să vadă de ce se adunase atîta lume și, ce să vezi? Pe niște lăzi era cățărat Bucur, îmbrăcat ca de obicei, cu un ciomag lung, cu o cruce la vîrf. Predica strigînd (redăm după spusele lui Eugen Radțibor, cele auzite de el în 1963 la Piatra-Neamț de la M. Carauș): „Frați români, frați români, antihristul a coborît pe pămînt. Am fost aduși de el prin oamenii bolșevici de la locurile noastre, ca să murim aici în Siberia, să luptăm pentru puterea sovietică, pentru instaurarea diavolului pe pămînt. Fraților, nu vă lăsați și nu luptați contra Crucii, ci luptați contra diavolului, contra antihristului” și multe altele. Bucur a fost arestat în iarna anului 1940. Ce a fost mai departe cu țiganul sorocean Bucur nu știm. Sperăm că pe viitor, în urma unor investigații, vom da de urma lui.

...Soroca a dat oameni de valoare în toate domeniile: cultură, știință, educație, artă dramatică, artă lirică, pictură, militarie.

Căpitanul Captarencu, comandorul avocat Vasile Corobceanu, căpitanul Nicolae Corobceanu (ambii sînt fiii preotului Corobceanu din Ocolina), sublocotenent Jacob Rotaru din Trifănești (mort la Cotul Donului), locotenent Ion Pașcovschi — institutor (mort la Cotul Donulu), Goian Alexandru — subofițer TTR art. 71, profesor de limba franceză, Grigore Cotruță — profesor de desen la un liceu din Brașov, Teodor Ivancenco — pictor, Galiășevici Nicolae — profesor de desen la Hîncești; Zinaida Palii — mezzo-soprană, solistă la Opera din București, Elena Ciornei — mezzo-soprană, solistă la Opera din București (în prezent, 1999, locuiește la Paris), arhitectul Sava Ursu — ginerele profesorului de desen Solovei, cel care a fost strivit de un tanc sovietic în plină stradă din București, Bogdanovici, care a fost director al prefecturii înainte de război. Soția lui a fost născută Polișciuk. Aveau doi copii (Șura) Alexandru și o fată. Șura a fost legionar și la instaurarea regimului comunist a fost arestat și purtat prin mai multe închisori: Jilava, Pitești, Sibiu, Aiud... Fiind torturat a murit în închisoare. Cel care l-a torturat era Țurcanu Eugen și îl cunoștea pe Bogdanovici încă de la Liceul „A.D. Xenopol”.

A avut Soroca tineri talentați în muzică precum: Semencișin Ion, Dusica Vexler — vioristi, Mitea Afurkeev — tenor minunat. El, ca și mulți alți soroceni, a cunoscut „bunăvoința” Siberiei sovietice.

Una din familiile vestite din oraș era familia Veskov. Tatăl, Aleksandru Veskov, era un om înalt, tuciuriu la față și cu mustață gen unguresc. Era responsabil de uzina electrică a Prefecturii. Înainte de inundație locuiau într-o casă proprie, chiar pe malul Nistrului, situată între Liceul Tehnic-Agricol și Liceul „A.D. Xeponol”. A avut trei fete. Cea mai mare, Nina, a fost căsătorită cu unul din frații Spivacov, cea mijlocie, Galina, a absolvit Universitatea din Iași, a fost zeci de ani profesoară de fizică la școala nr. 1 moldovenească din Soroca, fiindu-mi chiar și mie profesoară de fizică. A fost căsătorită cu Boris Bezrodnî — profesor de matematică la aceeași școală. Cea mai mică, Valentina, a absolvit Academia de Arte din Iași — profesoară de desen. A fost căsătorită cu Dumitru Afurkeev. Două surori trăiesc și astăzi. Nina a împlinit 88 de ani, Galina Alexandrovna — 87. Valentina a decedat în 1999 la vârsta de 84 de ani.

În primăvara anului 1932 devine cunoscut întregului oraș și chiar în județ numele pedagogului Mitrofan Corneț de la Liceul „A.D. Xenopol”.

Pe locul unde astăzi se află piața centrală erau situate la începutul anilor '30 clădirile Liceului „A.D. Xenopol”. Era o zi ca toate zilele de primăvară, după o iarnă destul de friguroasă de înghețase chiar și Nistrul care curge destul de repede.

Elevii liceului de băieți, membri ai fanfarei școlare, se reținuseră mai mult timp: pregăteau un nou concert, care o dată cu cântecul de primăvară al păsărilor avea să răsunе în grădina publică a orașului. Când repetiția era în toi în clădirea internatului a început să pătrundă apa. Luați prin surprindere, copiii nu au apucat să se retragă. Pedagogul Mitrofan Corneț le-a ordonat copiilor să urce în pod. De acolo, prin ferestruica din acoperiș, i-a ridicat unul câte unul pe acoperiș. De la înălțime copiii au devenit martori oculari ai agoniei orașului. Apa tulbure, cu ghețari, pătrunsese departe. Oamenii încercau să-și salveze bunurile, iar la vale torentul de apă ducea tot mai multe lemne, poloboace, pluteau animale înecate — totul era înghițit de apă. Situația devenise critică. Apa ajunsese la acoperișul caselor. Ghețarii loveau casele, demolându-le. Ajunși la disperare, copiii, care mai strîngeau la piept bogăția lor — instrumentele muzicale —, au început a cânta. Deasupra orașului inundat a răsunat melodia unui marș funebru. Oamenii, ocupați cu salvarea iluzorie a bunurilor, și-au ridicat capetele, și-au îndreptat privirile spre clădirea Liceului. Cei care au avut bărci s-au îndreptat spre Liceu. Când bărcile s-au apropiat de Liceu apa

rece și tulbure, amestecată cu ghețari, ajunsese la streșini. Învățătorul Mitrofan Corneț i-a ajutat pe copii să urce în luntri și, când mai rămăsese un pas pînă la salvarea sa, când de acum ultimul elev era în luntre, a alunecat pe foaia de zinc și a căzut în apă, fiind acoperit de un sloi enorm de gheață. În zădar priveau cei din luntri la apa tulbure. Mitrofan Corneț, învățătorul de la Liceul „A.D. Xenopol” nu a mai ieșit la suprafață.

Eugen Radțibor, martor ocular la inundația din 1932, își aduce aminte despre acele zile triste ale orașului Soroca:

„Trista înmormîntare a pedagogului Mitrofan Corneț, pe mine m-a impresionat atunci și am făcut fotografia pe care v-am trimis-o. Sînt documente ale aceluși an de tristă amintire 1932, când orașul de jos a fost greu lovit și distrus parțial. Noroc că totuși n-au fost multe victime omenești. Eu personal, cu un grup de colegi, toți elevi, am pornit în ajutorul celor, ce se aflau în situații disperate, cățarați pe case, cerînd ajutor. Cu o plută improvizată din lemnăria ce se afla în depozitul lui Ketroser, am întocmit o plută și am pornit în ajutorul oamenilor. Din colțul casei lui Solovei, colț str. Regele Ferdinand I și Principele Nicolae am ajuns la școala primară a lui Terziev și pînă la a doua casă mai jos, unde prietenul nostru Gleb Socolovschi striga să fim atenți și să venim mai repede, căci este înghețat și nu se mai poate ține. Sloiurile de gheață ne înconjurau din toate părțile, și totuși, cu tot riscul, am reușit să-l luăm pe Gleb pe plută. Din cauza sloiurilor, care deveniseră tot mai dense, n-am mai putut înainta pînă la Liceul „Xenopol”, unde prietenul meu Pavel Piontechevici striga și el după ajutor după ce pedagogul M. Corneț căzuse deja în apă. Noi așa și nu am mai ajuns cu pluta pînă la liceu și, cu mare greutate, ținîndu-ne de crengile salcîmilor de pe trotuare, care de abia se vedeau din apă, am reușit să trecem pe strada, în care trăiau familiile Mija, Nervillev, Platonov și a profesorului de fizică Carauș. Eram uzi complect și dîrdîiam, că ne săreau dinții din gură. Am fost preluați de profesorul Carauș și de ceilalți locuitori ai casei și duși în casă, unde ne-au dat lenjerie uscată și ne-au dat și cîte o stopcă de rachiu, pe care am băut-o ca pe apă. Ni s-au luat hainele la uscat. După un timp i s-a comunicat și mamei mele, că pluta, cu care am plecat în ajutorul altora, s-a întors cu bine și cu un elev salvat de noi. La puțin timp am plecat și eu spre casă, dar de la cinematograful și pînă ce am străbătut Piața Unirii, tot prin apă am mers. Ajuns acasă (stăteam în strada Principesa Eliza-

beta, în casa lui Turcuman, la demisol). Casa era plină de eleve de la Internatul de fete al Liceului „Domnița Ruxandra”, care, văzîndu-mă, m-au primit cu brațele deschise, declarînd că sînt un „Erou”. De, am ajuns să fiu erou, dar e bine că am scăpat și că am reușit, la rîndul nostru, să mai scăpăm un om.

Înainte plecării plutei noastre în ajutorul altora, plecase încă o plută, pe care o construise Fedea Vahnovschi; fiind luată de torentul de apă, pluta a fost dusă mai jos, trecînd peste terenul iarmarocului (azi stadionul) și erau gata ca să se înece, dar știu că Fedea Vahnovschi, bun înotător, a reușit să iasă la mal tocmai în apropiere de casele generalului rus Iaghelov, la fel ca și Ghenadie Frunză, elev de la Liceul Tehnic-Agricol, care și el s-a salvat înotînd.

A fost jale mare la Soroca.“

Întregul oraș, îndurerat de pierderea pedagogului Mitrofan Cornaț, l-a petrecut în ultimul drum. Peste o lună pe locul unde a fost găsit corpul neînsuflețit al lui M. Corneț colegii și elevii recunoscători i-au ridicat o cruce din piatră. Buchețelele de flori, care apăreau din cînd în cînd la cruce, vorbeau de faptul că fapta învățătorului nu a fost uitată. Și dacă cineva acum, peste 67 de ani, ar dori să reculeagă amintirea lui Mitrofan Corneț la crucea ridicată de soroceni recunoscători, în zădar îi va fi dorința — crucea a fost distrusă de valul de ateism. O dată cu dispariția crucii a început să se șteargă din memoria locuitorilor și numele lui Mitrofan Corneț, pedagog la Liceul „A.D. Xenopol”.

Zeci de figuri sorocene au fost și sînt mîndria și durerea noastră peste vremuri. Printre ei e și Paul Vataman.

Penza. Iarna anului 1942. Hăul nopții dă buzna prin ferestrele mici ale barăcilor troienite. Hăul necunoscutului și al deznădejzii îi învăluia pe cei dezmoșteniți de soartă, de neam, de țară, duși departe de Moldova dragă. Orice suflare căuta în acele zile un ascunziș cît mai depărtat de suflarea rece a iernii. Viața se scurgea neîncetat sub coasa nemiloasă a morții. Mureau de foame, de frig, se îmbolnăveau și nu erau tratați. Ei erau considerați „dușmanii poporului”.

Undeva departe, ca într-un vis, rămăsese clinchetul zurgălăilor și glasurile vesele ale colindătorilor, nopțile lungi de iarnă cu povești cu Ilene Cosînzene și Feți-Frumoși la gura sobei, care parcă nici nu au mai fost. Tot ce i se întîmplase era un lucru ireal, un vis, un coșmar fără sfîrșit: arestarea, cercetările, învinuirile neîntemeiate, vagoanele de marfă, brutalitatea pazei care îl însoțea în acel drum fără întoarcere

la casa dragă, la soție, la fecior. Murdărie, foamete, boli și moartea salvatoare din acel iad creat de „oameni” pentru oameni.

Soarta a fost nemiloasă cu dînsul. Umbra morții a trecut peste el. De cîteva zile se zbătea doborît la pat de febră. În agitația sa în acea noapte lungă de iarnă s-a pomenit aruncat la podea de boala necruțătoare, pernă fiindu-i o pereche de bocanci. Dimineata confrății de chinuri și suferințe îl vor găsi liniștit, cu fața brăzdată de urmele suferințelor.

...În 1919 un faeton însoțit de cîteva călăreți militari s-a oprit în fața prefecturii orașului Soroca. Generalul Stan Poetaș, aflîndu-se într-o inspecție a frontierei de stat a României, s-a oprit în vizită la Soroca. Afară de interesul profesional avea intenția să ia mai îndeaproape cunoștință de acest oraș nistrean, cu oamenii și viața lui. Aflîndu-se la Școala Normală „Petru Maior”, generalul Poetaș a fost impresionat de faptul că printre elevii fruntași la învățătură și cu o disciplină exemplară predomina familia Vataman. Ca respect și laudă pentru succese la învățătură, la plecare generalul Stan Poetaș le-a făcut cadou fraților Vataman un sul de postav pentru uniforme.

Băieții lui Pantelimon și ai Elenei Vataman erau cu adevărat harnici la toate. Cu ajutorul lui Paul, Andrei și Nicolae, în baza bursei pentru învățătură bună și purtare exemplară, Pantelimon Vataman construiește un gard din fier la casa lui din Soroca.

Pantelimon și Elena Vataman, oameni harnici, își cîștigau pîinea în sudoarea frunții. Erau mulți în familie. Elena Vataman a dat viață la 11 copii, dar numai 8 au rămas în viață: Elizaveta, Paul, Maria, Andrei, Nicolae, Tudor, Daria și Ana. În prezent din întreaga familie Vataman a rămas în viață Daria Vataman-Scînteianu, o femeie de o rară cultură și bogăție sufletească.

Paul Vataman s-a născut la 30 octombrie 1899 la Soroca. Părințele, măcelar la abator, face tot posibilul ca copiii lui să învețe carte. Paul este elev la Liceul „A.D. Xenopol”. Liceul este situat pe locul, unde astăzi se află piața comercială principală. În 1932 clădirea liceului a fost demolată, în urma mării inundații de atunci. Paul Vataman își continuă studiile la Școala Normală „Petru Maior” din Soroca. Acolo îl găsește în 1919 generalul Stan Poetaș. După absolvirea școlii normale Paul își face studiile la Universitatea din Iași, facultatea de Litere și Filozofie, cu specialitatea în istorie. După absolvire se încadrează în lucrul practic de pedagog. Cariera și-o începe în 1924 la școala normală din Vaslui. De la 1 septembrie 1925 și pînă la 1

iulie 1940 a lucrat la Liceul „A.D. Xenopol” din Soroca. În 1924 își face serviciul militar la Ploiești în grad de subofiter. O scurtă perioadă de timp, între 1 septembrie și 1 noiembrie 1939, a fost detașat la serviciul social la București, printr-un ordin ministerial.

Om de o vastă cultură, de un profesionalism impecabil, personalitate eminentă a renașterii naționale din Basarabia în perioada interbelică, scriitor, cercetător, director la Liceul Teoretic din Soroca „A.D. Xenopol”, bun prieten și coleg mărinimos...

Ca pedagog activează în asociația corpului didactic din județul Soroca, corespondent activ al revistei *Solidaritatea*, purtând mereu de pe paginile ei o inimoasă polemică cu colegii săi despre istorie ca obiect, ca proces, ca factor educativ. Profesor titular definitiv cu 2 gradatii, el cutreieră satele județului, desfășurând un lucru enorm de cercetare a trecutului și prezentului, de propagare a cunoștințelor și culturii românești. Paul Vataman devine astfel posesorul unei adevărate colecții de manuscrise și documente basarabene, redactate de el personal. Mai târziu (1944) această colecție va ajunge la adăpost, la arhiva de folclor din București, fiind predată profesoarei Tatiana Gălușcă-Cirșmanu, profesoară la liceul de fete din Soroca, de către soția lui Paul Vataman, Ana, și ea pedagog la același liceu.

În 1929 Paul Vataman se căsătorește cu Ana Zaher, de origine germană, și devine rudă, cumnat cu altă personalitate eminentă a Sorocii Profirii Procopii, profesor de fizică, directorul Liceului „A.D. Xenopol”. Profirii Procopii era dintr-o familie înstărită din satul Hristici, județul Soroca.

Paul Vataman a jucat un rol important în viața culturală a județului. A fost vicepreședintele Căminului județean cultural, membru al Partidului Țărănesc. Nu era manifestare culturală la care să nu fi luat parte Paul Vataman.

În a doua jumătate a anilor '30 Paul Vataman, în dorința de a familiariza publicul larg cu trecutul istoric al județului natal, cu oamenii și faptele lor, concepe o serie de cercetări despre viața și activitatea acelor personalități care au stat la începutul renașterii naționale politice, culturale și economice a moldovenilor. Roadele cercetărilor sale le-a publicat pe paginile revistei învățătoarești *Solidaritatea*. Conducerea căminului cultural județean ia inițiativa de a tipări rodul cercetărilor lui Paul Vataman. În 1938 sub auspiciile căminului cultural județean „Emanuil Gavriliță” este tipărită cartea *Figuri sorocene*.

În lucrarea sa Paul Vataman vorbește despre oameni de mare valoare pentru neamul nostru:

1. Avocatul Emanuil Gavrilică din Baxanii Sorociei, directorul primei publicații în limba moldovenească (română) din Basarabia — *Basarabia*.

2. Profesorul Iustin Frațiman din Cuhureștii Sorociei — a doua faimă a românismului nostru pretutindeni.

3. Avocatul Simion Murafa, originar din răzeșii Cotiujenilor Mari ai Sorociei, colaborator al ziarului *Cuvîntul moldovenesc*, ziar care a jucat un rol însemnat în acțiunea de deșteptare a moldovenilor în perioada 1913-1918.

4. Vasile Florea, căpitan de răzeși, patriot al neamului din care își trăgea obîrșia.

5. Vasile Săcară, răzeșul din Niorcanii Sorociei, patriot, luptător pentru Marea Unire din 1918, prefectul județului Soroca, profesor.

6. Constantin Kazimir, boier din Cernoleuca Sorociei, care a fost epitropul tineretului basarabean la studiile de toate felurile și de toate gradele, împărțind burse și ajutoare moldovenilor care se trăgeau la carte.

La apariția volumului lui Paul Vataman și-a dat concursul la 1938 și căminul cultural orășenesc „Simion Murafa”, condus de inimosul consilier agricol Ion Candiani.

Ziua de 28 iunie 1940 a fost pentru mulți basarabeni o zi de hotar. Viața, activitatea și bunăstarea multor soroceni a depins de hotărîrea celor mari de la putere și domnie. Tot ce a fost pînă la 28 iunie a rămas într-o clipă undeva în trecut ca un vis. Acele judecăți ale „dușmanilor poporului”, care aveau loc peste Nistru, în țara sovietelor părea că nu ne privesc pe noi. La 13 iunie 1941 încep arestările în masă — zile de groază și spaimă. În discuțiile lor, soroceni căutau o explicație, o ieșire din întunericul care îi înconjură tot mai tare. Pretutindeni se vorbea:

„— L-au arestat pe acela, că făcea politică.

— A fost arestat acelălalt, că avea mai mult pămînt și era „chiabur”.

— Ai auzit? A fost arestat preotul, profesorul...”

Da, a fost arestat profesorul, țăranul înstărit, preotul satului și mulți, mulți alții, cei mai muncitori, cei mai cinstiți, cei mai cărturari, cei mai respectați. Începuse procesul de decapitare a basarabenilor.

Au fost arestați frații Lupașcu Gheorghe și Vasile. Este reținut profesorul de desen Solovei Alexandru. Este arestat profesorul Vasile

Lupașcu, fratele lui, fost prefect al județului Sorocea, Gheorghe Lupașcu, împarte soarta lor și rudele lui Paul Vataman, Profirii Procopii cu soția Ludmila, socrii Friderich și Eugenia Zaher.

316

La 25 iunie 1941 a fost arestat și Paul Vataman, în timp ce se afla la Ocnița, unde fusese transferat cu serviciul. După arestare a fost transportat la Sorocea, unde i s-au făcut cercetări, fiind anchetat de NKVD-iști. Care a fost vina incriminată lui Paul Vataman? Trădare de țară!? Care țară, mă întreb eu?

Se spune că Paul Vataman lucra mai departe asupra volumului *Figuri sorocene*. Ieșise de sub tipar numai volumul întâi. Dorea să scrie *Istoria Românilor*. Era într-adevăr o personalitate plină de vise și planuri pe viitor: la 28 iunie 1941 nu împlinise nici 42 de ani. Viața era frumoasă și totul părea încă înainte...

....."Ferice de cei prizoniți din pricina neprihănirii, căci a lor este împărăția cerurilor". Matei. Capitolul 5. Vers.10.

ÎN TRE BRUN ȘI ROȘU: 28 IUNIE 1940

Holocaustul roșu împotriva poporului român a debutat o dată cu pactul odios încheiat la 23 august 1939 de către Germania fascistă și Rusia comunistă, fiind pus în aplicare prin ocuparea Basarabiei și a nordului Bucovinei de către URSS, în iunie — iulie 1940.

Anii 1933 și 1939 au aruncat Europa în Holocaustul brun și roșu, declanșat de cele două mari puteri: Germania și Uniunea Sovietică. De remarcat că pentru România Holocaustul roșu s-a concretizat în peste 2 000 000 victime, aparținând în esență primilor 15 ani ai „erei comuniste”. Istoricul chișinăuian Anton Moraru a stabilit că numai în perioada iunie 1941 - iunie 1949, cât teritoriile istorice românești s-au aflat prima dată sub ocupația Kremlinului roșu, în Basarabia au fost arestați, asasinați ori deportați peste 30 000 moldoveni.

Autorii Holocaustului împotriva poporului nostru au fost autoritățile comuniste de la Moscova și uneltele lor din Basarabia, comuniștii moldoveni sau alogeni, cât și colaboratorii convinși sau de ocazie din Soroca și Chișinău.

Aș dori să dau citire unui document care a precedat cu aproximativ 24 ore prima notă ultimativă a Kremlinului:

*„Marele Stat Major
Sectia a II-a
Biroul I Informatii
Nr. 13 329/B*

25 iunie 1940

NOTĂ INFORMATIVĂ **Măsurile militare ale URSS** **la frontierele României.**

„1. Marele Stat-Major are ferma convingere că printre concesiunile făgăduite URSS de către Germania, ca preț al încheierii pactului de neagresiune din 25 august 1939, figurează și cedarea Basarabiei și Nordului Bucovinei (subliniat în original).

2. Dată fiind situația internațională, când Germania este și va fi încă multă vreme absorbită de Vest, nu este exclus ca URSS să caute să invadeze aceste provincii românești, fără a mai avertiza Berlinul, așa cum a proce-

dat cu Polonia, Finlanda și Țările Baltice. În această tendință a sa, URSS pare să fie încurajată chiar de unele sugestii trimise de la Londra.

3. În ultimul timp Sovietele au luat pe frontieră o serie de măsuri cu totul semnificative, care duc la concluzia că URSS pregătește o agresiune contra României.

Studiul acestor măsuri, destul de înaintate, ne face să credem că agresiunea este din ce în ce mai probabilă.

Înregistrăm următoarele:

a) în imediata apropiere a frontierei sînt dislocate un număr impresionant de mari unități (circa 20-22 divizii infanterie + 6 divizii cavalerie + 7 brigăzi motomecanizate + 10 brigăzi aviație);

b) zonele probabile de operații sînt dotate rapid ca pentru un război iminent.

Semnalăm:

— construirea de terenuri de aviație și depozite de muniții;

— construirea de poduri peste Nistru (în Galiția) și depozitarea de material lemnos și adunarea de bărci și pontoane în diferite puncte ale Nistrului;

— în sfîrșit, o intensivă activitate de spionaj pe întreg teritoriul țării și în special în Bucovina și Basarabia.

Deși, în prezent, s-ar părea că un război româno-sovietic nu ar mai conveni Germaniei, este totuși posibil ca URSS să nu mai țină seama de interesele Reichului și să treacă la acțiune fără a mai anunța guvernului german.

Trebuie să avem în vedere că în împrejurările actuale promisiunile și chiar garanțiile ce ni s-ar face de Reich, relativ la o atitudine binevoitoare nouă, în cazul unei agresiuni sovietice, nu pot avea o valoare absolută și cea mai bună garanție rămîne tot hotărîrea și puterea noastră de rezistență în fața acestei agresiuni.

Secția II-a propune ca efectivele noastre militare de pe frontiera de est să fie completate în cel mai scurt timp, iar trupele să treacă într-un dispozitiv de luptă”.

În perioada zilelor de 25-28 iunie telegramele și dispozițiile parvenite de la Marele Stat-Major și de la Ministerul Apărării Naționale către armatele române de la frontiera de est a țării chemau forțele armate la:

— „atenție foarte mare la frontieră, în caz de atac inamic să se aplice planul de acțiune și planul de distrugere”.

Dar ...

La 26 iunie 1940 ora 10 seara V. M. Molotov l-a invitat la Kremlin pe ministrul român la Moscova, Gh. Davidescu și i-a transmis nota ultimativă din care citim:

„În anul 1918 România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei a desfăcut de la Uniunea Sovietică o parte din teritoriul ei — Basarabia, populată în principal cu ucraineni.

(...) Guvernul sovietic consideră că problema retrocedării Basarabiei este legată în mod organic de problema transmiterii către URSS a acelei părți a teritoriului a cărei populație este legată în marea ei majoritate de Ucraina Sovietică atât prin comunitatea sortii istorice, cât și prin comunitate de limbă și componentă națională...”

Așadar URSS, prin „argumente” de nediscutat, de un cinism inimaginabil, cerea transmiterea în posesia ei a Basarabiei și Bucovinei. Astfel, URSS, prin ultimatumul de la 26 iunie 1940 face un pas „în interesul restabilirii adevărului” între România și Uniunea Sovietică.

Conform datelor prezentate de secția de informații a Prezidiului Sovietului Suprem al RASSM, la 30 iulie 1940 în Basarabia locuiau 2 864 402 locuitori, din ei 1 610 757 sau 56,23% erau moldoveni (români), 314 211 sau 10,96% erau ucraineni și 351 912, sau 12,28%, erau ruși. În județul Soroca componența etnică era următoarea: 316 368 locuitori moldoveni — 232 720, ucraineni — 26 039, ruși — 25 720. Comentariile la statistica dată ar fi în plus.

În conformitate cu hotărîrea Consiliul de Coroană din seara zilei de 27 iunie și înainte de a se fi predat Moscovei răspunsul la cea de a doua notă ultimativă, în dimineața zilei de 28 iunie 1940 Secția Operații a Marelui Stat-Major a ordonat deja trupelor concentrate pe granița de nord-est a României evacuarea, fapt ilustrat de următoarele documente:

*„Marele Stat-Major
Secția Operațiilor*

*Către
Grupul de Armate
Armata a 3-a
Armata a 4-a
Corpul 3 armată
Corpul 10 armată
Corpul cavalerie.*

1. Guvernul a hotărît evacuarea Basarabiei...
2. S-a convenit cu Guvernul URSS ca în decursul zilei de 28 iunie 1940 să fie predate sovietelor orașele Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă.

(...)

5. Nu se execută nici un fel de distrugere de căi ferate, poduri, instalații, depozite, uzine electrice, telegraf, telefon, gări, locomotive, vagoane.

6. Luînd legătura cu Comandamentul Sovietic din față, se va stabili ritmul mișcării și al evacuării, încît să nu se producă nici o întîlnire între trupele române și sovietice.

7. Trenurile de evacuare prevăzute la punctul 3 se vor dirija astfel:

— cele din Cernăuți — pe porțiunea dintre Piatra Neamț și Bacău;

— cele din Chișinău — între Vaslui și Bîrlad;

— cele din Cetatea Albă — la Brăila.

*Șeful Marelui Stat Major
Generalul de Corp de Armată Adjutant
Florea Tenescu.*

Nr. 6006/c din 28.VI.1940, ora 6".

În amiaza zilei de 28 iunie 1940 detașamentele de avangardă ale Armatei Roșii au forțat Nistrul și în scurt timp au inundat capitala județului Soroca. Orașul era cufundat în tăcere. Necunoscutul apăsa pe umerii acestui mic oraș ascuns între dealuri și scăldat de apa Nistrului. În ziua de 28 iunie 1940 „a triumfat adevărul istoric și «Basarabia ucraineană a revenit la patria-mamă — Uniunea Sovietică».

„Ziua de 28 iunie 1940, citim din *Istoria RSS Moldovenești*, a devenit ziua eliberării Basarabiei de sub jugul străin, reinstaurării Puterii Sovietice în ținut și reunirii cu Uniunea Sovietică... În istoria populației ținutului s-a deschis o nouă pagină luminoasă: a început o perioadă de viață liberă și de renaștere națională”!!!

La 7 iulie 1940 Nicolae Iorga scria:

„Se poate ca la ieșirea din Basarabia să plece cu noi unele greșeli în administrație, pe care le plătim așa de scump, dar care vor fi întrecute fără îndoială de regimul social și mai ales național, care se așează acuma, dar împreună cu noi pleacă de acolo și însușiri a căror lipsă, pregătind alte vremuri, se vor simți îndată. Pleacă cu noi o religie de două ori milenară pe care o împărtășeam și o respectam. Vor tăcea clopotele între Prut și Nistru. Vor tăcea cu toate pînă la ... Pînă la cea de-a doua înviere, care va veni!”

Corul din Cosăuți, 1937-1938, București

Soroca. Manifestare culturală, anii '30, sec. XX

Ion Madonici cu un
grup de elevi.
Cosăuți, 1932

Ion Madonici între două
tinere

Sat basarabean

Familia Nataliei și a lui Isaie Havrun, deportați în
Siberia. Satul Cașunca, înc. anilor '30, sec. XX

Soldați români la Sevastopol. Alexandru
Revenco (satul Cureșnița)
vorbește la telefon

Soldați români la Sevastopol. Alexandru
Revenco, primul din dreapta

Soldați din batalionul special de muncă 217, Murmansk, 1944.

Rîndul I: Fiodor Rusu (satul Holoșnița), Fiodor Melnic, Andronie Bulat, Petru Bulat (Cureșnița).

Rîndul II: Iașob Cosciug (Holoșnița), Ion Revenco, Mihail Luchian, Serghei Popușoi (Cureșnița)

Adunarea alegătorilor din Soroca din 4 februarie 1990 sub auspiciile Frontului Popular din Moldova

Primul miting organizat de secția FPM (neoficial) la Soroca sub lozincă *Limbă de stat, grafie latină*. La microfon Efim Lubcu

Sărbătoarea *Limba noastră*, 1990, Soroca

Soroca, 4 februarie 1990

Mișcare națională la Soroca. Omagierea lui Ștefan cel Mare la 485 ani de la naștere, Soroca, 1989

Astfel a început dureroasa epopee a evacuării Basarabiei și a nordului Bucovinei. Aspectele acestei situații s-au dovedit nu numai extrem de grave, ci și extrem de diverse. Între acestea s-a impus chiar de la începutul evacuării chestiunea atitudinii unei anumite părți a populației minoritare din Basarabia și nordul Bucovinei față de autoritățile și trupele române în retragere.

Locotenent-colonelul Palade, șeful biroului Statistic Militar Iași, comunica:

- „— la Soroca s-a atacat coloana de refugiați deshămbându-se caii;
- nu se cunoaște situația maiorului Vartic (Legiunea Soroca), comandantului și ajutorul Legiunii Soroca (căpitan Ramandan);
- se pare că au fost arestați de soviete;
- nu se respectă de soviete etapele zilnice de evacuare.“

Din raportul contrainformativ nr. 1764 al locotenent-colonelului Ion Palade, expediat la 30 iunie 1940 secției a II-a a Marelui Stat-Major:

„...4. La Soroca au fost atacate de teroriști camioanele destinate evacuării funcționarilor și familiilor militarilor.

5. La Soroca a fost împușcat comisarul Marafa de către avocatul F. De asemenea, administratorul financiar Gheorghiu, avocatul Stănescu, căpitanul Gheorghescu de la Centrul de Recrutare. Căpitanul Buruiană s-a spânzurat.

6. Comitetul terorist din Soroca este format din avocați F., P. și Br., etc.“

Telegrama nr. 1767 din 29 iunie 1940, orele 21.00, a aceluiași Ion Palade către Marele Stat-Major și care suplimentar la cele raportate în aceeași zi prin nr. 1759 și 1764 adăuga că unii indivizi au avut o atitudine ostilă și de sfidare, batjocorind pe funcționari, asasinând pe unii din ei, furând tezaurul instituțiilor statului etc. și dedicându-se la cele mai neașteptate nereguli, unii funcționari basarabeni având o atitudine asemănătoare. Astfel, în afară de cele raportate, se relatează: „S-a atacat camionul cu tezaurul administrației Soroca, furându-se circa 157 milioane lei și asasinându-se administratorul financiar. Ofițerul ce-l întovărășea și un subofițer, cei neasasinați, au fost degradați și batjocuriți. Avocatul M.F. din Soroca, conducând bandele de teroriști a ocupat poliția și primăria, unde au făcut percheziții. Tot el a asasinat în fața statuii Generalului Poetaș pe avocatul Murafa și Eustrati Gabriel. La Prefectura de județ în prezența trupelor sovietice au luat cuvântul institutorul Gheorghe Lupăscu, fost perfect, deputat și membru în Sfatul orășenesc, Petre Sfecă președintele F.R.N. din

Soroca, împreună cu instituatorii Anop Alexandru și Cuțulab Ion au ieșit cu drapelul roșu în întâmpinarea trupelor roșii, arborînd un steag sovietic la casa corpului didactic. Petre Hritzcu, fost președinte F.R.N., Alexandru Anop inspector școlar și Toader Rusnac secretar F.R.N. nu au votat să se refugieze.“

322

Au ieșit cu drapel roșu, dar foarte curînd au fost deportați.

A fost atacat și reținut camionul în care se afla tezaurul Administrației financiare, sechestrîndu-se o sumă de 15-18 miliarde de lei care urma să fie evacuată.

Din informațiile culese de la cei care au scăpat, rezultă că administratorul Ion Gheorghiu, avocatul Stănescu, căpitanul Gheorghescu de la Centrul de Recrutare, subofițerul Enea, comisarul Marafa și Eustratie Gabriel au fost împușcați.

„La 29 iunie 1940 primarul orașului Soroca Aurel Ștefănel și-a adunat funcționarii primăriei și a plecat împreună cu ei ca să-i prezinte noilor autorități. Era îmbrăcat elegant, purta mănuși albe, își amintește despre acele zile dna Galina Bezrodnîi (fosta Veskov). Am stat la primărie cîteva ore, dar în zadar, așa și n-a binevoit nimeni să iasă să stea de vorbă cu lucrătorii primăriei. Nu trebuiau la nimeni. Aurel Ștefănel le-a mulțămît tuturor pentru munca depusă... și ne-am împrăștiat în întâmpinarea sorții.“

DE CEALALTĂ PARTE A BARICADEI

În decursul celui de-al doilea război mondial, luptând de partea Germaniei hitleriste, pierderile armatei române au constituit aproape un milion de oameni, dintre care aproape jumătate morți. Soarta a fost destul de vitregă și cu țărani basarabeni, când s-au pomenit în lagăre diferite în urgia războiului nu din cauza convingerilor politice. Unii cu arma în mână „apărând cuceririle marelui octombrie“, alții — prin ploile de plumb, luau cu asalt redutele de la Odesa, Sevastopol și Stalingrad, iar o parte au luptat și în armata română și în cea sovietică.

Prin destinul satului meu natal, al compatrioților mei care au avut de trecut prin multe, voi încerca să vorbesc despre război, fiindcă prin ceea ce au trecut țărani de la Cureșnița, au trecut toate satele noastre și toți soroceni.

6 martie 1938. Înmugureau copacii și spre soarele cald de primăvară își ridicau căciulile acoperite de bruma nopții ghiociei. Iar în casa lui Timofte Revenco din comuna General Poetaș (Cureșnița) gospodinele trebăluiau cu poalele-n brâu, gătind bucate. Alexandru, feciorul lui Timofte, era luat la oaste. A avut noroc flăcăul, a fost recrutat în Regimentul 39 Infanterie „Petru Rareș“, dislocat la Florești, nu departe de casa părintească. Cei doi ani de serviciu militar s-au terminat în ziua de 28 iunie 1940. Regimentul în care își făcea serviciul Alexandru Revenco a fost strămutat în România pe malul drept al Prutului, unde timp de 3 zile a dus paza celor ce se refugiau din Basarabia — populația civilă și armata regulată. După fixarea hotarelor cu URSS pe Prut, Alexandru face serviciul militar în mai multe unități militare, aflându-se la Pașcani, la Hălăcești Dumesci (jud. Vaslui), și Curea (jud. Iași). În 1940 Alexandru Revenco termină cursurile de 4 luni ale școlii de sergenți din Ploiești. Prin multe a trecut și multe a văzut — rebeliunea legionarilor din ianuarie 1941, ultimele pregătiri de război, sosirea diviziilor germane în România.

În iunie 1941, unitatea militară în care se afla și Alexandru s-a deplasat la Rădăuți unde, fiind absolut pregătită de război, a ocupat pozițiile la granița cu URSS, iar în dimineața zilei de 22 iunie 1941 a trecut hotarul. În 4 zile trupele române au ocupat nordul Basarabiei, ajungând la Nistru iar mai apoi, prin lupte —, pînă la Bug. Acolo batalionul 14 din care făcea parte și Alexandru a primit ordin de a se

deplasa în Crimeea, sub Sevastopol, unde diviziile române împreună cu armata 11 a lui Manchtein vor participa la ultimul mare atac asupra orașului Sevastopol, atac care a durat 8 luni de zile, cu sacrificii de zeci de mii de vieți omenești.

După căderea Sevastopolului batalionul 14 a fost antrenat în luptele de lângă Kerçi, iar mai apoi a apărat digul ce despărțea Marea Neagră de Marea Azov. La 1 noiembrie 1943 lângă satul tătăresc Elitigeni debarcă divizia sovietică 318 de pușcași. Batalionul 14, care făcea parte din cele 3 divizii românești, ce apărau peninsula Kerçi, a intrat în lupte care au durat pînă în decembrie. La 8 aprilie 1944 s-au declanșat principalele lupte pentru Crimeea. Armata 2 de gardă și 51 ale Frontului 4 Ucrainean a început un atac care s-a terminat cu eliberarea orașului Kerçi. Alexandru și încă 10 soldați, ce păzeau trenul regimentului, au fost făcuți prizonieri.

Apoi a urmat lagărul de concentrare de la Sevastopol, unde prizonierii lucrau în portul militar. După un an și 8 luni de lucru lui Alexandru i s-a permis să-și viziteze părinții, sosind acasă în concediu. La Soroca și-a lecut rănilor și contuzia care de fapt și acum îi mai dă de știre. După concediu nu s-a mai întors la mine. Desigur că acasă a trebuit să treacă controlul de loialitate la sovietul sătesc și la NKVD. După aceasta a mai lucrat 17 ani în colhoz. La 13 mai 1999 copiii și nepoții și-au felicitat părintele cu prilejul împlinirii vârstei de 83 ani. Ultimii 50 ani au fost pentru Alexandru cei mai grei. A trăit mereu cu frica în sîn — faptul participării lui la luptele contra URSS putea fi folosit oricînd în defavoarea lui și a copiilor. 50 ani nu și-a permis să vorbească deschis de zilele petrecute la război.

18 martie 1944. Baba Odochia își scutură cojoacele grele deasupra pământului. Fulgii albi, amestecate cu picături grele de ploaie, acopereau firele plânde de iarbă ce se ridicau spre soarele de primăvară. Deasupra Nistrului, la unison cu canonada artileriei, răsună zăngănitul ferăstraielelor și zgomotul ciocanelor. Morarii din Cureșnița Ivan Petrașevski, Alexei Bulat, Gheorghe și Anton Moiseevici, Filip Revenco pregăteau morile de apă plutitoare pentru noul sezon. În acel timp o barcă cu oameni s-a desprins de malul stîng. Partizanii sovietici treceau Nistrul. Sub vocea poruncitoare a partizanilor flotila morărească din dubasuri și bărci s-a îndreptat spre malul ucrainean pentru a trece peste apa Nistrului forțele principale ale detașamentului de partizani. Intrînd în sat partizanii cereau de mîncare: pîine, ouă, carne, vin. După partizani, Nistrul a fost forțat de armata regulată. Sătenii nici nu au apucat să reacționeze la acele evenimente că s-au și pomenit în spatele frontului: luptele se duceau deja undeva prin părțile Bălțului. Cam peste o lună satele din împrejurimile Sorociei vuiau ca un stup de albine. Începuse recrutarea în masă. Numai din Cureșnița au fost recrutați vreo 270 bărbați. La 13 aprilie o caravană de căruțe cu bărbați, femei, copii, însoțiți de lăutarii bătrîni din sat, s-a îndreptat spre marginea Cureșniței. La trecătoare recruții și-au făcut cruce, luîndu-și rămas bun de la rude.

Iampol, pădurea Pesceanka, Rușnița și vagoanele de marfă. La Bobruisk sorocenii au nimerit într-un bombardament groaznic. Cele 8 vagoane cu moldoveni au rămas spre fericirea lor neatînse. La Moscova au făcut baie, unde au scăpat de păduchii strînși pe drum. De acolo moldovenii au fost duși la Kungur. Prima noapte au dormit în cîmp deschis. Era frig, îndurau lipsuri, construiau bordeie în pămînt care îndată au și fost luate cu asalt de ploșnițe. Bîntuia o adevărată epidemie de rîie și sorocenii se ungeau unul pe altul cu dohot.

Peste o lună au apărut noi recruți. De data aceasta erau țărani din stepa Bălțului. Dacă la Soroca comisia medicală efectuată de un felcer a fost superficială, apoi la Kungur moldovenii au fost examinați mai minuțios, trecînd printr-o selecție medicală totală. Cei sănătoși au rămas în rezervă activă. Cei slabi cu sănătatea au fost trimiși pe front. Printre ei fiind și țărani din Cureșnița.

În a doua jumătate a lui august, recruții rămași la Kungur au fost imbarcați în vagoane și expediați la Murmansk. În trei zile și trei nopți, fără nici un popas, eșalonul cu soldați moldoveni a parcurs calea Kungur — Murmansk. Apoi a urmat repartizarea. Oamenii au primit îmbrăcăminte și muniții. Mare a fost bucuria multor consăteni când au constatat că au nimerit împreună în Batalionul special de muncă 217. Au urmat zile întregi de pregătire militară și muncă, muncă, muncă...

În cursul celui de-al doilea război mondial, orașul Murmansk, devine obiectul unor lupte permanente. Armatele germano-fasciste, nefiind în stare să cucerească orașul din 1942, îl supun mereu unor bombardamente intense ale aviației cu scopul de a scoate din funcție portul maritim. Până în ultima zi de război aviația germană s-a străduit să taie căile de comunicație ce legau Murmanskul cu Anglia și Extremul Orient.

În aprilie 1944 aliații încetează a mai trimite convoaie maritime cu ajutoare. În august 1944 au început să sosească din nou convoaie. O mare contribuție la funcționarea portului au avut-o moldovenii din batalioanele speciale de muncă. În afară de comunicațiile maritime externe, un rol important în viața regiunilor de nord ale URSS îl jucau și căile maritime interne. Multe mărfuri erau duse spre Extremul Orient, spre porturile Dudinka, Igarka, Tiksi. Se transportau mărfuri industriale și alimentare, iar înapoi se aducea materie primă. În decursul războiului 2 milioane tone de mărfuri au fost prelucrate în portul Murmansk. Și aceasta s-a făcut datorită țăranilor din Cureșnița, Holoșnița, Cosăuți, Voloave, Trifăuți, țăranii recrutați de la coarnele plugului.

Erau mereu în mișcare: descărcau convoaiele maritime, încărcau vagoanele, iar apoi corăbiile ce plecau din port. De la început le venea greu, erau slăbiți și nu aveau putere, îi dureau mâinile și spatele, mereu își doreau un pic de odihnă.

Vestea victoriei au primit-o pe când se aflau în cazărmi, prin vuietul sirenelor și strigătele de „ura”. Apăruse o speranță de a fi lăsați la vatră, la plug. Dar urmează încă o selecție medicală și o parte din soldații batalionului special de muncă au fost încărcăți în vagoane cu direcția Extremul Orient.

În 1945 din Murmansk se pregătea un convoi spre Antarctica. Din cauza unor rețineri neprevăzute apăruse primejdia eșecului expediției. În timp ce aproape toate corăbiile stăteau în raza portului gata de plecare, una din ele aștepta să fie încărcată. Expediția întârzia. Cu

fiecare zi iarna polară se apropia tot mai mult. Și iată că și acolo și-au spus cuvântul moldovenii. Într-un ritm continuu de 32 ore ei au încărcat corabia cu mâinile, făcând un lucru care în condiții normale se înfăptuia într-o săptămână.

Pentru munca depusă soldații care au încărcat corabia, printre ei erau și cei doi prieteni Andronii și Diomid Bulat, au primit câte 300 ruble.

În 1945, după terminarea războiului, o parte din moldoveni au fost lăsați la vatră, printre ei fiind și Alexei Bulat, tatăl lui Diomid. El le-a fost îndrumător în cei 2 ani de serviciu. Alexei Bulat știa multe, făcuse și primul război mondial. Făcuse armata în Țarskoie Selo.

Întorcându-se în sat, foștii soldați mai vîrstnici s-au apucat din nou de coarnele plugului, iar cei tineri au rămas la Murmansk să-și ducă mai departe slujba grea de soldat. Tocmai în primăvara anului 1950 feciorii de țărani s-au întors în RSS Moldovenească. Mulți din ei aveau pe piept medalii: „Pentru munca vitejească în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei”, „Pentru biruința asupra Germaniei”.

Vremea este nemiloasă: unul naște, altul moare. Tot mai rare sînt rîndurile celor care, cot la cot, au trecut prin infernul celui de al doilea război mondial...

DEPORTĂRILE

Ștefan Onufrei Bejenari s-a născut la Ocolina. Se trăgea dintr-o familie de oameni de săraci, erau 5 frați în familie.

Onufrei Bejenari lucra paznic la școală și, folosindu-se de moment, l-a rugat pe directorul școlii să-l primească la studii și pe Ștefan. Directorul, om bun la inimă, a căzut de acord, numai că-i pusese o condiție: să vină Ștefan cu scaunul de acasă. Școala era pentru mai multe sate și nu prea erau locuri. Și iată așa, cu scăunașul de acasă, a absolvit școala Ștefan, băiatul lui Onufrei.

După 1918 Ștefan este elev la Școala Normală „Petru Maior” din Soroca, pe care a absolvit-o în 1926. În decurs de 14 ani a lucrat învățător la Dumbrăveni.

La 28 iunie 1940, când armata roșie a trecut Nistrul, Ștefan se afla în armata română.

Dorul de casă l-a silit să se adreseze către ofițerul unității:

„— Domnule colonel, vreau acasă.

— Dar Basarabia e ocupată de acuma. Mă, vrei acasă?

— Vreau acasă!

— Nu te-aș sfătui, au să te ducă în Siberia, mă, la muncă silnică.

Pe tine într-o parte, pe copiii în altă parte.”

Lui Ștefan îi venea a râde. Doar pe atunci îi simpatiza pe ruși. Cuvintele Libertate, Fraternitate, Egalitate sunau frumos.

„— Ei cum, te hotărăști?

— Acasă.

— Ai să-ți aduci aminte de cuvintele mele, dar o să fie târziu...”

Așa s-a întors Ștefan Bejenari acasă. Și din prima zi avu probleme. Este chemat la sovietul sătesc, unde au început să-l interogheze „soldații cu șleapca roșie”. De ce ai venit? Pentru ce ai venit? Ce-i acolo? Cum e acolo? E bine?

Din Dumbrăveni Ștefan Bejenari este trimis la lucru la Racovăț.

În seara zilei de 12 iulie este chemat la sovietul sătesc de către secretarul organizației raionale de partid Svarcevski.

A fost chemat să scrie niște documente. A lucrat acolo pînă la orele 23.30. La 23.30 secretarul îi spune: „Spasibo, moжете idti domoi”.

În drum spre casă a simțit că parcă îl urmărea cineva, dar nu a dat importanță faptului. N-a acordat atenție nici faptului că lângă sovietul sătesc se afla o mulțime de căruțe.

Acasă copiii dormeau, iar soția îl aștepta cu masa. Au stat un pic la masă și s-au dus la culcare. Soția cu copiii într-o cameră, Ștefan în alta.

Ațipise când a fost trezit de o bătaie în ușă. S-a sculat, a aprins lampa și a deschis ușa.

„Văd că intră în cameră cu armele. Eu dau să mă îmbrac, doar eram în lenjerie, ei mă întreabă: Orujie esti? Unde orujie?”

— Măi, ce „orujie”, de unde „orujie”, dacă eu din pat m-am sculat. M-au așezat pe scaun și am început a căuta în pat arme. Uită-te, eu nici n-am visat arme, le spun eu. Unul dintre soldați m-a întrebat unde îmi este soția și copiii. Eu am ridicat mâna să arăt spre a doua cameră dar am fost pocnit cu revolverul peste mână. În acel moment cele două fetițe ale mele au ieșit din cameră și, văzându-mă înconjurat de soldați, au început să plîngă. Fetița cea mare avea 12 ani, cea mică, 4 anișori.

Ne-au spus atunci străinii că sîntem deportați și că ni se dau 25 minute pentru a ne lua cele necesare. De-abia am reușit să ne îmbrăcăm. Ne-au suit într-o căruță și ne-au dus la gara Florești.

Din Racovăț în acea noapte au plecat spre Florești 6 căruțe cu oameni cinstiți și harnici ca, de exemplu, preotul satului cu preoteasa lui. La Florești am fost încărcăți cu toții în vagoane de marfă.”

Printre cei deportați în acea zi de 13 iunie 1941 se afla și Eufrosinia Kersanovici. Ea a descris ce se întîmpla în acel tren plecat din gara Florești.

Fiind la strîmtoare, oamenii, deprinși cu nevoile, au început să se sfătuiască, să se îmbărbăteze unul pe altul: — Măi, unde ne-om duce, ne-om face bordeie și om trăi cumva. Dar iluziile s-au spulberat repede. Bărbații au fost despărțiți de familiile lor și au găsit motiv că, de, în URSS femeile nu mîncă la o masă cu bărbații, ci despărțit. Au promis că-i vor întoarce, dar atîta a fost. I-au încărcat în alte eșaloane și 13 zile au mers fără mîncare, fără apă. I-au dus pînă la Ural.

Se începuse războiul. În drum, cînd se opreau în vreo gară, rușii întrebau paza:

- Pe cine duceți?
- Primii prizonieri.
- De ce nu-i ucideți?

La sosire moldovenii au fost închiși într-un lagăr. Copiii cu soțiile într-o parte, bărbații în altă parte.

Zece ani a fost prin lagăre Ștefan Bejenari. Nu a fost nici judecată, nici judecător. S-a iscălit numai pe un document că undeva la Moscova a fost judecat.

Viata în lagăr era foarte grea. Mulți nu rezistau. Moartea cosea în stînga și în dreapta. Îl ajunsese rîndul și pe Ștefan, dar a avut noroc.

„Au murit mulți. Din lagăr viu nu ieșeau. Dar am avut noroc de un doctor rus, profesor, chirurg. El a fost condamnat în 1937 la 10 ani. Și iată că în lagărul acela din bîrne el a construit un spital chirurgical, dar nu avea cu cine lucra. Eu eram bolnav tare. Am fost bătut și mi-au fărîmat fluierul la picior. El m-a lecutit, iar într-o zi mi-a propus să lucrez cu el împreună. Eu i-am spus că am citit mult despre medicină și că aș putea să-l ajut cu ceva. Ne-am dus în salon, doctorul a dezbrăcat un bolnav, l-a ascultat, apoi m-a pus pe mine să-l ascult. Îmi era rușine de la început. Cine sînt eu, un învățător aruncat în imensul siberian. I-am spus, desigur, ce auzeam eu. Acea și aceea. Mai apoi încă o dată și apoi iară. Cînd am terminat de inspectat cei 120 bolnavi, el mi-a spus că, posibil, din mine doctor nu s-a primi, dar un felcer bun — da.

Așa am și lucrat ca felcer 10 ani în acel lagăr de concentrare. Și am scăpat. Dar mai apoi, cînd am crezut că totul a rămas în urmă și că mă voi întoarce acasă, am fost exilat pe 5 ani în regiunea Novosibirsk. Acolo am fost angajat într-un colhoz. Pe zi mi se elibera cîte un litru de lapte și un kilogram de pîine. Situația nu era prea bună. Venea iarna, iar eu lucram dezbrăcat. Am fost nevoit să mă angajez la alt lucru, la „Raikomhoz”, unde am cîștigat niște bănuți și, de bine, de rău, m-am îmbrăcat.

După moartea lui Ștefan mi-au dat voie să mă întorc în satul natal. Casa nu mi-au dat-o. Da' femeia s-a pierdut în taiga, s-a spînzurat... Da!”

La Soroca, la secția de pașapoarte l-au preîntîmpinat că la Odesa și Chișinău nu are ce căuta, că de nu, va fi dus înapoi în Siberia. Iar el sărmanul, se bucura că a ajuns în cele din urmă acasă, la baștină, și nu la Odesa și la Chișinău.

Dar într-o zi un gînd i-a șoptit: de ce să nu se ducă la Chișinău? Doar în frunte nu este scris cine este el. Și a plecat la Chișinău.

La Chișinău a dat întîmplător peste reședința Procurorului militar al regiunii Odesa. S-a hotărît și a intrat... în gura lupului. A fost primit bine, nici o grosolănie din partea celui de la putere. Procurorul i-a ascultat plîngerea. Apoi a chemat pe cineva și a cerut să i se aducă dosarul lui Ștefan Bejenari. Acesta a fost invitat să aștepte pe coridor vreo 10 minute. Peste 10 minute a fost chemat din nou. Procurorul ținea dosarul în mîină, dar în așa fel ca Ștefan să nu poată vedea.

— Iată oamenii dovedesc.

— Ce dovedesc oamenii?

— Oamenii vii.

Procurorul mai întoarce o foaie și iar începe:

— Și dumneavoastră ați iscălit. Și dumneavoastră ați făcut.

— Ce am făcut?

— Dar pe tine nu te-au împușcat.

— Nu m-au împușcat, dar m-au snopit în bățai.

— Așteptați în coridor și scrieți o cerere în care să fie toată istoria ta.

Stefan Bejenari a scris cererea și a fost lăsat acasă. Peste două săptămîni Stefan primește o scrisoare de la Judecătoria Supremă a RSSM prin care i se aducea la cunoștință că a fost judecat conform art. 58 și că cei 13 ani de lagăr și exil i se vor socoti ca stagiul de lucru după specialitate și i s-a mai propus două salarii....

Domnica Checean, o femeie în vîrstă, cu părul argintiu, dar cu o față încă destul de frumoasă pentru vîrsta ei și cu niște ochi jucăuși și iscoditori, își povestește și ea soarta ei și a părinților, soarta nemiloasă care nu i-a scăpat de deportare în acele zile de iulie 1949.

Tatăl Dominicăi, Constantin, feciorul lui Isaie Havrun, era bine cunoscut atît în satul său natal Cașunca (moșia familiei Kasso), cît și la Ștefănești și Ciutulești. Și nu prin faptul că era bogat (nu era), dar în primul rînd pentru că Nătălița, soția lui, născuse șaisprezece copii. Cu ce o să-și hrănească el droaia asta de guri? se mirau oamenii din sat. Dar era harnic, reușea să-și lucreze bine pămîntul ce-l avea și a putut să-și întrețină familia.

În 1944 în Basarabia se instaurează iarăși puterea sovietelor. Curînd după aceasta, crîșmarul satului Cașunca Constantin Havrun, în urma unui denunț, a fost arestat fiind declarat „dușman al popoului”. Lui Constantin Havrun i-au fost înscrinate toate păcatele vrute și nevrute că, chipurile, era împotriva puterii sovietice, că are un frate șef de post, altul dascăl...

Constantin Havrun a fost ținut un timp la Florești, apoi a fost transportat la Soroca.

„Cînd îl duceau încolo l-am văzut, căci a trecut pe lîngă clădirea *Selhoznaz*-ului, unde lucram. Era cu mîinile legate la spate și însoțit de doi militari. M-am lipit de geam. El și-a întors spre mine fața și mi-a făcut doar semn cu capul. Era numai vînatăi, se vede că-l bătuseră crunt. Am încercat să-l vizităm atît la Florești, cît și la Soroca, iar mai

apoi la Valea Norocului, unde a fost mutat. A fost judecat pe 10 ani pentru politică. N-am mai aflat adevărul.

În 1946 au venit activiștii satului în frunte cu Ion Ciupac și au măturat toată hrana ce o mai aveam. Nici nu s-au uitat că eram o familie numeroasă. Între timp eu m-am măritat cu Pavel Ghecean din Florești. Părinții lui nu m-au prea vrut. Frica intrase în oameni. Iar noi eram bănuți de trădători de țară, dușmani ai poporului. Se temeau să se înrudească cu noi. Oamenii în acele vremuri mereu se temeau de ceva, pînă și de rudele lor. Nu mai zic de vecini, de consăteni. Se temeau să stea de vorbă la porți, chiar și șezători făceau rar. În 1949 peste noi s-a abătut o nouă năpastă — a fost arestată mama, urcată într-un vagon pentru vite împreună cu alții. Trei zile i-au ținut în gară. Fără mîncare, care apucase să ia ceva cu dînsul, bine, care nu, vai de capul lui. Era un răcnet nemaipomenit, se auzea tot orașul. Militarii ce păzeau vagoanele nu dădeau voie nimănui să se apropie de geamuri ca să dea rudelor ceva de mîncare. Dar noi pîndeam cînd se uitau însoțitorii în altă parte și ne repezeam cu toții spre vagoane. Și atunci prin geamuri țîșneau afară zeci de miini tremurînde. Așa a fost dusă maica mea în Siberia, tocmai la Zeia.

Cu trei luni înainte de amnistiere cu ocazia morții lui Stalin, tata a fost împușcat la Kostroma. Mama s-a întors la baștină mult mai tîrziu, la casa sa, unde a dat viață la 16 copii și s-a pomenit a fi „dușmană a poporului”. Dar din casă nu mai rămăsese nimic. Reprezentantii puterii sovietice au dat ordin să demoleze casa și zidul și au construit clubul satului. Mama a fost nevoită să locuiască restul vieții sale la o soră de-a mea, în satul de baștină Cașunca...”

În acele zile de vară de la 1949, cînd funcționarii de la Chisinau puneau la cale genocidul propriului popor sub „influența și dirijarea înțeleaptă” a Moscovei, Gavriil Spoală, agricultor, lucra din zori și pînă noaptea tîrziu pe pămîntul său, agonisit prin muncă și sudoare. Soția Vasiluța, care cu patru luni în urmă îi dăruise un fiu, Alexei, se afla cu copiii acasă. Sătenii îi cunoșteau ca oameni de treabă și buni gospodari. Aveau o stimă bine meritată. Au fost deportați și ei...

Povestește Eufrosinia Revenco (născută în 1929): „Tata, Andrei Struță, a fost chemat la Sovietul sătesc. Aceasta era ceva normal, doar era brigadier la tutun. Acolo secretarul i-a șoptit în mare taină că în noaptea asta o seamă de țărani vor fi ridicați. Bietul tată nici nu ținea minte cum a ajuns acasă. Cu sosirea lui taică-meu casa s-a umplut de plînsете înăbușite. După ce ne-am liniștit, mama ne-a așezat pe toți la

masă și ne-a hrănit bine, iar cînd s-a întunecat ne-am strecurat pe furis în rîpa lui moș Gheorghe Vlas. Sora Antonina era cam fricoasă și a refuzat să-și găsească adăpost în rîpă rămînînd să doarmă în casă. În zori satul a fost trezit de strigăte, plînsete și vaiete. La Ion Andriuță aluatul rămăsese în covată...”

După mai multe întîlniri și discuții cu oamenii din sat am putut alcătui această listă a persoanelor deportate, cu un comentariu al „vinovăției” lor.

333

1. Luca Damașcan sau cum îl numeau sătenii, Luca-învățătorul, 20 ani a învățat copiii din sat, fiind cea sursă de cunoștințe, sfaturi, povețe din care sorbeau țărani. A absolvit Institutul Agrar-Economic din Vinița. Avea o bibliotecă extraordinară cu literatură ce azi ar fi fost o raritate bibliografică. Trei căruțe încărcate cu cărți au fost duse acasă la secretarul organizației de partid Soroca Svarcevschi. Trei zile au chefuit activiștii satului în casa lui Luca-învățătorul. Luca Damașcan a fost dus la Valea Norocului, lagăr de concentrare pentru intelectuali, unde a și decedat.

2. Ion Damașcan — lupta împotriva închiderii bisericilor.

3. Artemii Revencu — a fost deportat cu întreaga familie.

4. Petruță Bulat — bolnav, a fost scos din casă cu țolul și aruncat într-o căruță fără paie. În drum spre locul deportării a decedat.

5. Isaie Revencu — „chiabur”, care trăgea brazda alături de cal și care la momentul deportării avea o moară, moară de care sârmanul nici nu știa. Fiică-sa Catinca aflată la serviciu în alt sat a fost și ea trimisă pe urmele părinților.

6. Gavriil și Vasiluța Spoială cu copiii.

7. Avram Revencu — a fost birfit că fură de pe deal cereale, iar el sârmanul căra cu spatele materiale de construcție (piatră, lut, nisip) pentru a-și construi bojdeuca.

8. Vasile Revencu.

9. Ion Andriuță.

10. Ilie și Natalia Revenco.

11. Vasile Arion cu familia — Vasile a murit în Kurgan...

Atîtea și atîtea oameni nevinovați trimiși la moarte și suferință...

TĂVĂLUGUL...

Cel mai tragic moment din istoria satului basarabean este deceniul patru al secolului al XX-lea cu anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, războiul, foametea, deschiaburirea și colectivizarea forțată. Și toate acestea doar în decurs de câțiva ani!

Mai întâi satul basarabean a fost trecut prin primele arestări, urmate de deportarea de la 13 iunie 1941 și foametea din 1946-1947.

Urmările celui de-al doilea război mondial, care a provocat pagube materiale și umane imense, seceta din 1945-1946 și colectarea forțată a produselor agricole au aruncat satul moldovenesc în ghearele unei foamete cumplite. Îndată după „eliberare”, reprezentanții puterii sovietice au început o campanie de colectare a produselor agricole de la țărani. Fiecare gospodărie țărănească era datoare să predea statului pîine, cartofi, carne, lapte, ouă, brînză, lînă, floarea-soarelui etc. Cotele de predare erau fixate centralizat și erau obligatorii. Chiar de la început colectarea era prezentată fariseic ca ceva ce era primit de țărani cu bucurie și însuflețire.

A. Hermanu scria la 1944 pe paginile gazetei *Steagul Roșu* (județul Soroca): „Norodul moldovenesc își manifestă bucurie pentru eliberarea pămîntului nostru de către eroica Armată Roșie, prin împlinirea la vreme a îndatoririlor față de stat.” „Datorită rezultatelor conducerii înțelepte a activului Sovietului sătesc și a împuterniciților agricoli care zilnic totalizează lucrul făcut și stabilesc planul de lucru pe a doua zi, țărani din Țarigrad au predat statului 90% de pîine.”

...La 21 decembrie 1944 *Steagul Roșu* informa cititorii județului Soroca precum că țărani soroceni au dat în fondurile Armatei Roșii 297 550 puduri de pîine, îndeplinind în întregime planul predării obligatorii a pîinii. Dacă la colectarea pîinii emisarii puterii sovietice au înregistrat unele succese, la predarea culturilor uleioase, tabloul era doar satisfăcător. Planul fusese îndeplinit numai cu 65%. Colectarea produselor lactate a fost îndeplinită numai cu 60%, a ouălor — cu 66%. Încet se derula procesul de predare a finului. Din cele 1000 tone de cartofi și 17 tone de ceapă, s-au predat 180 tone de cartofi și 2 tone de ceapă. CC al PC (b) din Moldova a dat un termen de îndeplinire a planului pînă în 25 decembrie 1944, iar de la comitetele raionale de

partid și împlinitoare, de la sovietele sătești, organele centrale se cerea luarea unor „măsuri trebuincioase” în această privință. Fără nici o îndoială, colectările obligatorii ale produselor agricole aveau un caracter bine organizat de statul sovietic. Repartizarea lor proporțională începe o dată cu ocuparea Basarabiei de către Armata Sovietică în 1944. Aceasta se făcea în baza legilor existente pentru toată țara în timpul războiului. Reglementarea lor definitivă se face în anul următor, printr-o hotărîre specială a consiliului Comisarilor Poporului al RSSM și CC al PC (b) din Moldova, aprobată prin hotărîrea CCP al URSS de la 9 iunie 1945.

335

Documentul indică destul de clar că gospodăriile țărănești trebuiau să efectueze „predările îndatoritoare de pîine, răsărită, cartofi și fin la stat, în kg de fiecare ha de pămînt (cuprinzînd livezile, grădinile, pîrloagele și telina, imăsurile pentru fin) neatîrnat de ceea ce s-a semănat de fapt”.

În același timp, fiecare gospodărie țărănească era datoare să predea carne, lapte, ouă, brînză, lînă, fără a se lua în considerare structura fondului funciar.

Cum s-a făcut atunci în 1945 repartizarea îndatoririlor pentru județul Soroca după categoriile de gospodării, se poate vedea din următoarele tabele:

Tabelul 1

*Cotele obligatorii pentru livrarea
unor produse agricole la stat, în kg:*

Gospodăriile individuale după suprafața de pămînt	pîine	floarea- soarelui	cartofi	fin
Pînă la 2 ha	110	20	10	—
2-5 ha	170	40	15	8
5-10 ha	220	50	20	15
10-15 ha	270	60	25	20
peste 15 ha	310	70	30	30

La 6 iulie 1945 ziarul *Steagul Roșu* publica hotărîrea despre predarea obligatorie a produselor vităritului:

Gospodăriile individuale după suprafața de pământ	Carne de la o gospodă- rie (kg)	Lapte, litri	Oua	Brinză de la o oale fă- tătoare	Lână în grame de la	
					o oale	o capră
Până la 2 ha	40	85	100	500	300	100
2-5 ha	40	100	120	600	350	120
5-10 ha	50	120	160	800	450	140
10-15 ha	80	160	200	1000	550	160
Peste 15 ha	100	200	250	1200	700	200

Fiecare indice, luat aparte, nu era mare și țărănul putea să suporte colectarea, chiar și în cazul unui an secetos. Însă situația grea în care s-au pomenit gospodăriile țărănești poate fi înțeleasă numai dacă ținem cont de faptul că de pe aceeași cotă de pământ țărănul trebuia să dea la stat *obligatoriu* pîine, floarea-soarelui, cartofi, fîn, produse animaliere, fructe, legume, piei — deci totul, chiar și ceea ce nu putea produce.

În timp ce din gospodăriile țărănești se mătura ultimul grăunte, situația climaterică era dezastruoasă — nici un pic de ploaie, iar arșița ardea ultimul fir de iarbă.

Ziarul județean *Steagul Roșu* în perioada 1945-1946 nici nu a menționat seceta, care cuprinsese întreaga Moldovă. Se vorbea mai mult despre „entuziasmul țărănimii” la strîngerea recoltei și a îndatoririlor. În perioada interbelică țărănul basarabean achitase toate taxele convenite, lăsîndu-i-se grîu doar pentru semințe și alimentare. Se calcula cîți membri are familia, cîte hectare va semăna țărănul. În perioada de colectare 1944-1947 însă țărănul trebuia să achite taxele de 2 ori pe an. Unii țărani erau forțați să plătească și pentru alții. Deși țăranii încercau să mai ascundă cîte ceva, comsomoliștii care măturau podurile găseau totul.

La Soroca foamea n-a fost pretutindeni la fel. Cel mai tare ea a lovit satele Vădeni, Parcani, Vanțina, Pîrlița...

Rămii îngrozit de cazurile de canibalism din satele județului Orhei, Tighina (Bender), Cahul, Soroca, ale raioanelor Taraclia, Comrat, Chișcăreni, Căinari. Nici cînd, timp de milenii, nu a cunoscut ceva similar pămîntul Moldovei. La Vădeni au fost mîncăți șapte copii, își amintește Eremia Petelea (anul nașterii 1922, satul Hristici, județul Soroca).

În perioada foametei crește mortalitatea, scade brusc natalitatea. Crește foarte repede numărul locuitorilor bolnavi de distrofie.

Conform datelor statistice de la Ministerul ocrotirii sănătății, la 3 ianuarie 1947 în județul Soroca au fost evidențiați 1832 bolnavi de distrofie, 905 din ei erau copii. În total, în Moldova la sfârșitul anului 1946 erau evidențiați 71 506 bolnavi de distrofie, 28 876 dintre care erau copii. Iar tributul plătit de popor a fost catastrofal de mare: în 1946-1947, pe parcursul a 10 luni, au decedat de 3 ori mai mulți oameni decât în 3 ani ai războiului...

337

Emisarii sovietici se străduiau pe toate căile să demonstreze superioritatea și avantajul colhozurilor față de gospodăria țărănească individuală.

Biroul CC al PC (b) din Moldova în ședința sa din 9-10 aprilie 1945 fixa în felul următor diferența la colectările ce se făceau în gospodăriile colhozurilor și în acelea ale țăranilor individuali.

Tabelul 3

Categoriile de gospodărie	Carne de la o gospodărie, kg	Lapte de la o vacă, litri	Oua de la o gospodărie, bucăți	Brinză de la o oale, grame	Lină, grame	
					De la o oale	De la o capră
Colhoznici	45	85	100	1000	900	200
Țăranii individuali	80	150	130	1200	1200	220

La 20 august 1945, biroul CC al PC (b) din Moldova studiază situația cu privire la starea îndeplinirii colectărilor de pîine în colhozurile din RSSM.

În legătură cu mersul nesatisfăcător al colectărilor pîinii, roadei scăzute, biroul CC al PCP (b) din Moldova hotărăște:

„A ruga CC al PC (b) din Uniunea Sovietică să reducă planul de predare a pîinii de către colhozurile din RSSM, din roada anului 1945, cu 1300 inii de puduri și să permită colectarea acestei cantități de pîine de la gospodăriile individuale din județele Bălți, Cahul și Soroca prin crearea fondului Victoriei, precum și permițînd Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM să stabilească norme raionale de predare a cerealelor în fondul Victoriei.”

Acest document ilustrează clar cele două scopuri pe care le urmărea guvernul și partidul comunist: *colectarea obligatorie a cerealelor* planificate și, totodată, obligarea țăranilor individuali să adere la mișcarea colhoznică. Numai că nu prea voiau țăranii să se unească în colhozuri. Din această cauză a urmat o întetire crescîndă a presiunii puterii sovietice față de țăranul individual.

În apelul său către colhoznicii, țărani și țărancele, către toți truditarii din RSSM, CC al PC (b) și Sovietul Miniștrilor al RSSM cheamă direct la lupta activă împotriva gospodariilor individuali:

„În Republică pregătirile de pîine au loc în învoielele unei lupte ascuțite de clasă. Culăcimea și alte elemente dușmănoase încearcă să dezorganizeze pregătirile de pîine, sabotează predarea pîinii, folosesc felurite hîtrii pentru a tărăgăna treieratul, predarea pîinii la sat. Trebuie de dat o respingere distrugătoare uneltirilor dușmanului de clasă. Trebuie de dus o linie hotărîită și față de culaci, demascînd activitatea lor dușmănoasă, aplicînd toată puterea legilor sovietice față de cei care sabotează pregătirile de pîine.”

În cuvîntarea sa de la al II-lea Congres al PC (b) din RSSM N. Coval, secretarul CC al PC (b)M, încearcă din toate puterile să demonstreze superioritatea netă a colhozurilor față de gospodăria individuală. După afirmațiile lui Coval N. la Congres în 1948 colhozurile aveau o suprafață de pămînt de 3 ori mai mică decît gospodăriile țărănești individuale, dar, cu toate acestea, ele au strîns de 1,5-2 ori mai multă roadă decît gospodăriile individuale.

Congresul al II-lea al PC (b) M a declarat luptă deschisă țaranului individual. N. Coval cerea „să se ducă o luptă hotărîită și necruțătoare împotriva elementelor culăcești naționaliste. Cu cît mai hotărîită a fi lupta iasta, cu atît mai cu spor și mai repede a fi înfăptuită la noi zidirea colhoznică”.

La 20 mai 1948 gazeta *Steagul Roșu* publică un fragment din hotărîrea Sovietului Miniștrilor al RSSM, prin care se stabilește volumul predărilor la stat a cerealelor și florii-soarelui pentru raionul Soroca în kg de la un ha de arătură:

- a) pentru colhozuri:
- grăunțe — 80, floarea soarelui — 15
- b) pentru gospodăriile țărănești individuale:

Tabelul 4

Cu pămînt de arătură							
La grăunțe				La floarea-soarelui			
De la un ha pînă la 5 ha	5-10 ha	10-15 ha	Peste 15 ha	De la un ha pînă la 5 ha	5-10 ha	10-15 ha	Peste 15 ha
75	125	200	280	20	40	60	70

Grîul nu putea fi înlocuit cu nici un fel de altă cultură.

În vara anului 1949 jugul fiscal a zdrobit aproape definitiv împotrivirea țaranului individual de a se înscrie în colhoz. În hotărîrea Consiliului de Miniștri al RSSM din 25 iunie 1949 se menționa că acele gospodării țărănești individuale din Moldova care își dădeau acordul să intre în colhoz erau scutite de toate restanțele la livrările de produse agricole și de împrumuturile luate de la stat.

La 3 septembrie 1946 țăranii satului Trifăuți se adresează cu o cerere către comitetul executiv al sovietului raional de deputați ai poporului Soroca, de a se uni benevol într-un cartel agricol. La 13 septembrie 1946 la ședința comitetului executiv al sovietului raional a fost înregistrat primul statut al cartelului agricol „Iosif Stalin” din satul Trifăuți. Președintele primului colhoz format din 116 gospodării individuale, cu o suprafață de 394 ha de pămînt, a fost ales Bruma Efim.

La 26 august 1947 la ședința executivului raional a fost înregistrat statutul cartelului agricol „V.I. Lenin” din satul Vanțina. În perioada anului 1947 la Soroca au fost înființate încă șapte colhozuri, printre ele: „7 ani de la eliberarea RSSM”, satul Kotovsk (actualmente Regina Maria), „Molotov”, satul Cosăuți și „Voroșilov”, satul Pîrlița.

În 1946 la Soroca au fost organizate două colhozuri, în 1947 — 6, în 1948 — 3. Anul 1949 — a fost anul decisiv al colectivizării forțate a satului moldovenesc.

În luna februarie 1949 au depus cerere să intre în colhoz 500 de gospodării țărănești. Și totuși, procesul de colectivizare decurgea destul de încet. Majoritatea țăranilor refuzau să intre în colhoz.

Conform datelor de la 3 aprilie 1949, în raionul Soroca erau doar 15 colhozuri:

1. „Molotov”	9. „Aniversarea a 30-a a Armatei Sovietice”
2. „Stalin”	10. „Serghei Lazo”
3. „Voroșilov”	11. „Viața Nouă”
4. „Aniversarea a 7-a a R.S.S.M.”	12. „8 Martie”
5. „Kalinin”	13. „Voroșilov” (s. (Pol) Tepilova Mică)
6. „Jdanov”	14. „Kotovski”
7. „Lenin”	15. „Biruinta”.
8. „Frunze”	

Pînă la 1 octombrie 1949 în raionul Soroca au fost create 26 de colhozuri, în care au intrat 5588 gospodării țărănești individuale din cele 9014 existente sau 62 la sută. În afara muncii colective organizate de sistemul comunist rămăseseră încă 3426 gospodării țărănești.

Care a fost acea forță ce a dus la colectivizarea în masă a țărănimii basarabene? Constrângerea fiscală, care s-a îmbinat cu alte metode „de convingere” — intimidarea, arestarea, bătaia și, în cele din urmă, confiscarea averii și deportarea.

Apelul secretarului CC al PC (b) M. N. Coval de a duce „o luptă hotărâtă și necruțătoare împotriva elementelor culăcești naționaliste” a fost tradusă în viață la 6 iulie 1949 când în decursul unei singure nopți mii de familii de țărani nevinovați au fost arestate și deportate în Siberia, ca „chiaburi, dușmani ai poporului”. De fapt, conform datelor statistice sovietice, numărul gospodăriilor „chiaburești” constituia un procent infim: în raionul Soroca, de exemplu, existau 47 gospodării.

Din raionul Soroca au fost deportate 208 familii, cuprinzând 135 copii, 202 femei, 149 bărbați.

Conform datelor Ministerului de Interne al URSS, numărul celor deportați din Moldova la mijlocul lunii iulie 1949 era de 34 763 persoane — 9233 bărbați, 13 752 femei și 11 828 copii.

Au fost suficienți cincizeci de ani pentru a ne debarasa de nălucă și acum este necesar să intrăm într-un nou mileniu cu gândul la un viitor mai demn de noi, de trecutul nostru.

* * *

După martie 1944, o bună parte din țăranii județului Soroca au fost înrolați în rândurile Armatei Sovietice. Mulți din ei încercau pe toate căile posibile să evite „benevolul”. Conform datelor statistice prezentate de cercetătoarea Elena Postică, în județul Soroca, în perioada aprilie 1944 - aprilie 45 au fost reținute în momentul eschivării de la înrolare — 1894 persoane, în primul trimestru al anului 1945 — 325 persoane. Numărul dezertorilor din aceeași perioadă a fost de 4091, în primul trimestru al anului 1945 numărul lor a fost de 342 persoane. În județul Soroca, în luna aprilie 1945 apar grupuri de rezistență formate din dezertori.

Fostul primar din Holoșnița, Chiril Bodiș, împreună cu locțiitorul său Mihail Barajin, în timpul când se efectua recrutarea supușilor serviciului militar, au adunat circa 40 bărbați și au plecat în pădure sub motivul efectuării unor construcții de apărare, unde aveau de gând să stea pînă la încheierea activității comisiei de recrutare în speranța că între timp, „vor veni românii și nemții și noi vom merge în armata noastră”.

În iunie 1944 organele raionale ale NKVD-ului au reținut în raionul Otaci un grup de rezistență condus de Ion Rughi, originar din Rudi. Grupul era alcătuit din locuitori ai satelor Caramanovca, Ario-nești și Rudi, care au refuzat să facă serviciul în Armata Sovietică și intenționau să acorde ajutor Armatei Române în cazul apropierii liniei frontului, să captureze armament și să contribuie la lichidarea ostașilor roșii și a lucrătorilor de partid.

La 24 decembrie 1950 au loc alegeri în organele locale ale puterii de stat. În pofida distanței de șase ani de la noua reanexare a Basarabiei, țărani basarabeni nu-și pierdeau speranța privind întregirea țării.

Chiar de la începutul declanșării campaniei electorale, Comitetul raional de partid Vertiujeni informa instanțele superioare despre intensificarea activității antisovietice a „elementelor culăcești ostile”. În ziua de 16 octombrie 1950, țărănul Ilie Palii din Cernița, ieșind în câmp cu căruța, la care erau înhămate vaci, le spunea consătenilor: „Iată la ce stare ne-a adus Puterea Sovietică — lucrăm cu vacile, iar mai apoi singuri ne vom transforma în vaci, deoarece după terminarea lucrărilor vacile le vom da la livrările de carne. Cu partidul său comunist Rusia va duce poporul la sărăcie totală.” „Ce ne tot vorbiți de alegeri, posibil că mâine va fi altă putere...”, declara la 1950 fostul primar din Vărăncău, Ion Furdui, într-o convorbire cu consătenii. Afanasie Donos, fostul primar al satului Ciripcău se exprima: „De ce vă agitați și ne îndemnați să votăm? Mâine-poimâine vor veni românii și se va pune capăt tuturor acestor alegeri.”

Eliberarea teritoriilor românești de sub ocupația sovietică și restabilirea vechilor hotare ale României Mari a fost și aspirația celor 140 membri ai organizației Naționale din Basarabia „Arcașii lui Ștefan cel Mare”, care a luat ființă la Soroca în septembrie 1945. Iată, printre altele, ce se spune în cântecul arcașilor „Trăiască România Mare!”, compus probabil de conducătorul acestei organizații antisovietice Vasile Bătrînac:

„Trăiască România mare!
 Copii cu suflete curate,
 Cuprinși de sfînta-nflorare,
 Cîntați cîntarea biruinței
 Arcași de-ai lui Ștefan cel Mare!
 Eroilor ce se jertfiră,
 Zdrobind armatele barbare,

Prinos le-aduceți prin cântare:

Trăiască România Mare!

Tresar în cripte voievozii,

Căci lanțurile seculare

Sînt rupte și din cer se-aude:

Trăiască România Mare!

Pătruși de măreția vremii

Din Bucovina pîn-la mare

Jurăm că vom lupta cu toții

Arcași de-ai lui Ștefan cel Mare.“

Probabil că acest cîntec a fost imnul organizației sorocene. ONB a luat ființă în septembrie 1945 la gazda conspirativă a lui Vasile Bătrînac și Victor Solovei de pe str. Artiom nr. 1. Acolo se adunau regulat Nicolae Prăjină, director de școală, Teodosie Guzun și Anton Romașcan, învățători, și Nichita Brumă, student la școala pedagogică. Toți erau repatriați din România și în discuțiile lor aprinse, pline de speranțe, vise își făceau planuri cum să scape de hidra roșie și să se reîntoarcă înapoi în Țară.

Cauzele formării ONB „Arcașii lui Ștefan cel Mare“ și obiectivele preconizate au fost expuse în procesul-verbal nr. 1 din 1 august 1946, semnat de conducătorul organizației Vasile Bătrînac sub pseudonimul Vasile Plopeanu și Pimen Damașcan, sub numele conspirativ Pimen Oțeleanu. În el se menționa că „...avînd în vedere: a doua cotropire a bolșevicilor a pămîntului sfînt al Basarabiei; dezlipirea fraților de același sînge, neam, limbă și credință; fărădelegile săvîrșite asupra vechilor plăieși și arcași ai lui Ștefan care au stat zeci de veacuri ca stavilă la Nistru contra puhoiului slav și au apărat pămîntul dat de Dumnezeu; avînd în vedere: deportările în masă, distrugerea căminelor, teroarea asupra poporului prin luarea alimentelor, care a dus populația la foamete, făcînd-o să părăsească casele și să rătăcească în alte părți după hrană“, și că „moralul populației este foarte scăzut și bolșevicii din toate părțile caută să distrugă simburile românesc din Basarabia“, s-a hotărît „a înființa o organizație cu scop național, denumind-o organizația din Basarabia „Arcașii lui Ștefan“ care avea scopul de „a ridica moralul populației prin diferite atacuri împotriva bolșevicilor“.

La 15 august 1946, prin ordinul nr. 2 semnat de V. Plopeanu (Vasile Bătrînac) și P. Oleleanu (P. Damașcan), în rîndurile organiza-

ției au fost primiți 8 membri. Organizația se completa treptat cu noi tineri care la momentul depistării ei de către K.G.B. (martie 1947) avea circa 140 membri:

1. Comandant al ONB „Arcașii lui Ștefan“ a fost Vasile Bătrînac, născut în 1923 în satul Plopi, județul Soroca. A fost judecat la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi cetățenești.

2. Comandant-adjunct Pimen Damașcan, născut în anul 1924 în satul Tătărăuca, județul Soroca. Judecat la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi cetățenești.

3. Comandant-adjunct Victor Solovei, născut în anul 1925 în satul Tatareuca. Aceeași pedeapsă.

4. Șeful secției nr. 1 Mihai Ursachi, născut în anul 1928 în satul Rublenița, județul Soroca. Judecat la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi cetățenești.

5. Șeful secției nr. 2 Condrat Ursachi, născut în 1925, satul Rublenița. Aceeași pedeapsă.

6. Leonid Botezatu a fost șeful secției nr. 3, născut în satul Teleșeuca.

7. Alexandru Coban, membru al organizației, născut în satul Sudarca, județul Soroca. Judecat la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi.

8. Damașcan Nisolae, membru al organizației, născut în 1923, satul Bulboaca, județul Soroca. Judecat la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi.

9. Patrașcu Vladimir, membru al organizației, născut în 1924, satul Sudarca. Judecat la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi.

10. Nicolae Balaban, membru al organizației, născut în 1927, satul Cotiujenii Mari, județul Soroca.

11. Ionel Cucereavîi, Vasile Cucu, Ion Cojocaru, Vladimir Cojocaru, Ion Brumă, Vasile Cebotaru, Alexandru Cvasniuc, membri al organizației. Judecați la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi.

12. Valentina Colesnic a fost secretara organizației. Născută în 1926, Soroca. Judecată la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă în drepturi.

13. Alexei Manea — șeful secției de medicină a organizației „Arcașii lui Ștefan“. Judecat la 25 ani privațiune și 5 ani lipsă de drepturi.

Cîți au fost ei, „Arcași a lui Ștefan“, nu se știe precis. Se spune că au fost cam 140 persoane. S-a păstrat biletul de membru al ONB „Arcașii lui Ștefan“ cu nr. 147 eliberat lui Vacari Petrea din satul Schinemi prin ordinul nr. 24 al organizației.

Statutul ONB „Arcașii lui Ștefan” — Reguli de conducere, eliberat de V. Bătrînac, includea un capitol special în care erau formulate principiile de organizare, structura organizației și direcțiile ei de activitate. În statut se indicau obligațiunile secțiilor, comitetelor și membrilor organizației.

Activitățile au fost divizate în felul următor:

Secția 1 — Bădiceni, Șolcani, Baxani. Secția va forma comitetele: Șolcani, Cotova, Sobari, Baxani. Raza principală va fi șoseaua Soroca-Zgurița. Orice membru care va intra în raza secției 1 va acționa numai în raza acesteia.

Secția 2 — Rublenița, Soroca. Secția va acționa în raza orașului Soroca. Comandantul va descrie activitățile fiecărui membru. Se va mări numărul membrilor.

Secția 3 — Trifăuți, Vasilcău, Racovăț. Vor activa în raza secției lor, la fel, pe șoseaua Soroca-Florești. Formarea comitetului Vasilcău. Atacarea deputatului. Fiecare membru va contribui la lucrul secției. În caz de pasivitate membrul se va exclude din ONB.

Secția 4 — Sudarca, Horodiște, Arionești.

Secția 5 — Schineni, Hristici, Popeștii de Sus, Popeștii de Jos, Bulboci.

Secția 6 — Mîndic, Drochia, Șuri, Chetrosu

Secția 7 — Titireaza, Zgura, Arionești

Secția 8 — Dubna, Stoicani, Raduleni, Rădi, Solonet, Parcani.

Secția 9 — Dărcăuți, Visoca, Tătăruși, Teleșeuca.

În ședința comună de la 28 noiembrie 1946, membrii organizației sorocene hotărâsc acumularea unui capital pe baza cotizațiilor de membru. Acest capital trebuia să fie destinat procurării de hîrtie, a unui aparat de radio sau a unui aparat telegrafic (fără fir), a unei instalații tipografice, arme. O parte din bani aveau să fie folosiți pentru activitate propagandistică împotriva autorităților sovietice și pentru cheltuielile de călătorie.

Tot mai des, la întrunirile ilegale ale „arcașilor” se vorbea de trecerea „la acțiuni hotărîte împotriva instituțiilor și reprezentanților puterii sovietice”. Vasile Bătrînac mai avea în plan stabilirea unor legături cu ilegalistii din dreapta Prutului cu scopul de a dobîndi arme, cît și pentru a coordona în comun activitățile „arcașilor” cu mișcarea de rezistență anticomunistă din restul României.

Vasile Bătrînac reușește numai să facă legătură cu Vasile Băleanu, conducătorul organizației antifasciste din Schineni, raionul Zgurița,

județul Soroca. Avînd aceleași scopuri, cei doi conducători hotărăsc să se unească în lupta lor comună împotriva puterii sovietice.

Visul lor de a elibera Basarabia de sub ocupația sovietică nu s-a împlinit: la 23 martie 1947 Vasile Bătrînac este arestat. În aceeași zi este arestat și Vasile Cvasniuc, fiul preotului din comuna Popești, membru activ al ONB „Arcașii lui Stefan”. În timpul percheziției la cei doi au fost găsite două caiete ce conțineau diverse ordine în limba română, listele membrilor organizației și programul ei de activitate, cinci ștampile cu înscrisul „Organizația Națională a Basarabiei” și sigiliul rotund al organizației cu inscripția pe cerc ONB „Arcașii lui Stefan”.

345

Pe parcursul anului 1947, cît și ai anilor următori, au fost arestați zeci de membri ai organizației. Peste 100 persoane au fost condamnate la diferite termene de detenție.

Dar, în pofida arestărilor în masă, KGB-ul nu a reușit să lichideze totalmente ONB-ul. Ilegalității rămași în libertate și-au continuat lupta împotriva puterii sovietice. O organizație ilegală a existat la Otaci sub conducerea lui Petru Dolganiuc și Serghei Șevciuc. O organizație antisovietică a existat în toamna anului 1949 la Chișinău. Membri activi ai acestei organizații au fost studenți de la Institutul de Medicină, Universitatea de Stat, de la alte instituții de învățămînt: V. Ciocîrlan, A. Spinei, Burlacu, Rotaru. O bună parte din membri erau absolvenți ai școlilor din Soroca, înaripați de ideile unioniste ale „Arcașilor lui Stefan”...

* * *

În perioada Puterii Sovietice la Soroca sînt înființate un șir de întreprinderi noi. Unele din acestea cresc din vechile combinate, altele sînt organizate în baza realizării planurilor de dezvoltare economică a RSSM și a raionului Soroca:

Fabrica de confecții nr. 5, actuala SA „Dana” (1958), Combinatul de panificație (1945) (în 1973 este construit un nou combinat), uzina de utilaj tehnologic (1959), întreprinderea de produse lactate (1948, în 1970-1973 se construiește un nou combinat), uzina experimentală (1974), actualul „Hidroimpex” SA, fabrica de tricotaj (1977), actuala SA „Stil”, uzina de furnitură metalică, actuala SA „Monolit” și altele.

...În urma realizării reformei administrativ-teritoriale din anul 1999 județul Soroca cuprinde 3,0 mii km², suprafața terenurilor agri-

cole constituie 241 mii ha, numărul populației atinge cifra de 307 mii oameni. La sfârșitul anului 1999 în județul Soroca erau înregistrați 14 083 agenți economici reprezentând un spectru larg de forme de proprietate și activitate.

Industria este una din ramurile importante ale economiei județului Soroca unde activează 43 de întreprinderi industriale: 20 întreprinderi de prelucrare a producției agricole, 4 din ele de prelucrare a laptelui, 2 de fermentare a tutunului, 5 de prelucrare a legumelor și fructelor, 3 de prelucrare a cărnii, 3 de fabricare a materialelor de construcție și 3 de producere a încălțăminte.

În domeniul sănătății se prevede restructurarea sistemului în conformitate cu reforma administrativ-teritorială și trecerea la medicina prin asigurare.

...Iată că s-a terminat călătoria noastră. Prin fața noastră s-au perindat cinci veacuri de istorie a Sorocii, a județului Soroca.

Unde merge acum Soroca? Ne vor spune anii, evenimentele ce vor urma. E necesar să fim optimiști. Și să ne făurim singuri viitorul.

BIBLIOGRAFIE

Agrigoroaiei, Ion, Palade, Gheorghe, *Basarabia în cadrul României întregite 1918-1940*, Universitas, Chişinău, 1993.

Anuarul Eparhiei Chişinăului şi Hotinului (Basarabia), Chişinău, 1922.

Basarabia şi basaraberii. Alcătuire, studii şi comentarii M. Adauge şi Al. Furtună, EUS, Chişinău, 1991.

Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacoste, Serban, Theodor, Pompiliu, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1998.

Bogos, Dm., *La Răspîntie, Moldova de la Nistru 1917-1918*, Ştiinţa, Chişinău, 1998.

Botezatu, Gheorghe, *Aşa a început holocaustul împotriva poporului român*, Najahonda, Bucureşti, 1995.

Bulat, Nicolae, „Solidaritatea” — din istoria Asociaţiei corpului didactic din judeţul Soroca, în *Tyragetia*, VI-VII, 1998, Chişinău.

Bulat, Nicolae, *Cîteva date despre morărit în tinutul Sorocii şi despre morile plutitoare de pe Nistru (1512-1960)*, în *Acta Musei Porolissensis XIX*, Zalău, 1995.

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*.

Cazacu, Petre, *Moldova dintre Prut şi Nistru, 1812-1918*, Ştiinţa, Chişinău, 1992.

Cetatea Albă, în revista *Limba română*, Asociaţia culturală „Grai şi suflet”.

Ciobanu, Ştefan, *Basarabia. Populaţia, Istoria, Cultura, Ştiinţa*, Chişinău, 1986.

Ciobanu, Ştefan, *Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă*, Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, Chişinău, 1992.

Cleja-Stoicescu, Claudia, *Sub semnul muzeului*, Sport-Turism, Bucureşti, 1983.

Cocîrlă, Pavel, *Tîrgurile sau oraşele Moldovei în epoca feudală, sec. XV-XVIII*, Editura Universităţii, Chişinău, 1991.

Corfus, Ilie, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone, sec. XVIII*, Editura Academiei RS România, Bucureşti, 1983.

Corneţchi, Aurelia, *Din istoria liceului de fete din Soroca*, în *Tyragetia IV-V*, Muzeul Naţional de Istorie al Moldovei, Chişinău 1997.

Costin, Nicolae, *Scrieri*, Chişinău, 1990.

- Cugetul*, nr.3, 1999, Chișinău, Prut Internațional.
- Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, București, 1976 (Documente privind istoria României, A, Moldova).
- Gane, C., *Trecute vieți de doamne și domnițe*, Universitas, Chișinău, 1991.
- Gascoigne, Christina, *Castles of Britain*, Thames and Hudson, New York, 1980.
- Ghibu, Onisifor, *Pe baricadele vieții*, Universitas, Chișinău, 1992.
- Gonța, Alexandru I., *Studii de istorie medievală*, Dosoftei, Iași, 1998.
- Halippa, Pan, *Testament pentru urmași*, Chișinău, Hyperion, 1991.
- Hitchins, Keith, *România, 1774-1866*, Humanitas, București, 1998.
- Hitchins, Keith, *România, 1866-1947*, Humanitas, București, 1996.
- Hurmuzachi, E., *Documente privitoare la istoria românilor*.
- Husar, A., Gonța, G., Dumitru-Chicu, S., *Cetăți de pe Nistru. Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă*, Chișinău, 1992, în revista *Limba română*, Asociația culturală „Grai și suflet“.
- Iorga, Nicolae, *Istoria Bisericii Românești*, Editura 100+1 Gramar S.A., București, 1995.
- Iorga, Nicolae, *Istoria românilor pentru poporul românesc*, Chișinău, 1992.
- Iorga, Nicolae, *Istoria românilor prin căldători*, Eminescu, București, 1981.
- Iorga, Nicolae, *Neamul românesc în Basarabia*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995.
- Iorga, Nicolae, *Opere economice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Karetki, Aurel, Pricop, Adrian, *Lacrima Basarabiei*, Știința, Chișinău 1993.
- Letopisețele Țării Moldovei*, Chișinău, 1990.
- Magazin istoric*, nr. 7-10, 1973, București.
- Magazin Istoric*, nr.7-10,1973, București.
- Mănăstiri basarabene, în Moldova Suverană*, Chișinău, 1995.
- Mihail, Paul, *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Știința, Chișinău, 1993.
- Moldova în epoca feudalismului*, vol. III, Știința, Chișinău, 1982.
- Moldova în epoca feudalismului*, vol. V, Știința, Chișinău, 1987.
- Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, Știința, Chișinău, 1975.
- Nicu, Vl., *Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi*, vol I-II, Chișinău, Universitas, 1991.

Papacostea, Șerban, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1504)*. Postică, Elena, *Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950*, Știința, Chișinău 1997.

Radțibor, Eugen, *Amintiri. Corespondență*, Fondurile Muzeului de Istorie și Etnografie Soroca, 1998-2000.

Răuțu, Melete, *Cetatea cu monografia orașului Soroca*, Oradea, 1933. *Realitatea*, nr. 29, Soroca, 1996.

Sfatul Țării, 9 mai 1992.

Solidaritatea, Organul Asociației învățătorilor din județul Soroca, nr. 2/1926, 3-4, 6-7/1928; nr.7/1929; 1-2/1930; 1-2/1935; 4-5/1937; 3-4, 5-6, 9-10, 1938, Editura Asociației corpului didactic din jud. Soroca, Soroca.

Steagul Roșu, nr. 41, Soroca, 1948.

Steagul Roșu, nr. 1,5,9,28, Soroca, 1944.

Steagul Roșu, nr. 13, 14, 69, Soroca, 1949.

Steagul Roșu, nr. 3, 28, 29, Soroca, 1949.

Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția patrimoniului cultural național, Biblioteca monumentelor istorice din România, București, 1974

Sandru, D., *Reforma agrară din 1921 din România*, București, 1975.

Șiscanu, Ion, *Raptul Basarabiei*, AGO-Dacia, Chișinău 1993.

Turcanu, Ion, *Foametea din Basarabia în anii 1946-1947*, Universitatea, Chișinău.

Urzică, Drn. Xen., *Bătălia de la Lipnic*, Institutul de Arte Grafice, Albina Românească, Iași, 1937,

Vataman, Paul, *Figuri sorocene*, Știința, Chișinău, 1993.

Zagaevski, P., *Satul Cosăuți — file din istorie*, Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 1992.

Берг, Л.С., *Бессарабия. Страна — люди — хозяйство*, Петроград, 1918.

Бессарабское обозрение, 1910-1914, Soroca.

Бугай, Ф., *Выселение произвести по приказу тов. Берия*, în *Revista de istorie a Moldovei*, Știința, nr. 1, 1991, p. 45-52, editor Institutul de Istorie.

Брокгауз и Ефрон, *Энциклопедический словарь*, том XXX, S. Peterburg, 1900.

Грекул, Ф.А., *Аграрные отношения в Молдавии*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1961.

Гросул, И.С., *Труды по истории Молдавии*, Știința, Chișinău, 1982.

Годовой отчет о деятельности общества исследователей Приднестровья за 1912, Сороки, 1913.

Еремия, А.Н., *Граюл пэмынтулуй*, Știința, Chișinău, 1981.

Исторические связи народов СССР и Румынии, Moscova, 1965.

Кусторябова, С.Ф., *Города Бессарабии 1918-1940*, Știința, Chișinău, 1986.

Мазур, Аркадий, *Страницы истории сорокских евреев*, Сороки, 1197.

Мохов, Н.М., *Приетения де вякурь*, Știința, Chișinău, 1983.

Павленко, Н.И., *Птенцы гнезда Петрова*, Мысль, Moscova, 1988.

Сборник постановлений Сорокского Земского Собрания с 1869 по 1910, том 2, Москва, 1912, издание Сорокского Земства.

Сборник постановлений Сорокского Земского Собрания с 1869 по 1910, том 2, Москва, 1911, издание Сорокского Земства.

Семенова, И.В., *Русско-молдавское боевое содружество*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1968.

Семеновский, О., *Молдавская тетрадь*, Literatura Artistică, Chișinău, 1979.

Трубецкой Б.А., *Из истории периодической печати в Бессарабии 1854-1916*, Știința, Chișinău, 1989.

Чеботаренко, Г.Ф., *Сорокская крепость — памятник старины*, Știința, Chișinău, 1984.

Valentina Bulat, Patricia Orlowitz și
Nicolae Bulat

NICOLAE BULAT

Născut la 10 februarie 1952 în satul Cureșnița județul Soroca. În 1974 absolvește Facultatea de Limbi Străine a Universității de Stat din Chișinău. Profesor de limba engleză. Din 1992 muzeograf, apoi director al Muzeului din Soroca. În prezent specialist principal în domeniul patrimoniului, director al Muzeului de Istorie și Etnografie Soroca.

Publicații: *Cîteva date despre morărit în ținutul Sorocii și despre morile plutitoare de pe Nistru (1512-1960)*, în *Acta Musei Porolissensis*, XIX, Zalău, 1995; „Solidaritatea“ — din istoria Asociației corpului didactic din județul Soroca, 1918-1949, în *Tyragetica*, VI-VII, Chișinău, 1998.

